

بعونه سبحانه

درین ایام فرجام انضمام برای شائقین ادلهٔ علم کلام و طالبین

براهین احکام شارع علیه السلام نسخهٔ مقبول کونین مجموعهٔ قرة العینین یعنی

که نور افزای دیدهٔ اولی الابصار و جلا بخش چشم ذوی الاعتبار ست

باهتمام تمام و تصحیح تام در مطبع نظامی کانپور نور علی نور گردید

سنه ۱۳۰۸ هجری

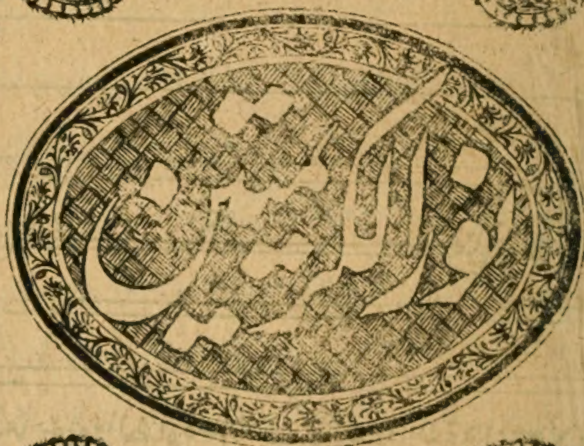
مجموعۂ شروح اربعہ ترمذی شریف

ہین ترمذی شریف کی شرحین چھپین یہ خوب یہ وہ ہین جن سی فارسی دان بھی ہون مستفیض	اون کی انمین یہ ہین جو ہین علما لسان دین طلاب علم دین کی یہ حامی ہین اور معین

شائقین علم حدیث شریف کو مژدہ ہو کہ ربع اول مجموعۂ شروح اربعہ ترمذی شریف بفضلہ تعالی چھپ کے طیار ہو
اسمین ایک شرح فارسی اور تین عربی ہین **اول شرح فارسی حامل المتن** حضرت مولانا سراج احمد صاحب
محدث سرہندی حنفی رحمۃ اللہ علیہ کی ہی اسکے اول مین ایک مقدمہ ہی جسمین بہت سے فوائد ضروری تحریر ہین
جامع ترمذی ومراتب محدثین واصطلاحات محدثین تفصیل سے لکھے ہین رموز خاص جامع ترمذی کی توضیح کی ہی جن
کرنا قارئین جامع ترمذی کے لیے ضروری ہے اس شرح مین یہ طرز اختیار کیا گیا ہے کہ جن احادیث شریف کی عبارت سلیس
مطلب صاف بغیر تعارض کے ہے انکا صرف ترجمہ اور جنکی عبارت مشکل ہے اونکی ترکیب بھی اور جنکا مضمون مشکل
اونکی تصریح بھی بطور احسن اور جنمین تعارض ہے اونکے تعارض کو ذکر کرکے بوجہ مستحسن تطبیق دی ہی اور جن احادیث
کی اسناد جامع ترمذی نے ذکر نہین کیے اونکی اسناد حتی الوسع کتب معتبرۂ احادیث شریف سے تلاش کرکے لکھدی
مضامین احادیث شریف سے مذہب امام ہمام حضرت ابو حنیفہ رحمہ اللہ کو مدلل طور پر منطبق کیا ہے یہ ایک بڑی
ہے اہل علم کیلیے تو غذای روح ہے اور کم استعداد جو کچھ بھی مذاق علم حدیث سے رکھتے ہین وہ بھی بہت فائدہ
مطالعہ سے حاصل کر سکتے ہین - **دوسری شرح عربی** حضرت محمد ابو الطیب صاحب محدث مدنی حنفی نقشبندی
رحمۃ اللہ علیہ کی ہے دیباچہ مین بعد تعریف ترمذی شریف کے ذکر شروح کثیرہ کا جو ترمذی شریف پر اہل حدیث
لکھی ہین کیا ہے طرز تحریر جامع ترمذی کو عمدہ طور سے سمجھایا ہی اصطلاحات محدثین کو خوب بتایا ہے شرح مین
کا حل بسط کے ساتھ کیا ہے تعدد طرق احادیث شریف کو خوب بیان کیا ہے توضیح معانی احادیث شریف عمدہ
سے کی ہے مسائل فقہیہ کی کمال درجہ تحقیق کی ہے یہ شرح طلباء کے لیے بہت مفید ہی **تیسری شرح عربی**
یہ **قوت المغتذی** اسکے مصنف علامۂ جلال الدین سیوطیؒ ہین قبل اس تصنیف کے بخاری شریف و
شریف و ابو داؤد کی شرح تحریر فرما چکے تھے یہ شروح صحاح ستہ سے اونکی چوتھی کتاب ہے اول اسمین طرز تحریر
بخاری و مسلم و ابو داؤد و نسائی ذکر کرکے ترمذی نے تحریر مین جو اونسے اختلاف کیا ہے اوسکو بیان کیا
اقوال محدثین توصیف ترمذی شریف مین نظم و نثر نقل کیے ہین پھر اختلاف محدثین و فوائد ضروری تحریر
شرح شروع کی ہے یہ شرح اگرچہ مختصر ہے مگر موجز ہے نکات احادیث شریف کو خوب بیان کیا ہے لائق ملاحظہ شائق
علم حدیث کے یہ تینون شرحین متن مین ہین کارگزاران مطبع نظامی نے یہ اہتمام کیا ہی کہ تینون شروح کے مضامین برابر ایک

ما شاء الله لا قوة الا بالله

از تصنیف امام العارفین شمس الحق والیقین مولانا قمر الدین بوأه الله اعلی علیین

باهتمام عاجز محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان مغفور و تربیت یافته خدمت برادر اعظم محمد مصطفی خان مبرور

در مطبع نظامی واقع کانپور مطبوع گردید

مجموعۂ شروح اربعۂ ترمذی شریف

ہین ترمذی شریف کی شرحین چھپین خوب — اون کی انیس ہین جو ہین علما لسان دین
یہ وہ ہین جن سے فارسی دان بھی ہون مستفیض — طلاب علم دین کی یہ حامی ہین اور معین

شائقین علم حدیث شریف کو مژدہ ہو کہ ربع اول مجموعۂ شروح اربعۂ ترمذی شریف بفضلہ تعالی چھپ کے طیار ہو
اسمین ایک شرح فارسی اور تین عربی ہین **اول شرح فارسی حامل المتن** حضرت مولانا سراج احمد صاحب
محدث سرہندی حنفی رحمۃ اللہ علیہ کی ہی اسکے اول مین ایک مقدمہ ہی جسمین بہت سے فوائد ضروری تحریر ہین۔
جامع ترمذی ومراتب محدثین واصطلاحات محدثین تفصیل سے لکھے ہین رموز خاص جامع ترمذی کی توضیح کی ہی جن
کرنا قارئین جامع ترمذی کے لیے ضروری ہے اس شرح مین یہ طرز اختیار کیا گیا ہے کہ جن احادیث شریف کی عبارت سلیس
مطلب صاف بغیر تعارض کے ہے انکا صرف ترجمہ اور جنکی عبارت مشکل ہے اونکی ترکیب بھی اور جنکا مضمون مشکل
اونکی تصریح بھی بطور احسن اور جنمین تعارض ہے اونکے تعارض کو ذکر کرکے بوجہ مستحسن تطبیق دی ہی اور جن احادیث شریف
کی اسناد جامع ترمذی نے ذکر نہین کیے اونکی اسناد حتی الوسع کتب معتبرۂ احادیث شریف سے تلاش کرکے لکھدی ہین
مضامین احادیث شریف سے مذہب امام ہمام حضرت ابو حنیفہ رحمہ اللہ کو مدلل طور پر منطبق کیا ہے یہ ایک بڑی
ہے اہل علم کیلیے تو غذای روح ہے اور کم استعداد جو کچھ بھی مذاق علم حدیث سے رکھتے ہین وہ بھی بہت فائدہ
مطالعہ سے حاصل کر سکتے ہین۔ **دوسری شرح عربی** حضرت محمد ابو الطیب صاحب محدث مدنی حنفی نقشبندی
رحمۃ اللہ علیہ کی ہے دیباچہ مین بعد تعریف ترمذی شریف کے ذکر شروح کثیرہ کا جو ترمذی شریف پر اہل حدیث نے
لکھی ہین کیا ہے طرز تحریر جامع ترمذی کو عمدہ طور سے سمجھایا ہی اصطلاحات محدثین کو خوب بتایا ہے شرح مین عبارت
کا حل بسط کے ساتھ کیا ہے تعدد طرق احادیث شریف کو خوب بیان کیا ہے توضیح معانی احادیث شریف عمدہ طور
سے کی ہے مسائل فقہیہ کی کمال درجہ تحقیق کی ہے یہ شرح طلبا کے لیے بہت مفید ہی **تیسری شرح عربی** مسمی
بہ **قوت المغتذی** اسکے مصنف علامۂ جلال الدین سیوطی ہین قبل اس تصنیف کے بخاری شریف ومسلم
شریف وابو داؤد کی شرح تحریر فرما چکے تھے یہ شروح صحاح ستہ سے اونکی جو بھی کتاب ہے اول اسمین طرز تحریر احادیث
بخاری ومسلم وابو داؤد ونسائی ذکر کرکے ترمذی نے تحریر مین جو اونسے اختلاف کیا ہے اوسکو بیان کیا ہے
اقوال محدثین توصیف ترمذی شریف مین نظم ونثر نقل کیے ہین پھر اختلاف محدثین و فوائد ضروری تحریر کرکے
شرح شروع کی ہے یہ شرح اگرچہ مختصر ہے مگر موجز ہے نکات احادیث شریف کو خوب بیان کیا ہے لائق ملاحظہ شائقین
علم حدیث ہے یہ تینون شرحین متن مین ہین کارگزاران مطبع نظامی نے یہ اہتمام کیا ہی کہ تینون شروح کے مضامین برابر ہر ایک صفحہ

ما شاء الله لا قوة الا بالله

از تصنیف امام العارفین شمس الحق والیقین مولانا قمر الدین بواه الله علی علیین

باہتمام عاجز محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان مغفور و ترتیب یافتہ خدمت در معظم محمد مصطفی خان مسرور

در مطبع نظامی واقع کانپور مطبوع گردید

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله المولی الغنی عما سواه والصلوة علی محمد العبد الفقیر الی مولاه وعلی
اهل بیته الطاهرة وصحابته الطاهرة المطهرة اما بعد این نوریست که از هفت پرده
کریمتین کریمهٔ تخییر و کریمهٔ تطهیر که کنایت از هفت سبع البطن قرآنی است بیرون تافت و در اصل نور ذات
است که در مشکوة کلام که سابع سبع صفات است تجلی یافت پس آن شمس حقیقت بر قلب افقر المستفیدین
المدعو بقمر الدین نور الله وجهه بنوره وجهه یوم تبیض وجوه وتسود وجوه که سمی سابع سبع سیارات
است پرتوی انداخت و آن جرم ظلمانی را که سرگردان نار شهوانی و هوای نفسانی و دریای طغیانی و خاک جسمانی
است تمام نورانی ساخت حالا آن نور بوضع انعکاس صفحهٔ زرین قرطاس می تابد هر که اعمش و اعمی و شب کور نباشد البته بقدر
قوة بصارت بصیرة بهره از آن می یابد نور قال الله تبارک و تعالی یا ایها النبی قل لازواجک ان کنتن تردن الحیوة
الدنیا و زینتها فتعالین امتعکن و اسرحکن سراحا جمیلا وان کنتن تردن الله و رسوله والدار الاخرة فان الله

اعد للمحسنات منکن اجرا عظیما او سبحانه وتعالی چنانچه بیت خود را از رجس اوثان و مسجد حرام را از نجس
مشرکان پاک فرمود بیت رسول خود را نیز از رجس دنیا مطهر نمود زوجات محبوبات حبیب او هرگاه آرزوهای
زینت دنیا کردند حکم کرد که اگر ارادت تمکن دلهای اینها است پس متعه طلاق داده در خانه ندارد چنانچه کفش
نجاست رسیده در پای مقدس نه پسندیده وحی فرستاد که از پای مطهر بیرون آرد و چنانچه سگ بچه زیر سر پر آنجناب
تا چندی مختفی ماند طریق وحی مسدود نموده تنبه فرموده آن نجاست را از آن بیت مطهر بیرون راند طلاب دنیا
که در حکم کلاب اند در خانه مهبط وحی چگونه جای تمکن میابند پس مقصود الٰهی ازین کلام هم تقدیس حبیب او و تطهیر بیت
و اهل بیت او است علیه و علیهم الصلوة والسلام چنانچه گذشت و هم ترویح و تطییب قلب مبارک او که قلب عالم است
و بیان آن بوجوه است وجه اول او سبحانه وتعالی لا تمدن عینیك الی ما متعنا به ازواجا منهم زهرة الحیوة
الدنیا و نیز و لا تعد عیناك عنهم ترید زینة الحیوة الدنیا فرموده آنجناب را از نظر بسوی زهرات زینت
دنیا نهی نموده است پس اگر ازواج مراد رسند چشم از اینها با وجود شرکت بیتیت و علاقه زوجیت چگونه تواند پوشید
و اگر نامراد مانند کاهشها از جهت خواهشهای هر روزه اینها تا کجا خواهد کشید پس مخلص ازین مضیق ترک دنیا
است یا تطلیق بعضی از ازواج که راز آنجناب را فاش گردانیدند و مکروهی از آنجهت بآنجناب رسانیدند او سبحانه و
تعالی همه ازواج را مخاطب بمعاتبه فرمود عسی ربه ان طلقکن ان یبدله ازواجا خیرا منکن
منزل فرمود آن کراهیت در امر جزئی بود و این مخالفت کلی است آگاه باش از وهم خود که مبادا از
قوله تعالی ترید زینة الحیوة الدنیا فهمد که جناب اقدس را هم گاهی ارادهٔ زینت بود زیرا که متعلق
اراده نظر بسوی اهل زینت است یعنی اغنیا بقرینه مقابل آنکه نظر بسوی فقرا است نه نظر بسوی زینت
فضلا عن ان یکون تعلق الارادة بنفس الزینة وحصولها بنفسه کما هو فی قوله
تعالی ان کنتن تردن الحیوة الدنیا و زینتها لکن بعلت انهماک و استهلاک آنها در
زینت نفس الزینة اعتبار کرده شد پس معنی کریمه آنست که چشمهای تو تجاوز نکنند از فقرا که
اصحاب صفه اند و تفقد حال اینها در حالی که ارادهٔ تو نظر کردن بسوی اغنیا باشد علاوه آنکه
این اراده قید تعود است و لای نهی برین مقید وارد و نهی سبق وجود منهی نمیخواهد گو که نزد بعضی
از علمای اصول امکان وجود آن میباید حاصل آنکه نظر خود پیوسته متوجه بحال فقرا دار و چنان
نشود که نظر از فقرا برداری باراده آنکه بسوی اغنیا آری و این موافق آن است که در سورهٔ

عبس در شان عبد الله ابن ام مکتوم نازل شد هرگاه آنجناب را می دید می فرمود که این آن کس است که او بسبب
وتعالی برای او بر من عتاب فرموده بود همچنین در باب اصحاب صفه که فقرا بودند خطابی اینجنین
نازل شده بود ولا تطرد الذین یدعون ربهم بالغداوة والعشی یریدون وجهه ما
علیك من حسابهم من شئ وما من حسابك علیهم من شئ فتطردهم فتکون من الظالمین اگر شرف
فقرا بر اغنیا ثابت نشود و آنجناب را دست آویزی برای کرفتن شفاعت بحال فقرا و قلت رعایت بحال
اغنیا حاصل آید والا آنجناب خود مصاحبت و مجالست فقرا و مسکنت دوست داشته چنانکه میفرماید
یا عائشة احبی المساکین وقربیهم فان الله یقربك یوم القیمة و چنانچه از حال آخرت آگاه می نماید
وانا اول من یحرك حلق الجنة فیفتح الله لی فادخلها ومعی فقراء المومنین ولا فخر پس انزال این حکم
بر طبق رضای آنجناب از قبیل ان الله یسرع الی هواك تواند بود و ظلم وضع شی در غیر محل است پس
طرد و رد که لائق بحال دنیا و اغنیا است بجای فقر و فقرا بعمل آوردن وضع شی در غیر محل کردن است
ابن ملجة باسناده المتصل عن سعد قال نزلت هذه الآیة فینا ستة فی وفی ابن مسعود وصهیب
وعمار والمقداد وبلال قال قالت قریش رسول الله صلی الله علیه وسلم انا لا نرضی ان نکون
اتباعا لهم فاطردهم عنك قال فدخل قلب رسول الله صلی الله علیه وسلم من ذلك ما شاء الله ان
یدخل فانزل الله عز وجل ولا تطرد الذین یدعون ربهم بالغداوة والعشی یریدون وجهه
الآیة وروی عن خباب فی قوله تعالی ولا تطرد الذین یدعون ربهم بالغداوة والعشی
الی قوله فتکون من الظالمین قال جاء الاقرع بن حابس التمیمی وعیینة بن حصن الفزاری
فوجدوا رسول الله صلی الله علیه وسلم مع صهیب بلال وعمار وخباب قاعدا فی ناس
من الضعفاء من المومنین فلما راوهم حول النبی صلی الله علیه وسلم حقروهم فاتوه
فخلوا به وقالوا ترید ان تجعل لنا منك مجلسا یعرف لنا به العرب فضلنا فان وفود العرب
تاتیك فنستحی ان یرانا العرب مع هذه الاعبد فاذا نحن جئناك فاقمهم عنك فاذا نحن فرغنا
فاقعد معهم ان شئت قال نعم قالوا فاکتب لنا علیك کتابا قال فدعا علیا لیکتب
ونحن قعود فی ناحیة فنزل جبرئیل علیه السلام فقال ولا تطرد الذین یدعون ربهم
بالغداوة والعشی یریدون وجهه ما علیك من حسابهم من شئ وما من حسابك علیهم من شئ

فتطردهم فتكون من الظالمين ثم قال واذا جاءك الذين يؤمنون باياتنا فقل سلام عليكم كتب
ربكم على نفسه الرحمة قال فدنونا منه حتى وضعنا ركبته وكان رسول الله صلى
الله عليه وسلم يجلس معنا فاذا اراد ان يقوم قام وتركنا فانزل الله عز وجل واصبر نفسك
مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي يريدون وجهه ولا تعد عيناك عنهم
تريد زينة الحياة الدنيا يعني الاشراف ولا تطع من اغفلنا قلبه عن ذكرنا يعني عتبة والاقرع
واتبع هواه وكان امره فرطا قال خباب فكنا نقعد مع النبي صلى الله عليه وسلم
فاذا بلغنا الساعة التي يقوم قمنا وتركناه حتى يقوم این حدیث را باندک اختصاری نقل
کرده شد چنانچه او سبحانه تعالی حبیب خود را برای فقرا معاتب ساخت حبیب او نیز صدیق
خود را الشرف عتابی بنواخت علی ما رواه مسلم بسنده عن عائذ بن عمرو ان ابا سفيان
اتى على سلمان وصهيب وبلال في نفر فقالوا ما اخذت سيوف الله من عنق عدو الله
ماخذها فقال ابو بكر اتقولون هذا لشيخ قريش وسيدهم فاتى النبي صلى الله عليه وسلم
فاخبره فقال يا ابا بكر لعلك اغضبتهم لئن كنت اغضبتهم لقد اغضبت ربك فاتاهم فقال
يا اخوتاه اغضبتكم قالوا لا يغفر الله لك يا اخي غرض صدیق اکبر از اخبار با جرا و جناب رسول خدا صلی الله
علیه وسلم چنان مفهوم میگردد که آنجناب قول آنها منکر دیده انکار صدیق پسندیده عتاب برآنها خواهد نمود و قضیه منعکس
شد آنجناب انکار صدیق را منکر دیده عتاب بخودش نمود اینجا نظر کن که فقرا را چه قرب و منزلت نزد او سبحانه وتعالی است
و اغنیا را چه قدر دوریست از جناب کبریا او سبحانه وتعالی غنی و کریم است غیر او غنی و کریم کیست که
بحال فقرا رحم دارد و آنها را بنظر لطف و عنایت خاص بنوازد برای این نظر مجرد از لباس دنیا باید بود
تا منظور گردیده در یوزه آن نظر میتوان نمود پابند همین غلط بینی پندار است والا در گذشتن از چیزی که
از آن خود نیست چه قدر کار است حکایتی مناسب مقام ارقام مینماید دو کس از مردم رده که هر دو حاجی
بودند و چاشنی از علم داشتند یکی تاجر بود بکسب حلال میخورد و میخوراند و دیگر بوضع درویشی میگذرانید این دو
بخدمت حضرت مرشد اکثر حاضر میشدند روزی ذکر درویش شد تاجر که در حرمین دیده و شنیده بود آنجا کشیده حکایت میکرد
تاجر گفت او سبحانه تعالی بر فقرا آمدن بخانه خود فرض کرده طلب نفرموده است فقرا پی طلب بطن در یوزه گری
میروند پس آنها را پارچه نانی بدستور گدایان گاهی میدهند و گاهی جیده هند و بر مردم اخیذ کرده طلبیده هیچ پس

بدعوت او بخانهٔ او رفته بعزت و حرمت آنجا میهمانیم و اطعمه و فواکه آنجا که ضیافت الهی است میخوریم و میخورانیم درویش جواب
گفت سخن شما درست لکن دعوت و طلب مخصوص برای بیگانگانست کسی توابع و حواشی را دعوت نمی کند و فقرا
عیال الله و کعبه بیت الله پس فقرا اهل بیت الله تعالی الله سبحانه عن العیال و الاهل و البیت بخانهٔ خدا که میروند گویا بخانهٔ
خود میروند دعوت و طلب را که از رسوم بیگانگی است در جای یگانگی و یکتائی چه مدخل و گنجائی است اغنیا
بیگانگی او سبحانه و تعالی را نه اندیشیده بر لذات دنیا فرحانند و فقرا لذات دنیوی را هیچ ندیده یا هیچ دیده
بر یگانگی معنوی او نازانند نظر بهمین کریمتین مذکورتین یعنی لا تعد عیناك و لا تمدن عیناك
دیدن سواری امرا و ارباب تجمل بمشابه نظارهٔ زن اجنبیه ممنوع و غیر مشروع که این محرک شهوت
باه است و آن منتج شهوت جاه وجه دوم آنکه یکی از عسکریان آنجناب بر ناقهٔ خود لعنت کرده
این سخن بگوش آنجناب که تمام گوش بود که کفار هم هو اذن میگفتند چنانچه تمام چشم بود لهذا اسند بود
انی اراکم من خلفی کما اراکم بین یدی رسید بغضب آمده حکم کرد که ناقهٔ ملعونه در لشکر ما نباشد
لاعن دست از مالک داشته آنرا سر داد بعد ازین مردم میدیدند که در ان صحرا ایله میگشت پس هرگاه
ناقهٔ ملعونه دیگری را از لشکر که مجمع عام است بدر فرمود دنیا را که مادهٔ سگ ملعونهٔ خود داوست بلکه بار ان
لعنت بر او از هر طرف باریده است کجا تجویز مینماید که در خانهٔ خاص او در آید وجه سوم آنکه کلاب صورت
مثال طلاب دنیاست نزد آنجناب که اجتناب تمام از دنیا داشت از نجاسات مغلظهٔ دیگر مستقذر تر بود
چنانچه در تطهیر ظرف لیسیدهٔ او هفت بار شستن که یکی از ان بتراب باشد و عمل شافعیه بر همین است
حکم میفرمود پس زوجات او اگر طالب دنیا بوند و در نظر آن معنی بین بصورت منکر متشکل شوند با آنها
هم بستری و انبساط و لطف گستری چنانچه از یک استخوان گوشت بدندان خوردن و دهان بجای
دهان نهادن و از یکظرف غسل کردن بهیچ وجه متصور نمیتواند بود پس او سبحانه و تعالی چنانچه
حضرت عایشه میگفت رضی الله تعالی عنها ان الله یسرع الی هواك بر وفق هوای حبیب خود وحی
فرستاده تطلیق آنها بر تقدیر اصرار بر ارادهٔ دنیا معلق نهاد و چرا او سبحانه تعالی بسرعت بهوای او نفرماید که هوای او
فنای رضای او سبحانه و تعالی گردیده بود چنانچه هوای کمل تابعان آنجناب بر طبق فرمودهٔ او لا
یومن احدکم حتی یکون هواه تبعا لما جئت به فدای هدی و هدای او صلی الله علیه
و سلم میشود حضرت امیر کلال قدس سره وقت خاتمه همین کلام جناب خاتمت علیه و علی آله الصلوة و السلام

خواند دلها را که اسیر قفس خودی بود بهوای عالم بالا پراند و شاهد دیگر بر آنکه آنجناب کراهیت و اجتناب کلی
از کلاب داشت آنست که بقتل کلاب و اخراج آن از بیوت حکم نموده کلب ضاری که برای شکار بکار می آید
و کلب الغنم و کلب الحرث که حراست گله و غله مینماید از آن استثنا فرمود ظاهر این حکم دلالت بر قتل کلاب
صوری دارد و باطن آن اشارت بقتل کلاب معنوی یعنی طلاب دنیوی و چنانچه قتل کلاب صوری
قتل صوریست قتل کلاب معنوی قتل معنوی که کنایت از دعا بهلاکت کردن است، وانچه اینجا بسوی آن
رمز و ایما نمود جای دیگر بصراحت فرمود تعس عبد الدینار و عبد الدرهم و عبد الخمیصة ان
اعطی رضی و ان لم یعط سخط تعس و انتکس و اذا شیک فلا انتقش حکایت بنده از
بندهای درهم و دینار بر قصبهٔ از قصبهای صوبهٔ برار بعنوان حکومت عاملی تسلط و اقتدار یافته رعایا
را در تسخیر دار و گیر در آورد و بکفار تکلیف نمود که برای پرستش خودها دیری بنا کنند و بمسلمین فرمود که مسجدی
تعمیر کرده در پهلوی چاهی کنند مقصود او از مسجد و دیر همین زر بود لا غیر هر صباح که وثنیان در بتخانه جمع شدندی
مسلمانان زر حاضر میگشتند آنها هر هر میکردند و اینها زر زر میگفتند هر یکی در ذکر معبود خود بود بد خواست
مسلمین خط سفارش بعزیزی که مرجع عمال و حکام بود قلمی نموده شد و حدیث مذکور در آن برای تیمن درج
کرده آمد هنوز نوشتهٔ فقیر بدست مرسل الیه نرسیده بود که سرنوشت تقدیر بر سر ظالم رسید او سبحانه و تعالی
بسودای ایها الکفرة اقتلوا الفجرة فوج کفار فرستاد که سر او را بریدند تا مسلمین بچاه افتاده ما
و پا در گل ماندها از قید و کید او وارهیدند و استثنای اصناف ثلاثه از کلاب صوری اشارت باستثنای
همین اصناف است از کلاب معنوی یکی شکاری که آهوان نسوان و درازی کافران به نیش و دهان تیر سنان
شکار کرده می آرد و کلب الغنم که رعایا و برایا را از پنجهٔ ظالمان و مفسدان گرگ دندان محفوظ میدارد و
کلب الحرث که در حراست حرث آخرت یعنی دین اسلام اهتمام مینماید تا ملحدان دزدان دین در
حدود آن پا نگذارند این هر سه امور متعلق بامرا و حکام بلاد اسلام دارد لهذا خروج بر اینها و دعای
بهلاک و بدی در حق اینها که از قتل مستثنی اند ممنوع فرمود حدیث قدسی در مشکوة مروی است عن ابی
الدرداء قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله تعالی یقول انا الله لا اله
الا انا مالک الملوک و ملک الملوک فی یدی و ان العباد اذا اطاعونی
حولت قلوب ملوکهم علیهم بالرحمة والرافة و ان العباد اذا عصونی حولت

قلوبهم بالسخط والنقمة فساموهم سوء العذاب فلا تشتغلوا انفسکم بالدعاء علی الملوک
ولکن اشتغلوا انفسکم بالذکر والتضرع کی اکفیکم ملوککم واین صنف از
طلاب دنیوی اگرچه بپاس سرانجام مهمات دینی از خوف هلاک رستند لکن هنوز متقلد بقلادهٔ نوع
کلبی هستند تا که از لذات نفسانی وشهوات جسمانی که مخالطت ومداخلت باثبات حقانی دارند
نه برآیند ده نوع انسانی وصف ربانی بمید رآیند الا لله الدین الخالص وعلما بجهت آنکه امرا را اعزا
برغرا مینمایند وبامر معروف ونهی منکر در اصلاح معاش ومعاد وتصحیح اعتقاد عباد سعی جمیل مبذول مینمایند
دخلی درین امور که از امر اصعد ورییا بد دارند پس اینها مکلبان یعنی معلمان کلاب اند که دستور
اصطیاد یعنی طریقهٔ اجتهاد در جهاد که برای مولای خود باید کرد تا حلال شود نه برای نفس وهوای
خود تا مردار نگردد می آموزند وچشمهای خود را از حطام دنیا میدوزند وهمین سبب که این ملعونه را از خود
دور رانده اند از لعنت آلهی بقول رسالت پناهی معصوم مانده اند الدنیا ملعونة وملعون ما
فیها الا ذکر الله وما والاه وعالم او متعلم از حضرت علی کرم الله وجهه ماثور ومشهور است
شعر رضینا قسمة الجبار فینا لنا علم وللاعداء مال + علم ومال را تقسیم وتسهیم یکدیگر
فرموده وبسوی مباینت ومعاندت بینهما اشارت نموده صاحب گلشن راز ازین حدیقه گلی برده بنظم
آورده است ع نگردد جمع هرگز علم با آز + ملک خواهی سگ از خود دور انداز + علوم دین ز اخلاق فرشته
است + نیاید در دلی کو سگ سرشته است + اما مردمی آنها را اکثر مردم علما میشمارند پس بمثل نقالان قصصها
بی آنکه اذعانی وایمانی در دل داشته باشند الفاظی از زبان می برآرند اگر حقیقت ومعنی در دل میبود آثار
آن ظهور مینمود خوف وخشیت وشوق وذوق آلهی از دل میجوشید واز حب دنیا بسوی عشق مولی
میکشید عن الحسن قال العلم علمان علم فی القلب فذلک العلم النافع وعلم علی اللسان
فذلک حجة الله عز وجل علی ابن آدم او سبحانه وتعالی میفرماید انما یخشی الله من عباده العلماء
مدار خوف وخشیت وتقوی وولایت همه بر علم است واین استشهاد بر قراءة مشهوره است که الله را منصوب
وعلما را مرفوع میخوانند اما بر قراءة رفع الله ونصب علما که قراءت عمر بن عبد العزیز وامام ابو حنیفه است رضی
الله عنهما پس علما در تاویل آن خشیت را بطریق استعاره بمعنی عظمت گرفته اند یعنی معظم ومکرم نزد او سبحانه و
تعالی بوده ای ان اکرمکم عند الله اتقاکم اتقیا اند ومدار تقوی بر علم بود لهذا اکرمیت مذکوره را باین

معنی فرمود انما یخشی الله من عباده العلماء و میتوان گفت که خوف و خشیت را چنانچه خاشی و مخشی میباید مخشی
علیه که خشیت یعنی خوف بر او ست یعنی برای او ست تا مکروهی باو نرسد نیز میباید و آن گاهی خود خائف میباشد گاهی
غیر او میبود و بهر تقدیر گاهی در نظم کلام می آرند چنانچه در حدیث و الله ما الفقر اخشی علیکم و لکن اخشی ان یبسط
علیکم الدنیا خشیتی که آنجناب را بود برای آنکه خود ش بدنیا متضرر خواهد شد بلکه برای آنکه مخاطبین از مخشی
و خائبین بسبب رغبت که دل در ان هلاک شوند چنانچه تتمه حدیث دلالت بر آن دارد و گاهی محذوف و مستور
میدارند چنانچه در کریمه و تخشی الناس و الله احق ان تخشاه ای علی نفسک بلکه حدیث مذکور مثال مذکور و محذوف
و علیکم که در فقره ثانی است تعلق به یبسط دارد نه باخشی و التقدیر و لکن اخشی علیکم ان یبسط علیکم الدنیا
و تتمه حدیث آنکه فتنافسوا فیها کما تنافسوا فیها فتهلککم کما اهلك من کان قبلکم و گاهی مخشی و مخوف علیه را بذکر
می آرند و مخشی و مخوف را منوی میدارند و سبحانه تعالی مخاطبا بما در موسی میفرماید فاذا خفت علی موسی ان
یطلع فرعون علیه و گاهی هر دو را محذوف میکنند و سبحانه تعالی خطاب بما در موسی کرده میفرماید لا تخافی
علیه سوء حاله و کریمه انما یخشی الله الخ از قبیل ثانی است ای لا یخشی الله احدا من عباده علیهم الا العلماء
زیرا که ضرر اینها کثیر و ضرر اینها مستطیر است پس خشیت او سبحانه تعالی از علما برای عباد است تا تاثیر اینها باینها نرسد
در حدیث شریف وارد الا ان اشر الشر شرار العلماء و فی المشکوة عن علی رضی الله عنه قال قال رسول
الله صلی الله علیه و سلم یوشك ان یاتی علی الناس زمان لا یبقی من الاسلام الا اسمه
و لا یبقی من القران الا رسمه مساجدهم عامرة و هی خراب من الهدی علماؤهم شر من تحت ادیم
السماء من عندهم تخرج الفتنة و فیهم تعود اکثری از علما و فقرا که برای طلب دنیا در لباس [illegible]
سگ اصحاب کهف در پس امرا امیدوند و در تلی آدمیان دویده آدمی شد اینها در پی سگان گردیده [illegible]
زبان حرص او دهان دراز کرده چشم طمع و آز باز نموده تا از نگاه بلقمه چرب امید و ننه مگر یا می [illegible]
در مجلس امرا بسالوسی و چاپلوسی بجلسه اقعا نشسته دمهای جنبانند با غرباء نیش پیش آمده [illegible]
عقبے میبرند و از راه خدا بر میگردانند طرفه آنکه از غایت دیوانگی که از عوارض کلبی است [illegible]
دینامی پندارند این پندار دنیای دیگر است کلبیت بر کلبیت می افزاید در صنف سابع که کلب الکلب است [illegible]
مینماید فقرا کر و تزویر بدیه و جز و جیت بین الکلبیت و حماریت گردیده اند او سبحانه تعالی در باره علمای بنی اسرائیل [illegible]
کمثل الکلب و کمثل الحمار فرموده بکلبیت و حماریت ستوده است و در حدیث شریف وارد که امت من بر

دفاق وطباق بنی اسرائیل طابق النعل بالنعل خواهد بود تا آنکه اگر یکی از انها با در خود در آمده باشد از ینها هم کسے
خواهد بود که با در خود در آید پس از جمع و ترتیب قرآن و حدیث نتیجه می بر آید که بعضے از علمای این امت هم سگان و هم
خرانند دین فروشان و دنیا خرانند حکایت منقولست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره روزی بعد صبح با یاران
مراقب بود و یکدفعه بعبوشت سر از جیب بر آورد یاران وجه آن پرسیدند فرمود دیدم مادهٔ سگی که پستانهاش از شیر
ممتلی است و بچه همراه آید دیدن آن تنفری و کراهتی عارض حال گردید فصلی نگذشته بود که ملا علی قوشچی با کسی از تلامذه همراه
گرفته بخدمت خواجه رسیده در وجه مبارک حضرت خواجه زیاده کراهتی پیدا گردید فرمود چیزی بخورید و این سخن خواجه
خالی از ایمائی نبود با آنکه دهن سگ بلقمه دوخته به درخانه تشریف برده آنچه حاضر بود فرستاد و خود بیرون بر نیامد
ملا از جهت آنکه طلب دنیا در سر داشت و طلاب آن کلاب اند بصورت کلبی نمودار گردید و از روی آنکه طالب
دنیا مؤنث است بشکل مادهٔ سگی متشکل و متمثل شد و تلامذه بسبب آنکه استفادهٔ علم به نیت تحصیل دنیا میکردند و هنوز
بکمال نرسیده اند سگ بچه ها نمود آمدند و امتلای پستانهای ملا از شیر وفور علم ملا است و چون این علم قوت
دنیا طلبی میشود شیر که صورت مثالی علم است برنگ شیر مادهٔ سگ ظهور نمود و بعضے از امرا خواهند بود که با وجود تخت
نشینی و تخت نشانی و خراج گیری و باج ستانی دل اینها از دنیا چه که از خودی خود وارسته بخدای وحده پیوسته باشد
بسیاری از فقرا که کلاه شیخی و دلق هزار میخی بر سر و در بر دارند و دل اینها از آثار های دراز امل و آز هزار میخ با
دنیا پیوسته باشد دانای غیوب و خفیات و بینای عیوب قلوب و نیات اوست سبحانه و تعالی چنانچه کارخانهٔ ایجاد
و تکوین وابسته بارادات اوست دستور العمل تغیر و تصیر در دفتر محو و اثبات او گاهی دین یکی بدنیا تبدیل میفرماید
و عصیر یعنی شیره حلال را مستحیل بخمر حرام و جای دنیا را منقلب بدین مینماید و خمر حرام را متحول بنعم الادام محول
الحول والاحوال حول حالنا الی احسن الحال از جمله وجوهی که کریمهٔ تخییر ناظر بآن بود همین سه وجه اعتبار
کرده با قتضای مقام اقتصار بر آن نمود پس آنجناب این حکم آلهی را اول بحضرت عائشه رضی الله تعالی عنها که
توجه خاطر مبارک بسوی او نسبت بدیگران زیاده تر بود ابلاغ نموده فرمود که بعد مشورت ابوین جواب
باختیار احد الامرین گوید مبادا باقتضای صغر سن اختیار دنیا که لهو و لعب و لغو است نماید و از شرف اهل
بیت بر آید حضرت عائشه برای صائب خود بی تامل آستین از دنیا افشانده حب دنیا و ارادهٔ آن از دل
رانده گفت من خدا و رسول او را اختیار کردم و هیچ حاجت بمشورت ندارم پس دیگر ازواج اقتدا باو نموده
مختار او را اختیار فرمود خدا و رسول او را از خود راضی کردند او سبحانه و تعالی نیز بکرم و عنایت خود رضا جوئی

آنها کرده بر آنجناب تزویج دیگری بر آنها لا یحل لك النساء من بعد حرام ساخت و بمقتضای الفضل للمتقدم
حضرت عائشه را افضلیتی و مزیتی دیگر نواخت که جبرئیل وقتی که آنجناب با عائشه در یک لحاف میبود وحی می آورد
بخلاف ازواج دیگر و این دلیل بر کمال تقدس و تنزه اوست از رجسیت و کلبیت رضی نساء النبی عن الله
ورضی الله عنهن و این عنهن از زبان قلم فقیر مثل ان عنکم از زبان تقدیر در کریمهٔ تطهیر ایمای لطیفی دارد که این
زنان کار مردان کردند انوثتی را که بحکم طالب الدنیا مؤنث سوای انوثت ظاهری که مبطن و مضمر بود از خود برآورده
در صف مردان و حکم آن درآمدند و در کریمهٔ تخییر ایمای است بآنکه کافهٔ مؤمنان را میباید که بمودای لقد کان لکم
فی رسول الله اسوة حسنة بمتابعت رسول خدا همان سخن تخییر با زنان خود بگویند تا آنها بمتابعت نساء النبی
حب دنیا و ارادهٔ زینت آن از دل دور کرده رضای خدا و رسول او جویند و تسریح کرده حبالکن علی عاتقکن
گفته بمسرح دنیا یعنی چراگاه آن سر دهند تا بسیر بچرند و لذات دنیای مبغوضهٔ حق را بعوض آخرت مرضیه و بهجا
بخرند از اینجا میتوان دریافت که لفظ اسرحکن در کریمهٔ تخییر که نسبت اشتقاقی بمسرح دارد مشیر است بآنکه طالبان
لذات دنیا بهایم سوائم اند کار اینها همین چریدن و ریدن است چه خوش فرموده اند من کان همته ان یدخل
شیئا فی بطنه فقیمته ما یخرج من بطنه لکن مشکل آنست که سوای زن عرفی شرعی زنی دیگر طبیعی هست که در امرها بانفراد
مستعد و مستبد است و زن شرعی در کارهای خود از او مستفید و مستمد و آن زن طبعی همین نفس مکار بدکار است که در
بهانهٔ شستهٔ مثل ذات الجنب دم زدن نمیدهد که دمبدم بار مارگی بار فرمایش های تازه بر گردن می نهد و چندین بچه ها
که هوای اوست بمداخلت شیطان هر روز میزاید و پرورش بلکه پرستش آن بشوهر نادان میفرماید و چون
عقد این زن اتحادی و حلولی است نه ایجابی و قبولی تا بلعان و طلاق را درین بینونت و افتراق تاثیری بوده باشد
پس او بتعلیق و تخییر مندجر و متاثر کی میگردد و سوای این ضرتین دیگر اند که بمودای الدنیا ضرة والآخرة ضرة
ان رضیت احدیهما سخطت الاخری فیما بین اینها عناد و لداد کلی و جبلی است مرد بیچاره درمیان این چهار
زن که از هر طرف بزن بزن است تمام حواس خود باخته در حرکات و سکنات بموافقت ارادات آنها خود
را بوزینه ساخته است ضرتین اولیین که بعلاقهٔ اتحاد و استمداد با یکدگر طرح وداد و اتحاد ریخته با اولی از اخریین که دنیا
است نیز مخالطت نموده این هرسه بهم آمیخته در خانه خرابی اخری که بی بی رابعه آخرت است کمر انگیخته اند های
وهدبرای از اینها بهمه حال در چه حال مگر آنکه زن طبعی که نفس است بموت ارادی بلکه بقهر الهی بمیرد تا دار الآخرت
که خانهٔ سکونت ابدی است رونق آبادی پذیرد و نیز در کریمهٔ تخییر ایما [illegible] ست بآنکه زمرهٔ از جملهٔ مؤمنین که

ارادهٔ قرب و داعیهٔ حب خدا و رسول او دارند باید که اراده و حب دنیا از دل تمام برآرند زیرا که اجتماع نجاست
ارادهٔ دنیا و مریدان آن با طهارت رسول هرگاه در یکخانه روا نیست اجتماع اراده و محبت آن با اراده و محبت این
در یکدل چگونه روا خواهد بود و شاهد برین است که او سبحانه تعالی ارادتین بعنوان تقابل و تضاد هم درینجا و هم در جای
دیگر ایراد فرموده و شاهد دیگر آنکه آنجناب بیکی از احباب که دعوی غلو محبت مینمود فرمود اگر درین دعوی صادقی
تجافی برای فقر لباس که فقر بسوی دوستداران من تیزتر میدود از آبی که بسوی نشیب میرود پس در دل بربسته وساوس
و هواجس دنیا را بخود راه ندهند و صور و اشکال امانی و آمال در دل عرفان منزل بجای بتها ننهند که بقول قلب المومن
عرش الله و قلب المومن حرم الله دل مومن خانهٔ خدای عز و علا است نه بتخانهٔ لات و منات و عزا نجس بالکسر از
طواف کعبه مهجور است پس نجس بالفتح از داخلی کعبه بطریق اولی محذور و ارادهٔ خطیئتی و معصیتی در حرم بحکم و من یرد
فیه بالحاد بظلم نذقه من عذاب الیم موجب عذاب الیم است و ارادهٔ دنیا که راس و اساس همه خطایا و
انجاس است در دل مومن که بقول عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما و جمهور اهل عرفان افضل از آن است موجب عذاب
عظیم و نیز در کریمهٔ تخییر ایما است بآنکه قومی از مومنین را که دعوی سیادت دارند و خود را از اهل بیت بشمار ندیر
ضرور که رسم مستمر آبای کرام خود را که در هندی آنرا ریت میگویند باهتمام التزام نمایند که انچه نسبت بدیگران
سیرت نبوی است نسبت بسادات هم سیرت نبوی و هم ریت ابوی و احتراز از آن نجس نموده گرد و پیش آن نگردند
تا باغشتگی آن از بیت مطهر بدر نگردند نور الله مرقده فقیر فضیلت فقر بر غنا که بمعنی خیاست لیلی افضل و اکمل از کریمهٔ
مذکوره نخواهد بود دلایل طرفین در کتب مذکوره است عجب که کسی باین کریمه تشبث و تمسک نمود اکثری از اسباب
دنیا که در تصرف بعض انبیا و اولیا بود پس مردم آن را برابر اینکه دست مالی بود و ان خالی احمل میسکنند و اعتقاد فقیر خصوص
درباب خاتمیت مآب آنست که آنجناب از مطلق ملکیت اجتناب داشته بمقتضای کمال عبودیت همه اشیا را بملک مولی
گذاشته خود مالک قلیل و کثیر هیچ نبود ای له الملك وله الحكم در ملک او بحکم او بمقتضای منصب خلافت در همه اشیا و همه
وجوه تصرف مینمود بعضی از آن که برای کار خود که در حقیقت کار خدا است مخصوص میفرمود آنرا مردم بوصف خصوصیت
میدیدند و مملوک آنجناب میفهمیدند مالکیت و غنی از خصائص ربوبیت است و مملوکیت و فقر از خصائص عبودیت عبدیت
را که مملوکیه است با مالکیت تضاد و عناد او سبحانه و تعالی بندهای خود را بمثابه عبد ماذون در تصرف ما فی الید اذنی
فرموده است آن هم نه بر سبیل اطلاق بلکه مقید بقیودی که بیان آن بر زبان شرع پیغمبر باید و لهذا هر که در آن بتبدیر
و تقصیر توفیر و تقصیر مینماید بمحاسبه و مواخذه گرفتار می آید عوام عباد همین قدر از قدرتی که بر تصرف یافته خود را مالک

حقیقی و غنی میدانند بلکه بعضی از انها بجای والله الغنی وانتم الفقراء وان الله فقیر ونحن اغنیاء میخوانند اما خواص
عباد و آنها انبیا اند خود هارا عبادهم لا الا ایدی لهم می پندارند و هرگاه خود ندارند ما فی الید را از آن خود چگونه میشمارند
خصوص اخص خواص و آن ذات آن جناب است با وجود آنکه عبودیت را بقصوای درجه رسانیده بود باز هم علاوه
بران از روی رقیت کرده وضع نشستن و هیئت خوردن ممالیک پسند بوده اجلس کما یجلس العبد واکل کما
یاکل العبد میفرمود پس عدم مالکیت ما فی الید را که لازم بین عبدیت و مملوکیت است با اینهمه شغف که در شان
آن دارد چگونه از دست خواهد داد و چه جای احتمال مالکیت آنجناب و مملوکیت اینهمه رقاب و دواب و غیره
اسباب است که حضرت زهرا رضی الله عنها یک خادمی که در کار مددگار باشد درخواست کرده بود با وجود آنکه قلیلی از دنیا
بمثابه مقدار درم شرعی از نجاست مغلظه معفو است باین حفظ مرتبه کمال طهارت بر جهه عزیمت یکی تبه از مال غنیمت عطا
نفرمود خود خود در حق خود که طهارت ذات او بالذات و طهارت دیگران به تبعیت اتبعیت و زوجیت و غیره
او اعلم والزم از عزیمتهای سائر اولی العزم است چگونه روا دارد کثیر ازین از خطیر خواهد شد نشنیده که المؤمن یحب
لاخیه ما یحب لنفسه خود میفرماید پس خود بر خلاف قول خود چگونه عمل مینماید و هو اول المؤمنین و
اکملهم و افضلهم عن ابن ام عبد قال قال لی علی الا احدثك عنی و عن فاطمة بنت رسول الله
علیه السلام وکانت من احب اهله الیه قلت بلی قال انها جرت بالرحا حتی اثرت فی یدها واستقت
بالقربة حتی اثرت فی نحرها وکنست البیت حتی اغبرت ثیابها فاتی النبی علیه السلام خدم فقلت لو اتیت اباك
فسالته خادما فاتته فوجدت عنده حداثا فرجعت فاتاها من الغد فقال ما كان حاجتك فسكتت
فقلت انا احدثك یا رسول الله جرت بالرحا حتی اثرت فی یدها وحملت بالقربة حتی اثرت فی نحرها
فلما ان جاءك الخدم امرتها ان یاتیك فتستخدمك خادما یقی حر ما هی فیه قال اتقی الله یا
فاطمة وادی فریضة ربك واعملی عمل اهلك فاذا اخذت مضجعك فسبحی ثلاثا وثلثین واحمدی ثلاثا و
ثلثین وکبری اربعا وثلثین فتلك مایة خیر لك من خادم قالت رضیت عن الله وعن رسوله و نیز
این احتمال است دنیا بنا بر آنکه راس و جماع خطیاتست خمیر مایه غم و ام آن ام الخبائث میشود رجسی که در ممر ساری است
از دم طمث کشیده و سکری که بر او طاری است از بط پستانش چشیده کسی که قطره از خمر قبل از تحریم با وجود حلت و نفعت
گاهی بلب رسانده کثیر از ان رجس کبیر تا دم اخیر چگونه در استعمال او خواهد ماند و چه جای این احتمال است که خود
با اللهم احینی مسکینا وامتنی مسکینا واحشرنی فی زمرة المساکین سلطنت فقر و مسکنت که ملازم دنیا

و آخرت باشد مینمود پس مخالف آنچه از و سبحانه و تعالی درخواست آن کرده است چگونه اختیار خواهد فرمود مدار غناء
فقر بر ملک و عدم ملک سیم و زر نیست مالک تابی دواب و عقار و عروض و جواهر لکوک را مفلس و مفلوک نمیتوان
گفت چه جای این احتمال است که دنیا که ملعون و مهروب است تملک بعضی ازان بجود قرین سازد و فقر حقیقی را
که محبوب و مطلوب او و مطلوب او سبحانه و تعالی در حق او و محبوب طالب محبان و طالبان اوست از خود دور انداز دوجه
جای این احتمال است که او سبحانه و تعالی متصل کریمه تخییر من یأت منکن بفاحشة مبینة میفرماید و کنایتی ازان بدنیا
که فحش آن سابق مبین گشته است مینماید و آنجناب احکم باجتناب از نظر و التفات بسوی آن فاحشه و زینت آن اگرچه
تحت تصرف دیگران باشد و از مقارنت و مقاربت آن گو که بتوسطهٔ ازواج بود فرموده است پس مباشرت بآن فاحشه
کبار و اتواند بود وجه جای این احتمالست که حضرت زهرا آنچه بعد انفاق بحسب اتفاق بس اندا زمانده باشد یا کسی بر سم
هدیه فرستاده باشد مسکتین از نقره و قرطین و قلاده ساخته بود و آنجناب بعد مراجعت از سفری بر طبق سنت سینهٔ خویش اول
بخانهٔ حضرت فاطمه زهرا تشریف برده اشیای مصنوعهٔ آنجا دیده غضبناک برگردیده بر سر منبر آمده نشست ظاهر اخواست
که قباحت و وقاحت زینت دنیا بیان فرماید حضرت زهرا از بهرهٔ دنیا را وجه غضب آنجناب دریافت نموده اشیای مصنوعه
نزد آنجناب فرستاد که فی سبیل الله است سه مرتبه فرمود فعلت فداها ابوها لیست الدنیا من محمد و من آل محمد لو کانت
الدنیا تعدل عند الله فی الخیر جناح بعوضة ما سقی منها کافرا شربة پس رفت نزد او و فرمود ثوبان را که بدهد
آن اشیا بعض اصحاب و بخرد برای او قلادهٔ عصب و سوارین از عاج و فرمود هولاء اهل بیتی ولا احب ان یاکلوا
طیباتهم فی حیوتهم الدنیا نظر باید کرد که مسکتین فضه وغیره از قدر نصاب قلیل خواهد بود و معهذا تزین و تحلی از ان
بزنان رواست بلکه تارک تزین مستحق ضرب میشوند پس این جای غضب نبود مگر همین وجه که حسنات الابرار سیئات
المقربین مستحب و مستحسن دیگران مستقبح و مستهجن ایشان است و امر باشترای قلادهٔ عصب و سوارین از عاج موهم است
باآنکه تحلی و تزین هرگاه از غیر نقره و زر که در نظر حقیقت بنیان مستکره و مستقذر است میتواند چرا درین باغم و صفرا
که طیب طیبعتان و سته طنتیان ازان استفراغ کرده اند دست و پای و گلوی خود را بمثابهٔ مگس بند باید نمود هیچ
مومن اعتقاد این نحو نمیکند که آنجناب لیست الدنیا من محمد و من آل محمد فرموده چیزی حقیری را بغضب و عنف از
دست خود برآورده بیرون کند زیاده از صد مثل آن قیمت داشته باشد در ملک خود نگاه دارد باوجود آنکه در سلب
خود را مقدم بر آل کرده باشد حیث ندیا کلوا طیباتهم فی حیوتهم الدنیا گفته اهل بیت خود را از قبیل
ذریه حتر نفرماید و برای خود کثیری ازان اختیار نماید وجه جای این احتمال ست که از حضرت علی کرم الله وجهه مروی است

که فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم اللهم ارزق من ابغض اهل بیتی کثرة المال والعیال پس کثرت
المال والعیال که نصیب مبغضین ست نصیب محبین نخواهد گردید پس در نصیب خود آنجناب چگونه تواند رسید آنجناب در اواخر
مرض خود فرمود یا علی دوات و قلم بیار تا برای تو چیزی نویسم این واقعه غیر واقعه طلب صحیفه است که مخاطب آنجا جمیع
حاضران بودند و اینجا توجه خطاب مخصوص بحضرت علی است کرم الله وجهه پس او کرم الله وجهه میگوید در دل اندیشیدم
که مبادا تا بدست آوردن ادوات کتابت شرف حضور وقت آخر از دست رود عرض کردم یا رسول الله صلی الله
علیه وسلم آنچه بخاطر باشد زبانی ارشاد کن فرمود قرضی برای تجهیز جیش اسامه کشیده ام ادا کن و ذمه مرا مشغول مدار
و هرگاه مردم رو بدنیا آرند تو رو باخرت آر چنانچه آنجناب حضرت علی را در منع از نکاح بنت ابی جهل نصیحت فرموده بود
در منع از ازدواج این بنت ابی لهب نیز وصیت نمود لهذا آن شیر مرد ان باین روباه زنان گفت ایها الدنیا ؟
طلقتک ثلاثا لا رجعة فیها طلاق زنان شرعیه ابغض المباحات است و طلاق این زن مدعیه احب المستحلات
قوله طلقتک ثلاثا انشای طلاق نیست زیرا که انشای آن را سبق نکاح می باید یا تعلیق بران بلکه اخبار است از انشای
طلاق که سابق بعمل آمده است باین صیغه متی نکحتک فانت طالق ثلاثا درین صورت استمتاع ابدا مستحیل هم بی تحلیل
و هم بعد تحلیل قوله لا رجعة فیها انسب آنست که رجعت را بمعنی لغوی که مطلق رجوع کردن است گرفته شود که بعد تثلیث
طلاق رجعت شرعی را احتمالی نمیماند و توصیف آن بنفی این فایده زائده نمی بخشد پس از قبیل تصریح بما علم التزاما اعتبار
کرده خواهد شد بخلاف رجعت لغوی که بعد تثلیث هم محتمل الوقوع است گو که بعد تحلیل بود و تاسیس اولی از تاکید است
و این قول قرینه است بر تعیین صیغه مذکوره که اگر ان نکحتک فانت طالق ثلاثا گفته شود بعد نکاح اول طلاق خود
افتاد بخلاف ثانی که بعد تحلیل خواهد شد که آن مفید اهمال است و مهمله بمثل جزئیه بوقوع یکدفعه صادق می آید پس برای
صدق آن تکرار وقوع طلاق بازای تکرار نکاح نمی باید بخلاف متی نکحتک و آنچه مثل آنست که افاده کلیه که بتجدد نکاح وقوع
طلاق جدید هر بار مترتب میشود و سد باب استمتاع که مقصود از کلام همین بود کلیه حاصل میگردد و روی ابو داود بسنده
عن سهیل بن سعد ان علی بن ابی طالب دخل علی فاطمة والحسن والحسین یبکیان فقال ما یبکیهما قالت الجوع
فخرج علی فوجد دینارا فی السوق فجاء الی الیهودی فاشتری به دقیقا فقال الیهودی انت ختن هذا الذی یزعم انه رسول
الله صلعم قال نعم قال فخذ دینارک ولک الدقیق فخرج علی حتی جاء به الی فاطمة فاخبرها فقالت اذهب الی فلان
الجزار فخذ لنا بدرهم لحما فذهب فرهن الدینار بدرهم علی لحم فجاء به فعجنت و نصبت و خبزت و ارسلت الی ابیها فجاء فقال
یا رسول الله اذکر لک فان رایته حلالا اکلنا و اکلت من شانه کذا و کذا قال کلوا بسم الله فاکلوا فبینما هم مکانهم اذا غلام

ينشد بالله والاسلام الدينار فامر رسول الله صلى الله عليه وسلم فدعى له فساله فقال سقط مني في السوق
فقال النبي صلى الله عليه وسلم يا علي اذهب الى الجزار فقل له ان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لك ارسل الي
بالدينار ودرهمك علي فارسل به فدفعه اليه او کرم الله وجهه از حال خود حکایت میکند که روزی گرسنه شدم و در خانه
هیچ نبود برای طلب عمال العوالی مدینه رفتم و آب کشی کردم دلوی بعوض تمری پس شانزده دلو کشیده شانزده تمر گرفته نزد رسول
خدا آمدم صلی الله علیه وسلم و از حال خبر دادم پس تناول کرد با من و دعای خیر فرمود روزی آنجناب بخانه حضرت فاطمه آمد حسنین
را ندید پرسید حضرت فاطمه گفت که در خانه هیچ نبود پس علی آن هر دو را همراه برد که اگر در خانه خواهند ماند گریه خواهند کرد و
در خانه هیچ نیست پس بخانه فلان یهودی برده است آنجناب متوجه خانه او شد پس حضرت علی حکایت حال خود کرده گفت کاشکی
نشینی تا برای فاطمه تمرات جمع کنم پس نشست رسول خدا و علی آب میکشید دلوی بمقابله تمری تا آنکه جمع شد چیزی از تمر پس برداشت
رسول خدا صلی الله علیه وسلم یکی را از حسنین و برداشت علی دیگری را دنیا که مونث ادنی است پیوسته با بردنی و ادنی
همخوابه است و در بارگاه عالی علی اعلی بار نایاب کور دلان قبح حال و مال او ندیده باغرای او آنرا احسن و جمال فهمیده
بکار خود هامی نازند و دین و ایمان در صداق و انفاق او می بازند قل هل ننبئكم بالاخسرين اعمالا الذين ضل سعيهم
في الحيوة الدنيا وهم يحسبون انهم يحسنون صنعا اگر کسی سیرت نبوی از تتبع کتب حدیث معلوم نماید او را علم قطعی
حاصل آید که آنچه قلبی شد از محبت او بغض و عداوت او از دنیا کم قطره دارد نسبت بدریا و این مخصوص بحال حیات نیست
بلکه عند الممات هم چند درمی که در خانه مانده بود و بحالت طلب داشته تصدق فرمود گفت محمد را چه گمان است که بخدا رود
و از خانه او این دراهم بر آید و بعد ممات هم که آن در حق او عین حیات است بر همان سنت قدیمه خود هست چنانچه بعضی
صالحین صاحب دلالت بر آن وارد و او خود میفرماید من رآني فقد رآني فان الشيطان لا يتمثل بي در نفحات مذکور است
درویشی وارد مدینه طیبه گردیده و در مواجهه روضه شریفه استاده گفت فلان و فلان طعام مرا بخوران و الا فادیل
مسجد تو می شکنم در آن روز سقای قدر زاید از معمول کسب کرده برای ترتیب همین طعام اهتمامانه خود فرموده بود و او را
تا مهیا شدن طعام بسبب ماندگی آب کشی خوابی در ربود جناب رسالت را صلی الله علیه وسلم دید و از آنجناب بیغامبری
و بهالت مامور گردید که من مهمانی دارم اما سخت بی ادب این طعام باو بخوران و بگو که از اینجا برود این جای آرزو طلبی
نیست ببین خلق عظیم رسول کریم را که برای تسلی دل شکنی او نفرمود که تقصیر جناب خود شمرد اگرچه معصیت او هم معصیت
نیز او معصیت نکه بول الهمان از مسجد میشوید قول او را بد بجا میگوید بلکه بسبب آنکه در بند آرزو ها بودن و پرورش نفس خود
نمودن موجب بعد از قرب الهی است تکلم اخراج فرموده و نیز در شان مدینه سکینه خود فرموده است انما المدينة كالكير

بنفس خبثها خبث باطنی را از مدینه بمثابه خبث آهنی از گرمی برآرند پس در مسجد النبی چگونه میگذارند در حدیث شریف وارد است ما انتقم رسول الله صلی الله علیه وسلم لنفسه فی شیء قط الا ان ینتهک حرمة الله فینتقم الله بها اما دعای آنجناب در حق بعضی بکثرت مال نمود پس دو صورت دارد اول آنکه مقصود دعای بد بوده باشد کما رواه ابن ماجة بسند المتصل عن عمرو بن غیلان الثقفی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اللهم من امن بی وصدقنی وعلم ان ما جئت به هو الحق من عندک فاقلل ماله وولده وحبب الیه لقاءک وعجل له القضاء ومن لم یؤمن بی ولم یصدقنی ولم یعلم ان ما جئت به الحق من عندک فاکثر ماله وولده واطل عمره وکما رواه کذلک عن نقادة الاسدی قال بعثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم الی رجل یستمنحه ناقة فرده ثم بعثنی الی رجل اخر فارسل الیه بناقة فلما ابصرها رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اللهم بارک فیها وفیمن بعث بها قال نقادة فقلت یا رسول الله صلی الله علیه وسلم وفیمن جاء بها قال وفیمن جاء بها ثم امر بها فحلبت فدرت فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اللهم اکثر مال فلان للمانع الاول واجعل رزق فلان یوما بیوم للذی بعث بالناقة مانع را بکثرت مال دعا کرد و معطی را بقوت هر روزه چنانچه در حق اهل بیت خود نیز اللهم اجعل رزق ال محمد کفافا وفی روایة قوتا دعا فرمود دعا بکفاف مشتمل بر دو چیز است یکی آنکه کف او را از روزی هر روزه مملو و معمور فرماید دیگر آنکه کف شر زیادتی از و نماید لهذا در حدیث شریف وارد است کما رواه ابن ماجة عن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما من غنی ولا فقیر الا ود یوم القیمة انه اوتی من الدنیا قوتا تمنی غنی بنفی اکثار و افراط است تا بمرتبه قوت فرود آید و تمنی فقیر بنفی تقلیل و تفریط تا بدرجه کفاف ترقی نماید و دعای کثرت مال دعای بد است لهذا در حق مبغضان خود و مبغضان اهل بیت خود فرمود اللهم ارزق من ابغضنی وابغض اهل بیتی کثرة المال والعیال کثرت اگر امر خیر میبود معطی را که از جهت مجازات احسان استحقاق دارد اگر مخصوص نمی نمیکرد باری مساوی و مساهم مانع مینمود و اهل بیت او که بهمه وجوه خیر احق و اسبق اند باین دعای خیر از همه اقدم و الیق دوم آنکه مقصود دعای خیر بود چنانچه مرویست که آنجناب در حق انس بن مالک باستدعای مادر او دعا بطول عمر و کثرت مال و عیال فرمود درین دعا قرینه حالیه استدعیه را رعی نمود که میل نسوان بمقتضای نقصان عقلی بسوی حظوظ سفلی غالب و در حق اولاد خود استیعاب مراتب آنرا طالب پس مراد از کثرت مال کثرتی باشد که چون آنرا بر کثرت عیال و کثرت ایام طول عمر تقسیم و توزیع نمایند حصه هر روزه هر کدام بقدر کفاف بر آید پس این دعا بسوی دعای که در حق معطی ناقه و در حق اهل بیت خود کرده بود رجوع مینماید بخلاف کثرتی که در دعای بد مدعو است قرینه هر محل و مقام مبین و معین مرام است و حضرت انس بن مالک از جمله مخصوصان محبان اوست چنانچه از حدیث مرویی که سوال از وقت قیام قیامت کرده بود

مفهوم میگردد و آنجناب خود فرموده چنانچه سابقا گذشت فقر بسوی محبان من میدود و نیز بدعای آنجناب چنانچه
آنفا گذشت کثرت مال نصیب اعداست پس وجه توفیق بانچه مذکور شد حاصل میگردد و میتواند بود که او سبحانه وتعالی
بیمن توجه قلبی آنجناب علیه الصلوة والسلام که بایصال خیر است شرر آتش زر را بر مدعوله برد و سلام خواهد ساخت
اولئک یبدل الله سیئاتهم حسنات بسا است که نزدیکی مال بی او فراهم می آید و او باتفاق از خود دفع مینماید و او را
باین جمع آمدن که بی صنع او ست چه وزر یست بلکه بر دفع آن توقع نفعی و اجری و بسا است که یکی مال را بسعی
و تلاش از چار طرف بسوی خود کرد می آرد و او غیر آنکه مردم را بقدر امکان از لوث آن پاک کند غرض دیگر ندارد مبادا
در بدبختی افتد پس بر دهان فقر اقفلی اندازد یا بدست طاغی و باغی در آید و اثاره فتنه و فساد نماید یا در کف بد کرداری
رود و دلاله فاحشه و سار سبیلا شود و بعضی را از فراهم آورده و از فراهم آمده اغراض صالحه منظور و ملحوظ باشند مثل
ادای حق نفس خود لنفسک علیک حق و حق عیال خود وابدا بمن تعول و مثل رحم بر مساکین و رجم بر شیاطین یعنی بانمای
بفاقه بسته را کشودن ارحموا من فی الارض یرحمکم من فی السماء و زبانهای بطن کشاده را بند نمودن المال وقایة
العرض پس اعطای حجرین بلکه احجار یعنی فلس و درهم و دینار بجای رمی جمار است صله شعرا را صله انا شمردن از همین
رواست که زبان اینها از هجو انساب و طعن و سباب بریده گردد و اعظم حقوق که تادیه آن اهم و اقدم است حفظ دین
خود است از آفت صحبت امرا و اغنیا و از شر فقر که کاد ان یکون کفرا در شان آنست عن سفیان الثوری قال
کان المال فیما مضی یکره فاما الیوم فهو ترس المؤمن وقال لولا هذه الدنیا لتمندلوا بنا هؤلاء الملوک
وقال من کان فی یده من یده شیء فلیصلحه فانه زمان ان احتاج کان اول من یتمندل دینه وبعضی وجه
من تواضع لغنی لاجل غناه یذهب ثلثا دینه نوشته اند که دین تعلق بسه چیز دارد اول دل مقر تصدیق است
دوم زبان مظهر اقرار سوم بدن مصدر اعمال و در تواضع اغنیا موافقت و مرافقت در اقوال و اعمال کرده میشود
پس دو جزو از جمله سه جزو میرود و دل تنها باقی میماند لکن دل گواهی نمیدهد که دل در ان صحبت ها بکار بجا تواند ماند
الا من شاء الله در حدیث شریف وارد که الا یحتبی من العلماء الشوکس الا کت لا یحتبی من قربهم الا الخطایا باعتقاد
فقیر با تر درین امر فقیر نیست که نه خود او بنده چیزی دارد و نه چیزی را در بند خود دارد هر گاه خود بنده در بند مولا است پس
آنچه دارد در بند او بطریق اولی چه دین و ایمان و چه مال و عرض و جان هر چه از این است همه از و است و ادای حقوق
نفس و حقوق سایر امور متعلقه همه راجع باو و مالی و فنا انا همه بی تفویض این معوض بعلم او و اصلاح و افساد بی تخییر
و اختیار او و فقر حقیقی که از لوازم عبودیة حقیقی است چنانچه گذشت از خواص انبیا است لکن ما لا یدرک کله لا یترک کله بد حد

که وصول آن ممکن باشد خدا برساند و فقر انکیس را از اقرب امثال و اشبه اظلال فقر حقیقی گرداند حضرت خواجه بهاء الدین
نقشبند آنقدر در تکمیل مرتبهٔ فقر میکوشید که لباس هر روزه هم بطریق عاریت میپوشید و عم حضرت مرشد فقیر هم با متاع او
همه اسباب ضروریه تا قلم و دوات وغیره اد دوات برادرزادهای خود هبه میکرد و بعنوان عاریت بکار می آورد و گاه
این کلمهٔ کلیه کلما املکه فهو لله به نیت نذر تکلم کرده خود را که فقیر ابدی محمدی گشته است در جملهٔ معارف آن منوی نیا
از پیچ هبه کردن این و آن روز بروز ساعت بساعت می برآید و ارجاع ملک از مجاز بحقیقت که اولی است از رجوع آن از مجاز
بمجاز می آید و ملکی و تنه ئی که در شریعت بحسب صورت مقرر کرده اند آن صورت شرعی ستیاری حکم شرعی محو میگردد
حقیقت بمحض باقی میماند ازینقدر هست که در کمال انبیا علیهم السلام هیچ نمی آید و در ملک انکیس همین که میدر آید می برآید
مثال شهرای قرب و عتق آن وجوان این املاک و اموال چنانچه حقیقةً ملک او سبحانه وتعالی بود شرعاً نیز ملک او گردید پس هر جا از آن
مال برای قضاهای حوائج شرعی بتصرف خود در آرد از قبیل نفقه که مولی بنده عنایت میفرماید و او در ان غیر مالکانه تصرف
مینماید هم حقیقة و هم شرعا پندارد و همچنین هرچه از هر که برسد کالفور نام صاحب مال و جاهی غلامی از غلامان بادشاهی مبلغ
بسیاری برسم نیاز بخدمت مرشد خود ابو عبد الله جاو باره فرستاد شیخ نظر بآنکه این اموال مردم خالی از شبه نیست تورع فرموده
زد و اپس نداد کالفور گفت المال مال الله والمعطی هو الله فاین الکافور حضرت خواجه عبد الله انصاری را قول مرید از
عمل شیخ بسیار پسند آمد عمل شیخ ابو سعید بن شبل که یکی از مریدان حضرت غوث اعظم و یکی از شیوخ شیخ اکبر است،
برهمین بود و مختار حضرت مرشد فقیر نیز همین حدیث اذا اعطاک احد شیئا من غیر مسئلة فخذ ولا تسأل
سند نیست براین لکن این در صورتی تواند بود که علم بکثرت و قلت جهات حرمت و حلت نبود باشد تعرضیا لا نسان
که محل سوال غالبا همین است فتوی علما در اخذ اموال امرا بر امر غالب است اگر اکثر و اغلب ابواب مداخل از وجوه
حلت است اخذ از ان حلال والا حرام و امر تقوی را دلهای اتقیا بمودای استفت قلبک ولو افتاک المفتون
محک امتحان اند پس محک تقلیب اینها هر چیز را که قلب میابید روی آن سیاه کرده و خود از ان میتابد چند کس از اولیای
متقدمین مجاور مکه بودند لغذا فروشی بتعهد و تفقد حال اینها کسب سعادت مینمود روزی از تناول طعام او دست خود را کف
نمودند و را از خدمت جبر فرمودند سبب استفسار سبب غضب کرد گفتند با شنیدیم تو میگوئی از وقتی که التزام مهمانی این فقرا کردم
بکان من برکتی رو داده بس نیت تو ازین عمل نمو مال و ربح کالا است نه ذات او سبحانه وتعالی معمول جد امجد فقیر بود که
طعام امرا و حکام بسگان میداد یا به نمود مردار خوار میفرستاد کنیز این اندرونی و درویشان بیرونی با نمی خوراند اگر
[illegible] میشود قول [illegible] بر خود نه پسندی بر دیگر هم مپسند مضمون حدیث شریف است میخواند برای

دوای حضرت اوحد الدین مریدی بتلاش بسیار از دواخانهٔ امیری روغن بلسان آورد فرمود که آن سگ اجرب
را بمالند اما اموال کثیر که در دست بعضی از اصحاب بود پس بعضی در عهد جاهلیت جمع آمده آنرا در مصارف خیر تصرف
مینمود چنانچه حضرت عثمان رضی الله عنه در تجهیز جیش العشرة و کندن بیر رومه وغیره مصارف که تفصیل آن تطویل میخواهد
بصرف می آورد و بعضی را از اموال غنائم حصها میرسید و آن بدستور حصص مواریث بطریق اضطرار بغیر اختیار بملک
می آمد معهذا مکثران از جهت اکثار ندامت در دنیا و در قیامت دارند اما در دنیا فلما رواه ابن ماجه عن سمرة بن
سهم عن رجل من قومه قال نزلت علی ابی هاشم بن عتبة وهو طعین فاتاه معویة یعوده فبکی ابوهاشم فقال
معویة ما یبکیک یا خال اوجع یشئزک ام علی الدنیا فقد ذهب صفوها قال علی کل لا ولکن رسول الله صلی الله
علیه وسلم عهد الی عهدا وددت انی کنت تبعته قال انک لعلک تدرک اموالا تقسم بین اقوام وانما یکفیک
من ذلک خادم ومرکب فی سبیل الله فادرکت فجمعت و ایضا روی عن انس قال اشتکی سلمان فعاده سعد
فراه یبکی فقال له سعد ما یبکیک یا اخی الیس قد صحبت رسول الله صلی الله علیه وسلم الیس الیس قال
سلمان ما ابکی علی واحدة من اثنتین ما ابکی حبا للدنیا ولا کراهیة للاخرة ولکن رسول الله صلی الله
علیه وسلم عهد الی عهدا ما اراني الا قد تعدیت قال و ما عهد الیک قال عهد الی ان یکفی احدکم
مثل زاد الراکب ولا اراني الا قد تعدیت اما در قیامت فلما تضمنه الحدیث المروی عنه سابقا من تعود الفقیر
والغنی یوم القیمة قوتا مال اگرچه بعضی از وجوه منافع دارد ولکن مضار آن اکبر و اکثر از منافع است و اقبح قبائح او
باعتقاد فقیر شومی و محرومی آنست از شرف منزلت و قبول نزد او سبحانه لو کان للدنیا عند الله منزلة بقدر
جناح بعوضة لما سقی منها کافرا شربة و بعد روحانیت و عدم مناسبت او ست بجناب رسول او چنانچه مالی بود الدنیا
فرموده او را از خود و اهل بیت خود و احباب خود دور و مهجور نموده و از ماندن آن نزد خود گو که بوجه تملک نباشد بیقراری
مینمود روی ابوداود فی صحیحه بسنده عن عبد الله الهوزنی قال لقیت بلالا موذن رسول الله بحلب فقلت یا بلال حدثنی
کیف کانت نفقة رسول الله علیه السلام قال ما کان له شئ کنت انا الذی الی ذلک منه منذ بعثه الله حتی توفی علیه السلام وکان
اذا اتاه الانسان مسلما فراه عاریا یامرنی فانطلق فاستقرض فاشتری له البردة فاکسوه واطعمه حتی اعترضنی رجل من
المشرکین فقال یا بلال ان عندی سعة فلا تستقرض من احد الا منی ففعلت فلما ان کان ذات یوم توضات ثم قمت
لاوذن بالصلوة فاذا المشرک قد اقبل فی عصابة من التجار فلما ان رانی قال یا حبشی قلت یا لباه فتجهمنی
وقال لی قولا غلیظا وقال اتدری کم بینک وبین الشهر قلت قریب قال انما بینک وبینه اربع فاخذک بالذی

عليك فادك ترعى الغنم كما كنت قبل ذلك فاخذنى نفسى ما يأخذ فى انفس الناس حتى اذا صليت العتمة رجع رسول
الله صلى الله عليه وسلم الى اهله فاستاذنت عليه فاذن لى قلت يا رسول الله بابى انت وامى ان المشرك الذى كنت
اتدين منه قال لى كذا وكذا وليس عندك ما تقضى عنى ولا عندى وهو فاضحى فاذن لى ان ابق الى بعض هولاء
الاحياء الذين قد اسلموا حتى يرزق الله تعالى رسوله عليه السلام ما يقضى عنى فخرجت حتى اذا اتيت منزلى
فجعلت سيفى وجرابى ونعلى ومجنى عند راسى حتى اذا انشق عمود الصبح الاول اردت ان انطلق فاذا انسان يسعى
يدعوا يا بلال اجب رسول الله عليه السلام فانطلقت حتى اتيته الوتر الركايب المنخاة الاربع فقلت بلى فقال
ان لك رقابهن وما عليهن ان عليهن كسوة وطعاما اهداهن الى عظيم فدك فاقبضهن واقض دينك ففعلت
فذكر الحديث ثم انطلق الى المسجد فاذا رسول الله عليه السلام قاعد فى المسجد فسلمت عليه فقال ما فعل ما قبلك
قلت قد قضى الله تعالى كل شئ كان على رسول الله عليه السلام فلم يبق شئ قال افضل شئ قلت نعم قال انظر ان
تريحنى منه فانى لست بداخل على احد من اهلى حتى تريحنى منه فلما صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم العتمة
دعانى فقال ما فعل الذى قبلك قال قلت هو معى لم يأتنا احد فبات رسول الله صلى الله عليه وسلم فى المسجد
وقص الحديث حتى اذا صلى يعنى العتمة من الغد دعانى فقال ما فعل الذى قبلك قال قلت قد اراحك الله
منه يا رسول الله فكبر وحمد الله شفقا من ان يدركه الموت وعنده ذلك ثم اتبعته حتى اذا جاء ازواجه
فسلم على امراة امراة حتى اتى مبيته فهذا الذى سالتنى عنه وهر جا كه فضيلت مال وارد است جهت آن مال
وصرف است بر مردم حصول این فضیلت در ان شد که آنرا از خود باید راند پس مرجع این فضیلت جهت مردود یست
اما آنچه در حدیث شریف وارد است نعم المال الصالح للرجل الصالح پس مال صالح بمثل غلط صلح همانست که بقدر
کفاف باشد که زیاده را فاسد مینامند واخراج آن لازم میدانند ذات آنجناب اصلح العباد ومالی که بدستش می آید
اصلح الاموال بود وآن نزد او یک شب بمقرار نمیگرفت واو صلی الله علیه وسلم تا که آن نزدیک میبود قرار
نمیگرفت پس صلاح حال مال در ارتحال وانتقال است قالوا ان المال مشتق من المیل وانما سمی به لانه یمیل
الیه القلوب بزعم فقیر آنکه مبدء اشتقاق صفت مشتق له گردد بهتر از انکه صفت دیگری شود اگرچه تعلقی بآن داشته باشد
فافاسمى مالا لانه يميل الى المقاصد اذ خلق الا وسيله لينسلها پس بهاید که کاری از ان گیرند تا که آن
از دست نمی برآید کار را از ان بدست نمی در آید پس مال مایل بحرکت است قارون که همه جهات حرکات مال را مسدود نمود
ناچار در جهت سفلی حرکت کرده او را نیز همراه خود در ربود ثم قال الله تبارك وتعالى انما یرید الله لیذهب عنکم

الرجس اهل البیت ویطهرکم تطهیرا از آنچه سابق مذکور شد تجدس و تفرس باید دریافت که از لفظ رجس که در کریمهٔ تطهیر واقع
است والله هو اعلم بالاراده به اگر اراده همین ارادهٔ دنیا که در کریمهٔ تخییر مذکور است نموده آید اوفق و الیق بنماید او سبحانه تعالی
برای بیان علت تعلیق التطلیق مظهر موضع مضمر ایراد نموده بتعریف لام اشارت باین مرام فرمود اگر کلام با سلوب اصلی لیذهب عنکم میبود
باوجود تکرار آنچه از سابق مفهوم میشد دلالت بر علت نمی نمود مگر از یطهرکم بطریق التزام مفهوم میشد پس اهتمام در اظهار علت
نموده آنچه دلالت صریحه بران نماید ایراد فرمود چنانچه اذهاب رجس دلالت بر طهارت التزاما میکرد و یطهرکم صیغهٔ مبالغه
و تعقیب مصدر برای تخصیص و تاکید و تایید آورد پس حاصل معنی آنکه انما یرید الله اذهابها عنکم لکونها رجسا همچنین للمحسنات منکن
نبای لکن ایراد فرمود از برای ایشان بآنکه ارادهٔ خدا و رسول او صلی الله علیه وسلم تنها بکار نمی آید ایشان بعمل حسنه بروفق
اراده بباید چنانچه جای دیگر نیز میفرماید من کان یرید العاجلة عجلنا له فیها ما نشاء لمن نرید ثم جعلنا له جهنم
یصلیها مذموما مدحورا و من اراد الآخرة و سعی لها سعیها و هو مؤمن فاولئک کان سعیهم مشکورا
بخلاف ارادهٔ دنیا که تنها برای حصول مراد مبدء شر و فساد است لهذا بزرگان گفته اند حق تعالی آنقدر که خلو دل تو از دنیا
میخواهد خلو دست نمی خواهد پس اگر دنیا بدست آید و دل با دنیا نیاید و بر طبق حدیث و هکذا و هکذا از ابهر سو صرف
نماید مضایقه ندارد بلکه صرف این ارادهٔ آخرت و انشراح از حصول مراد آن چنانچه نوشته اند محبت و گرفتاری دنیا قدر آن
را زیاده تر میباشد از وجدان آن همینجا است که او سبحانه تعالی تطلیق رسول کریم را بر ارادهٔ دنیا فقط مترتب فرموده وعده
اجر عظیم را بر ارادهٔ خدا و رسول او شرط ایتاء اعمال حسنه معلق نمود اگر بروفق ارادهٔ دیگران از لفظ مذکور ارادهٔ مطلق
معاصی کرده آید هیچ خللی در آنچه مقصود بود واقع نمی نماید که معنی کریمهٔ تطهیر چنین خواهد بود اراده نمیکند او سبحانه تعالی
نهایت تطلیق بر ارادهٔ دنیا مگر اذهاب معاصی از اهل بیت و چون دنیا راس خطیات است اجتناب ازان کردن همه
معاصی را گردن زدن است بهر حال اگر وصف اهل بیت همچنین نساء النبی و ازواج النبی را با ذوات موصوفه بشابه
قید اعتبار نمایند پس مثل لا یدخل الجنة عجوز تحقق سلب نجاست از انها بهما ثبوت وصف میتواند شد و هم بسلب بیعنف
که راجع بسلب موضوع است یعنی نفی ذات ازواج بر تقدیر اصرار بر ارادهٔ دنیا بوقوع طلاق از اهل بیت بر آینه نفی نجاست
ازانها که ایشان بحیثیت اهلبیت بودند مسلوب گردد نخواهی که آنها از اهلبیت بیت بر آیند و ثبوت نجاست بر قیاس نقیضه
عجوز نصیبهٔ غیر اهل بیت شود و اگر آن ذوات را مثل لا یجوز صلوة والخف الانجاس مطلق از قید گیرند پس تحقق سلب بمنصر
در سلب نجاست است مع تبار الذوات علی الاتصاف چنانچه همین بوقوع آمده و این دلالت بران دارد که مراد آلهی بمعنی
تحقق میدارند که در حیز اثبات است همین احتمال بود زیرا که اراده وقوع از بهر گر متخلف نمیشود و اعتماد بر آن

که سلب نجاست بسلب وصف اہلبیت است در تحت نفی تنفی و دلیل بر کمال عنایت الٰہی بر رعایت حال محبوبات حبیب خویش است که روا دار اخراج آنها ازین بیت نشد و انیجاست که حرمت این اہلبیت مرعی فرموده حکم بحرمت ابدی تزویج دیگری نمود تا خاتمیت ایشان در بیت حضرت خاتمیه گردد علیه و علی اہل بیته الصلوٰة والسلام لکن در روایات وارد است که یکی از ازواج آنجناب دختر ضحاک کلابیه بود بعد نزول کریمه اختیار دنیا کرده از بیت مطهر بر آمد داخل بیت تقدر گردید و مال حال او بنهایت خستگی کشید چنانچه خشکها خرما با سرگین می چید روزی شخصی گفت تو کیستی گفت انا الشقیة التی اختارت الدنیا علی الله ورسوله رضای خدا و رسول او را از دست داده نجاست سرگین که صورت حقیقت رجس دنیا است بدست آورد پس این خطاب مخصوص بازواج مطهرات است و قرائن خطابات سابقه و لاحقه برین دعوی بینات مبنیات و تذکیر عنکم اہل البیت مثل تذکیر علیکم اہل البیت است که مخاطبه بان امراة ابراهیم است علی نبینا و علیه و علی آلهما الصلوٰة والتسلیم که تذکیر در هر دو باعتبار وصف وصف اہل بیت که مخاطب حقیقت آنست چنانچه جمعیت در لفظ بلاخطه عموم وصف مذکور است که شامل است امراة مبشره را یعنی حضرت ساره و سائر اہل بیت حضرت هاجره و حضرت ابراهیم و حضرت اسمعیل که ولادت او پیش ازین بشارت بو پنج شش سال و سکونت آن هر دو در دار دو بار دیگر مانع اطلاق اہلبیت نمیشود چنانچه می آید و در مدلول اہلبیت کثرتی است که اطلاق آن حقیقة بر واحد نمی آید از بعض ازان تعبیر میکنند چنانچه در حدیث وارد اللهم هؤلاء اهل بیتی و سلمان منا اهل بیت ای من اهل البیت که مقصود بدل میباشد و آن در حکم تکریر حائل است پس حضرت ساره وقتیکه بعد استماع بشارت غلام گفت الد و انا عجوز و هذا بعلی شیخا ان هذا الشیء عجیب رسل بشرین بر تعجب او انکار کرده گفتند اتعجبین من امر الله درین کلام توجه خطاب خاصة بحضرت ساره بود بعد ازان کلامی در معرض تعلیل انکار خود ها که بر تعجب او کردند آوردند رحمة الله و برکاته علیکم اهل البیت و این دو احتمال دارد یکی آنکه توجه خصوصیة خطاب را از حضرت ساره گردانده خطاب بجماعت اہلبیت کردند که یکی ازانها حضرت هاجره هم بود یعنی ای اہل بیت نبوت رحمت الٰہی و برکات او همیشه بر شما است که اسمیه جملة مثل السلام علیکم دلالت بر دوام دارد پس شما اشال این خرق عادت مدام مشاهده کرده عادت بآن گرفته اید تعجب شما برای خارق برخلاف تعجب دیگران محل تعجب است پس عطف عنان توجه خطاب از خصوصیت حضرت ساره بعموم اہل بیت مفید آن باشد که تعجب ازین خارق از همه اہلبیت مستبعد است نه تنها از ساره و درین مبالغه است در تعلیل انکار که در رحمة الله و برکاته علیک اگر میگفتند نمیبود و نیز مفید تعلیل تعلیل است یعنی دوام رحمت و برکت بر شما از جهت بودن شما است اہل بیت که مظهر معجزات و مصدر خوارق عادت است ثانی آنکه توجه خطاب

ثانی شامل خطاب اول خاصه بحضرت ساره بود پس تنها او را ندا بعنوان اهلبیت که مقتضی کثرتست کردند او را وحدها که اعظم واکرم اهل این بیت بود تا آنکه حضرت ابراهیم نیز ابتغای رضای او میکرد و در باب هاجره هر چه میگفت بعمل می آورد بمنزله مجموعهٔ اهلبیت گردانیدند و این احتمال احق والیق است زیرا که اطبق واوفق میشود بانچه او سبحانه وتعالی بعمل آورده حضرت ابراهیم وحده از جهت جامعیت بجای جماعه قرار داده ان ابراهیم کان امة فرموده است و در کریمه ولا یسئل حمیم حمیما یبصرونهم دو ضمیر جمع بازارد و مفرد آمده است باعتبار عمومی که در آنها است باوجود آنکه عموم آنها افرادی هست وعموم در جمع مجموعی پس آوردن جمیع بازار اهل بیت که عموم آن مثل عموم جمع مجموعی است بطریق اولی وعبد الله ابن عباس رضی الله عنهما که از جناب اقدس بدعای اللهم علمه الکتاب مبشر بود بهمین قائل وعکرمه که تلمیذ ومولای اوست در اسواق منادی میکرد فائده املایعنی که این خطاب را متوجه بسوی حضرات اربعهٔ طاهرات میگردانند ونزول کریمهٔ تطهیر در شان ایشان میدانند باوجود آنکه مستلزم قباحتی است چنانچه می آید سندی بدست ندارند مگر آنکه تذکیر ضمیر مذکور وحدیث عبا را دلیل بر آن می آرند و میدانند که این تذکیر گویا از عهد جد امجد آنجناب متوارث است و وجه آن هم مذکور شد متذکر باید بود و آن شبه بیش نیست لیکن چون قدرت بدفعیهٔ آن نیافتند شبهه را دلیل خود ساخته بی تامل بانچه پیش می آید بسوی این قول شتافتند بمجرد ظن وگمان خود که بنای آن بر عروض شبهه باشد مگر بر تحدی ومعارضه ما ترتیب قرآنی که مجمع علیه فرق اسلامی هست نتوان بست و نظم نظام کلام الهی نباید شکست اگر گویند ترتیب قرآنی ترتیب صدیقی یا عثمانی گوییم این حضرتین رضی الله عنهما امر بجمع وکتابت فرمودند وتفویض این کار بزید رضی الله عنه که اعلم واعرف بقراءة قرآن بود نمودند و او باتفاق قاریان دیگر در جمع وکتابت که بر ترتیب تلاوت جناب قدس باشد دقیقه از حفظ ضبط احتیاط فرو نگذاشت و زید از جملهٔ آن چهار کس است که قرآن در عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم جمع کرده بودند علی ما رواه مسلم بسنده عن قتادة قال سمعت انسا یقول جمع القران علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم اربعة کلهم من الانصار معاذ بن جبل وابی بن کعب وزید بن ثابت وابو زید قال قتادة قلت لانس من ابو زید قال احد عمومتی سخن اینجا بطول میکشد مختصر آنکه کدام ضرورتی قاریان قرآن وکاتبان کشید وچه فائده از دور منظور گردید که برای دفع یا نفع آیهٔ قرآنی را از جا بیجا کرده دست بذیل تمام خسارت وویل یهودان زده تحریف عن مواضعها نمایند مگر آنکه اینقدر را از جمله محامد ومفاخر حضرات طاهرات باقتضای عداوتی که بزعم بعضی مردم فیمابین بود کاهیدهٔ مناقب حضرات مطهرات باستدعای قرابت ومحبت بیفزایند وحالانکه هیچ محمدتی در کریمهٔ معلومه نسبت بحضرات طاهرات معلوم

نمیشود بلکه امر بالعکس است زیرا که اذهاب رجس سبقت تلوث را مقتضی است نه یکبار بلکه بتکرار زیرا که معنی کریمه
آنست اراده او سبحانه تعالی تعلق میگیرد شیئاً فشیئاً زماناً بعد زمان علی سبیل التجدد والاستمرار علی ما هو مقتضی صیغة المضارع
و اذهاب رجس مینماید اذهاباً بعد اذهاب و تطهیر میدهد تطهیراً علی مقتضاها پس حاصل آنکه او سبحانه تعالی باقتضای عنایتی که بشأن
اهلبیت دارد همیشه هر چیز که مستدعی اذهاب و تطهیر است چون بآنها میرسد آنرا دور می اندازد و آنها را از آن پاک میسازد
پس ازین کلام لحوق این چنین چیزها زماناً بعد زمان لازم می آید تا اذهاب و تطهیر مترتب بران گردد نه لحوق یکبار و لزوم
این معنی نظر بحال بشریت استبعاد ندارد و چه جای استبعاد است که ظاهر قوله تعالی واستغفر لذنبک و ظاهر حدیث انه لیغان علی
قلبی وانی لاستغفر الله فی کل یوم سبعین مرة تجویز آن مینماید لکن بی داعیه ضرورت تقول چرا آن کرده شود روزی ذکر حدیث
مذکور بحضور مرشد بر آمد توجیهاتی که مردم کرده اند نیز مبین گردید فقیر عرض کرد که حضور معنی غین اگر ملحوظ شود آید رفع غبار
از خاطر مینماید زیرا که در اصل بخاری است که از زمین بالا میرود در جو سما متراکم و متزاحم میشود و حائل می آید میان آفتاب
و عالم سفلی نه حائل می آید میان آفتاب عالم علوی پس غین که بر قلب منور می آید ظلمات سیئات امت است که حجاب میان
آن قلب و این عالم سفلی که امت اوست میگردید مانع وصول انوار بآنها میشد و آنجناب استغفار میخواندند و این حجاب
ظلمانی را از میان میبراندند تا بهره یاب از انوار آنجناب شوند نه حجاب فیما بینه و بین الله میشد و واقع انوار الٰهیه که متواتر
بقلب مبارک میرسید میگردید و استغفار برای رفع این غبار بود و این معنی پذیرای خاطر مبارک حضرت مرشد گردید و بنظر
استحسان دیدند فللّه الحمد علی ذلک اما وجه اضافه ذنب بسوی آنجناب در قوله تعالی واستغفر لذنبک پس [illegible]
گفت که مراد از ذنب آنجناب عبادتی است که آنرا معصیتی لازم بود و تقربی است بحق که مانع تقربی دیگر که اعلی و ارفع
از آن است گردد بیان اول مثل شهادت فی سبیل الله که آنجناب درخواست و تمنی آن میکردند لوددت ان
اقاتل فی سبیل الله حتی اقتل مارها بر زبان می آوردند و شهادت آنجناب علیه وعلی آله الصلوة والسلام اگرچه
عبادت و حسن قبیح تام است لکن مستلزم علو و غلو کفر و استدام و انهدام اسلام و آنجناب تمنی آن از جهتی که عبادتست
میکرد و جهت معصیت بی قصد و اختیار بطریق اضطرار لازم می آید و بیان ثانی آنکه آنجناب در مقام جمع الجمع میبود و جهه
الله را در مرایا و مظاهر میدید و مرایا را نیز پدیدار وجهی که در آنست دیده ور میگردانید و این مقام او [illegible] مقام
جمع باز میداشت زیرا که در مقام جمع تقدس و تنزه تمام است از خطره غیر و برای هدایت و ارشاد عباد توجه مرایای
وجهک [illegible] است توجه الی الغیر که بامر خداست و برای متوجه کردن غیر است بسوی خدا توجه بخداست لکن [illegible] خطره
غیر و غیریت است و مقام جمع الجمع را اگرچه ارفع و اعظم از مقام جمع گفته اند لکن عظمت و رفعت آن بالعرض است که در آن

افاده وافاضهٔ دیگران صورت میتوان گرفت وعظمت ورفعت جمع بالذات که دران استهلاک در ذات او سبحانه وتعالی است مقام جمع در سیر عروجی واقع وجمع الجمع در سیر نزولی او سبحانه وتعالی سلطان العارفین بایزید فرمود تا عنان سیر از مقام جمع بسوی جمع الجمع برگرداند وخلائق را بتکمیل وارشاد بکمال رساند مناجات کرد الٰهی مرا در همین مقام پایدار گردان وخطرهٔ غیر از گرد پیش دل برگردان در کلام الٰهی اشارتیست بآنچه مذکور شد چنانچه میفرمایدان ناشئة اللیل هی اشد وطأ واقوم قیلا ان لک فی النهار سبحا طویلا واذکر اسم ربک وتبتل الیه تبتیلا حاصل آنکه شب مواطات زبان بقلب یا مواطات قلب بحقیقه حق زیاده تر میشود وتو روز را در شناوری دریای هدایت خلائق وغرق شدگان ودستگیری پاگم کردگان را بساحل میرسانی وتو ذکر کن پروردگار خود را وتبتل وانقطاع کلی نما از جمیع ماسوا وآن حاصل نمیشود مگر در شب که روزانه توجه بغیر برای هدایت وارشاد درکار لهذا اول تمهید کرده فرموده بود ان ناشئة اللیل الی آخره گویا او سبحانه وتعالی اوقات لیل ونهار را تقسیم وتوزیع میفرماید روزها را برای کارخانهٔ ظاهری یعنی ارشاد خلق وشبها را برای معاملهٔ باطن یعنی استغراق بحق مقرر مینماید پس اضافهٔ ذنب بسوی آنجناب باعتبار خصوصیتهٔ ذنب است یعنی عملی که ذنب بودن آن بخصوصیتهٔ نسبت ذات تست تا آنکه همین عمل نسبت بدیگران عبادت خواهد بود توجیه اول بطور اهل شریعت است وتوجیه دوم بذوق اهل حقیقت پس آنچه دشمنان کردند دوستی در همین بود وهر آنچه دوستان میخواهند وخیرخواهی مینمایند عین دشمنی ومنقبت حضرات مطهرات باذهاب رجس دنیا از اینها وتطهیر وتصفیه بواطن اینها از شوب لوث آن بی آنکه کریمهٔ معلومه را از موضع آن برداشته اینجا آرند مفهوم میشود زیرا که آنجناب اقدس تطلیق وتفریق آنها بر تقدیر ارادهٔ دنیا که رجس عبارت از این است بامر الٰهی تعلیق فرموده بود چون تطلیق و تفریق صورت نگرفت پیدا وهویدا گردید که بارادهٔ الٰهی ارادهٔ دنیا که رجس بود از دل اینها رفت وتطهیر حاصل گردید نمیدانم قائل این قول را چه ضرورتی دامنگیر گردیده روی او بسوی این وادی مخوف گرداند که سالک آن بالقطع گرفتار احدی القباحتین خواهد ماند یا بار ثقیل بحل وتاویل بر سر میگیرد یا التزام نسبت نجس بسوی آنحضرات تمام مقدس کرده در تیه ضلالت می میرد خواه مراد از رجس ارادهٔ دنیا باشد خواه معاصی دیگر که لیاقت مصداقیت رجس داشته باشد آن اقل از کبیره نخواهد بود نشنیده که در باب اجتناب از شرب خمر آیات متعدده نازل شد واکثر مردم با وجود آن هم قلیل وکثیر میچشیدند تا که کریمه که دران اطلاق رجس بر آنست نزول نیافت بالکلیه از و دست نکشیدند دل این احقر معتقدان طهارت این خاندان از این قول سخت می لرزد وعقل او از نقل آن بعنوان حکایت وروایت است از جامی لغزد لکن چه توان کرد آنها که دعوی غلو محبت دارند این را نیکو می پسندیدند

دبر خیز خود نازان و خورسند اند حضرت فاطمه قدیسته الفاتحه و الخاتمه از بدو فطرت تا زمان رحلت از غذای پر لذت
معصوم بود و دنیا همیشه از شرف خدمتگاری او محروم علاوه آنکه آنحضرت را نسبت بضعیت و بعضیت با آنجناب در
میان است و بر ظاهر است که تنجس عضوی جزوی از شخصی تنجس آن شخص است نعوذ بالله مما فیه و این بضعیت و بعضیت
اگرچه مجاز نیست لیکن شارع بعضی از احکام شرعیه برین بضعیت و بعضیت جاری کرده مجاز را مرتبه حقیقت کرامت فرموده
مجاز لغوی را حقیقت شرعی نموده است لهذا امام مالک رضی الله عنه حکم جزو حقیقی آنجناب بر حضرت زهرا جاری کرده
فرموده لا نفضل علی بضعة رسول الله صلی الله علیه وسلم احدا و چنانچه حضرت فاطمه رضی الله عنها بند صحابی را که
باسطوانه مسجد النبی خود را بربسته قسم خورده که غیر دست مشکلکشای آنجناب دیگری مرا نگشاید بکشود و آنجناب فعل
او را فعل خود قرار داده در معرض تعلیل فرمود بل الفاطمة بضعة منی فرموده حکم بکفارت حنث نموده و شیر خدا کی التفات
بسوی جیفه دنیا که مطمح سگان و کرکسان است مینماید و آنکه و ان الدنیا لاهون علی من عظم خنزیر فی ید
مجذوم گفته باشد طبع اعلای او چگونه دست طلب بطرف وی دراز میفرماید و سبطین سوای عصمت اصلی و عفت
نسلی بعصمت طفلی نیز معصوم بودند کسانیکه دنیا را که سر خطیات است پشت پا زده میرانند پای او را که معاصی
دیگر است قابل تقبیل خسیسی و خبثی میدانند و قطع نظر ازین اصل در فطرت هر کدام تنزه و تقدس از تنجس جمیع
آثام است پس تا آلوث به ثبوت نرسد بدلیل استصحاب که ابقای ما کان علی ما کان است حکم به بقای طهارت
در حق عوام باید نمود فکیف بالخواص و نیز مومنین در حق عامه مامور بحسن ظن و منهی از سوء ظن اند و چون صدور
امری نامناسب متحقق نشده باشد مقدسان را متهم به تنجس نمیتوان نمود اگر در حق ازواج او صلی الله علیه وسلم
نیز مروی نمیبود واحدی از مومنین باین حرف لب نمیکشود و میتوان گفت که از فحوای کریمه تخییر آنچه مفهوم
میشود همین قدر است که اراده دنیا اقل ازین نیست که در دل بعضی ازواج خطور کرده بود و الا اظهار آن در حالی
که همه خالی الذهن باشند تشدید و تهدید بتفریق و تطلیق نمی فرمود لکن روایتی که تعیین آن بعض نماید در غیر
دختر ضحاک کلابیه وارد نیست پس میباید که همین کس را ابتلا باین بلا دانند و ظنون خود را بسوی دیگران
نگردانند پس آنها بر طهارت اصلی خود باقی آنکه نقصی یافته احتیاج بتطهیر داشته باشد مستمر و مستقر مانند طریق
صواب هم از جهت تحسین ظن درینباب و هم از جهت رعایت آداب حرم آنجناب همین است لکن ظاهر لفظ
جمع مساعدت نمی نماید و ممکن است که جمع درینجا مثل جمع در کریمه عسی ربه ان طلقکن ان یبدله ازواجا
خیرا منکن بوده باشد اینجا خطا از یکی که دختر ضحاک باشد و خطاب عتاب بجماعه است و آنجا خطا از دو کس

که عائشه و حفصه بود و خطاب عتاب بجماعه اگر ازین قول منظور و ملحوظ آن باشد که این حضرات بصفتی و فضیلتی ممتاز باشند
که جای مداخلت و مشارکت دیگری در آن نماند پس اختصاص ایشان از جهت قرابت و بضعیت و بعضیت دارند و این تقرب براتب
از تقربی که از جهت اهل بیت بیت یعنی همخانگی است تفوق دارد اگر در وصف اهل البیت و تقربی که ازین جهت است ازواج
هم شریک شوند چنانچه در تقربی و فضیلتی که از جهت صحبت است همه اصحاب شرکت دارند بلکه این صفت تقرب
مخصوص بازواج بود چنانچه تقرب بزوجیت مختص بآنها است هیچ قصوری در اختصاص این حضرات که از جهات
عالیه دارند راه نمی یابد و همچنین اگر فضیلت تطهیر نیز مخصوص بازواج باشد هیچ قصوری در طهارت اصلی این حضرات
که بدرجات ارفع و اعلی از آنست متطرق نمیشود بلکه از قبیل الذم بما یشبه المدح میگردد مگر آنکه مقصود اصلی عداوت
محبوبات حبیب خدا در باطن مضمر داشته محبت این حضرات را وسیله نیل کینه کشی ساخته بحسب ظاهر در خیرخواهی
این حضرات کوشیده شود در باطن بعداوت باطنی محبوبات حبیب خدا را از قصر اهل بیت بیرون کشیده در ضمن
تنزل و تسفل از درجه علیای طهارت بدرجه سفلای تطهیر که عارض حال این حضرات طاهرات میشده باشد که بعد
حصول نتیجه حد اوسط را از میان می برارند و پس از وصول بنگار شاله را بیرون در میگذارند اما ظاهر است که مقصود
اصلی حقیقة بدست نیامده مقصود تبعی هم از دست رفت زیرا که دخول ازواج در اهل بیت هم از روی شرع ثابت
اهل لغت مینویسند تاهل الرجل اذا تزوج و در کلام مجید امرأة ابراهیم علی نبینا و علیه و علی آله الصلوة و التسلیم
را رسل الهی خطاب باهل بیت فرمودند و امرأة لوط را از اهل او علیه السلام مستثنی نموده اند پس اتصاف ازواج
مطهرات بوصف اهلبیت بی معونت کریمه مذکوره بدرجه ثبوت میرسد چنانچه اذهاب رجس از ایشان بغیر آن کریمه هم
ثابت میشود اما حدیث عبا فهو علی ما رواه مسلم بسنده المتصل عن عائشة رضی الله عنها خرج النبی صلی الله علیه
وآله غداة و علیه مرط مرحل من شعر اسود فجاء الحسن بن علی فادخله ثم جاء الحسین فدخل معه ثم جاءت
فاطمة فادخلها ثم جاء علی فادخله ثم قال انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم
تطهیرا و آن هیچ دلالت ندارد که نزول آن در حال اشتمال بود زیاده آنکه درین حال در شان حضرات طاهرات نازل
شده باشد بلکه مفهوم از آن چنانست که نزول آن پیش ازین واقعه بود و آنجناب این کلام را بعنوان آنکه کلام
خود است مقتبس از کلام خدا تکلم فرموده الا بر طبق معمول مستمر خود ادا حتی ما انزل الی ... نمی خواند و راوی قال
میگفت و کلام الهی را مقوله آنجناب میگردانید بلکه اگر بطریق استشهاد هم میخواند آنجناب قال الله بعنوان آن
مینمود و راوی فقال قال الله میگفت و مقصود از القای این کلام درین مقام ادای مقتضای حال و مقام است

که وقت انبساط واختلاط بود بشارتی واشارتی بعلو رتبه وسمو مکان حضرات طاهرات فرمود یعنی او سبحانه وتعالی
پاس وصف اهل بیت وپاس فی واتی که موصوف باین وصف اند اگرچه این هم راجع باین وصف است مرعی داشته
اذهاب رجس از انها که شایبه بانها رسیده بود فرمود شما که ازین شوب بی اید وبعنایات ورعایات عالیات چیزی
زیاده تر بر وصف مذکور خصوصیتها وفضیلتها دارید بمنزلت شما عند الله سبحانه چه قدر خواهد بود اگر گویند اویه حدیث مسلم حضرت
عایشه است رضی الله عنها گوییم اکثر اصحاب در حل مسایل مشکله رجوع بوی می آوردند وفواید اجوبه کافیه وشافیه میبردند واز
سنن ترمذیست عن ابی موسی قال ما استشکل علینا اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث قط فسألنا عائشة
الا وجدنا عندها منه علما حضرت عائشه را رضی الله عنها نزد آنجناب منزلتی وفضیلتی بود که همه اصحاب باین آن مرعی داشتند وبجهت
تحری نوبت دیگر و نزد هدایا در روز او میبردند نزد ام سلمه اصالتاً از خود ووکالتاً از سایر ازواج عرض میداشت که
بردم حکم شود تا هر کرا اراده ارسال هدیه بود هر جا که رسول خدا باشد بفرستد آنجناب در جواب فرمود ندای ام سلمه ایذا مده مرا
در عائشه بدرستی که وحی نمی آید مرا در جامه که در ثوب زنی باشم مگر عائشه یعنی او سبحانه وتعالی نیز در ارسال هدیه قلبیه تحری نوبت
عائشه میفرماید پس گفت ام سلمه توبه میکنم بسوی خدا از ایذای تو یا رسول الله صلی الله علیه وسلم برابری جستن همه ازان
اوموجب ایذای آنجناب گردید پس طعنه زدن وبد گفتن بران قیاس باید نمود بعد ازان سایر ازواج در باب توسل حضرت
فاطمه رضی عنها گرفتند پس آنحضرت از آنجناب مسئلت نمود در جواب فرمود یا بنیة آیا دوست نمیداری کسی را که من دوست
میدارم گفت حضرت فاطمه بلی فرمود پس دوست دار این را اسفارش حضرت فاطمه در باب تسویه او با دیگران قبول نفرمود
استشمام عدم محبت نمود تخصیص وتحریص بر محبت او نمود مدعیان محبت حضرت زهرا رضی الله عنها را میباید که محبت
حضرت عائشه که حضرت زهرا مامور بآن بود دلهای خود را معمور دارند والا باری ببغض وعداوت او از نهاد خود بر
برارند وایذا برسول خدا نرسانند وخود را در زمره والذین یؤذون الله ورسوله لعنهم الله فی الدنیا والاخرة
داخل نگردانند نظر بعداوت او که با حضرت علی زعمی اینها است کینه ها برمی انگیزند وملاحظه محبتی که رسول خدا را باو
قطعی است وحضرت زهرا هم بیقین است که از فرموده رسول خدا تخلف ننموده محبت باو بهم رسانده باشد حیفی نمی ورزند شیخ
اکبر از واقعه خود حکایت میکند دیدم رسول خدا را صلی الله علیه وسلم وشخصی که مرا نسبت باو غباری در خاطر بود در
مجلس مقدس حاضر آن جناب مرا فرمود تو این شخص را دوست میداری گفتم یا رسول الله او بشیخ من عداوتی دارد ازینجهت من هم
باو عداوت دارم فرمود برای عداوت شیخ خود باو عداوت داری چرا برای محبتی که بمن دارد محبت باو نمیداری گفتم بدو بار
من فدای تو باد یا رسول الله تو شیخ همه شیخی از امروز محبت باو ورزیدم واز جمله مخلصان او گردیدم اکثر احکام شرعیه

تا آنکه بشطری تواند رسید مروی از او است طعن در روایت او مستلزم طعن در شطر دین است و موجب کبیرهٔ عقوق
ام المؤمنین صحابه ابوت شرعی جناب اقدس بمقتضای خیر الآباء من علمک یقین میداشتند و بابی انت و امی یا رسول الله گفته ندا
می کردند و هم بحقیقت تولید ثانی از واست از مضغه بشر بودیم ثم انشأناه خلقا آخر که نفخ روح است گویا به نفث و نفس او
صورت گرفته اومن کان میتا فاحییناه و امومیة ازواج النبی بفرمودهٔ خدا و ازواجه امهاتهم ثابت و مستلزم ابوت ابوة
النبی است پس رعایت حقوق و برات از عقوق ابوین شرعیین از رعایت و برات ابوین طبعیین اسبق و اقدم هر که ظن بد در حق مادر
معنوی شرعی خواهد برد با مادر صوری طبعی چه خواهد کرد آری کدورت خاطر بجهت علاقهٔ ضرتیه از مقتضیات طبیعت بشریت است
لکن حاشا که آثار او در امور دینی خصوص روایات احادیث و آیات که مدار دار دنیا و آخرت بر اوست سرایتی بوده باشد
شنیده باشی که جناب اقدس بسبب آنکه حضرت فاطمه زهرا رضی الله عنها بر غیرتناک است امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه را
بزجر از تزویج دختر ابوجهل باز داشت چنانچه تا حیات رضی الله تعالی عنها دیگری را بحبالهٔ نکاح نیاورد و حضرت امیر کرم الله وجهه
در قضیهٔ افک وقتیکه آنجناب اقدس از کیفیت حال استفسار فرمود در جواب دو دلیل یکی آنکه زنان سوای او بسیار اند یعنی عوض
آن دیگری را مشرف بازدواج باید نمود دوم آنکه او سبحانه و تعالی برای خلع نعل بنجاست سیده وحی فرستاد اگر اینجا لوثی میبود
البته بانزال وحی آگاه میفرمود اول از قبیل انشا است خالی از صدق و کذب را ان میلی بسوی ضرتیه و بشریه فرمود
و ثانی از جملهٔ اخبار و مناط صدق و کذب بر آنست لهذا طعن جز در آن مرعی داشت که همچنین حضرت زینب رضی الله عنها
غیر از کلمهٔ خیر که از حقوق اسلام بود از زبان نبر آورد و حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها میفرماید او است که با من از جملهٔ ازواج
مطهرات مساهمت یعنی برابری و همسری میکرد لکن با وجود آن در نیوقت غیر از صدق و حق از زبان او نه برآمده حضرت
عائشه رضی الله تعالی عنها میفرماید که من غیرت بر ازواج آنجناب نبردم مثل غیرتی که بر خدیجه داشتم با وجود آنکه من او را
ندیده بودم لکن ذکر آن بسیار میشنیدم تا آنکه روزی رنگ و روی آنجناب متغیر گردید فرمود که مرا او با جنبه بجایه ایذا
درسان از انزو زار تعصب باز ماندم علاوه آنکه حضرت عائشه را چه فائده بود که برای تحصیل آن تلبیس در کلام
خدا و رسول او می نمود اگر تصریح میکرد که این کریمه در شان این اربعه مذکوره نازل شده نقبتی این اربعه ظاهره
از خلل نمیشد چنانچه سابق گذشت بلکه منقصت عائد میگردید و تخم عداوت ببار می آمد کذب اخبار نزد هیچ عاقل معقول
و مقبول نمی تواند شد اگر حق پوشی میکرد این حدیث حضرت خدیجه را رضی الله عنها که نقصت او در آنست روایت نمی نمود
چنانچه او خود میفرماید که اگر آنجناب اقدس بعضی از احکام آیات کلام الهی میپوشید و تبلیغ نمیکرد احق و الیق بآن این
آیت بود وتخفی فی نفسک ما الله مبدیه وتخشی الناس والله احق ان تخشاه و در فضائل حضرت علی از حضرت عائشه

مرویست که علی انزد وی نمودار شد جناب رسالت فرمود هذا سید العرب حضرت عائشه گفت ما ولست سید العرب فرمود انا سید العالمین و علی سید العرب و نیز مرویست که ذکر علی نزد عائشه برآمد گفت او اعلم بالسنة است از مردمی که باقی مانده اند و نیز حضرت عائشه از صدیق اکبر روایت میکند که رسول خدا فرمود صلی الله علیه وسلم النظر برروی علی عبادتست و نیز جمیع بن عمیر روایت میکند دخلت مع عمتی علی عائشة فسألت ای الناس کان احب الی رسول الله صلی الله علیه وسلم قالت فاطمة فقیل من الرجال قالت زوجها رواه الترمذی آری روایات دیگر هم آمده که با یکدیگر متخالف است و اقوال مختلفه درینباب بر اختلاف روایات پس روایتی آنکه القای کساء بر اینها نموده فرمود اللهم هؤلاء اهل بیتی و خاصتی اذهب عنهم الرجس و طهرهم تطهیرا پس گفت ام سلمه و انا معهم فرمود انک علی خیر و روایتی آنکه فرمود نزول کریمه در حق من و فاطمه و علی و حسن و حسین است و روایتی آنکه در کسا جبرئیل یا میکائیل نیز داخل بود و روایتی آنکه بعد تطهیر فرمود انا حرب لمن حاربهم و سلم لمن سالمهم و عدو لمن عاداهم و روایتی آنکه بعد القای کسا دست بر آنها نهاده فرمود اللهم هؤلاء آل محمد فاجعل صلواتک و برکاتک علی محمد انک حمید مجید و روایتی آنکه فرمود اللهم هؤلاء اهلی اذهب الرجس و طهرهم تطهیرا آنگاه ام سلمه گفت آیا من نیستم از اهل تو فرمود بلی و داخل فرمود او را در کسا بعد اتمام دعا برای آنها و روایتی آنکه واثله گفت و علی یا رسول الله پس فرمود علی واثلة روایتی آنکه واثله گفت انا من اهلک فرمود و انت من اهلی اما اقوال بعضی گویند نزول کریمه در شان حضرات اربعه است بعضی بر آنکه مراد همین ذات اقدس است وحدها و بعضی بر آنکه مراد اهل بیت سکنی و اهلبیت نسبت که صدقه بر انها حرام جمیعا بعضی بر آنکه مراد جمیع بنی هاشم اند و در تائید آن روایتی آورده اند که آنجناب پوشید عباس و ابنای او را بملاءه پس فرمود یا رب هذا عمی و صنو ابی و هؤلاء اهل بیتی فاسترهم من النار کستری ایاهم بملائتی هذه پس امین گفت اسکفة الباب و حوائط البیت فقالت امین ثلاثا از جمله روایات روایتی که جناب اقدس فرمود که در حق من و فاطمه و علی و حسن و حسین نازل شد اگرچه قول مذکور را مفید است لکن قباحت و فساد چنانچه میدانی اشتداد و ازدیاد می پذیرد پس بر تو باد اهتمام در دفع فساد و اتباع طریق سداد و رعایت قوت اسناد و شک نیست که روایت صحیح مسلم از روایات دیگر قوی است پس تعویل بر اوست و تاویل دیگران بسوی او و معنی مروی مذکور بشرط صحت آنست که اگر مقصود بالذات از تطهیر ذوات آنها من حیث الذوات میبود و آن بتفریق و تطلیق حاصل نمیشود پس تعلیق تطلیق بر تقدیر استقرار رجس مفید نمی شد بلکه مقصود بالذات مجاورت رجس از مجاورت آنجناب اقدس است

وحضرات اربعهٔ طاهرات که باعتبار بعضیت و بضعیت و اشتراک و اشتباک لحمی و دمی التصاق و التحاق بآن جناب
اقدس دارند دوری و مهجوری آن ازینها البته منظور پس کریمه بحسب ظاهر در شان حضرات مطهرات نازل است
و در حقیقت و معنی در شان آن ذوات قدسی صفات و حضرات طاهرات و محتمل که صیغهٔ مبالغه و تاکید ناظر بآن باشد
که این ذوات طاهرات با وجود آنکه در ذوات خود ها از رجس طاهر بودند از قرب و مجاورت آن نیز طهارت بخشید
تطهیر درجاتی دارد اول تطهیر از چرک شرک و آن در عموم مومنین است او سبحانه و تعالی میفرماید اولئک الذین لم
یرد الله ان یطهر قلوبهم این کریمه که در شان یهود است اشارت بآن مینماید که ارادهٔ او سبحانه و تعالی بتطهیر
کافهٔ مومنین تعلق گرفته است والا هیچ ذمی به یهود لاحق نخواهد بود دوم تطهیر از نجاست حدث اصغر و اکبر و این
شامل جمیع متوضئین و مغتسلین و متیممین است چنانچه میفرماید ما یرید الله لیجعل علیکم من حرج و لکن یرید لیطهرکم
سیوم تطهیر از رجس ارادهٔ دنیا و زینت است و آن مخصوص باهل بیت انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت
ویطهرکم تطهیرا لکن بعضی ازانها را طهارت بالاصالت آن بخشید و بعضی را از مقارنت و مقاربت اول
ازواج مطهرات اند و ثانی جناب اطهر و حضرات طاهرات صلوات الله و سلامه علیه و علی اهل بیته اجمعین
اما روایتی که دران دعا باذهاب رجس است نه مدعای قائلان قول مذکور را محصل است و نه مدعای ما را که
رفع فساد محل است زیرا که دعا باذهاب رجس مقتضی ثبوت آن در واقع نیست در صورت تیقن بعدم وقوع چیزی
منکر دعا بازالهٔ آن کرده می آید چنانچه جناب معصومیت مآب میفرماید اللهم اغفر لی جدی و هزلی و خطائی و
عمدی و کل ذلک عندی و همچنین در ادعیهٔ مرویه برای ادای حق عبودیت بسیار وارد است بخلاف ارادهٔ الهی
باذهاب آن که تحقق آن را میخواهد تا تخلف فیما بین اراده و مراد لازم نیاید و روایتی که مشتمل بر زیادتی است اگر
راوی آن ثقه باشد بقاعدهٔ اصول قابل قبول است مع قطع نظر ازین زیادتی را ترمذی باسلوب حدیث
مستقل روایت کرده است و آنچه ام سلمه روایت از رویای خود میکنند دیدم رسول خدا را صلی الله علیه و سلم
در خواب و حالانکه بر سر و لحیهٔ او تراب است گفتم چه شد ترا یا رسول الله گفت حاضر شده بودم قتل حسین را اکنون
و نیز آنچه ابن عباس روایت از رویای خود مینماید دیدم نبی صلی الله علیه و سلم را در خواب بوقت نصف نهار پراگنده مو غبار
آلوده بدست او شیشه است که دران خون است پس گفتم پدر و مادر من فدای تو باد چه چیز است این گفت این خون
حسین و اصحاب او است همیشه می چینم آن خون را یعنی از خاک بر میدارم و جمع میکنم تا امروز پس احصا نمودم آن وقت را
پس یافتم که کشته شده بود همان وقت پس هر دو گواه اند برین قدر از زیادتی مذکوره انا حرب لمن حاربهم که دلالت دارد بران

که آنجناب اقدس در معرکه که محاربه حضرت امام حسین حاضر بودند و بشارکت او و اصحاب او از گرد و غبار معارک
غبار آلوده گردید و بنفس نفیس خود تفقد حال شهیدان و خون چیدن از روی خاک و روی ایشان مینمود و جمع کردن
و نگاهداشتن آن خون جگر پارهٔ خود و تعظیم آن خون میفرمود و آنچه تقدیر علیم حکیم بتوسط جبرئیل مستقلاً امتک
سابق بشنید حالا برای العین بدید عجائب بشکل تصویر چشم حیران کشاده لب و زبان بسته باید دید و دم با آهی
هم نباید کشید آسمان و زمین را در ماتم محبوب حبیب خویش چنانچه مردم از مشاهدهٔ خود با روایت کرده اند خون
میگریاند لکن بفرمود خود کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة باذن الله او را بر اعدا مظفر و منصور نمیگرداند سر ابن
زیاد را که بریده نزد مصعب برده اند حاملان و حارسان آن حکایت کردند چنانچه در ترمذی مرویست دیدم که بار بار مار
می آمد در سوراخ بینی او رفت و آمد مینمود اگر این ماسکبار هم بر وقت میفرستاد تا پای این زیاد و یزید میگزید اینهمه گزند
بفرزند حبیب او و بعالم علوی و سفلی چرا میرسید لا یسئل عما یفعل و هم یسئلون آگاه دلان که در مهالک قدم می نهند
دیده و دانسته تن بتقدیر چه که جان بتقدیر میدهند جناب بزغالهٔ مصلیهٔ مسمومه را با آنکه بسمیت خود ناطق بلکه ناطق بود
تناول فرمود تاثیر بمقتضای تقدیر در وقت اخیر ظهور نمود حضرت امیر برای نماز تکبیر کرده برآمد بسیاری گواهی
شهادت خود شنیده و بسوی رضای خدا که عین مدعی بود برضای خود دیده پیش ازین هم باین امر اعلم بود روزی
ابن ملجم برای کاری بحضور حضرت امیر حاضر شد فرمود این قاتل منست حضار عرض کردند او را میکشیم فرمود پس مرا که
خواهد کشت وقتی که ابو موسی را از طرف خود حکم مقرر کرده میفرستاد فرمود ان هذا المرء سیغدر مردم عرض کردند پس
چرا میفرستی فرمود او سبحانه و تعالی که عالم فواتح و خواتم است و بسیاری از انبیا فرستاد که کسی از آنها نگروید بر کما علم
الهی بعواقب امور مانع ارسال رسل نشد علم من که بانجام کار است کجا مانع ارسال او تواند بود در سنن ابی داود از
مقدام بن معدیکرب مرویست که جناب رسالت امام حسن را در کنار نشانده فرمود هذا منی و حسین من علی پس امام
حسن بمناسبتی که بجناب رسالت داشت شهادت زهری میراث یافت و امام حسین بمناسبتی که بحضرت ولایت مآب داشت
با وجود ممانعت جماعهٔ کثیره که عبد الله بن عباس و عبد الله بن زبیر در آنجمله بودند بسوی شهادت خنجری بتوارث
پدری شتافت **نور قتل الحسین بسیف جده** بیان مرام این کلام آنکه حضرت امام حسن بعد پدر خود
خلیفه بحق بود و واجب الاطاعت نافذ الاحکام و تفویض امارت بمعاویه یکی از احکام نافذهٔ مطاعهٔ اوست پس معاویه
امیر مطاع لازم الاتباع گردید و یکی از احکام او تولیه پسر خود است پس بالضرور میباید که نفاذ یابد و احدی از بیعت
و اطاعت او سر نتابد حضرت صدیق عهدنامه بنام حضرت عمر نوشت حضرت علی بی تامل یا بعنی فیه دان که کان عمر

فرموده بایست که حضرت امام حسین نیز بدستور پدر خویش بیعت و اطاعت یزید مینمود برین تقدیر حضرت امام که دست
از بیعت او کشید یزید بحکم حدیث من فارق الجماعة فاقتلوه سیف جد و برادر کشید پس قتل او بحکم شرع جد او بعمل آمد این قول
ددهان قائل مجهول این قول لائق بعمل شستن است در کتب و رسائل خصوص در بحث طهارت نوشتن لکن مبادا
که این نجاست در دیگران ساری گردد بنیت حفظ طهارت قلوب مومنین بعنوان تشهیر در تحریر آورده دفع آن
کرده اجلا نموده میشود حضرت امام حسن وقت تفویض تقلید امارت شروطی چند بیان آورده بود که یکی از ان ولی عهد نا کردن
دیگری است چنانچه در عهد نامه مذکور است و آن در کتب خصوص در صواعق مسطور پس معاویه از قبل امام بحکومت و ریاست مقیده
متقلد گردیده بود و حکومت مثل قضا وغیره چنانچه علما نوشته اند قابل تقیید و اطلاق است اگر سلطانی با حدی قضای
بلدی فرماید قریات بلکه محلات بعضی واقعات مستثنی نماید حکومت او مقید میگردد و حکم او در مواضع مستثناة نافذ
نمیشود و سند استثنای بعضی ما قعات میتواند شد انچه جناب رسالت حضرت صدیق را امیر حج کرده متعاقب او حضرت
علی را فرستاده بقرارة آیات برائت مامور فرمود پس حضرت صدیق در امور حج از تعلیم مناسک و زیارات سوای
تبلیغ احکام برائت آمر و امیر ماند و حضرت علی احکام برائت را بجماعه حاج میرساند و سند استثنای بعضی مواقع استثنای
حضرت عمر است رضی الله عنه عبادة بن الصامت را از امارت معاویه کما روی ابن ماجة بسنده ان عبادة بن
الصامت الانصاری النقیب صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم غزا مع معویة ارض الروم وهم یتبایعون کسر الذهب
بالدنانیر وکسر الفضة بالدراهم فقال یا ایها الناس انکم تأکلون الربا سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا تبتاعوا
الذهب بالذهب الا مثلا بمثل لا زیادة بینهما ولا نظرة فقال له معاویة یا ابا الولید لا اری الربا فی هذا الا ما
کان من نظرة فقال عبادة احدثك عن رسول الله صلی الله علیه وسلم وتحدثنی عن رأیك لئن اخرجنی الله لا اساکنك
بارض لك علی فیها امرة فلما قفل لحق بالمدینة فقال له عمر بن الخطاب ما اقدمك یا ابا الولید فقص علیه القصة
وما قال من مساکنته فقال ارجع یا ابا الولید الی ارضك فقبح الله ارضا لست فیها وامثالك وکتب الی معاویة
لا امرة لك علیه واحمل الناس علی ما قال فانه هو الامر حضرت عمر رضی الله عنه او را از امارة معاویه بر آورده واپس فرستاد
تا هم خاک و بوم ملک دم برکات علوم معموری گیرد و هم عهدی که او بسته بود شکستگی نپذیرد پس ولیعهد کردن یزید که خلاف
عهد است صورت انعقاد نخواهد بست بلکه مولی خود منعزل میگردد دیگری چگونه بتولیه او بجای او خواهد نشست علاوه
آنکه تفویض امارت کردن در معنی نیابت و وکالت دادن است لهذا معاویه را نائب امام حسن گفته اند چنانچه صاحب
صواعق انا بالحسن معاویة ومعاویة اقرله بذلك نوشته است و متابعت امام حسن را او از قبیل متابعت سلطان

بقاضی است که مقلد خود او بوده باشد علما نوشته اند اگر سلطان قاضی برای فیصلهٔ قضیهٔ او پیش خود خواند باید که
از مکان خود برخاسته او را بجای خود نشاند زیرا که مکانت این مکان مکانت اوست و حکومت این بر و حکومتی
از و بر اوست حضرت علی کرم الله وجهه بسبب خصومتی که با یهودی داشت در محکمهٔ شریح حاضر شد او بجای خود نشاند
کرم الله وجهه فرمود مخالف من یهودی است لهذا برابر او نمی نشینم همچنین حضرت امام حسن نیز روزی که نزد معاویه بعد انجام
صلح پس از مدتی رفته بود وقت رخصت بمشایعت برآمد در خیل مردم در رکاب وان در آمد و نائب و وکیل و قاضی
و بالجمله هر که حکومت و ولایت او مستفاد از دیگر است مالک آن نیست که دیگری را قائم مقام خود گرداند مگر آنکه در عقد
منشور اجازت آن مذکور و مسطور بوده باشد و حالانکه نبود بلکه عدم آن بود و نیز یکی از شروط که در عهدنامه مسطور
است آنهم بود که عمل بکتاب الله و سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم و آنجناب بعمل نیاید و حدیثی عنقریب می آید که دلالت
بران مینماید و لهذا علما او را از جملهٔ خلفا نمیشمارند و در زمرهٔ امرا می در آرند و آنجناب هم باعلام الهی خبر داده بود که بعد نبوت
خلافتی بر منهج نبوت خواهد بود الی ماشاء الله تعالی بعد از ان امارتی بر غیر منهج و این اشارت بشارت بعهد عمر بن عبد العزیز
بود پس هرگاه که خود بتخلف عهود در شروط در مقام ولی بالامر قائم نماند دیگری را مثل خود متولی کرده در انجا چگونه خواهد نشاند
پس یزید متغلب محض است سرکشی از وی و فتح کشتی غیر جائز بلکه واجب بطلاف آن صلحی که فیما بین جناب رسالت و ابی سفیان شروط
همچنین شروط در حدیبیه بوقوع آمده بود و شروط آنرا آنجناب تا آنکه بر صحابه شاق می آمد انفاذ میفرمود آخر بد عهدی ابی سفیان
شکستی پدید آمد و آنجناب بر سر او لشکری بر آورد و غیر او را در حیطهٔ اسلام آورد همچنین فرزند ابی سفیان صلحی با فرزند آنجناب
کرده و بسبب عدم انفاذ عهود خودش بر هم زن صلح گردید پس فرزند آنجناب که مصالح عنه بود یعنی حضرت امام حسن اگر زنده
میبود بانظر شکست صلح کمر بجنگ او می بست یا بملاحظهٔ حدیث جد خود مقتضای طبیعت خویش که میل بگذشت و گذاشت داشت
و بنای صلح همبرین بوده در گذشته بجای خود می نشست لیکن فرزند دوم آنجناب که قائم مقام برادر است و بیعت او با معاویه
بالکراه برادر آنهم بشرط عدم تولیت دیگری بوقوع آمده بود بعلت شکست عهد و عدم صحت تولیت و عدم اهلیت متولی
از بیعت او کناره گرفته نسبت جد خویش که بر جد یزید بعد نقض عهد صلح لشکر کشیده بود فوجی برای مدافعت و منازعت
یزید فراهم آورده پس از این تقابل و تماثل مذکورین واضح گردید که حضرت امام حسین بر سنت سنیهٔ جد خود است علیه الصلوة
والسلام و یزید بر طریق و رویهٔ جد خود که او را بود پیش از اسلام هست حضرت امام سیف جد او علیه و علی آله الصلوة
والسلام بدست یزید سیف جد یزید که در جاهلیت با آن کارزار با جناب سید الاخیار و الابرار میکرد و فا الحسین قتل بسیف
جده و قتل بسیف الکفر و جده برصدق این قول قول خود یزید گواه لیت شیوخی یشهدون بطشته بال یسین

دفرط سطوتی و وقعة لی یالها من وقعة قد عدلت قتة بدر التی ابادو فیها حید مشیختی و شهادت مردود الشهادة در صورتیکه بضرر خویش بوده باشد که مرجع آن بقول آنکه شهد علیک ابن اخت خالتک باقرار است قابل قبول فرق میان او رضی الله عنه و میان جد او علیه و علی آله الصلوة و السلام و بعد مشارکت و مماثلت در امور مذکوره همین قدر است که او سبحانه و تعالی جد او را صلی الله علیه و سلم در مقاتله ابی سفیان بایفای وعده خویش انا فتحنا لک فتحا مبینا که در حدیبیه نازل فرموده بود مظفر و منصور نموده داخل مکه و کعبه گردانید و او را رضی الله عنه در مقاتله یزید درجه شهادت عنایت فرموده برفیق اعلی من النبیین و الصدیقین و الشهداء و الصالحین سانید شهادت فرمود او سبحانه و تعالی احدی الحسنیین ثانی آن یعنی فتح و نصرت نمود ای تو جه این شیت فانک منصور ملازم رکاب جناب جد او بود و او تمنی حصول اولی بسیار مینمود چنانچه میفرمود لوددت ان اقاتل فی سبیل الله حتی اقتل ثم احیی ثم اقتل ثم احیی ثم اقتل او سبحانه و تعالی از روی او صلی الله علیه و سلم برآورد که کشته شدن یک جگر گوشه او صلی الله علیه و سلم بجای کشته شدن او و چه جا که با جم غفیر از صغیر و کبیر کشته باشند پس بتوسط شهادت حضرت امام حسین کلتا الحسنیین او را صلی الله علیه و سلم بحصول انجامید صلوات الله و سلامه علیه و علیهم و علی من معه و معهم ذو سرا ما از اقوال مذکوره قولی که بتخصیص و بحصر اهل بیت در حضرات طاهرات بدلیل تذکیر ضمیر مذکور و بتمسک حدیث عبا است پس انچه در او و برد او ست سابق گذشت الا قصه مباهله که در ان اللهم هولاء اهل بیتی وارد است پس آن همین شخصی بوصفی مثل محمد رسول الله موجب تخصیص و حصر نمیشود و الا کلمه لا اسلام کلمه کفر میگردد و قولی که بتعمیم آنست تا که جمیع بنی هاشم در ان داخل اند و درین باب بحدیث حضرت علی بن سندی می آرند محل تامل زیرا که از لغت معلوم میشود که اصل در اطلاق اهل البیت ازواج اند یقال تاهل رجل اذا تزوج و اطلاق آن بر اولاد و احفاد مینمایند باعتبار آنکه اینها هم از انها میزایند بنابر مرجع حضرت عباس آنها را میزایند و گاهی لفظ اهل را اضافه به بیت میکنند چنانچه در آیه و حدیث مذکور است و گاهی اضافه برب البیت میکنند و درین صورت نیز اطلاق بر هر دو آمده است اما بر زوجه پس در قصه هود علیه السلام لنجینه و اهله الا امرأته و اما بر اولاد پس در قصه نوح علیه السلام ان ابنی من اهلی و گاهی های آنرا بالف بدل میکنند و درین صورت هم عموم باقیست چنانچه در قصه فرعون ادخلوا آل فرعون اشد العذاب بالجمله اطلاق این لفظ سوای حضرات طاهرات و مطهرات از ازواج و اولاد بر اشخاص دیگر هم آمده است لیکن تبادر از ان و مدلول ترکیب آن سکنای بیت است و تبادر علامت حقیقت و فقها در حکم اهل وقتی که مضاف بسوی رب البیت کرده شود و وقتی که مضاف بسوی بیت گردد فرق کرده اند فقال من اوصی لاهل فلان فلزوجته خاصة عند ابی حنیفة رحمة الله علیه و قالا الکل من عیاله و نفقته و تضمیة بیته

غیر الممالیک ومن اوصی لاهل بیته یدخل فیه کل من جمعه وآباه هو اقصی اب فی الاسلام ثم بعضهم شرطوا اسلام ذلک
الاب وبعضهم لا فلو کان ناویا یدخل فی الوصیة کل من ینسب الی علی ونحوه من قبل الاب علی القول بالاشتراط وکل من ینسب
الی ابی طالب علی القول بعدمه وثمرة الخلاف تظهر فی ال عقیل وجعفر وقالوا لحکم الال حکم اهل البیت لان الال هی القبیلة التی ینسب الیها
وشاید لفظ بیت بعرف عهد آنها مثل فخذ وبطن وهمچنین لفظ آل بمعنی قبیله وخاندان مستعمل بوده باشد والفاظ وصایا وایمان
بر عرف محمول کرده میشود والا در زمان پیشین یعنی عهد مبارک رسول خدا تعالی وتبارک اطلاق آل بر ازواج واولاد
بود چنانچه خود میفرماید اغنیا کل ال محمد هذا المال ونیز فرموده ان آل ابی فلان لیسوا لی باولیاء انما ولی الله وصالح
المؤمنین ولکن لهم رحم ابلها ببلالها مراد از آل ابی فلان اولاد ابی لهب است ونیز وقتی که نعی حضرت جعفر رضی الله
عنه آمد فرموده اصنعوا لال جعفر طعاما فقد اتاهم ما یشغلهم وهمچنین در زمان متاخرین چنانچه در کتب فقهیه در باب من لا
تحل لهم الصدقة مذکور است انهم آل علی وآل جعفر وآل عباس وآل عقیل وآل الحارث وبیت در کریمه مذکوره بمعنی
حقیقی لغوی است بقرینه آنچه قرین آن مذکور است واذکرن ما یتلی فی بیوتکن اگرچه حقیقت بقرینه ندارد وعلاوه
آنکه چون احدی از آبای آنجناب عهد اسلام در نیافته است پس معنی اصطلاحی عرفی در باب اهل بیت آنجناب صورت صدق
ندارد پس معنی حقیقی لغوی متعین گردید واز آنچه مذکور شد معلوم میگردد که دخول مثل بنی عباس وسلمان وثوبان در
اهلبیت آنجناب بآنمعنی که نزد فقها معروف است نیز صحت ندارد ونیز مفهوم میشود دفع شکی که شاید کسی را درینمحل
عارض گردد که حسنین رضی الله عنهما بمعنی مصطلح فقها از اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه وسلم خارج اند لعدم دخول اولاد
البنات فیه علی ما هو المذکور فی جامع الرموز زیرا که برینمعنی احدی از ازواج واولاد وغیره در اهلبیت آنجناب داخل نیستند
بلکه آنجناب را اهل بیت نیست دخول وخروج متفرع بر وجود است واهلبیت آنجناب چنانچه سابق گذشت بمعنی حقیقی
لغوی است نه بمعنی عرفی اگر گویند سخنی درین باب اینقدر باقی ماند که آنجناب اقدس آنحضرت طاهرات را با آنکه سکونت
در بیت علیحده داشتند در واقعه مباهله ودر حال اشتمال عبا اهل بیت خود چگونه نخواند گوئیم حضرت امیر المؤمنین رضی الله
عنه از طفلی در خانه جناب اقدس تربیت وپرورش مییافت وبعد تزویج حضرت فاطمه رضی الله عنها خصوصیت دیگر باین
بیت الطهر حاصل شد وبیت علوی بیت نبوی است که آنجا برای بعضی دواعی ومخدرات که مقتضیات عالم ستورات است
حکم بسکونت فرموده بود چنانچه هر یکی از ازواج او صلی الله علیه وسلم بیتی علیحده داشت لهذا او سبحانه وتعالی قرین کریمه کوه
میفرماید واذکرن ما یتلی فی بیوتکن پس اهالی متکثره این بیوت متعدده را گاهی بلفظ واحد تعبیر کرده میشود چنانچه در
کریمه مذکوره اهل البیت مذکور است وگاهی بلفظ جمع چنانچه در حدیث ام سلمه ارد صحب الحجرات وبیت او کرم الله وجهه در وسط

این بودت بود عن سعید بن عبیدة قال جاء رجل الی ابن عمر فسأله عن عثمان فذکر له محاسن عمله ثم قال لعل ذلك
یسوءك قال نعم قال فارغم الله انفك ثم سأله عن علی فذکر له محاسن عمله قال ذلك بیته اوسط بیوت النبی صلی
الله علیه وآله وسلم قال لعل ذاك یسوءك قال نعم قال فارغم الله انفك و قال الفقهاء فیمن اوصی لاهل فلان فی اهله
و بلد تبین ان الوصیة تعمهما و همینها را که از جملهٔ اهلبیت برای مباهله برآوردند بنا بر تقرب اینها هم بخدا و هم بجود توقع
اجابت دعای اینها و ملاحظهٔ فرط محبت با اینها که وقت حاجت اقرب و احب اولاد و اکباد حالف حاضر میکنند از جملهٔ اهلبیت
برگزیدند و اللهم هولاء اهل بیتی فرمود اگرچه اهلبیت عام است چنانچه لفظ نسائنا بلکه اهلبیت ظاهر است خود ذات
جناب مقدس بود خصوص حضرت زهرا و حسنین علیهم الصلوة والسلام که بجای دل و جگر البضاع و اجزا او بیند و کل را بر اجزا اشتمال
واحتوا است و این حضرات را سوای قرابت قربی که بود تلطف و تعطف کمال برا اینها زیاده از ذوی القربای دیگر
بملاحظهٔ آن پیغمبر مودی مرویست که حضرت زینب در وقت سکرات پسر خود آنجناب را طلبید اجابت نفرمود با دیگر کسی
فرستاد و قسم داد پس تشریف آورد و حسنین را رضی الله عنهما دید وقتیکه خطبه میخواند افتان و خیزان می آیند از منبر فرود آمده
و خطبه را گذاشته آن هر دو را برداشته آورد دیگر زینب و حسنین را رضی الله عنهم با آنجناب یک نسبت بود و حالت پسر زینب
اصعب از حالتی که حسنین در آن بودند و آنوقت وقت فراغ بود و در نیوقت در خطبهٔ تبلیغ احکام الهیه مینمود پس در آنوقت
با وجود طلب بر سر وقت محتضر حاضر نگردیدن و درینوقت بی طلب با عیهٔ خود دویدن دلیلی است ظاهر بر کمال فضیلت و مزیت
اگرچه سخنها را اینجا مساغ است و میدان توجیهات و تاویلات فراخ و حضرت امیر را کرم الله وجهه با آنجناب خصوصیتی بود
که دیگری در آن شرکت نداشت روی النسائی بسنده عن علی رضی الله عنه قال کانت لی منزلة من رسول الله صلی
الله علیه وسلم لم یکن لاحد من الخلائق انی اتیته باعلی سحر فاقول السلام علیك یا نبی الله فان تنحنح انصرفت الی اهلی
والا دخلت علیه ببین آنجناب وقتیکه حضرت امیر را همراه جیشی میفرستاد هر دو دست بر داشته دعا میکرد اللهم لا تمتنی حتی
ترینی علیا و اسامه را با وجود خویشیت و شیخین را با وصف افضلیت و اکملیت و قرب صحبت در مرض موت بسوی
موته فرستاد و میدانست که درین بیماری از عالم میروم و ملحق برفیق اعلی میشوم اگرچه ظاهر آنست که حکم برفتن صدیق
اکبر با مر و ابا بکر فلیصل بالناس منسوخ شده باشد لکن درخصوصیت مذکوره قدحی ندارد روی عبد الله بن عباس
قال کنت انا والناس جالسین عند رسول الله صلی الله علیه وسلم اذ دخل علی بن ابی طالب فسلم فرد علیه
رسول الله صلی الله علیه وسلم السلام وقام الیه وعانقه وقبل بین عینیه واجلسه عن یمینه فقال
العباس یا رسول الله اتحب هذا فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا عم والله الله اشد

حباله منوان الله جعل ذریة کل نبی فی صلبه وجعل ذریتی فی صلبه اگر گویند آنجناب اقدس با وجود نزول کریمهٔ
ادعوهم لابائهم هو اقسط عند الله حسنین را بجای ابنای خود چگونه آورده و بر وفق وعده یکی از ازواج خود را چرا همراه
برده او سبحانه و تعالی با وجود علم بانکه آنجناب پسری ندارد بگفتن کلمه که مطابق واقع نبود چگونه امر فرمود گویم حسنین را
رضی الله عنهما نسبت بنوت بیواسطه بحضرت علی است و بواسطه آنجناب نبوی و حضرت زهرا را نسبت بحضرت علی از قبیل
یا نساء النبی است و بجناب نبی از قبیل نسائهن پس اضافت در ابنائنا و نسائنا از عموم مجاز است مثل قولهم امونا
علی ابائنا و ابنائنا بلکه او سبحانه و تعالی میفرماید لا یکلف الله نفسا الا وسعها لا تضار والدة بولدها ولا مولود
له بولده نسبت والد بولدیت بسوی مادر و پدر هر دو مینماید و ولد عام است بر این و بنت هر دو صادق می آید
پس ولد البنت ولد الولد خواهد شد تا آنکه ولد الولد کسی ولد آنکس است پس بر آنکه نسبت ولدیت و والدیت که تولد
از نسبت معلولیت و علیت است از شعب آن عمومی مثل آن دارد قریب و بعید بواسطه و بیواسطه هر دو را شامل اطلاق
ولد و ابن بر آنها که وسائط کثیره دارند در شرع شریف و عرف مشهور و معروف مثل نا سید ولد ادم همچنین است
بنی هاشم و بنی تمیم و بنی آدم فوق همه ها است در تعمیم و عالم بوضع او سبحانه و تعالی است بلکه واضع هم خود اوست
لکن مجاز بسبب شهرت و کثرت استعمال باوج حقیقت مرتقی میشود و حقیقت بعلت قلت استعمال تخصیص مجاز پس ولد
الولد است و ابن الابن اگر گویند تسلیم تعمیم در ولد الولد و ابن الابن میتوان کرد بخلاف ابن البنت و سخن در همین بود
زیرا که ابن اخص از ولد است و ثبوت اعم مستلزم ثبوت اخص نیست و نیز در مقدمه ابنیت میباید نسبتی که احد
الطرفین بوسط دارد همان نسبت وسط را بطرف آخر بود و نسبت در ابن الابن محفوظ است و همچنین در ولد الولد
و در ابن البنت غیر محفوظ و لهذا اگر عکس کنند محفوظ محفوظ و غیر محفوظ غیر محفوظ میباشد گویم نسبت اب به بنت مثل
نسبت اب با ابن نسبت ابوت است پس نسبت بنت با اب نیز مثل نسبت ابن با اب نسبت بنوت خواهد بود که بنوت
در تقاضای فیضان ضرور نیست نسبت ابن با ام مماثل نسبت ابن با اب نیست خصوصیاتی ورای الطبع که پسر با پدر دارد
مغایر آنست که با مادر دارد تا آنکه فیما بین ایشان که مادر و خلقت پسر است و مبدء حدوث نسبت بین بین مغایرتی است
در جهت مدخلیت در خلقت پسر لیکن در نسبتین که متفرع بر آنست نیز مغایرتی سرایت خواهد کرد لکن یکطرف این نسبتین متحد
بالذات و متعدد بالاعتبار است پس بلحاظ وحدت یک لفظ بازای آن وضع کرده اند و از انطرف باعتبار هر دو نسبت همان یک
لفظ میکنند پس ابنه و ابنها میگویند و همچنین بنته و بنتها و این هر دو نسبت بلحاظ توحد این طرف نیز بیک لفظ بنوت بیان میکنند
و طرف دیگر این هر دو نسبت متعدد و متغایر بالذات لهذا یکی را بلفظ ابوت آن نسبت را باعتبار این طرف بابوة و دیگر را بلفظ

ام ونسبت را باعتبار این طرف باموست تعبیر میکنند وتعدد نسبت ابوت وامومت واب وام نیز دلالت دارد برآنکه
مدلول لفظ بنوت واین در هر یکی ازین دو نسبت متغایر است زیراکه تکافو در وجود وعدد از لوازم تضایف وحدت لفظ
مستلزم وحدت نسبتین نیست چنانچه تعدد لفظ ابن وبنت موجب تعدد نسبت نگردید پس ابن البنت ابن است مثل ابن
الابن ونسبت بنوت باعتبار عموم وشمول نسبتین مذکورتین در هر دو بطن محفوظ در هر بطنی در ضمن فردی ودر عکس آن
نسبت ابوت غیر محفوظ زیراکه ابوت برای معنی خاص است وآن نسبتی که از جهت اب است نه بازای معنی عام
که شامل نسبت اب ونسبت ام باشد چنانچه بنوت موضوع بود برای معنی که شامل نسبت الی الاب ونسبت الی الام است
پس در عکس نسبت ابوة در یکبطن است ودر بطن دیگر نسبت امومت به ابوت بخلاف عکس ابن الابن که نسبت
ابوة در هر دو بطن محفوظ پس نسبت بنوت حسنین بثبوت رسیده وجه صدق قوله ابنانا نمودار گردید پس
آنچه معترض فهمیده بود نسبت در ابن البنت عکس هر دو غیر محفوظ است در اصل خطا کرده بود اما خطائی که در صوابی
دارد زیراکه وجه عدم انحفاظ بزعم او آنست که در بطن اول نسبت بنوت است ودر ثانی نسبت بنتیت واز آنچه
سابق مذکور شد معلوم گردید که هر دو یک نسبت است معهذا عدم انحفاظ آنوجهی دارد که در اول نسبت بنوتست بمعنی
که مضایف امومت است ودر ثانی بمعنی که مضایف ابوتست وما که حکم بانحفاظ کرده ایم بمعنی عام که شامل هر دو معنی است
ودر عکس بعکس اصل طریق صواب حکم بنمود لکن صوابی که مقارن بخطا است زیراکه عدم انحفاظ نسبت عکس را متفرع بر عدم
انحفاظ نسبت اصل گردانید ودر حقیقت انحفاظ نسبت اصل وعدم انحفاظ نسبت عکس هر دو متفرع بر عموم وخصوص
وضع ابن واب است چنانچه فهمیده شد اگر بنوت خاصه برای نسبت الی الاب موضوع مینمودند وبازای نسبت
الی الام لفظ دیگر مثلا لفظ موة موضوع میگردید چنانچه بازا نسبت الی الام امومت موضوعست ازاله التباس میشد
وعدم انحفاظ اصل بمثل عکس ظاهر میگردید باید دانست که در مفهوم اب وام ذکورة وانوثت معتبر است زیراکه
در حدوث نسبت بین الاب ومضایفه برآنست وماء الاب را در خلقت مضایف دخلی است بخصوصیة معلومه معهوده که
مستغنی البیان است وآن خصوصیة معهوده از خواص ذکورتست وهمچنین مدار حدوث نسبت درمیان ام ومضایفها برآنست
که ماء الام را در خلقت مضایف دخلی است با چندین خصوصیات چنانچه ماء الام که قوة منعقده دارد با ماء الاب که قوة
عاقده دارد امتشاج وامتزاج گرفته پس از چندین طی مراتب بصورت انسانی رسیده بیرون می برآید وهمین را حمل
وولادت مینامند واین خصوصیات از خواص انوثت است لهذا اطلاق حامل وحامله ووالد ووالده برانثی میکنند
مثل حایض وحایضه که از مختصات اوست حاجت تفارق ندارد فی القاموس هی والد ووالدة وشاة والد ووالدة

قوله ماء الاب
مراد از آن
نطفه است
[illegible]
منه مد ظله ۱۲

پس بوجهی که اطلاق والد بر پدر میکنند هم خلاف حقیقة است که اصل صفت دلالت در و نیست مشتق بر وچگونه صادق آید و هم خلاف انصّ علیه ائمّة اللغة فی القاموس و عجب آنکه جوهری در صحاح ولدت المراة تلد ولادة گفته ولادت را از افعال انثی نوشته است و معهذا اطلاق والد بر اب جایز میدارد و تای فارقه بین الاب و الام می آرد فقال الوالد الاب والوالدة الام وهما الوالدان حالانکه اشتقاق اسم فاعل برای ذکور از فعلی که مخصوص باناث بود چگونه است اید میتوان گفت که ذکور بسبب ورود این فعل از اناث اند پس فعل آنها تولید است صادق بر آنها مولد که مشتق از نست خواهد آمد لهذا آنها را قوة مولده مینامند لکن برای موافقت والده ترک قیاس کرده بجای مولد والد میگویند چنانچه قوت نامیه را بقتضای قیاس منمیه باید نامید و برای موافقت قوة غاذیه و هاضمه نامیه نامیده اند خواه والده را بمعنی مولد گرفته مجاز در طرف اعتبار کرده خواه فعل ولادت امثل قول که انبت الربیع البقل امیر را که باعث بر آنست نسبت میکنند بسوی سبب نسبت کرده مجاز در اسناد اعتبار نموده اطلاق والد بر اب کردند بهر حال این مجاز شائع گردیده ملتبس بحقیقت شد پس قول صاحب قاموس قول بحقیقة تحقیقی است و قول صاحب صحاح قول حقیقت حکمی که مجاز مشهور حکم حقیقت میکرد صاحب قاموس که هم ناظر بصحاح است و هم ناظر در ان مخالفت آن در همین موضع بمثل دیگر مواضع کرده آنچه نزد او اصل لغت عربیه بتحقیق رسیده بود و قواعد ادبیه مساعدة آن مینمود در کتاب خود نوشته کرده و بر همین قدر از مخالفتی که فیما بین بین بود کفایت کرده و هو الجوهری که در بعضی از مواضع خلاف بنولیسه القلم یاد رد او سبحانه و تعالی میفرماید لا تضار والدة بولدها ولا مولود له بولده اگر اطلاق والد بر اب میبود ولا والد بولده میفرمود و آنچه نوشته اند که تعبیر بمولود له برای بیان آنست که نسب بسوی اب است نه بسوی ام پس دارد میگردد که اینجا نه محل بیان نسب است بلکه محل بیان تعطف و ترحم یعنی ام و اب چه قدر عطوفت و شفقت بر ولد دارند با وجود آن هم او سبحانه و تعالی بر آنها برای پرورش اولاد تکلیفی زیاده بر وسع نمیدهد پس اگر والد بمعنی پدر میگفت چنانچه والده گفته است با حسن مقابله زیاده بر تعطف دلالت میکرد که عطوفا در قولهم هذا ابوك عطوفا حال موکده است و از وی الحال انتقال نمینماید و نیز او سبحانه و تعالی میفرماید یوم لا یجزی والد عن ولده ولا مولود هو جاز عن والده شیئا اگرچه مراد اب محتمل است لکن مناسب آنکه مراد ام گرفته شود زیرا که فرط رحمت و غلو شفقت ام نسبت باب هم مشهور و معروفست و هم در احادیث مذکور پس در محل بیان صعوبت و شدت آن یوم او قع و ادخل خواهد بود و نیز میفرماید لا اقسم بهذا البلد و انت حل بهذا البلد و والد و ما ولد مفسرین از والد و ما ولد مراد حضرت آدم یا حضرت ابرهیم یا حضرت خاتم النبیین و اولاد آنها گرفته اند علیهم الصلوة والتسلیم اگر مراد حضرت هاجره و اولاد او که بندا لطبق و الیق بقوله تعالی هذا البلد میشود که او ام اهل هذا البلد است

بلکه ام کافه عرب لقوله علیه الصلوة والسلام فتلک امکم یا بنی ماء السماء و تا آنکه حقیقة ممکن باشد رجوع بمجاز نمیتوان
نمود لکن مفسرین نظر بر شهرت و تذکیر لفظ نموده توجهی بمبدء اشتقاق و اصل استعمال نفرموده اند اما والدین که در قرآن
و حدیث باضافه بسوی یای متکلم وارد است پس برعکس ابوین تغلیب مونث بر مذکر است اگر کسی را در خاطر خلشی شود
که تغلیب انثی بر مذکر عکس معمول است و قلب بموضوع و محمول دفعیه آن باید کرد که این تغلیب در حقیقت راجع بتغلیب وجودی
بر عدمی است زیراکه چنانچه در مقابله لفظ اب لفظ ام موضوع است بمقابله لفظ ولد و والده که هردو خصوصیت معنی
بام دارد لفظی بازای اب موضوع نبود پس آنجا که هردو وجودی بودند تغلیب ذکر بر انثی کرده باوجود آنکه آنجا هم میتوان
گفت ابوین گفتند اینجا تغلیب انثی که جهت وجودی است بجای آنکه لفظی برای آن موضوع است بر ذکر که جهت
عدمی است بنابر آنکه لفظی بازای آن موضوع نیست نموده والدین گفتند که تغلیب ذکورة را امکانی نبود لما
در مفهوم مضایف اب و مضایف ام از ذکورت و انوثت هیچ معتبر نیست زیراکه بعد مخلوق شدن ولد نسبتی بر او عارض
میگردد که این مخلوق از ملکذائی آنست و این نسبت ذکورت و انوثت این مخلوق را نمیخواهد بلکه خواهان ذکورة اب
و انوثت ام است لکذائیة مائیتها و همچنین نسبتی بر اب و ام عارض میگردد یعنی از ما را آنها که کذائی و کذائی است مخلوق
است و آن اقتضای ذکورة و انوثت آن هردو مینماید نه اقتضای ذکورت یا انوثت این مخلوق پس این مخلوق خواه ذکر باشد
خواه انثی خواه خنثی معروض این نسبت میشود همین مفهوم عام که عارض هر سه کس است مضایف اب یا ام خواهد بود لکن بازای
آن لفظی موضوع نیست تا تعبیر بآن کرده شود زیراکه در مفهوم لفظ ابن ذکورت معتبر و در مفهوم لفظ بنت انوثت اگرچه بنت
بنت شامل تای اخت تای تانیث نیست مع آن هردو زاید بر مفهوم مضایف اب و ام است پس آنچه بر السنه مردم مشهور است
و در کتب مسطور که مضایف مشهور اب ابن است و مضایف حقیقی ابوة بنوت سخنی است که یا باعتبار تجرید از قید الذکورة
یا بطریق مسامحه و مساهله رفته اند بلکه ذکورت و انوثت در مصدق علیه این مضایف است مثل زید و هند که بازای آن لفظ
ابن و بنت موضوع است پس ذکورت و انوثت در مضایف لا من حیث هو مضایف است بلکه مثل خنوثت نظر بحالتی است
که او در ذات خود دارد آنچه سابق مذکور شد که نسبت بنت با نسبت بنوة خواهد بود بنا بر سخن مشهور است بر این قول
اینها است که اب النسبت بابن و بنت هردو اب میگویند نسبت او با ابن و بنت هردو با بوت تعبیر میکنند پس اگر مضایف آن
ابن و مضایف ابوت بنوت باشد این هردو یعنی ابن و بنوت بنا بر ذکورتی که در اینها است در بنت متحقق نخواهد شد
پس ابو البنت و ابوة البنت مضایف خواهد ماند و اگر مضایف آن هردو بنت و بنتیت را گویند مقابل یکی از اب و ابوة
دو دو مضایف خواهد افتاد پس مضایف اب و ابوت و همچنین مضایف ام و امومت قدری است مشترک بین الابن و البنت و بین

النبوة والبنتیة وابن وبنت وابوت وغموت را که نسبت باب وام هردو میکنند وابنه دوابنها وبنته وبنتها میگویند
چنانچه سابق گذشت ابن وبنت را باعتبار بودن اینها طرف دو نسبت بمعنی عام گرفته اند ابن الاب وابن الام زیرا که تعدد
نسبتین مقتضی تعدد منتسبین است ولو اعتبارا چنانچه تعدد منتسبین مستلزم تعدد نسبتین لهذا هر یکی از اخوات اعیانی را نسبت
بنوت بسوی دیگر وآن اب را با وجود آنکه واحد است نسبت بهر یکی از آنها ابوتی دیگر وآن اب واحد باعتبار این ابوتهای
متعدده آبای کثیر است نه تنها باضافت بلکه بتوصیف نیز اگر گویند که ثبوت بنوت حسنین بآنجناب مستلزم ثبوت ابوت آنجناب است
برای ضرورت مضایفت واو سبحانه وتعالی میفرماید ما کان محمد ابا احد من رجالکم گویم ابوت خاص یک نسبت است
مضایف بنوتی که بهم نسبتین وارد نمیتواند شد مضایف بنوت بمعنی عام مفهومی که شامل نسبت الاب ونسبت الام
الی الابن باشد خواهد بود وآن متحقق است لکن چنانچه بازای آن مفهوم عام لفظ ابن موضوع بود برای آن مفهوم عام
لفظ اب موضوع نیست که بآن تعبیر کرده شود مگر مجازا وقطع نظر ازین بنوت بواسطه که بمعنی عام است اگرچه حقیقی است
وابوت بمعنی عام که مجازی است آنجناب وضع نسلی فی صلب علی فرموده نسبت بنوت وابوت بواسطه فیما بین محمد وحسنین مقرر نمود
واین ابوة وبنوة اگرچه مجازی است لکن مجاز لغوی وحقیقت شرعی که خود شارع احکام حقیقت بران مترتب نموده انا ولیهما و
عصبتهما فرموده است پس سلب ابوت که مودای کلام الهی است ما کان محمد ابا احد من رجالکم ولکن رسول الله
وخاتم النبیین با اثبات آن که محوای کلام جناب رسالت پناهی است وهو ما ینطق عن الهوی مثل سلب امومت ازواج
اوست نسبت بکافه مومنین بفرموده او سبحانه وتعالی ان امهاتهم الا اللائی ولدنهم با اثبات آن امومت بهم
بفرموده او سبحانه وتعالی وازواجه امهاتهم که سلب سلب حقیقة است لغة واثبات اثبات حکم حقیقت است شرعا
ومدار دین واسلام بر احکام است لهذا علما در معنی حدیث الاذنان من الراس فرموده اند که مناسب منصب شارع
بیان احکام است نه بیان خلقت پس مقصود از حدیث آنکه مسح اذنین باب مسح راس باید کرد نه آنکه اذنین در خلقت
غیر راس است وحکم حکم اوست ولکنه ملک او سبحانه وتعالی حقیقی که حکم بر وی مترتب باشد حقیقت بی حقیقت است وکذلک العکس
نمیدانی که او سبحانه وتعالی از پسر نوح علیه السلام سلب اهلیت فرموده حکم اهل او علیه السلام که موعود بود یعنی نجات
از طوفان ولا یخلف الله وعده جاری نفرمود با وجود آنکه حقیقة متحقق است که کلام او علیه السلام ان ابنی من
اهلی وان وعدک الحق برای منادی است حضرت نوح علیه السلام چنانچه باقتضای رابطه ابوت وبنوت
مناجات ان ابنی من اهلی نمود بلوای حق ورتبه نبوت متصل کلام مذکور وانت احکم الحاکمین نیز گفت یعنی تو
خود بهتر میدانی ومیتوانی که اهل یا نااهل کرده حکم این بران جاری گردانی وهمچنین حضرت ابراهیم علیه وعلی آله الصلوة

والتسلیم برعایت حق ابوة دعای مغفرت در باب پدر خود کرد عقب آن بعدم نفع آن نیز اعتراف نمود واغفر لابی انه کان
من الضالین ولا تخزنی یوم یبعثون یوم لا ینفع مال ولا بنون وایضا فیما بین آبا وابنا در صورت تباین دین یا ابوة
حکم نبوت وابوة که توارث است منقطع میگردد ولفظ اب وابن اگر صادق آید بکار می آید موالی الموالات با وصف اجنبیة
داخل از زمرهٔ عصبیت شده میراث خوار گشتند ومواخاة که فیما بین انصار ومهاجرین بعمل آمد با وجود عدم قرابت اخوت
اموال را حصهٔ برادرانه بمناصفه قسمت کرده گرفتند شنیده باشی آنجناب صلی الله علیه وسلم سریه را که بر بنی قریظه
میفرستادند فرمود لا تصلین الا فی بنی قریظة در اثنای طی مسافت نماز عصر که بامر الهی حافظوا علی الصلوات والصلوة
الوسطی محافظت بر آن بنسبت نمازهای دیگر اوکد واشد است فوت کردند وبعد مراجعت چون بعرض اقدس
رسانیدند مورد اعتراض نگردیدند زان نماز که مامور به الهی بود تا رسیدن آنجا بنهی جناب رسالت پناهی منهی عنه گردید پس
هرگاه آنجناب را نسبت بحسنین ابوة حکمی شرعی است جای آنست اگر بالفرض متروکات آنجناب به ورثه قسمت مییافت پس
چنانچه حضرت عباس از حضرت علی در عصوبیت مقدم بود حسنین به حضرت عباس نیز مقدم میشدند که حضرت علی جزو جزو
جد وحضرت عباس جزو جد وحسنین جزو خود اند حضرت امام حسن رضی الله عنه بحضرت صدیق رضی الله عنه گفت در حینی که بر منبر نشسته بود
این منبر پدر من است حضرت صدیق او را گرفته بمتابعت سنت رسول الله برابر خود نشاندند وگفت آری منبر پدر تست نه مگر
حضرت علی در مقام معذرت گفت والله این سخن برای منست گفته والله من ترا متهم نمیدارم احتمال دارد که مراد باب
جناب اقدس باشد ومحتمل که مراد حضرت علی بود کرم الله وجهه لکن قصهٔ حضرت امام حسین که مثل قصهٔ او با حضرت عمر رو
داد وآنجا حضرت امام گفت منبر پدر تست لا والله منبر پدر من است دلالت بر احتمال اول دارد زیرا که ظاهر اسلوب کلام
مفید آنست که منبر از آن پدر تو نیست که ترا از پدر رسیده باشد بلکه از پدر من است که مرا از او رسیده است پس مراد از پدر
اگر حضرت امیر گرفته شود حضرت زنده بود در حیات ایشان بحضرت امام رسیدن صادق نمی آید اگر حضرت علی مراد بود کلام
اینچنین میفرمود که منبر تو نیست که منبر پدر تست ودر سنن نسائی از حضرت امام حسین مرویست حضرت علی آب وضو از من
طلبید پس وضو کرد چنانچه تفصیل آن از غسل یدین الی المرفقین باغسل رجلین الی الکعبین مذکور است پس برخاست
وبقیهٔ وضو ایستاده تشرب نمود وفرمود اتعجب مما صنعت وقد رایت اباک النبی صلی الله علیه وسلم کان یصنع
ما صنعت این حدیث دلالت صریحه بر مقصود دارد پس وجه قول بابوة آنجناب با وجود قول الهی بسلب ابوة از اینجا
همان است که مذکور شد ایضا الولد یتبع خیر الابوین قرب وقرابت حضرت خیر النسا بجناب مصطفی که منبع خیرات مطلقهٔ دنیا
ودین ومعدن سیادت مطلقه بمودای انا سید العالمین است اقرب از قرب وقرابت حضرت علی مرتضی است پس اولاد

را انتساب از جهت مادر خواهد بود بسوی آنجناب و اینها اهل لغت ابوین میگویند و جهت ذکورت را برانوثت ترجیح میدهند باوجود آنکه تصرف اینها در الفاظ است و لفظ اب و ام هردو در ذکورت مساوی و وجه ترجیح نزد اینها باید که لفظی باشد چنانچه در قمرین مذکور است و در حسنین خفت لکن اینها از ملکت خود یا برون برده و ترجیح که از جهت خفی بود بر لفظ جاری کرده اند پس اگر صاحب شریعت که بانی مبانی اسلام است تصرفی در ممالک معانی و احکام فرماید جهت نبوت را بر جهت ولایت ترجیح داده وضع نسلی فی صلب علی گفته نسبت بنوت حسنین را بسوی جهت نبوت راجع نماید اهل اسلام را غیر از تصدیق چاره نیست نور باید دانست سیادت بمعنی سروری و سرداری است و آن دو قسم است مطلقه که نسبت بجمیع ماعدا باشد و مقیده که نسبت بعضی بود و مطلقه که بمقتضای مفهوم خود توحد و تفرد موصوف خود میخواهد منحصر در ذات سرور عالم صلی الله علیه وسلم باشد که اول مخلوقات و اقرب آنهاست بذات او سبحانه و تعالی بیدجه که وساطت دیگری آنجا گنجائی نیست او واسطه و رابطه کل فی الکل است و در آخرت هم حشرهای همهان زیر لوای او خواهد بود مقصود از آفرینش آدم و عالم او بود لهذا پیغمبر فرمود انا سید العالمین و سید الاولین و الآخرین و این صفت خاصه آنجناب در اولاد او بطریق تبعیت بعلاقه جزئیت ساری گردیده و فضلی جزئی از این فضل کلی بآنها رسیده است و این علاقه جزئیه چنانچه سلب اتصاف آنهاست بسیادت مطلقه به تبعیت همچنین [illegible] بسیادت مطلقه دیگر یا صالة زیراکه برروی ایوان زمین و زمان و بر پشت بام آسمان احدی نیست که برابری و همسری درین فضیلت و قربانات با آنها کند پس فضیلت آنها بر جمیع ماعدا خواهد بود لهذا امام مالک فرمود فاطمة بضعة من رسول الله و لا نفضل علی بضعة رسول الله صلی الله علیه وسلم احدا آری نفسیت و عینیت که بعضی مردم از لفظ انفسنا که در آیه مباهله واقع است استنباط کرده اند اگر ثبوت میرسید برابری که برتری ثابت میگردید لکن لفظ مذکور دلالت بر مغایرت دارد نه عینیت زیرا که اول انفس لفظ جمع است و مدلول آن تعدد و آن مستلزم تغایر است و غیریت که در مفهوم ضمیر متکلم مع الغیر معتبر است ظاهر تر است پس معنی انفسنا انفسی و نفس هذا و نفس ذاک خواهد بود و مقابله جمع بجمع بمثل فاغسلوا وجوهکم مفید توزیع آحاد بر آحاد است اگر گویند در ماعدای اولاد ذات رسول خدا صلی الله علیه وسلم داخل و تفضیل آنها بر او محال پس سیادت ثانیه مقیده خواهد بود نه مطلقه که نسبت بعض ماعدا است و نیز سیادت مطلقه دائی نسبت با اولاد آنجناب مقیده است که آنجناب در تعداد ماعدای اولاد داخل و از ماعدای خود خارج و یقین است که اولاد او را صلی الله علیه وسلم فضلی بر او نیست پس آن سیادت در حق او مطلق باشد و در حق اولاد [illegible] گویم مراد از ماعدا آنهاست که نسبت تقرب و توسل بجناب رسالت صلی الله علیه وسلم دارند زیرا که سخن در آنست که [illegible] کسان کدام نسبت

وکذا منتسب اقرب والزب بآنجناب است که همان اولی واعلی از همه ها خواهد بود چنانچه مراد از ابعدای رسول خدا صلی الله علیه وسلم در سیادت مطلقه اولی با عدائی بود که نسبت باعتبار قرب بعد بنات کبریای الٰهی دارد پس چنانچه خروج ذات الٰهی در اطلاق سیادت اولی مخل نمیشود خروج ذات رسالت پناهی مضر اطلاق سیادت ثانیه نخواهد شد تقدم صف اول بر ابعد او تقدم امام بر صفوف که باعتبار قرب و بعد از امام و محراب است خروج امام و محراب هیچ قادح در کلیت تقدیم مذکورین نیست ذات او سبحانه و تعالی محراب توجه کل است و ذات آنجناب امام کافهٔ انام و بالجمله کسی که نسبت قرب بعد دیگران نسبت باو اعتبار کنند او از سلسله ترتیب تقدم و تاخر متعالیست و نیز گوییم اتصاف ذات آنجناب بسیادت مطلقه اولی بالذات بالاصالة است و اتصاف اولاد بالتبع و بالعرض پس اتصاف احدا است نه متعدد چنانچه در اتصاف ذاتی که بطریق واسطه فی العروض میشود پس فضیلت آنها بهمانها خواهد بود که او را صلی الله علیه وسلم بر آنها فضیلت بود چون او بر خود فضیلتی ندارد توابع بتبعیت چگونه توانند شد بلکه میتوان گفت که آنجناب در ابعد او داخل نیست زیرا که اجزا در وجود متحد بالکل اند نه مغایر اما سیادت مقیده پس آنچه در شان شیخین و حضرت علی و حضرت فاطمه و حسنین ع وارد است سید الکهول اهل الجنة و سید العرب و سیدة النساء اهل الجنة و سید الشبان اهل الجنة پس اتصاف حضرت فاطمه و حسنین بسیادتین است بسیادت مطلقه بر سبیل تبعیت و سیادت مقیده بالذات و آنچه در شان حضرت علی کرم الله وجهه وارد است انت سید فی الدنیا و الاخرة پس سیادت در دنیا و آخرت مستلزم سیادت بر جمیع اهل دنیا و آخرت نیست پس استلزام آن سیادت را که بر جمیع عوالم باشد معلوم نیز اتصاف بسیادت مطلقه چنانچه گذشت زیاده از یک کس را نمیتواند و اتصاف سرور عالم صلی الله علیه وسلم نزد همه کس مسلم پس احتمال دیگری نماند و حدیثی سابق گذشت مروی از حضرت عائشه رضی الله عنها که دید رسول خدا صلی الله علیه وسلم علی را پس فرمود هذا سید العرب گفتم یا رسول الله یا تو نیستی سید العرب فرمود انا سید العالمین و علی سید العرب لهذا علما اولاد حضرت علی را کرم الله وجهه که از حضرت فاطمة الزهرا است رضی الله عنها افضل میدانند بر اولاد او خلفاء دیگر بخلاف اولاد او کرم الله وجهه که از دیگر انست و لهذا آنها را سید مینامند و اینها را علوی میخوانند و نیز اطلاق اسم سیادت بر اولاد آنجناب از قبیل اجراء القاب است بر ابنا که رسم متعارف و متوارث فیما بین عرب و عجم و جمیع امم است و این اطلاق را تحقق وجه تسمیه اگرچه در ابنا در کار نیست معهذا در اولاد آنجناب تحقق وجه تسمیه هم بوجهی میتواند شد زیرا که ابنای او صلی الله علیه وسلم اجزاء اویند بحقیقت شرعیه اگرچه مجاز لغوی بوده باشد بخلاف ابنای دیگران و تقدم آنجناب بر جمیع ما سوا تقرب او بذات او سبحانه و تعالی که وجه تسمیه همین بود متضمن و مستلزم تقدم و تقرب ابنا است لاستحالة وجود الکل بغیر الاجزاء اگرچه بوجه تبعیت بوده باشد اگر گویند اجزا را بر کل تقدمی

است پس این جزئیت مقتضی تقدم انبا بر ذات آنجناب خواهد شد و اگر تقدم بر جمیع ما عدا انبیا اند بود گوییم تقدم اجزا
بر کل در اجزای ترکیبی است و انطباق اجزا بر ابنا و اولاد بمعنی اجزای تحلیلی و آنها بعد انحلال و انفصال موجود میشوند
و پیش از این با کل متحد الوجود اند اگر گویند تقدم آنجناب و تقرب او از جهت روحانیه و نورانیه او ست نه از جهت
جسمانیه او و جزئیه اولاد باعتبار جسمانیه است گوییم از فرموده شارع معلوم میشود که ارواح ابنا و اشباح آنها
در ارواح و اشباح آبا بنحوی از اندراج دارند حضرت عمر رضی الله عنه روایت میکند که فرمود رسول خدا صلی الله علیه و آله
وسلم در تفسیر کریمه و اذ اخذ ربک من بنی آدم من ظهورهم ذریتهم و اشهدهم علی انفسهم الست
بربکم قالوا بلی شهدنا ان تقولوا یوم القیمة انا کنا عن هذا غافلین لما خلق الله آدم مسح بیمینه
ظهره فاخرج ذریته مثل الذرة اه ذریات مخرجه اشباح بی ارواح نخواهد بود و الا شاهد گرفتن و شاهدی دادن
از اشباح بی ارواح نمی تواند شد اما آنکه او سبحانه و تعالی اشباح را بعد اخراج با ارواح ترکیب فرمود و تعلق بخشید پس
زیادتی بر کتاب و سنت بی داعیه ضرورتست قطع نظر از اندراج مذکور ارواح را با اشباح نوعی از علاقه در میانست که
صفات یکی به دیگری میگردانند بلکه اهل عرف آن هر دو را یکی میدانند پس میگویند هذا عالم و مشار الیه محسوس
جسد میت و قیام علم بروح و میگویند العالم جالس جلوس فعل جسمانی است و علم صفت روحانی و از این قبیل اطلاقات
بسیار است و اینها نزد هیچ مسلم نه آنکه آنرا از مجازیه دانند بلکه بمقتضای علاقه اتحاد عرفی نسبت الی ما هو له دانسته
حقیقت می پندارند زیرا که وضع الفاظ بحسب تفاهم عرفست و احکام شرعی نیز بر طبق عرف وارد که خطاب بآن
عموم عباد است نه خواص خاصه و او سبحانه و تعالی بتوسط همین علاقه در عمل یکی دیگری را دخیل و شریک فرموده در عبادات
بدنی نیت قلبی و در تصدیق قلبی اقرار لسانی اشتراط نموده همچنین در مجازات اعمال که در تعذیب
کفر و نفاق که تعلق بقلب دارد قالب را میسوزد بسبیل دوام و خلود و تبدیل جلود بعد نضج جلود و بدن هر معصیتی
از معاصی بدنی یا روحی عذابی که میکشد البته روح هم باو تالمی می چشید و علما با وجود آنکه تحقق آنها نیز در کار
است بینها بلاحظه علاقه مذکوره در باب تعظیم علم که صفت روحانی است تقبیل ایدی علما که اجزای جسمانی است
تجویز نموده اند و در تعظیم روح مبارک حبیب او سبحانه و تعالی و تبارک پاره زمینی را که در حجره حضرت عایشه که جسد
مبارک در آن نزول و حلول کرده است افضل و اکرم از عرش اعظم فرموده اند پس انصاف خود جسد مبارک
و اجزای آن بصفات روح مبارک از اولیه و اولویه سیادت و غیره بطریق اولی با لحاق اهل بیت بر دیگران
مثل بنی عباس و سلمان بن اثله غالب که برای تعظیم و تکریم و برای صلح و دفع ذات البین و رفع نزاع از فتنه برای

تطلیب قالب مجاز خواهد بود چنانچه مولی به بنده گوید یا ولدی و امثال این بسیار است و همچنین تعداد آنجناب اقدس ذات خود را در زمرهٔ اهل بیت خود چنانچه در حدیث سلمان منا اهل البیت و در حدیث مراد ادات یکتال بالمکیال الاوفی اذا صلی علینا اهل البیت فلیقل الخ از قبیل تغلیب خواهد بود که بجای منی و من اهل بیتی و علی و علی اهل بیتی منا و علینا فرمود اهل بیت خود را که توابع او بودند باعتبار کثرت بلکه از جهت اضع که مقتضای خلق عظیم او است اصل و غالب اعتبار کرده خود را که غالب متبوع بود مغلوب و تابع گردانید و بطریق تغلیب هر دو را بیک لفظ تعبیر نمود و نسبت در حدیث حضرت عباس که دعا در حق او و ابنای او کرد و چگونه احترام و اکرام عم خود مرعی نمود حضرت عباس را از اهل بیت خود که اتباع اند جدا کرد و بلفظ عمی و صنوابی ذکر نمود ابنای او را تنها از اهل بیت شمرد او سبحانه تعالی میفرماید انک لعلی خلق عظیم و خود هم در احادیث افاده مینماید که انبیا برای تتمیم مکارم اخلاق آمده اند حکایتی مناسب مقام است که بزرگی شرف بر رویای آنجناب اقدس گردید عرض نمود که جناب حضرت رحمة للعالمین است و سلام از پیشگاه کبریایی الهی نازل شود رحمت است لیلة المعراج که او سبحانه تعالی جناب حضرت را السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته گفته رحمت و برکات دیگر خیر او فرستاد و حضرت جواب السلام علینا و علی عباد الله الصالحین داده رحمت و برکت آنحضرت بهما بحان فرموده گناهگار را از محروم چرا نمود سائل از آنجناب جواب یافت که من گناهکار را محروم نداشته ام بلکه السلام علینا گفته آنها را با خود شریک ساخته ام و بحان مقدم کرده ام آنچه مذکور شد وقتی است که مراد از اهل البیت اهل بیت النبی باشد که لام عوض مضاف الیه بود و همچنین در هو الا اهل بیتی بیت را مضاف کنند بسوی متکلم چنانچه ظاهر همین است و اگر اهل بیت را بمعنی هذا اهل البیت گیرند خواه بحذف موصوف خواه باعتبار پس دخول آنجناب در اهل بیت بی تردد صحیح است و اگر اضافت اهل بیتی را از قبیل اضافت حسب مانک اعتبار کنند دخول آنجناب در اهل بیت خود بی تامل غیر صحیح و اگر مضاف الیه بیت در اهل البیت که لام عوض او است نبوت را گیرند چنانچه بیتی را اعتبار کرده بودند و صاحب کشاف در کریمه که خطاب در آن با مرأة ابراهیم است علی نبینا و علیه و علی آله الصلوة و السلام همچنین تفسیر کرده است پس بیت النبوة آنجناب یعنی نبوت مطلقه محیط بیوت نبوات مقیده است و نسبت آن با نها نسبت دار به بیوت بلکه نسبت مدنیه بدور متمدنین متدنین از انبیاء و اولیاء و علما و اتقیا نزدیک و دور خواهد بود ان اولی بالمتقون ایما کانوا و حیثما کانوا پس همه انبیاء و اولیاء و علما و اتقیا اهل این بیت کلی اند و همه بیوت جزئیه ایشان از یک چراغ این بیت که کلی سراجا منیرا در شان او است مستنیر و مستفیض و اهالی این بیوت از خوان نعمت صاحب این بیت کلی که ابیت عند ربی یطعمنی و یسقینی کنایت از او است مستطعم و مستسقی از انجمله حضرات طاهرات و حضرات مطهرات

اہل البیت و ذوات انبیائی اند بل تقی و نقی فهو آلی ناظر ہمین بیت است سلب البیت از پسر نوح نسبت بہ بیت نوح
نوح است نہ نسبت بہ بیت نوح چنانچہ انہ عمل غیر صالح دلالت بر ان دارد و نسبت عنصری بقطع و سلب منقطع و مسلوب نمیگردد
ہمچنین اثبات و سلب نسبتی کہ در بیان نفس است نیز وارد شود فتنة السراء دخنها من تحت قدمی رجل من اهل
بیتی یزعم انه منی و لیس منی انما اولیائی المتقون و حدیث انا مدینة العلم و علی بابها و سدوا کل خوخة الا خوخة
ابی بکر و سدوا کل خوخة الا باب علی اشارة بکلیات بیت و ابواب این بیت است لکن اضافت باب بسوی علی کرم الله
وجهه بایں تواند بود کہ علی خود باب است چنانچہ عمر رضی الله خود باب بود در حدیث حذیفه رضی الله عنه در حدیث انا مدینة
العلم اشارتست بانکه متاع بیت النبوت آنچه بود همین علم بود و اجناس و نقود همه آنجا معدوم و مفقود و همین عدم
و مفقود و همین عدم و فقدان نقود و اجناس حقیقت بل حقیقه فقر و افلاس است لهذا فرمود ان الانبیاء لم یورثوا دینارا
ولا درهما انما ورثوا العلم فمن اخذه اخذ بحظ وافر اہل بیت از نقد و جنس آن کہ ہمین علم و فقر است بقدر قوت
وراثت و قرب قرابت حظی میگیرد و این توارث بطنا بعد بطن و نسلا بعد نسل الی ما شاء الله جاری است اما کسی
کہ معارف و علوم از خانه دیگری دزدیده و میبرد پس دست او را کہ کنایت از دستگاه تحصیل و اخذ از اصل است قاضی
قضا میبرد و فقر حسب حال و رتبه بیت النبوت بیتی وارد ست و نادار علم و فقر شده محروم میراث نبی یکتا از ان خاندان
هر دو بر دو ان شده نصیب هر چنانچه بیت او کلی و اصلی است و بیوت دیگران جزئی و ظلی همچنین ذات او ظلیت
نسبت بذات الهی اصل همه ذوات نامتناهی است این کلیت و ظلیت بوجهی مبرهن و مبین خواهد شد انشاء الله تعالی
پس حق او و محبت و اطاعت او که ظل حق و محبت و اطاعت حق است بر کل انبیا و رسل ثابت چنانچه محبت دین
و ملت او و طریق و سنت او و محبت آل و اصحاب بلکه کافه مخصوصان و منسوبان که بآنجناب خصوصیات و بوجوه
نسب و اضافت از قرابت و صحبت و منزلت و هجرت و نصرت و صهریت و ختنیت و فدویت و حسن خدمت الی غیر ذلک انتمای
بآنجناب دارند ظلال محبت او ست بهر سوره باید آورد و از کریمه و ما کان الله لیعذبهم و انت فیهم باید فهمید که او سبحانه و تعالی
کافرانرا باین آنکه حبیب او در میان آنها بود معذب نفرمود با وجود موالاتی و کبریائی حرمت ادنی نسبتی باکه بآنجناب بودی در
نمود دیگر چگونه بر تو که بنده او ئی و خود را از امتان حبیب او میگوئی احترام و اکرام منسوبان او صلی الله علیه و سلم از
همه اهم و الزم هم از جهت آنکه سنت مرضیه الیه است هم از جهت آنکه تادیه حقوق مصطفویه است صلی الله علیه
وسلم و نیز از کریمه مذکوره نجات ابنا و اولاد و آبا و اجداد او صلی الله علیه وسلم بطریق اقتضای النص مفهوم میگردد که
نسبت انت فیهم با نسبت انت منهم و با نسبت هم منک نسبتی ندارد که اول از قبیل ظرفیه و مظروفیه است

وثانیین از قبیل بعضیت وکلیت یعنی بنوت وابوت وکلیة وبعضیة یعنی ابوت ونبوت است پس هرگاه نسبت ضعیفه بآنجناب رافع عذابست نسبت قویه بطریق اولی چنانچه علمای اصول گفته اند در کریمهٔ ولا تقل لهما اف هرگاه تافیف که ایذای خفیف است محرم گردید ضرب که ایذای شدید وغلیظ است بطریق اولی حرام خواهد شد وچون نسبت ظرفیه اختصاص بدار دنیا داشت رفع عذاب دنیوی نمود ونسبت بعضیة وکلیة وکلیة وبعضیة لازمی است پس مستلزم رفع عذاب دائمی تواند بود ولکن نمیباید که اشراف وسادات بمثل این مفاخر وغیره مباهی گردیده قدم در ملاهی ومناهی نهند که دلیل اگرچه یقینی است لکن دلالت ظنی دمخالف ومعارض هم دارد بمثل من بطأ به عمله لم یسرع به نسبه خوف ورجا هردو میباید تا دید تا فردا چه پیش می آید نبینی که او سبحانه وتعالی بحبیب خود چه میفرماید قل ما کنت بدعا من الرسل وما ادری ما یفعل بی ولا بکم ان اتبع الا ما یوحی الی وما انا الا نذیر مبین پس حبیب او امتثالا میگوید کما فی البخاری عن ام العلاء الانصاریة قالت قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم لا ادری وانا رسول الله ما یفعل بی ولا بکم ودرین مقام تفصیل انسب واصوب است یعنی غیر سادات نظر بکریمهٔ مبشره نموده سادات را ناجی دانند وسادات ملاحظهٔ احادیث منذره فرموده خود را در مقام خوف وخشیة قائم دارند نشنو حضرت امام زین العابدین متواصل الحزن واشک ریز واهل حزن بود ومردم التماس کردند که او سبحانه وتعالی آتش دوزخ را بر اولاد فاطمه حرام کرده است این همه خوف وخشیة را سبب چه خواهد بود فرمود این بشارت در حق آنها است که نسبت ولدیه بی واسطه بحضرت فاطمه دارند نبینی که مردم نظر بعموم نموده او را رضی الله عنه از منزلت خوف وخشیة متعالی میدانستند واو رضی الله عنه بملاحظهٔ تخصیص خود را در مقام ترس وبیم مستدام ومستقیم میداشت باید دانست محبت بهر چیزی مناسب حال اوست محبت دین وملت تصدیق وانقیاد بآن واعتقاد بطلان دیگران ومحبت سنت متابعت واطوع ورغبت است که خلاف آن مکروه ومبغوض نماید ومحبت آل واصحاب تعظیم وتکریم آنها است وضبط لسان از طعنه زنی وحفظ دل از بدظنی وقس علی هذا پس باید که اصحاب تعظیم اهل بیت بجهت قرب قرابت بجا آرند واهل بیت تکریم اصحاب بجهت صحبت وقرب منزلت مرعی دارند بلکه هریکی از اهل بیت نسبت بدیگری از جهت قرابت خود اغماض نموده جهت قرابت او را که برسول خدا است رعایت فرماید وهرکدام از اصحاب نسبت بدیگری قطع نظر از حقوق صحبت که فیما بین خودها است حقوق صحبت رسول خدا ادا نماید تا آنکه فقیر ریشه را که از بدن جدا میگردد در جای پاک میگذارد وخود از جهت اهمیت تعظیم خود بجهت بعضیت بجا می آرد شنیده باشی که حضرت صدیق اکبر بحضرت علی رضی الله عنهما جهت قرب قرابت رسول خدا صلی الله علیه وسلم مرعی نموده گفت والله لقرابة رسول الله احب الی من ان اصل الی قرابتی

و باصحاب امر میکرد ارقبوا محمدا فی اهل بیته و عمر با آن جلالت قدر رضی الله عنه پاس نسبت خدمت منظور داشته
بلال را سیدنا میفرمود و لحاظ نسبت مودت نموده اسامه بن زید را که پیراهن دراز دامن پوشیده در مسجد لعب میکرد
باوجود آنکه آنجناب جنبوا مساجدکم من الصبیان فرموده است منع نکرده اغماض و اعراض نموده همین مودت آنجناب
که در شان او بود معلل فرموده روزی که از مال غنیمت اسامه بن زید را زیاده از پسر خود عبدالله داد عبدالله گفت او در هیچ جنگ
از من پیش قدمی نکرده است وجه تفضیل چه خواهد بود فرمود ترا او پدر ترا نزد رسول خدا برابر پدر او منزلتی نبود
رعایت جهت عنایت آنجناب که بحال او و پدر او بود نموده جواب بهمه تواضع داد حضرت عباس را رضی الله عنه در وقت
استسقا پیش کرده مناجات نمود که در عهد جناب رسالت آنذات اقدس را شفیع می آوردیم حالا بجای او عم مکرم اوست
شفاعت او بحرمت قرابت حبیب خویش قبول نما و باران رحمت نازل فرما تقسیم غنائم در عهد صدیق اکبر
علی السویه میشد فاروق اعظم در عهد خود جهات خصوصیات صحابه که نسبت با آنجناب بود از قدم اسلام و سبقت
هجرت و کثرت نصرت و شهود مشاهد در رکاب آنجناب مرعی مینمود و قسمت غنیمت بقدر رتبه و منزلت میفرمود
شاید حضرت صدیق را منظور آن بود هر عملی که مؤمنین در عهد آنجناب کردند حالا میکنند همه برای خدا است و آنچه
از مال غنیمت باینها میدهند برای دفع ضرورت نه مزد و اجرت تا قلت و کثرت عمل را دخلی بوده باشد و منظور حضرت
فاروق آنکه کلام الهی بتفضیل بعضی بر بعضی از مجاهدان که بمال و نفس جهاد کرده اند لا یستوی الذین انفقوا فی
سبیل الله من قبل الفتح الآیه او سبحانه و تعالی باوجود آنکه در باب اخلاص اعمال هم بکلام خود و هم بزبان رسول خدا
خصوص در جهاد تاکیدها فرمود جزاهای اعمال در عقب آن بعنوان اجور مذکور نموده امروز وعده فردا کرده و فردا
وعده امروز وفا خواهد فرمود تفضیل بعضی مجاهدین بر بعضی در اجور مثل من عقر جواده واهریق دمه از فرمودهٔ
رسول او مفهوم میگردد پس خلفا را میباید که بر سنت الهی و جناب رسالت پناهی که قولی و عملی است عمل نمایند حضرت
صدیق بر روی حضرت علی بسیار می نگریست حضرت عائشه وجه آن پرسید گفت شنیده ام از رسول خدا صلی الله
علیه وسلم که نظر بر روی علی عبادت است آن عم پرسیدند که رعایت پاس علی زیاده از دیگران چرا میکنی فرمود او
مولای من است و حضرت علی کرم الله وجهه احکامی که در عهد صدیق اکبر تقرر گرفته بود آنرا در عهد خود تغیر نداد تا
آنکه قضیه فدک وغیره را نیز برهمان فیصله مسلم داشت و متابعت و اطاعت شیخین و ذی النورین برعایت نسبت
خلافت مینمود تا آنکه حضرت ذی النورین حضرت امام حسین رضی الله عنهما را باقامت حد خمر حکم کرد حضرت امام
بطریق اعتراض فرمود ولّ حارها من ولی قارها یعنی والی حر خلافت همانکس است که والی برودت است حضرت علی

کرم الله وجهه بدست خود انفاذ حکم نمود و چون حضرت عمر رضی الله عنه طلب ام کلثوم نمود حضرت علی کرم الله وجهه عذر
صغر سن و عذر آنکه برای پسر برادر خود جعفر رضی الله عنه نگاه داشته ام پیش آورد حضرت عمر رضی الله عنه بالحاح بیان فرمود
که میخواهم مرا با آنجناب سببی باشد که روز قیامت نسب و سبب همه منقطع میشود مگر نسب و سبب او پس حضرت علی کرم الله
وجهه تزویج فرمود چنانچه از وی پسری متولد شد به زید مسمی گردید و بسن بلوغ رسیده وفات یافت تا روز شهادت
حضرت عمر ام کلثوم در خانه حضرت عمر بود چنانچه آواز نوحه او مردم شنیدند همچنین در شهادت حضرت علی نوحه میکرد
و میگفت میدانم که فیما بین من و نماز صبح چه عداوتیست که شوهرم و پدرم هر دو در این نماز شهید گشتند آنها که خود
را شیعه حضرت علی کرم الله وجهه میگفتند و دعوی محبت میکردند شاید نخواسته اند که حضرت چشم و گوش آنها کور
و کر بود که نه شکل تزویج و نتیجه آن را که زید باشد دیدند و نه آواز نوحه و ندبه را شنیدند زیرا که البغض کالحب یعمی و یصم
حضرت علی کرم الله وجهه میفرمود خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو بکر ثم عمر ثم الله اکبر
اعلم بالثالث و هم میفرمود کان ابو بکر اواها و کان عمر مخلصا ناصحا لله وان کنا لنری ان شیطان عمر یهابه
ان یامره بالخطیئة ابن عباس گفت من استاده بودم در قومی دعا میکردیم خدارا برای عمر وقتی که نهاده شد
عمر را بر جنازه ناگاه مردی از پس پشت من در حالیکه نهاده بود آرنج خود را بر دوش من میگفت رحمت کند ترا
الله تعالی بدرستیکه هر آئینه من امید میداشتم که گرداند الله تعالی با دو صاحب تو برای آنکه هر آئینه من بسیار میشنیدم
رسول خدا صلی الله علیه وسلم میفرمود بودم من و ابو بکر و عمر و کردم من و ابو بکر و عمر و رفتم من و ابو بکر و عمر داخل
شدم من و ابو بکر و عمر و خارج شدم من و ابو بکر و عمر پس التفات کردم من پس ناگاه علی بن ابی طالب بود رضی الله
عنه از حضرت علی و ابن مسعود مرویست که بودن عمر رضی الله عنه در اسلام است مردم از آن رخنه بیرون میروند و باز می آیند
و عمر حصن حصین اسلام بود اهل نجران نزد حضرت علی کرم الله وجهه آمده عرض کردند که عمر ما را از وطن جلا نموده بود
بشود اگر باز بوطن ما را بفرستی فرمود عمر کان راشدا فلا اغیر شیئا صنعه حضرت عمر رضی الله عنه شنید که علی حدیث
ان عمر بن الخطاب سراج اهل الجنة روایت میکند جماعتی از صحابه همراه گرفته بخانه او رفت و حدیث مذکور نوشته کرد
و وصیت کرد که در کفن همراه من نهند و نیز در روایتی آمده است که عبد الله بن عباس به عمر بعد از آنکه مجروح گردید ثنای
بسیار گفت فرمود آنچه امروز میگوئی فردا نزد پروردگار بگو داد ای شهادت کن قبول نمود حضرت علی نیز حاضر بود فرمود
من مطابق او شهادت خواهم داد فرمود از هر دو کس نوشته گیرند و با من در کفن بپیچند از حضرت امام زین العابدین
رضی الله عنه پرسید منزلت ابو بکر و عمر رضی الله عنهما نزد رسول الله چگونه بود فرمود چنانچه اکنون است هما ضجیعاه حضرت

امام جعفر رضی الله عنه میفرمود من بیزارم از کسی که ابوبکر و عمر را جز به نیکی یاد کند و قصه حضرت امام زید که شیعه در
بیعت او تبریه شیخین شرط کردند و او از ان تبریه تبریه نمود و هما وزیرا جدی فرمود شیعه از و دست بداشتند
پس فرموده رفضتمونی مشهور است و در کتب مسطور این فرموده امام هما وزیرا جدی اشارتست بسوی
دو حدیث که یکی دلالت بر وزارت صراحت میکند و آن این است که فرمود صلی الله علیه وآله وسلم نیست هیچ نبی مگر آنکه برای
اوست دو وزیر از اهل آسمان و دو وزیر از اهل زمین اما دو وزیر من از اهل آسمان پس جبرئیل و میکائیل است اما دو وزیر
من از اهل زمین پس ابوبکر و عمر است و دیگر بکنایت و آن این است که بدرستیکه نبی صلی الله علیه وسلم دید ابابکر و عمر
را پس فرمود این هر دو سمع و بصر اند یعنی من باستصحاب و استصواب هر دو کار میکنم و نیز فرمود والله تبری از شیخین
تبری از علی است متقدم او تا خر اخرج الدارقطني عن عبد الله المحض وانما لقب به لانه اول من جمع بين ولادة الحسن
والحسين رضي الله عنهما انه سئل المسح على الخفين فقال امسح فقد مسح عمر فقال لسائل انما اسألك انت تمسح
قال ذلك اعجز لك اخبرك عن عمر وتسالني عن رأيي فعمر خير مني وملأ الارض مثلي فقال له هذا القبر فقال نحن
القبر والمنبر اللهم هذا قولي في السر والعلانية فلا تسمع قول احد بعدي ثم قال من ذا الذي يزعمون ان عليا
كان مقهورا وان النبي صلى الله عليه وسلم امره بامر فلم ينفذه فكفى بهما ازراء ومنقصة له واخرج
ايضا عن ولده الملقب بالنفس الزكية انه سئل عن الشيخين فقال لهما عندي افضل من علي واخرج ايضا عن
جعفر بن محمد الصادق عن ابيه محمد الباقر ان رجلا جاء الى ابيه علي بن الحسين رضي الله عنهم فقال اخبرني
عن ابي بكر فقال عن الصديق تسأل قال وتسميه الصديق فقال ثكلتك امك قد سماه صديقا رسول الله صلى
الله عليه وسلم والمهاجرون والانصار ومن لم يسمه صديقا فلا صدق الله قوله في الدنيا والآخرة فاذهب
فاحب ابابكر وعمر رضي الله عنهما واخرج ايضا عن جعفر الصادق انه قال ما ارجو من شفاعة علي شيئا الا وانا
ارجو من شفاعة ابي بكر مثله ولقد ولدني مرتين وذلك لان امه بنت القاسم بن محمد بن ابي بكر و
امها بنت عبد الرحمن بن ابي بكر واخرج الحافظ عمر بن شيبة ان زيدا الامام الجليل قيل له ان
ابابكر انتزع من فاطمة فدك فقال انه كان رحيما وكان يكره ان يغير شيئا تركه رسول الله صلى الله
عليه وسلم فاتته فاطمة رضي الله عنها فقالت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اعطاني فدك فقال هل
لك بينة فشهد لها علي وام ايمن فقال لها أ برجل وامرأة تستحقينها ثم قال زيد والله لو رجع الامر فيها
الي لقضيت بقضاء ابي بكر رضي الله عنه واخرج الدارقطني عن سالم بن ابي حفصة وهو شيعي لكنه ثقة

قال دخلت على جعفر بن محمد وهو مريض فقال اللهم احب ابا بكر وعمر واتولاهما اللهم ان كان فى نفسى
غير هذا فلا نالتنى شفاعة محمد صلى الله عليه وسلم واخرج ايضا عن محمد بن حاطب قال ذكر عثمان عند الحسن
والحسين رضى الله عنهم فقالا هذا امير المؤمنين اى على اتاكم الان يخبركم عنها فجاء على قال الراوى
ما ادرى اسمعهم يذكرون عثمان او سالوا عنه فقال عثمان من الذين اتقوا وامنوا ثم الذين اتقوا واحسنوا
والله يحب المحسنين واخرج ايضا عن سالم بن ابى الجعد قال كنت جالسا عند محمد بن الحنيفة فذكروا عثمان فنهانا ابا
محمد وقال كفوا عنه فغدونا يوما آخر فنلنا منه اكثر مما كان قبل فقال الم انهكم عن هذا الرجل قال وابن
عباس جالس عنده فقال يا ابن عباس تذكر عشية يوم الجمل وانا عن يمين على وفى يدى الراية وانت
عن يساره اذ سمع هدة فى المربد فارسل رسولا فجاء الرسول فقال هذه عائشة تلعن قتلة عثمان
فى المربد فرفع على يديه حتى بلغ بهما وجهه مرتين او ثلثا وقال انا العن قتلة عثمان لعنهم الله فى
السهل والجبل قال فصدقه ابن عباس ثم اقبل علينا فقال لى وفى هذا الكم شاهد عدل واخرج ايضا
عن فضيل بن مرزوق انه قال قلت لعمر بن على بن الحسين بن على رضى الله عنهم افيكم امام مفترض طاعته
يعرفون له ومن لم يعرف ذلك له فمات مات ميتة جاهلية فقال لا والله ما ذاك فينا من قال هذا
فهو كاذب فقلت انهم يقولون ان هذه المنزلة كانت لعلى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اوصى اليه
ثم كانت للحسن ان عليا اوصى اليه ثم كانت للحسين بن على ان الحسن اوصى اليه ثم كانت لعلى بن الحسين
ان الحسين اوصى اليه ثم كانت لمحمد بن على الباقر اخى عمر المذكور ان على بن الحسين اوصى اليه فقال
عمر بن على بن الحسين فوالله ما اوصى اليه ابى بحرفين اثنين قاتلهم الله لو ان رجلا اوصى فى
ماله وولده وما يترك بعده ويلهم ما هذا من الدين والله وما هؤلاء الا متاكلين بنا واخرج ايضا
عن عبد الجبار الهمدانى ان جعفر الصادق اتاهم وهم يريدون ان يرتحلوا من المدينة فقال انكم ان شاء
الله من صالحى اهل مصركم فابلغوهم عنى من زعم انى مفترض الطاعة فانا منه برئ ومن زعم انى ابرأ
من ابى بكر وعمر فانا منه برئ واخرج الدارقطنى عن ابى حنيفة انه لما قدم المدينة سال امام جعفر بن
محمد الباقر عن ابى بكر وعمر فترحم عليهما فقال له ابو حنيفة انهم يقولون عندنا بالعراق انك
تبرأ منهما فقال معاذ الله كذبوا ورب الكعبة ثم ذكر لابى حنيفة تزويج على بنته ام كلثوم بنت
فاطمة من عمر وانه لو لم يكن لها اهلا ما زوجها اياه فقال له ابو حنيفة لو كتبت اليهم فقال لا يطيعونى

بالکتاب بلکن تقیه بازان این حلف و یمین را هم از تقیه میشمارند و طریق حق گوئی بر ائمه اهلبیت کرام علی صاحبها الصلوة و علیهم الصلوة والسلام بهمه جهات مسدود میدارند نسبت تقیه باینها در حقیقت طعن در اینها است در دیانت و دین و تکذیب اینها هم در اصل قول و هم در حلف و یمین و حط کلام اینها است از درجه تصدیق و یقین محدثان از راوی که اثر وضع یک روایت او معلوم مینمایند حکم بوضع و کذب و افترا بر همه مرویات او میفرمایند کسانیکه کار اینها همیشه بر ملا انشا و املای کذب و افترا است و روزمره آنها مجلس آرائی و دلربائی بدروغ گوئی و خلاف نمائی است گفتار و کردار اینها اگرچه موکد بحلف بود کی قابل قبول نزد ارباب عقول تواند بود لهذا ائمه اهلبیت از دست این مردم بر دل تنگ اند و از دوستی اینها که بر هزار دشمنی میچربد در عار و ننگ مرویست که امام حسن ابن حسن بیکی از روافض میفرمود والله اگر قدرت دهد مرا خدا تعالی بر شما هر اینه قطع کنم دستهای شما و پایهای شما از خلاف و قبول نکنم از شما توبه او مرویست از حضرت امام زین العابدین که فرمود ایها الناس دوست دارید ما را دوستی اسلام فوالله همیشه با دوستی شما است تا آنکه گشت بر ما عار و ننگ فقیر چند روز با این مردم اختلاط داشت روزی ذکر اولیا و علمای متقدمین بر آمد هر کرا که ثنای کمال او میکردم ازان خودمی شمرد گفتم خیر است الغزنزی در تائید مذهب اهل سنت جماعت رسائل نوشته است گفت این از تقیه بود گفتم رد مذهب شیعه بتمام مبالغه کرده است گفت این هم تقیه است گفتم تکفیر شمایان کرده است گفت این کمال تقیه است گفتم معلوم شد که یزید ازان شما مردم است اینهمه کارزار و توهین و تذلیل اهلبیت برای تقیه کرده بود پس او از اتقیای اهل تقیه ها بود و در روایتی تا آنکه مبغوض گردید ما را بسوی مردم یعنی بسبب آنکه نسبت کردید بسوی ما چیزهائی که ما ازان بری بودیم بعضی حب اهلبیت را برای اغراض دنیوی اختیار نموده افتراها بر آل و اصحاب بستند که اینها در حق اینها چنین کرده اند و آنها در حق اینها چنین گفتند و باین گفت گو خود را بغلو محبت نمودار کرده بمقاصد خود پیوستند چنانچه از عمر بن علی بن الحسین ابن علی مرویست که میفرمود والله ما هؤلاء الا متاکلین بنا و بعضی بغض و عداوت این حضرات را سبب نیل مرام یا ذیل مطالب نفسانی فهمیده اند و زبان طعن دراز کرده خودها بزبان خودها بفرموده رسول خدا ملعون گردیده اند چنانچه از مروان بن الحکم مرویست گفت شر خارجیان و بلوائیان را که از عثمان زیاده تر دفع میکرد نسبت بدیگران علی بود مردم گفتند پس شما چرا بر سر منابر لعن میکنید گفت امر ما بهمین استقامت میگرد حدیثی که از حضرت علی رضی الله عنه مرویست که فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم اللهم ادذق

من ابغضنی واهل بیتی کثرة المال والعیال دلالت دارد بر آنکه مبغضان اهل بیت را کثرت دنیا دست میدهد و
قول حضرت امیر رضی الله عنه رضینا اه نیز اشارتی بران دارد و این حدیث اگرچه دیلمی بی سند روایت کرده است
لکن حدیثی که سابق مذکور شد یعنی فقر میدود بسوی دوستان من زیاده تر از آب بسوی منتهای یعنی نشیب میرود و ازان مفهوم میشود
که دنیا بسوی دشمنان آنجناب آنچنان میدود که فقر بسوی دوستان و سر درین آنست که او سبحانه تعالی بیت و اهلبیت
حبیب خود را چنانچه سابق گذشت از رجس دنیا پاک فرموده پس ضرورست که محبان او و محبان اهلبیت او نیز بآن نجاست
ملوث نشوند و الا بمودای المرء مع من احب انهارا لمعیت معنویه مداخلتی بطریق تبعیت در بیت مثل مداخلة سلمان
و ثوبان تواند بود و آن مفضی بنقص طهارت بیت خواهد گردید و اقل ازین نیست که تا فنای بیت که بارگاه خدام
و احشام است نخواهند رسید و آنجناب در تنظیف افنیة البیوت بمومنین ترغیب فرموده است و بیت او خصوصیت البیوت
درنیاب اعلی وارفع پس مقصود از ترک دنیا اینها برای بیت است ازینجا میتوان دریافت دنیا که اکثر مدعیان
غلو محبت آنحضرات بدست دارند دست آویزی هست در دست که بآن بغض و عداوت بجای محبت و مودت میشود
و نیز تبری از شیخین که از زبان آنها می برآید و آن بفرموده حضرت زید که در ما سبق ذکر یافت تبری از حضرت علی
است پس دست و زبان آنها هر دو بر بغض و عدوان آنها که در حق این حضرات دارند گواهی میدهد چون
محبت و عداوت امر قلبی است آن را بغیر از ترتب آثار نمیتوان دریافت و آثار مرتبه انچه از آثار و اخبار مستفاد میشود
آثار بغض و عداوتست تصدیق دعوی آنها کرد و تکذیب قول صادق آن مصدوقان نمیتوان نمود اگر کسی استعلام
نماید که منشا عداوت اینها با صحابه بسبب انهمه طعن و سباب و باعث برافراط و غلو در محبت اهلبیت آنجناب بحدیکه
از حد در گذشته منقلب بعداوت گشته باشد چه خواهد بود گویم که بعضی از بلاد مملکت عراق که منبت رفض و نفاق است
در اواخر عهد حضرت صدیق داخل دار الاسلام گردید تمامی آن مملکت و ممالک عجم در عهد حضرت فاروق بحیطه تصرف
اهل اسلام رسید کشاکشی و سبایا و اموال کشی که از لوازم تسخیر و دار و گیر بمیان آمد بعضی از مردم که او سبحانه و
تعالی هدایت کرامت فرموده بخرابی ظاهری اسباب تعمیر باطنی تصور بلکه تصدیق نموده بصفای دل طریقه اسلام
و اعتقاد برگزیدند و بتسلیم و انقیاد گرویدند و بعضی را صفت کینه و حقد مجبور و مفطور بود تخم کینه در ساحت دل
کاشتند و همیشه انتظار برخورداری ازان میداشتند تا که ماده آماده فساد و عناد اینها بدستکاری ابن سبا که ذکرش
می آید صورت پیدا کرده نمودار گردید یکی از همینها بود که حضرت عمر رضی الله عنه را بهانه ادنی چیزی شهید کرد و او
خود هم رضی الله عنه عداوت اینمردم و کینه و غل که در دل داشتند ظاهر است صادقه میدانست و لهذا المجروح

شدن سخن خود را بمردم یاد داد من همیشه ایشان را منع میکردم که علوجان عجم را بمدینه راه ندهید گروهی از همین ها بود که بلای
بلوا بر سر عثمان آوردند و کرد آنچه کرد عناد این مردم با شیخین مثل عناد یزید با امام حسین برای حمایت و رعایت کفر است
و انتقام از رؤسای اهل اسلام چنانچه در عهد جناب رسالت علیه الصلوة والسلام مردم بسیاری از عرب بسیف اسلام
مقتول شدند اکثری از آنها که صاحب قلب سلیم بودند اسلام و تسلیم اختیار نمودند و بعضی که بر صفت عداوت و شقاوت
مجبول بودند مثل یزید که وقایع مشایخ خود بچشم ندیده بگوش میشنیدند نقاری در دل مکنون میداشتند هر گاه آنها مثل یزید
اقتداری یافت بسوی کینه کشی بقدر قدرت خود شتافت بسنان باشد یا بلسان والا ببودای قوله تعالی موتوا
بغیظکم بکینهای خود ها مردند و همین کینه را برنگ شرری برای آتش افروزی جهنم همراه بردند آنجناب میفرمود ان ال ابی
فلان لیسوالی باولیاء انما ولیی الله و صالح المومنین ولکن لهم رحم ابلها ببلالها مراد از ابی فلان ابی
لهب است و محبت این مردم با اهلبیت برای تقیه و تستر حال خود است که تا مردم عداوت شیخین را برای تظلم و انتصار و
انتقام اهلبیت کرام دانند و آن عداوت را بسوی محبت خدا و رسول راجع گردانند پس اگر حرف گرمی میابند که
باقتضای شرری فیما بینهما سر زده بود آنرا بدم آتشین خود دمیده آتش نمرودی می افروزند والا از زبان و
دل خود ها که بجای زنج و زنده است آتشی بر آورده عالمی را میسوزند یزید که بتقیه آشنا نبود بر ملا بزبان خود اظهار نمود
لیت شیوخی یشهدون بطشی بآل یسین و فرط سطوتی و وقعة لی بالیها من وقعة قد عدلته فقتبد یا التی
ابا دفیها حید دمشیئتی چنانچه سابق گذشت و این مردم که تقیه را اصل اصول خود میدانند کلمه یزید بدل پنهان
میخوانند و بظاهر داعیه طلبیه را باظهار دعوی محبت اهلبیت میپوشند و در جراحات لسانیه بعوض جراحات سنانیه
میکوشند قرینه همین است که هرگاه یکی از اهل بیت کلمه تولی شیخین گوش میکنند او را مثل امام زید بدست اعادی سنان زنند
و دست از اعانت بر میدارند و قرینه بر همین است که هرگاه تعظیم و تکریم شیخین از حضرت امام محمد باقر و امام جعفر
میشنیدند بخاک و خاشاک تقیه پوشیده در کار خود که طعن و هجو است میکوشیدند و قرینه بر همین است که هرگاه
باب افترا که همین لبهای اینها است در هجو شیخین میکشایند هر چه از قبایح و فضایح اهل بیت لازم آید هیچ اندیشه
از آن نمینمایند مثل خلافت نبی از علی که حق متحقق اوست بچندین نصوص بغصب و تعدی گرفتن و خانه حضرت
زهرا را آتش دادن و سر برهنه بیرون آوردن و بضرب لگد اسقاط جنین از شکم او کردن و دختر علی را که از [illegible] بود
باکراه کشیدن و در تصرف آوردن الی غیر ذلک در حقیقت این نه محبتی است که بعلت غلو حائد بغض گردیده باشد
بلکه بدخواهی اعلاء و استیلای اسلام است و عداوت بصدر اسلام و مداوت بهر موجب آنجناب علیه الصلوة

والسلام یعنی اہلبیت کرام و اصحاب عظام که این هردو در اسلام اشتراک و استهام داشتند فرقی نیست مگر بدو وجه یکی آنکه
عداوت با اصحاب بالذات است که باعث و مباشر تخریب و تعذیب اینها بودند و عداوت با اهل بیت بالتبع و بالالتزام از جهت مشارکت
در دین اسلام لهذا وقتی که شیخین را بظالم و ذمائم مذکوره و غیر مذکوره صراحةً مطعون مینمایند اهل بیت خصوص اسد الله الغالب
را بعلیت مغلوبیت و جبانت و عدم حمیت التزاماً می ستایند فرموده حضرت امام زید یاد دار که تبری از ابی بکر تبری
از علی است تقدم او و تأخر دوم آنکه عداوت دینی بصحابه عداوت محض و خالص است و عداوت با اهلبیت ممتزج و مختلط است
بمحبت نبوی و بیانش آنکه دلهای مردم اهل مدینه از حضرت علی کرم الله وجهه بعلت حادثه حضرت عثمان که ذکرش می آید
کاهیده بود چنانچه وقت آمدن او از مدینه شخصی بد دعا کرد هم برا و کرم الله وجهه هم بر بعیری که سوار بر آن بود گفت
خون عثمان بر گردن اینست این سخن بگوش خود شنیده تصمیم عزم بر هجرت از دار الهجرت نموده کوفه را که از بلاد
عراق بود دار الخلافه مقرر فرمود تا که آنجا بماند تا کافه رعایا چنانچه حق ریاست و سروریست بتلطف و تعاطف
و رعیت پروری بگذارند و در نظر این مردم اینمعامله با آنمعامله که از شیخین وقت تسخیر بلاد بعمل آمده بود مناقض
مینمود این را بحکم الطبیعة عدل و رحم میدیدند و تحسین و آفرین میکردند و آن را جور و ظلم میفهمیدند و هجو و نفرین مینمودند
حالانکه بحکم شریعت هر یکی در وقت و محل خود عدل و احسان بود و نیز خارجیان کوفه و بصره و غیره پس از آنکه حضرت
عثمان را گشتند در شیعه حضرت علی داخل گشتند چنانچه ذکر آن می آید و جان و مال خود ها را از دست اهل مدینه و اهل
شام که خون آشام بودند برعایت و حمایت او کرم الله وجهه محفوظ داشتند و این احسان او بر گردن خود ها می پنداشتند
و چون این حفظ و حمایت را با آن تلف و غارت قیاس میکردند موجب مزید محبت و عداوت میگردید و نیز اکثری از ائمه
اهل بیت در بلاد عجم اقامت ورزیدند و باستیلای ظلمه که روادار اختلاط مردم با اینها نمیبودند گوشه انزوا گزیدند و امرای
آنوقت جائر بودند دست تعدی بر رعایا دراز مینمودند و این مردم ظلم آنها را نیز از مظالم شیخین میشمردند و امارت آنها را
از نتائج امارت شیخین گمان میکردند یعنی او کرم الله وجهه اگر خلیفه اول میشد زمام انتظام ممالک و ملک گیری بدست
این گوشه گیران میرسید و پای درازی شان از عرصه روزگار کوتاه میگردید و این تمنی بمکان بحسبان و خیال است
اگر حضرت علی کرم الله وجهه خلیفه نخستین میشد بفرموده او سبحانه جل شانه و بفرموده رسول او علیه الصلوة والسلام
بمثل شیخین جهد اجتهاد و جهاد میکوشید و این مردم را از هر جیه دران بودند بیرون میکشید و چون بنای محبت و عداوت
اینمردم بر حسب حال اینمردم در اختلال امور دنیویت قضیه منعکس میگردید احبا اعدا و اعدا احبا میشدند نیکنامان بدنام و
بدنامان نیکنام میگشتند آنچه سابق مذکور شد حال آنهاست که ابتدا و اختراع انکار کرده بودند بعد از آن رفته رفته مذهب

شد پس آن کینهٔ دیرینه که باعث بر عداوت شیخین بود و آنرا بر اظهار محبت اهلبیت تقیه کرده مختفی میداشتند بعد فنای آنها
در همان مرتبهٔ اختفا بمنزلهٔ اندفا رسید و همین عداوت و محبت که آنرا اظهار میکردند و اشتهار میدادند متقشفیان و سفهای آنها
باقی و مشهور ماند بالجمله سخن میروم و میگویم ابو حنیفه امام اعظم چه قدر در تعظیم اهلبیت میکوشید و اتفاق بر ستر فضایل
اینها میکرد تا آنکه بستر از ده دوازده هزار درم فرستاد و اصحاب خود را تخفیف بران مینمود روزی عبد الله بن حسن
المثنی بن الحسن السبط در آمد نزد عمر بن عبد العزیز و او حدیث السن بود و موی در سر داشت پس عمر بن عبد العزیز برخاست
و اقبال نمود قوم او بر و ملامت کردند گفت حدیثی از ثقه بمن رسید که گویا می شنوم از دهان مبارک رسول خدا صلی الله علیه
و آله و سلم انما فاطمة بضعة منی یسرنی ما یسرها و من میدانم اگر فاطمه زنده میبود هر آئینه او را خوش میکرد آنچه من
بفرزند او کردم امام مالک را یکی از عباسیان چندان ضربت نمود که او را بیهوش برداشته بردند چون بعضی ویرا بلی
انتصار آمد نفرمود هر تازیانه که از من بر میداشت همانوقت بحل میکردم برای قرابت او که برسول خدا دارد
مرا حیا آمد که بعضی از اقربای او بسبب من در آتش در آیند آنچه از عبد الله بن المبارک مرویست غباری که در بینی اسپ
معاویه در همراهی جناب رسالت پناهی رفت افضل از عمر بن عبد العزیز است بچندین مرتبه رعایت جهت صحبت است و آنچه
از امام مالک مرویست یا افضل نمیدهم بر فاطمه که بضعهٔ نبی است احدیرا رعایت خصوصیت قرابت و امام احمد حنبل برای
هر حدیث که از مالک بن انس در حق اهلبیت میشنید بر میخاست و او را در مشی مقدم میکرد و خود در عقب او روان میشد و امام
شافعی چندان مبالغه در حقوق اینها میکرد که مردم او را بتشیع و ترفض متهم میکردند آنچنین روایات که از ائمهٔ اهل سنت است
و بیش ازین مذکور شد بر تقیه محمول میدارند و التقیة دینی و دین آبائی از ائمه روایت می آرند آثار وضع بر روایت
مذکوره هویدا است از ائمه اهلبیت و آبای کرام اینها هیچکس نبود که بر جان خود ترسیده امر حق پوشیده باشد و آنچه
میگویند که نص جلی در شان خلافت حضرت علی بود بخوف اعدا مختفی داشتند سخنی است که بر منوال عنکبوت در کنجهای
مکوت تار و پود از دهان خود بر آورده چنانچه خواسته اند بافته اند و آن منسوج را که به پف زدن پاره و آواره گردد
بنیاد خود دانسته و از پایدار نه بافته و الا در اصل نه نصی بود و نه خوفی که تا اعلانی یا کتمانی بران مترتب گردد و اما انتفاء
نص پس برای آنست که بعد سه دکلام بر تو روشن و مبرهن خواهد گردید که در اواخر بیماری جناب اقدس حضرت عباس دست
حضرت علی گرفته بطریق خفیه گفت رسول خدا بعد سه روز از دنیا نقل میکند و علامتی در روی فرزندان عبد المطلب میدانم
و آن علامت امروز در روی آنسرور مشاهده میکنیم بیا تا نزد وی رویم و بپرسیم که خلافت بعد از وی از آن کیست اگر از آن
ما است بدانیم و اگر غیر ما است معلوم کنیم که کیست تا نزد وی التماس نمائیم که ما را بان کس سفارش نماید حضرت علی در جواب گفت بخدا

سوگند که اگر سوال کنم از وی خلافت را وامروز مارا ازان منع کند مردمان بعد ازان بما نخواهند داد والله که
من از رسول خدا سوال دنیوی نکنم وبعد انتقال آنجناب همه اهلبیت در سرانجام سفر اخروی آنجناب از غسل وتکفین
که بر طبق وصیت مخصوص بهمین ها بود پرداختند وسائر اصحاب همگی همت خودها در تعین امر امارت وبیعت مصروف
ساختند تا آنکه انتظار تجهیز وتکفین وتدفین آنجناب که روزی چند بآن خواهد کشید نکشیده در سقیفهٔ بنی ساعده جمع
گردیده در مطارحه ومناظرهٔ این امر کوشیدند وهمچنین صدیق روز وفات خود وصیت بعمر نمود اذا انا مت فلا تتشاغل
بمصیبتی کما رایتنی لو اشتغل بتجهیز النبی صلی الله علیه وسلم یوم موته قبل اتمام امر المسلمین فاول شیء تاخذه
بعد موتی صرف الثنی الی العراق باوجود آنکه تجهیز او را رضی الله عنه دیری نمیکشید وفتنه هم از طرفی سر نکشیده بود
امور مخوفه در ایام وفات آنجناب از هر طرفی مستولی گردیده بود زیرا که باشتهار خبر رحلت آنحضرت مرض قلبی کافهٔ اعراب
نکص نموده بکفر ارتداد مبتلا گردیدند بعضی انسان هذیانات مهمله را آیات منزله تخیل کرده بدعوای رسالت عالمی
را در ضلالت انداختند وبعضی دست ویا زنی جانکندنی را جلادت وقوت تصور نموده رایات مقاتله ومقابله بر افراختند
بر دلهای اهل مدینه از جهت تاخت آنها روز وشب هولی وخوفی مستولی بود پس ضرور شد که همه دلها یکدل گردد تا بر کوه
شکوه این سنگدلان شکستی پدید آید وهمه دستها سپر ویکدست شود تا از همه کس کارهای یکدست صدور نماید لهذا
مساعی جمیله بکار برده قلوب متفرقه بجمع آورده اجماع بر بیعت ابی بکر کردند ابو سفیان که مخالفت میورزید باثارهٔ
فتنه اینطرف وآنطرف میگردید حکومت شام بنام معاویه پسر او مقرر کردند شنیده خوشنود گردیده رسم
متابعت برگزید وحضرت علی هم اگرچه در اوائل خود را کشیده میداشت لکن در دلها از ذات ایشان که محض
خیر وصلاح است هرگز احتمال شر وفساد نبود نهایت کار اینکه بیعت مردم برای خود خواهد خواست پس هیچ
مضایقه نکرده این دسته دستها بدست او داده خواهد شد چون خاطر همه ها ازین وادی وا ز خوف تاخت
اهل بوادی مجتمع گردید وصدیق اکبر خطبه خواند حاصل مضمونش آنکه اختیار اینکار هنا بر حسب جاه وعلو منزلت
بود بلکه محض برای حفظ دین وملت اکنون بحمد الله خوف مبدل بامن گردید مرا هم مبدل بدیگری کنید من بعد
مثل یکی از شما ام نه بهتر از شما دیگری را بمبایعت اختیار کنید من نیز مبایعت ومتابعت او میکنم از همه اهل جمع کلمهٔ واحد
برآمد که ما خلافت تو راضیتم ابو بکر گفت اللهم صل علی محمد والسلام علیکم از آنروز او را خلیفهٔ رسول
میخواندند حالا از بدایت تا نهایت بنظر تامل ببین که اگر نص جلی در شان خلافت حضرت علی بود آن سوال وجواب
در حین حیات آنجناب بمیان نمی آمد که هر دو خصوص جواب حضرت علی بر عدم نص ظاهر است وانکلام او

کرم الله وجهه آنچه نص بر عدم نص است عنقریب می آید انشاء الله تعالی و آن نزاع و خلاف فیما بین اصحاب نمیشد محل تعجب است که بعد انتقال آنجناب در وقتی که اضطرار و اضطراب بر سائر اصحاب درین باب مستولی بود هریکی را رای بجایی می برد انصار انصاف در تنصیف خلافت میدیدند و حضرت صدیق با مهاجرین دیگر دعوی تخصیص بقریش میکرد و عمر میگفت دست دراز کن تا با تو بیعت کنیم او دست ازین کار میکشید و عمر بابی عبیده بن الجراح از جهت آنکه او را رسول خدا صلی الله علیه وسلم امین هذه الامة فرموده بود میگفت دست بردن آر تا با تو بیعت کنم او انکار اینکار کرده گفت ای عمر در تمام عمر از تو سخنی که دور از عقل بوده باشد غیر ازین نشنیده ام ابوبکر درمیان باشد و مردم بمن بیعت کنند یکی از مهاجرین و انصار که همه اینها تا آلی قرآن عربی اللسان و معنی دان بودند و نص کلامی است ظاهر الدلالة متعین المعنی غیر محتمل التخصیص و التاویل دران مجمع نگفت که اینهمه تشویش و اضطراب در تعیین امر خلافت چراست شما همه خوب میدانید علی بخلافت نبی متعین است و از پیشگاه حضور رسالت بی شوری که نص کذاست در تعیین ما و شما را درینباب هیچ دخلی نیست در بیعت ما و شما توقفی نه بالفعل بکار ضروری آنجناب اشتغال دارد بعد فراغ به بیعت او که رسم ظاهریست مستسعد میشویم و یکی از مهاجرین هم بر انصار احتجاج با آن نص جلی آورده تخصیص خلافت بعلی کرده دفع دعوی تقسیم و تسهیم آنها نمود چنانچه ابوبکر بحدیث تخصیص امامت بقریش حجت گرفته نقض این دعوی کرده بود و یکی از انصار هم بمهاجرین خصوصا بابی بکر وقتی که حدیث الائمة من قریش سند آورده گفت دعوی شرکت آنها نموده چرا نگفت که چنانچه تخصیص امامت بقریش از روی حدیث ثابت است تخصیص بلکه تشخیص آن نیز بنص جلی در شان علی متحقق پس شما هم بشل ما ازین منصب معزول اید باری آن چندکس که همینه هامونی درحق ایشان ایمان آورده اند هم حاضر بودند چرا در اظهار کلمة الحق سکوت و صموت نمودند زوال ایمان همه ها بسبب حق پوشی است ابقای ایمان همینها بکدام حق کوشی امر واجب الامتثال که تعلق بحال و استقبال داشته باشد و معلوم عالمی بود و بعد پیش آمدن حالت منتظره آن امر معلوم برخلاف وضع معهود مامور بظهور آید از مستحیلات عادی است که احدی از ان عالم که عالم بآن امر بود لب باعتراض و طعن نگشاید آنجناب همه مهاجرین و انصار و غیره اصحاب حضار رکاب را جمع نموده من کنت مولاه فعلی مولاه که از نصوص زعمیه فرقه شیعه است فرموده بودند چنانچه بقول مشهور قضیه این بر سر زمین است تضیبه بان بر سر زبان حاضران مجلس و مقام و مستمعان اصل کلام یعنی از زبان او علیه الصلوة والسلام خصوصا عربی اللسان باشند آنچه بدلالت جواهر الفاظ و باکتناف قرائن حالی و مقالی و بواعث و دواعی در می یابند یقینی است که عجمیان بی زبان دور از شرف حضور بحسب مکان و هم باعتبار زمان از دریافت آن در می مانند پس اگر مدلول و مقصود از حدیث مذکور امر تولیت و تعیین خلافت میبود عربیان حاضران از آنچه عجمیان عامی اند که

در آنجا بود بوده فهمیده اند زیاده میفهمیدند و بوقت حاجت مستدل بآن میگردیدند و هر دو واقعه متقارب الوقوع زیاده از دو ماه چندان فصلی در میان نگذشته باشد تا مدار خاموشی بر فراموشی نهاده شود طرفه فراموشی که محیط هر کدام از خواص و عوام گردیده علاوه آنکه وقتی که حضرت صدیق خطبه خواند و کلمه تعبیر و استعفا بر زبان خود راندند هم نگفت رجا مرحبا چه خوش گفتی این کار حق دیگری است باید که حق بجای خود قرار گیرد بلکه همه با هر دو مسلم داشتند و چون حضرت علی بیعت با و کرد و هر که دیده و هر که شنید تحسین کار او نمود چنانچه مروی است فسر به المسلمون وقالوا اقد اصبت
روایة فرای المسلمون انه من اجابه مروی است که آنجناب صلی الله علیه وسلم در ایام مرض میفرمود الله خلیفتی من بعدی علی امتی پس خلیفه رسول الله صلی الله علیه وسلم خود خدا است سبحانه و تعالی هر کرا افضل و اولی دیده به نیابت خود برگزید مومنین نیز برگزیده او را برگزیدند محبت او را بجست او سبحانه و تعالی ورزیدند در حدیث وارد است که او سبحانه تعالی هر کرا از بنده‌های خود دوست میدارد باهل سموات میفرماید که شما هم او را دوست دارید و جبرئیل بحکم میکند تا منادی نماید بسائر بنده‌های او سبحانه و تعالی که با او دوستی ورزید پس نهاده میشود برای او قبولی در اهل ارض و لهذا جناب ستوده رسالت پناه صلی الله علیه وسلم باعلام الهی معلوم بود که فرمود یابی الله والمومنون الا ابا بکر و آنجناب صلی الله علیه و آله وسلم هرگاه بسفر رفتی گفتی اللهم انت الصاحب فی السفر والخلیفة فی الاهل و درین مرض که سفر الی الله بود چنانچه الله خلیفتی میفرمودی اللهم بالرفیق الاعلی نیز بسیار میگفتی و مراد او غالب که بقیاس سفر اخروی هم موافقت او سبحانه و تعالی خواهد بود پس درین سفر هم بسوی او سبحانه و تعالی میرفت و الی المعاد و هم او را سبحانه و تعالی و الی گذاشته خلیفه خود کرد و هم او را باخود گرفته صاحب و رفیق خود نمود از حدیث شریف معلوم میشود که هر که در هر کاری استخاره نماید و راضی نشود بهر انچه بوقوع آید گویا او سبحانه و تعالی را تکذیب کننده باشد زیرا که استخاره استشاره است و مستشار موتمن میباید پس هرگاه که فعل او سبحانه و تعالی در حق خود خیر و مستحسن ندید گویا او سبحانه و تعالی نزد او خائن گردید نعوذ بالله منه و خلافت که تفویض همه امور با دست و توقع خیر و صلاح از و است او کد و اوثق از استخاره است پس هر چه او بعمل آورد حق و خیر در غیر آن نخواهد بود خلافت بغیر بوده خود مستخلف صلی الله علیه و آله وسلم سی سال است و سبحانه و تعالی در ان مدت آنچه اصلح و انسب بود الا فضل فالا فضل الا مثل فالا مثل عمل نمود اما جدال و قتال که در اواخر این عهد بوقوع آمد پس او سبحانه و تعالی اطلاع این امر مستخلف صلی الله علیه وسلم داده بود که این قضائی است که ازان گریز نیست و تخلف پذیر نبود چنانچه در وقت تعمیر مسجد فی الصحیح المسلم عن سعد ان رسول الله صلی الله علیه وسلم مر مسجد بنی معاویة ودخل

فرکع فیه رکعتین وصلینا معه دعا به طویلا ثم انصرف فقال سالت ربی ثلاثا فاعطانی ثنتین و منعنی
واحدة سالت ربی ان لا یهلک امتی بالسنة فاعطانیها وسالته ان لا یهلک امتی بالغرق فاعطانیها و سالته
ان لا یجعل باسهم بینهم فمنعنیها دعا کردن آنجناب درین باب در مسجد بنی معاویه و اخبار کردن باصحاب بعدم اجابت آن
دلالت بر علم و اعلام آنجناب بوقوع این حادثه دارد بر دیگران چه سخن است خود حضرت امیر که مامور بامر امارت بود نصی
را که دارد درین باب است البته از دیگران خوب فهمیده فراموش نکرده باشد چرا وقتی که کلمات ملال انگیز در شکایت
آمیز با حضرت صدیق از جهة عدم انتظار حضور خود در وقت بیعت در میان آورد و ذکر قرب حق خود و قرابت که با رسول
خدا داشته صلی الله علیه وسلم بر زبان برد چرا شمشیر قطعی یعنی نص جلی از غلاف بر آورده قطع بیخ خلاف نفرمود چرا خلاف
نص کرده بیعت با بی بکر نمود که بعد توقف باشد خود بخانه خود طلبیده و مفاخر و مآثر او بیان کرده نمود آنچنانکه ظاهر میگردد
که مراد او کرم الله وجهه از لفظ حق مشورت و انتظار است که این واقعه عظیمه بود که پس از انتقال آنجناب تازه روداد
منکه با آنجناب قربی دارم حقیق آن بودم که بحضور من و بمشورت من صورت میگرفت نه حق خلافت و مطالبه آن زیرا که
در صورت عدم نص طلب امارت و خلافت باطل و لا طائل است سنت نبوی علیه الصلوة والسلام چنان بود که هرکه
مطالبه عملی و تولیتی مینمود او را نمیداد و لهذا انا لا نولی من طلب الولایة لا نولی کلیه مقرر کرده اند و او کرم الله وجهه عالم بالسنه بود
چگونه بر خلاف آن اقدام مینمود میدانست که با وجود طلب هم بدست نمی آید که مردم تمسک بسنت میگیرند سوال را
با جابت نمی پذیرند و لهذا در عهد خود که قبول این امر فرمود بالتجا و الحاح مردم بود نه بطلب و خواهش آن در صحیحین عن ابی
موسی قال دخل علی النبی صلی الله علیه وسلم انا و رجلان من بنی عمی فقال احدهما یا رسول الله امرنا علی
بعض ما ولاک الله وقال الاخر مثل ذلک فقال انا والله لا نولی علی هذا العمل احدا ساله و لا احدا
حرص علیه اما انتفاء خوف پس ظاهر است که او کرم الله وجهه خود فی حد ذاته اشجع و اقوی و اعرف بامور حروب بود
مثل عمرو در اکه تنها برابر هزار کس میتاخت و زیر و زبر میساخت بیک ضربت در خندق جهنم افگند و در خیبر را که چهل کس
جنبش میداد و می بست میکشاد بیکحمله از زمین بر کند آتش برق ذوالفقارش خانهای کفر و عناد را سوخت
و در خانهای تاریک چراغان ایمان و عرفان بر افروخت آب تیغ جوهر دارش آب طوفان موج زنی است
که عالم طغیان و کفران را غرق کرده در قعر اسفل السافلین انداخت و آب حیوان زندگی است که احیای مرده
دلان نموده بزندگی و پایندگی نواخت بنو هاشم که در بیعت خود انتظار بیعت او میکردند و بازوی او در
توقع داشتند و ابوسفیان لا لحب علی بل لبغض ابی بکر کلمات تغیر و تحمیس میگفت که شما را شرم نمی آید تیمی بر شما

و سرداری نماید والله تمام وادی بسوار و پیاده پر میکنم حضرت عباس که معظم و مکرم عند الناس بود بسبب تعظیمی و تکریمی که
آنجناب در بارهٔ او میفرمود میگفت دست دراز کن من بیعت بتو میکنم تا مردم دانند که عم نبی با او بیعت کرد و این موجب اماله
قلوب آنها گردد و طرف مقابل که جواب سوال با او دست یعنی ابوبکر و عمر تابع و مطیع حق بالطبع اند ابوبکر بی آنکه آن نص جلی بلکه
خفی هم شنیده یا فهمیده باشد بر سر گذاشت خلافت نشسته میگفت اقیلونی و عمر که بامتثال امر الهی از همه اقدم
بود باین صفت در آن زمان ضرب المثل عبد الله بن عباس میگوید کان عمر وقافا عند کتاب الله یعنی اگر کسی برخلاف
قول یا فعل او آیتی از کلام الهی میخواند فی الفور از آن گفتار و از آن کردار باز میماند تا آنکه روزی بر سر منبر در باب
غلای مهر زجر نمود زنی گفت یا امیر المومنین چرا حقی را که او سبحانه و تعالی بما کرامت نموده در کلام خود و آتیتم احدهن
قنطارا فرموده است تلف میکنی حضرت عمر سکوت کرده فرمود عمر را از زنان هم الزام میدهند پس کسی در عهد خلافت
خویش بر سر منبر که محل ترفع و تکبر است در مجمع عام کلام الهی محتمل المعانی را از زبان زنان شنیده الزام میفرماید چگونه
نص جلی متعین المعنی در غیر عهد خویش در مجلس خاص از غیر مردان شنیده بر سر انکار و کارزار می آید وقتیکه ابوبکر آخر
عهد نامه بنام عمر نوشت وقت آن بود که حضرت علی اظهار نص جلی مینمود خصوص وقتی که حضرت عمر شوری گذاشت
چرا باز نگفت که من بنص جلی متعین بخلافت ام شوری چه دخل دارد خوب سابق هر چه گذشت گذشت حالا که حق مرا در حال حیات و بعد ممات
تلف ساخته و فرمودهٔ خدا و رسول او را پس پشت انداخته میروی چه روی بخدا و رسول او مینمائی هیبت و دهشت و خوف و خشیت
درینوقت چه مانده بود طرفه اینکه آنوقت هم که جای تظلم بود ترحم بر دیگر دشمنای او چنانچه سابق گذشت میفرمود
در عهد خلافت او از آن تقیه تقیه هم نماند که همه هراس و وسواس جان یکسو نهاده برای جنگ اعدا آماده گردید و
بی مهلت پیش از آنکه آنها از جای خود پا بر دارند بر سر آنها لشکری کشید حضرت امام حسن از کارزار مانع می آمد بوجوه
و زجر و مخالفت و ممانعت او نموده او را بکین و انوشت ملعون میفرمود و هر چند عبد الله بن عباس و غیره از راه مصلحت
و خیر خواهی عرض کردند مخالف از مدت صاحب ثروت و مال و منال است فی الحال او را بر حکومت او بحال باید داشت
تا که امر خلافت استحکام و استقلال گیرد قبول نفرمود تا آنکه ابن عباس گفت تو بزور بازوی خود اعتماد داری
در سر انجام مهام دنیوی مدارای بسیار در کار نفرمودی میدانم که صلاح دنیوی در همین است که شما میگوئید
لکن من رعایت جهت دین را بر جهت دنیا مقدم میدارم دیروز بر عثمان از جهت ظلم عاملان او طعن میکردم
امروز چگونه آن ظلم را بر ظلم آنها واگذارم و ما کنت متخذ المضلین عضدا پس او که روا دار ظلم جزئی که ظلم عاملان
در معاملت دنیویست نشد روادار ظلم کلی دینی که سلب ایمان عالم است چگونه تواند بود نمیدانم این مردم

در حق او کرم الله وجهه چه اعتقاد دارند مگر او را چنان بود که بخوف و ترس مردم حق پوشی مینمود و دنیا بلکه را بجا کسب شجاعت
کرده قدم در اثبات حق و اخذ آن از دست ظالمان نهاد لکن آثار شجاعت و دلیری که بر دست او از عهد خورد
سالی تا آخر زمان جناب رسالت بظهور آمد خوب میدانند و این قصه با هنجار. با آهنگ بلند میخوانند پس اینهمه جبن
و هراس از آحاد ناس مگر فیما بین زمانین حادث گردید که نه کلمه حق بزبان میتواند راند و نه در مدافعت کسی که دست بر ناموس
می اندازد دست میتواند جنبانید طرفه آنکه در عهد خویش که هنگام جوش شجاعت و جلادت است نیز مدح و ثنای شیخین بلکه
خلفاء ثلاثه میفرمود و کرده آنها را مستمر و مستقر میداشت طرفه تر آنکه اینهم از تقیه میدانند کسی که بر لشکرهای گران که
یکتا از دو سه مرد را بخوف و خیال چگونه خواهی میبازد او سبحانه و تعالی اینمردم را از عداوت بلکه از محبت حضرت امیر که
بقول خود اذا الشیء اذا جاوز عن حده انعکس الی ضده منقلب بعداوت گردیده و نجات بخشد نعوذ بالله من هذه القبائح
و مما یتولد منها و دعوی ورود نصوص با دعوی کتمان آن بخوف دشمنان مستلزم مطاعن است بر جناب ولایت کرم الله
وجهه که هر یکی حال خود را نسبت بدیگران خوب می شناسد پس هرگاه آگاه بر حال خود بود که بدیدن چشم مردم دلم بجوش
می آید و بدهشت و هیبت آنها از دست و زبانم فعل و قول نمی برآید بمقتضای عقل و دانائی انکار را نیکار بود و بهایست
که از جناب رسالت استعفا از آن مینمود و الانسان علی نفسه بصیرة و لو القی معاذیره و هم طعن بر جناب رسالت صلی الله علیه
وسلم که بعد صحبت چند روزه کیفیت بددلی و بزدلی هر مردم معلوم میشود و او صلی الله علیه وسلم با وجود مصاحبت و مرافقت
و همخانگی مدت بست و چند سال او را کرم الله وجهه دریافت نکرده بود و الا بعد ورود نصوص بلکه پس از نزول نصوص
معذرت بجناب الٰهی مینمود که آنکس اهلیت اینکار ندارد او را ازین تکلیف معاف باید فرمود چنانچه در تکلیف بفرضیت
نمازهای پنجاه وقتیه و روزهای شش ماهه بملاحظه بی استطاعتی امت معذرتی کرده معافی درخواسته بود و هم طعن بر جناب
الوهیت جل شانه که نص بالای نص متواتر و متوالی مرسل و منزل میگرداند و حال منصوص علیه بخلافت میداند
که بر اظهار اینقدر کلمه که من نص کنم استعین بخلافتهم جرأت نمیدارد یا رای اجرای احکام ریاست از اقامت
حدود و قصاص و سیاست از کجا می آرد و مردمان در صورت عدم اظهار امر ریاست معذور باشند و از مقام
طعن و ملامت دور هر چه از آنها بعد اظهار از اقرار یا انکار بظهور میرسید طاعت یا عصیان آنها بران مترتب
میگردید اینجا تماشای عداوت اینمردم است ببین که در پرده دوستی چه دشمنیها کرده اند مثل ابن ملجم زخم
پنهانی لسانی بر سر او کرم الله وجهه زده اند که بهانه اثبات استقلال خلافة او استیصال و سلب قطع اهلیت
اهلیت خلافت از او کرده اند کرم الله وجهه پس بمقتضای عقیده قلبی این مردم بر خلاف دعوی لسانی اینها نیست

یعنی شان خدا جل شانہ و جناب رسول او صلی اللہ علیہ وسلم و حضرت علی کرم اللہ وجہہ مستحق طعن و خطیہ و تبری ہست حال
عصابہ صحابہ از استحقاق طعن و تبری بری آکنون بشنو انچہ روایت کردہ است آن را دارقطنی و غیر ملما قام
علی بالبصرۃ قام الیہ رجلان وقالا لہ اخبرنا عن مسیرک ھذا الذی سرت فیہ تتولی علی الامراء وعلی
الامۃ یضرب بعضھم ببعض اعھد من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عھدہ الیک فحدثنا فانت
الموثوق بہ والمامون علی ما سمعت فقال اما ان یکون عندی عھد من النبی صلی اللہ علیہ وسلم عھدہ
الی فی ذلک فلا واللہ لئن کنت اول من صدق بہ فلا اکون اول من کذب علیہ ولو کان عندی
عھد فی ذلک ما ترکت اخا بنی تیم بن مرۃ وعمر بن الخطاب یثوبان علی منبرہ ولقاتلتھما بیدی
ولو لم احد الا بردتی ھذہ ولکن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لم یقتل قتلا ولم یمت فجاءۃ
ومکث فی مرضہ ایاما ولیالی یاتیہ المؤذن او بلال یؤذنہ بالصلوۃ فامر ابا بکر فیصلی بالناس
وھو یری مکانی ولقد ارادت امراۃ من نسائہ تصرفہ عن ابی بکر فابی وغضب وقال انتن صواحب
یوسف مروا ابا بکر فلیصل بالناس فلما قبض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نظرنا فی امورنا فاخترنا
لدنیانا من رضیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لدیننا وکانت الصلوۃ اعظم شعار الاسلام
وقوام الدین فبایعنا ابا بکر رضی اللہ عنہ وکان لذلک اھلا لم یختلف علیہ منا اثنان فادیت
الی ابی بکر حقہ وعرفت لہ طاعتہ وغزوت معہ فی جنودہ وکنت اخذ اذا اعطانی واغزو اذا
اغزانی واضرب بین یدیہ الحدود بسوطی فلما قبض ولاھا عمر فاخذھا بسنۃ صاحبہ وما تعرف
من امرہ فبایعنا عمر لم یختلف علیہ منا اثنان فادیت لہ حقہ وعرفت لہ طاعتہ وغزوت معہ فی جیوشہ
وکنت اخذ اذا اعطانی واغزو اذا اغزانی واضرب بین یدیہ الحدود بسوطی فلما قبض
تذکرت فی نفسی قرابتی وسابقتی وفضلی وانا اظن ان لا یعدل بی ولکن خشی ان لا یعمل
الخلیفۃ بعدہ شیئا الا لحقہ فی قبرہ فاخرج منھا نفسہ وولدہ ولو کانت محاباۃ لاثر ولدہ
بھا تبری منھا لم یطانا احدھم وظننت ان لا یعدلونی فاخذ عبد الرحمن بن عوف مواثیقنا
علی ان نسمع ونطیع لمن ولی اللہ امرنا ثم بایع عثمان فنظرت فاذا طاعتی سبقت بیعتی واذا میثاقی
اخذ لغیری فبایعنا عثمان فادیت لہ حقہ وعرفت لہ طاعتہ وغزوت معہ فی جیوشہ واضرب
بین یدیہ الحدود بسوطی فلما اصیب نظرت فاذا الخلیفتان اللذان اخذاھا بعھد رسول

الله صلی الله علیه وسلم بالصلوة قد مضیا وهذا الذی اخذ له میثاقی قد اصیب فیا یعنی اهل الحرمین
واهل هذین المصرین ای الکوفة والبصرة فوثب فیها من لیس مثلی ولا قرابته کقرابتی ولا علمه
کعلمی ولا سابقة کسابقتی وکنت احق بها منه این کلام او کرم الله وجهه نص است بر عدم نص آنحضرت که با
دعوی ورود چندین نصوص ادعای آن دارند که مقصود از طلب قرطاس تحریر عهد نامه بنام حضرت علی بود و صحابه
بسبب عداوت که تمشیت این را نخواستند بمدافعت و ممانعت پرداختند زیرا که اصل مقصود با تاکیدات آن نیز
بورود نصی بعد نصی تا آنکه بالغ بمبلغ چندین نصوص گردد حاصل شده بود باز عهد نامه تحریر فرمودن تحصیل حاصل
نمودن است اگر گفته شود که مقصود از طلب قرطاس تحریر عهد نامه بنام حضرت صدیق بوده باشد چه دارد که سابق آیات
واشارتی باین امر نموده بود چنانچه بنماز بامامت فرموده قائم مقام خود نمودن واقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر
وعمر ویابی الله ورسوله الا ابا بکر وامثال آن فرمودن پس خواسته باشد که آن امر مونر را منصوص فرمایدا امر برا
که بچندین نصوص منصوص بوده باشد باز منصوص کردن بحسب ظاهر لغو مینماید اگر گویند مراتب تاکیدات ومزید بیان
حدی ندارد که آنجا متوقف گردد پس چنانچه چندین بار این امر را منصوص کرده بود آنوقت هم نصی بران
نصوص می افزود گوئیم برین تقدیر میبایست که چون قرطاس بدست نیامد بزبان بیان مینمود چنانچه ذکر اخراج
یهود واکرام وفود وادای دیون بر زبان آورده اثنای آن بلکه مقدم بران نظر باهتمام شان که باید بر
داشت ذکر تعیین خلافت هم میفرمود حضرت علی کرم الله وجهه هرگاه مردم را در تعلل و تملل وعصیان دیده باین
دید چرا خود برغم حاضرین قاصرین قرطاس بدست گرفته نه دوید بلکه میبایست که امر ائتونی بقرطاس شنیده پیش از آنکه
جواب وسوال وقیل وقال در میان آید مبادرت بامتثال مینمود آخر او هم در جمله صحابه که مامور باین امر بودند
بود چرا معاشاة باعصاة نموده طریق عصیان پیموده پس معلوم میشود که او کرم الله وجهه مثل دیگر صحابه رضی
الله عنهم در دادن و ندادن قرطاس نیز متردد و متامل بود مگر آنکه گویند کار بتقیه فرموده بلکه از تهدید وانتشار
در تقیه نمود وصایا بمردم عموما فرمودن دلالت دارد بر آنکه در اراده آنجناب نیز کسی بخلافت متعین نبود الا
وصایا بکسی که متعین بخلافت بود میفرمود اخراج یهود واکرام وفود تعلق بخلیفه دارد آنرا بمردم عموما گفتن
متعین نفرمودن است اگر گویند او کرم الله وجهه آنوقت حاضر نبوده باشد گوئیم نمیتواند شد که در او نزد
آنجناب را گذاشته رود نشنیدی آنچه سابق گذشت در حدیثی که آنجناب او کرم الله وجهه دوات وقلم طلب نمود
اندیشه کرد که مبادا تا بدست آوردن ادوات کتابت شرف حضور وقت آخر از دست رود عرض کرد یا رسول الله

آنچه فرمودنی است زبانی ارشاد فرمائی نیز آنجناب بدست مبارک کتابت نمیکرد کاتب آنجناب غالبا خصوص در
کتابت عهدنامها حضرت علی کرم الله وجهه بود پس حضور او ضرور اگر بنا بر احتیاط باآنکه در خاطر مردم ظنی راه نیابد
که در حق خود از فرموده آنجناب کمی و زیادتی کرده باشد بدست دیگری مینویسانید پس برای آنکه عهدنامه بنام او است
ایتونی بعلی و بقرطاس فرموده او را میطلبانید آنجناب اهتمام تمام درین کار آنقدر داشت که باوجود آنهمه نصوص
نص النصوص علی الخصوص دم واپسین قلمی نمیمود چگونه بحضور او کرم الله وجهه تقریر اینکار که متعلق باوست نمیمود
و نیز او کرم الله وجهه بر صدیق اکبر رضی الله عنه گله نمیکرد که تقریر امر خلافت بحضور من و مشورت من چرا بعمل آورد
که خود جناب رسالت نیز اینچنین کار را بحضور او تقرر نمیفرمود بسبب کدام مانع در توقف مانده لکم فی رسول الله اسوة
حسنة و نیز آخر دم چرا طعن بر حضرت صدیق میکنند که وقت آخر حاضر نبود در خانه خود استراحت مینمود که حضرت علی
کرم الله وجهه نیز همچنین میکرد باآنکه عذر او رضی الله عنه ظاهر است که خانه او در عوالی مدینه بود و از انجا تا بیت مطهر
مسافت دو میل درمیان است و آنجناب را روزی انتقال تحقیقی در مرض حاصل شده بود و آنجناب او را رضی الله عنه
مع سایر صحابه از بیمارداری معفو و معذور فرموده شرف این خدمت بحضرت علی و غیره اهل بیت مخصوص محصور
نموده بود و انتقال آنجناب بعد زوال آفتاب بوقوع آمد پس برای بعضی از امور ضروریه بشریه قبل از نصف نهار بخانه
خود رفته باشد تا که از آنجا برگردد آفتاب عالمتاب غروب نموده بود و خانه حضرت علی کرم الله وجهه متصل بیت
مطهر است و او در جمله اهل بیت برای خدمت مامور بحضور بود اما او و اولاد و احفاد او کرم الله وجهه رضی الله عنهم پس همه ترای
و ثنای شیخین میکردند و ذکر تلف حق منصوص خودها گاهی بر زبان نمی‌آوردند بلکه از تبرائیان تبری مینمودند با
آنکه شجاعت و جلادت بکمال داشتند اگرچه امام حسن حدیث جد امجد خود ان ابنی هذا سید یصلح الله به بین
الفئتین ملحوظ داشته شیعهای خود را که ردا در گلوی مبارک انداخته کشیدند و تعدیها کردند اعدا خود دیده داشته قبول
صلح نمود لیکن حضرت امام حسین رضی الله عنه باوجود آنکه شیعه کوفیان بوقت کار او یاری ننمودند بر جان خود هیچ نیندیشیده
با تابعان کثیری شمشیر کشیده و شربت شهادت بذوق چشیده حضرت امام زید بن علی بن الحسین رضی الله عنهم در عهد هشام
بن عبد الملک شیعه کوفیین بیعت برگزیده بسوی مذهب بصریین که اعمال عامل ثانی است رفتند آخرش بسبب عدم
تبری امام تبری از امام نموده راه مذهب خود که اعمال عامل اول است پیش گرفتند تا آنکه وقت جنگ چون امام
در محراب حرب استقلال نمود و قوم مثل حدیث رسیده ها از نو برگشتند تا که مخالفان بر وی حمله آورده بجان کشتند رضی الله عنه
و چنین حضرت امام برحق بچه قدر اهتمام برحق و ثبات و قیام داشت که برای محبت شیخین عداوت عالمی اختیار کرد

وازسر خود گذشت وتولی نگذاشت بعید نیست که این مردم این تهمه را نیز داخل باب تقیه کرده باشند حضرت یحیی بن زید در عهد
ولید بن یزید بن عبدالملک همراه هفتاد کس با هزار کس که والی نیشاپور بمقابله او فرستاده بود مقاتله کرده شکست داد
والی نیشاپور را گشته اموال کثیر بغنیمت برده متوجه هرات شد آنجا مردم بسیار با او جمع آمدند پس ده هزار کس را از
اهل خراسان برو تعیین نموده قتال شدید بمیان آمد و تیر بسر او مثل باران و ضربتی رسیده تا بدماغش نافذ گردید سر او را بعد
نزد ولید فرستادند حکم باحراق نمود و بوالی کوفه نوشت تا بدن پدر او را که تا امروز بر سر جسر صلیب بود بسوزند
وحضرت امام عبدالله المحض که اول جامع بین النسبین یعنی نسبین حسنین است مردم مدینه در عهد منصور باو بیعت کردند
خبر بمنصور رسید لشکر برو فرستاده بشهادت رسانیدند تمام همت ائمه اطهار مصروف حفظ وحراست دولت و ریاست بود
هر که را ازین خطره باکمل می پنداشتند او را بحال او وامیگذاشتند صفای باطن حضرت امام علی بن الحسین برای رهای
اعداء پرتوی انداخته آنها را از طرف خود مطمئن البال ساخته بود تا آنکه یزید که مزید بر درعداوت متصور نیست
مدح وثنای او میکردی هر که داعیه خلافت علانیه میکرد او را علانیه میکشتند وهر که کتمان مینمود آنهم میکرد اگر
راست باشد یا دروغ بنابر فرط احتیاط وانضباط مملکت داری بطریق خفیه مسموم میکردند کسی را الزام تولی و تبری
بتولی و تبری شیخین نبود واحدی از انها باحدی از ائمه سوال وجواب درین باب نمینمود پس معقول نمیشود که از طلب خلافت
که خوف جان ومال وعرض همه از انست و آبا واخوان خود را دیده اند که درپی همین کار کشته گردیده اند دست
بردارند و تبری شیخین که کلمه حق است وکسی از انها از ینجهت متعرض نیست واحدی از ینها برای این سخن یا خود
محبوس نگردیده مقتول ومصلوب شدن معلوم گاهی بحضور مردم بزبان نیارند بلکه سخن تولی و ثنا و تعظیم
وتکریم که همه دروغ بود آن البغض کبیرها است وعند مدح الظلمة یهتز العرش فرموده جد آنها است
همیشه ورد و وظیفه خود سازند ومردم را بتغلیط وتلبیس در ضلالت وغیبت اندازند از آیه وابعاض
ایفاع رسول خدا هرگز متصور نیست آری روایات تقیه و تبرا اگر موضوع ومصنوع این مردم که خود را محب
وخیرخواه میگیرند نبوده باشد پس دیگری کیست که این سخنها از خود میتراشد کلینی در روضه بسند خود روایت
میکند از حضرت امام جعفر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اقبل یقول لابی بکر فی الغار اسکن فان
الله معنا وقد اخذته الرعدة وهو لا یسکن فلما رای رسول الله صلی الله علیه واله وسلم حاله قال له
تریدان اریک اصحابی من الانصار فی مجالسهم یتحدثون فاریک جعفرا واصحابه فی البحر یغوصون
قال نعم فمسح رسول الله صلی الله علیه واله وسلم علی وجهه فنظر الی الانصار یتحدثون ونظر

الی جعفر علیه السلام و اصحابه فی البحر یخوضون فی ضمن تلک الساعة انه ساحر این سخن را هیچ عاقل باور
نخواهد کرد پس چگونه معقول میشود که این کلام از حضرت امام خواهد بود چنانچه ابو خزیمه در حق جد حضرت امام
ابرار ندیده گواهی داده بود فقیر امام را نادیده کلام او نشنیده حلف در حق او میخورم که زنهار این کلام از
حضرت امام نیست و چنانچه گواهی او موجب قبول خود او گردیده مرجو است که این حلف هم سبب قبول حالف
گردد و مروی است که کافری در بعضی معاملات با جناب اقدس خصومتی و مخالفتی برپا کرده شاهدی بر صدق قول
جناب اقدس طلبیده آبو خزیمه انصاری گفت یا رسول الله من گواهم آنجناب فرمود تو در آنوقت حاضر نبودی
چگونه گواهی میدهی گفت یا رسول الله تو اخبار غیبی و آسمانی بما میرسانی و ما ترا در آن صادق میدانیم و
گواهی بصدق تو میدهیم در بعضی از امور دنیوی و ارضی چگونه گواهی بر صدق تو نخواهیم داد حسن عقیدت
او نزد آنجناب مقبول افتاد و خود شهادت ابو خزیمه تنها برابر شهادت دو کس است چنانچه همچنین معمول بود
تا آنکه در عهد حضرت صدیق گواهی حضرت فاروق تنها قبول نکردند گواهی ابو خزیمه بفرموده رسول خدا
صلی الله علیه و سلم قبول نمودند نمیدانم که او را رضی الله عنه چه میدانند و همین شب که بسیاری در تمنی عمل
آنروز و شب گذرانیده عمرها بسر بردند و مثل آن بعمل نیاوردند مرتد گردیده بود یا تا این شب بایمان گرویده
از کفر قدیم برنگردیده بود مقصود او از خانمان خود در گذشتن و در شب تار در کوه و غار آواره گشتن
یا سحر آموزی بود یا قابو یافته ساحر را بجان کشتن نمیدانی که از سخن مذکور چه معلوم میشود یعنی کفر اصحاب
بعد انتقال جناب اقدس بسبب غصب خلافت علی و انکار نص جلی حادث نشده است بلکه اینها بر کفر اصلی عهد
جاهلیت خود مستقر و مستمر بودند و با اینهمه طول عمر در صحبت و رفاقت آنجناب طریق نفاق میپیمودند پس خدای دانای
خبیر که با مثال ایشان کنتم خیر امة و رضی الله عنهم وحی میفرستاد و رسول بشیر و نذیر که در حق آنها بشارتها میداد
یا از راه نادانی و بی خبری بود یا وصف تقیه و نفاق آنها هم تشریف فرمود در پنهانی عالم گنجائی نفاق
نشده که با آنکه عالم رفته بر صفات قدیمه صفتی حادث افزود ابو بکر بیست و چند سال که زمان ما بین بعثت
و رحلت است منافقانه درگذرانید و علی همین قدر مدت از زمان رحلت تا شهادت عثمان بر صفت نفاق
[illegible] بیانی در حق حضرت صدیق بنام امام گفته اند بگویند و از تقیه بعد از رحلت بر تقیه قبل از رحلت
قرینه [illegible] ما چه جواب خواهند داد ادب حضرات در باب تفضیل و تبیین این سخن گره زبان است و قفل
دهان اگرچه بعنوان مثال و احتمال باشد نوشته اند کمال الدین که از اکابر امیه مردم است تصریح بتکفیر حضرت

علی رضی اللہ عنہ نعوذ باللہ منہ کردہ است یعنی برای آنکہ در بدو الامر بجہاد نہ بست وخلافت رسول وسرشتۂ اسلام بدست دادہ خود تماشا کردہ نشست جناب اقدس اخبار واننا فرمودہ بود کہ بسبب علی بسیاری بجہنم میروند آری الشئ اذا جاوز عن حدہ انعکس الی ضدہ درحق قرآن در قرآن وارد یضل بہ کثیرا ویہدی بہ کثیرا وشان عترت رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از جہت آنکہ با قرآن قرآن ومعیتی بلکہ عینیتی دارند بسان شان قرآن است بسیاری بسبب آنہا ہدایت یافتند بسیاری بکوی ضلالت شتافتند حکایت مذکورہ شاہد ضلال کمال است اما شاہد بر ہدایت پس حکایت عبد الرزاق کہ یکی از مقتدیان این مردم بود از تفضیل علی رجوع بسوی تفضیل شیخین نمود ومیگفت کہ تفضیل سیدہم شیخین را بنابر آنکہ تفضیل سید او علی آنہا را دعوی محبت علی کردن ومخالفت او نمودن راست نمی آید روی الدارقطنی ان ابا جحیفۃ کان یری ان علیا افضل الامۃ فسمع اقواما یخالفونہ فحزن حزنا شدیدا فقال لہ علی بعد ان اخذ بیدہ وادخلہ بیتہ ما احزنک یا ابا جحیفۃ فذکر لہ الخبر فقال الا اخبرک بخیر الامۃ ابو بکر ثم عمر قال ابو جحیفۃ فاعطیت اللہ عہدا ان لا اکتم ہذا الحدیث بعد ان شافہنی بہ علی ما بقیت ودلیل بر معیت آنہا با قرآن حدیث است قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انی تارک فیکم ما ان تمسکتم بہ لن تضلوا بعدی احدہما اعظم من الاخر کتاب اللہ حبل ممدود من السماء الی الارض وعترتی اہل بیتی ولن یتفرقا حتی یردا علی الحوض فانظروا کیف تخلفونی فیہما رواہ الترمذی ودلیل بر عینیت کلام حضرت علی کرم اللہ وجہہ انا الکلام الناطق وقتی کہ اشیاع واتباع او گفتند کہ طرف مقابل قرآنہا بروی ما مقابل کردہ است محاربہ بکلام اللہ نمیتوان کرد دست از جنگ بردار والا با تو شمشیر بمیان می آریم پس ما ترا میکشیم یا بدست دشمن میدہیم آنوقت این کلمہ فرمود بلکہ او را عینیتی است بکلام الہی کہ بکلمات وجودی نامتناہی مولف است وبرفتین ازل وابد منقش کما اخبر ہو عن نفسہ فی خطبۃ انا نقطۃ باء بسم اللہ وانا جنب اللہ الذی فرطتم وانا القلم وانا اللوح وانا العرش وانا الکرسی وانا السموات السبع وانا الارضون وچہ جای استبعاد است از بعضی اولیاء مرویست انا القرآن والسبع المثانی وروح روح الاوانی واو کرم اللہ وجہہ مولای اولیاء اللہ بود میتوان گفت چون بظاہر قرآن بی طہارت ظاہر دست نباید رسانید بباطن قرآن وحقیقۃ آن بطہارت باطنی نمیتوان رسید کاملترین طہارت نعمتہ . . .

رسالت است که تطهیر آنها بفعل حضرت آله است نه خود قرآن که طهارت برای اوست بر طهارت آنها گواه دل
آنها بر قرآن بجای جلد مجتهد نیست و آنها در لفظ قرآن بمثل معنی مختفی حسن ظن در حق این بدظنان آنکه اینها را
فرط محبت و تعشق بدیوانگی کشید و پرده جنون امتیاز نیک و بد از نظر پوشید این و امثال این روایات از
عالم هذیان است السکاری معذورون و کلام العاشقین یطوی و لا یروی مرحبا جنونی که در محبت این
حضرات خیزد و حبذا مجتبی که جنونی برانگیزد اما اینچنین حسن ظن در حق اکابر و اصول ائمه دم که ادعای اخذ و
اقتباس از انوار ایمه اطهار داشتند ما آنها را ندیده ایم میتوان کرد و در حق محبان این زمان که در حق
اهلبیت هرچه از دست اینها می آید کوتاهی در ان ندارند همان دستها که بقوت تمام در ماتم حضرت امام
بر سر و سینه میزنند در قتل سادات برای اکثر بضعی زیاده از این نیاد که بجهة ریاست کلی کرده بود دراز
میکنند و در معاملات دنیا دقیقهٔ از دقائق ضبط و صیانت بلکه ثوانی و ثوالث هم فرو نگذارند و دامور
دین و دیانت خود را بمجنون می سپارند چگونه معقول اهل عقول میشود مگر آنکه بمثابهٔ حضرت عیسی علیه السلام
دیده را نادیده و کرده را ناکرده اعتبار کرده ظن خود را کور و کر نموده در حق آنها برده شود مروی است که حضرت
عیسی علی نبینا و علیه الصلوة و السلام دید شخصی را که مال دیگری دزدیده از راه نصیحت فرمود که چرا دزدی کردی گفت والله
من دزدی نکرده ام فرمود نام الله صادق است و چشمهای من کاذب و این حسن ظن در حق اینمردم
که خود را بمحبت اهلبیت میگویند نحوی از انحای ادای حقوق محبت اهل بیت اوست الله سبحانه و تعالی ما
و اینها را صدق و صفا از کدورت اصحاب صدق و وفا نصیب گرداند حاکم بلده شیعه بود سیدی را
بموجب شرعی بزندان داد انتظار میکشیدم که بعد پنج و شش روز بتقریب تهنیت عید اضحی بملاقات می آید
سفارش در باب خلاصی سید مظلوم میکنم دیدم که هر روز برا و برا اهلبیت تا آمدن عید عاشور خواهد شد رقعهٔ
نوشتم که ظالمان حال از ظالمان پیشین پیش قدم اند ظلمی که آنها بر سادات در عشرهٔ محرم کرده بودند
اینها در عشرهٔ ذی الحجه میکنند و فرصت یکماه هم نمیدهند قول حضرت صدیق را که در خطبه فرموده بود اقیلونی
اقیلونی لست بخیرکم منکر شیخ مظهر علی در مطاعن او ذکر کرده دلیل از قول او بر عدم صحت خلافت او آورده خواه
در قول خود صادق باشد خواه کاذب در حقیقة این قول دلیل بر عدم حب جاه و عدم استکبار و دلیل بر
کمال تواضع و انکسار است و آن او رضی الله عنه در باب تواضع متابعت آنجناب دارد صلی الله علیه وسلم چنانچه
میفرماید لا تخیرونی علی موسی و نیز فرمود لا تفضلونی علی یونس بن متی حکما گفته اند کذب محمود است که

صاحب کمال نقصان خود برای هضم نفس گوید و صدق مذموم آنکه تذکره کمال واقعی خود کرده رفعت بر مردم
جوید حضرت امیر کرم الله وجهه تخلف سعد بن ابی وقاص و عبد الله بن عمر و محمد بن مسلمه انصاری و اسامه بن زید از
بیعت خود شنیده طلبیده کلمات عتبیات گفت چون قبول ننمودند و بدلائل تخلف را بر بیعت ترجیح دادند
فرمود همان سخنی که صدیق اکبر فرموده بود مرا ازین بیعت برآرید و هر کرا خواهید در مقام خلافت دارید آنجا
شیخ مشار الیه چه میفرماید که قباحت زیاده از انچه آنجا فهمیده بود اینجا لازم می آید حضرت صدیق بنا بر عدم نص
در اختیار و انکار اینکار مختار بود و حضرت امیر بمقتضای نص مامور و مجبور دیگران که تابعان بودند بسبب
عدم امتثال آن با وجود عدم علم بآن کافر گردیدند خود او کرم الله وجهه که مامور بالذات است علم یقینی
دارد امر مامور به و منصوص علیه بدست آمده را بگذارد خدا داند که شیخ بر او کرم الله وجهه چه لازم می آرد و نیز
شیخ مشار الیه قول عمر رضی الله عنه که در خطبه فرموده بود عمر را زنان الزام میدهند در مطاعن او ذکر کرده دلیل
بقول او بر بی علمی آورده است اگر کسی در وجه دلالت کریمه که زن تمسک بآن گرفته بود نظر نماید بر او روشن
میگردد که کریمه مذکوره را دلالتی بر جواز غلای مهر اصلا نیست ایتای مال کثیر مطلق است بوجه مهر بود یا بطریق
هبه یا بهر دو جهت یعنی مال ممهور و موهوب بمبلغ قنطار رسیده باشد پس ایتای مال جائز است که بوجه هبه بود مطلق
اینجا در ضمن آن متحقق شود چه ضرور که تادیه مهر بوده باشد بلکه قوله تعالی فلا تاخذوا منه شیئا از جهت آنکه
نهی است از رجوع در مال موتی دلیل است بر آنکه آن مال موهوب است نه ممهور زیرا که مهر در نکاح مثل
اجرت در اجاره و ثمن در بیع عوض است و امتناع استرداد چیزی که بعوض چیزی داده شود بین و بدیهی
است حاجت بمنع و نهی ندارد لهذا در باب منع از رجوع در ثمن و اجرت منعی و نهیی هیچ وارد نیست اگر کسی
استفتا نماید مفتی بر عقل مستفتی خندیده بالقطع فتوی بعدم جواز خواهد داد و اگر دلیلی از دلائل شرعیه یا روایتی
از کتب فرعیه طلبد رو از ان خواهد تافت و الا در سرگردانی ورق گردانی افتاده هیچ نخواهد یافت و هبه
تبرع و صله است محتمل الرجوع لهذا در منع رجوع آن احادیث وارد اند مع هذا بعضی آنرا بر ظاهر آن که حرمت
است میگذارند و بعضی بر کراهیت محمول میدارند پس این کریمه دلالت دارد بر منع از رجوع در چیزیکه هبه کرده باشد
بزوجه خود چنانچه علمائی که رجوع در هبه با کراهیت جائز میدارند علاقه زوجیت از موانع رجوع میشمارند کریمه مذکوره
سند آنها میتواند شد علاوه آنکه زجر و منع از جهت معصیت و کراهیت و بدعیت بود از قبیل زجر بر اسراف
مال و تکلف در لباس و طعام و تشدق در کلام و تزئین بیوت نه از جهت آنکه مهر غالی مثل مهر بخمر و خنزیر

جواز ندارد پس اگر فرضا مهر او مهر است پس دلالت کریمه برہمین قدر است که مال کثیر که از جهة مهر بزوجه داد ملک
او گردید استرداد آن جایز نیست نه برآنکه درین فعل معصیت و کراهیت نیست تا منافی زجر حضرت عمر گردد
والزام بما او آید قول حضرت عمر رضی الله عنه ایها الناس لا تغالوا بصداق النساء فلو کانت مکرمة فی
الدنیا و تقوی عند الله لکان اولی بها رسول الله صلی الله علیه وسلم ما اصدق امرأة من
نسائه اکثر من اثنے عشر اوقیة دلالت صریحه دارد برآنکه مراد او از نهی اجتناب از بدعت بود و کریمه
مذکوره منافی قول مذکوره وقتی میشد که اثبات سنیة و عدم بدعیة مینمود و حالانکه دلالت بر اصل وقوع ندارد
زیرا که در جزاء ان شرطیه واقع است وان اردتم استبدال زوج مکان زوج وآتیتم احدیهن
قنطارا فلا تاخذوا منه شیئا و شرطیه بمثل تمثیل حضرت مولانا قدس سره ع خاله را خایه بدی خالو شدی
بغیر وقوع و بدون صدق مقدم صادق می آید پس دلالت آن بر وقوعی که بر خصوصیت سنیت بوده باشد
معلوم قول فقیه من طلق امرأته المدخول بها ثلاثا دفعة واحدة فی الحیض وقعت الثلاثة و کذا قوله
من وهب من واحد من اولاده جمیع ماله لا یاخذ منه شیئا دلالت بر وقوع طلاق ثلاثه دارد نه بر
آنکه این فعل معصیت نیست و دلالت بر منع رجوع دارد از جهة آنکه علاقه رحم بمثل علاقه ازواج از موانع رجوع
است نه برآنکه ترجیح بعضی بر بعضی بعطا معصیت نیست و کراهیت ندارد شخصی که خود را فقیه و مسائل دان
میگرفت مردم را وعظ و نصیحت گفت اگر کسی مفلس بود و قدرت بر اضحیه نداشته باشد باید که بزی بغصب
گرفته قربانی دهد سند این مسئله از و طلبیده شد روایتی بر آورد من غصب شاة وضحی بها یسقط عنه الاضحیة
گفته شد این روایت دلالت بر جواز غصب و جواز اضحیه بغصب اصلا ندارد و امر بغصب و امر باضحیه غصبیه نیست
بلکه معلوم معنی آنست که این کار که ناکردنی بود اگر کسی کرد اضحیه از و ساقط میشود و ضمان لازم می آید او سبحانه
تعالی جای دیگر میفرماید ولا یحل لکم ان تاخذوا مما آتیتموهن شیئا یا از الفاظ عموم است پس تخصیص
آن چنانچه بعضی مفسرین بمهر کرده اند بغیر مخصص ست بلکه ترجیح مرجوح چنانچه گذشت اگرچه نزول در شان
مهر بوده باشد زیرا که عبرت بعموم لفظ است نه بخصوص سبب معنے کریمه آنست والله العالم بما اراد بکلامه
از جمله مال هرچه داده باشند بازواج خواه از وجه مهر خواه بطریق هبه یا صدقه هیچ چیز واپس نگیرند در هیچ وقت
مگر وقتی که بترسند زوجان از عدم اقامت حدود خدا یعنی خوف آن باشد که فعلی منکر میان آید یا منازعتی که غضبی
بفساد دینی یا دنیوی باشد گردد و چون مستفتی محتمل بود که درینوقت هیچ قدر باید گرفت از آنچه هیچ چیز از آن گرفتن را

نمود و بچه طور باید گرفت بطوع یا بکره بیان آن فرموده بقوله فان خفتم اه فیما افتدت به عام است
شامل انچه باو داده بود بوجه مهر و بطریق تبرع و آنچه زیاده بر آن باشد و انچه غیر آن بود یعنی در صورت خوف
هر چه زوجه بشوهر دهد گرفتن آن گناهی نیست پس مبین گردیده که گرفتن انچه باو داده در فدای نفس او از هر وجهی
که باشد نه رجوع در هبه و نه در مهر است نه بکره و جبر بلکه در عوض نفس اوست برضای او که اینجا عقدی دیگر شد
بازای عقد سابق گویا مشتری نزد بایع میفروشد بثمن سابق یا بزیادتی یا بثمنی که مغایر آنست و وجه توفیق بین
الکریمتین که یکی دلالت بر حرمت اخذ مطلقا دارد و دیگری بر جواز آن در بعضی صور و آن چنانست که اخذ در
کریمهٔ اولی که در سورهٔ بقره است ماخوذ بوجه عموم است خواه بغیر عوض باشد پس انچه بعوض بود آنرا مستثنی
فرموده و بغیر عوض بر عدم حلت ماند و در کریمهٔ ثانیه که در سورهٔ نسا است مخصوص بانکه بغیر عوض باشد چنانچه تبادر
همین است اما مخصوص بانچه بطریق بهتان و اثم بود بقرینهٔ کیف تاخذونه بهتانا و اثما مبینا حضرت عمر
رضی الله عنه که سکوت از جواب نمود در حقیقت همین جواب سکوت بود ناقص العقلی که آیهٔ قرآنی بموقع نخواند
و از مراتب جواب چگونه میفهماند بتفاوت قلیل از مثل یسئلونك عن الاهلة قل هی مواقیت للناس و الحج
باید شمرد و ظن بیعلمی در حق ارکان دین نباید برد حضرت عمر رضی الله عنه این سکوت را که در معنی جوابست بر طبق
زعم آن ناقص العقل و باعتقاد آنها که در نقصان عقل و سوء ظن مماثل و مشابه آن زن اند هضما لنفسه و تطییبا
لنفسها و التفهیم تعبیر بالتزام الزام فرموده و در ضمن طریق متابعت رسول الله صلی الله علیه و سلم نموده روزی
زنی بجناب اقدس آمده عرض نمود که من نمیتوانم دید که پسر من نزدیک باتش رود او سبحانه و تعالی ارحم الراحمین است
پس چگونه بندهای خود را بدوزخ خواهد انداخت فابکی رسول الله صلی الله علیه و سلم بیکی پس سر برداشت
و فرمود عذاب نمیکند او سبحانه و تعالی از بندهای خود مگر کسی را که مارد و متمرد غیر موحد باشد و این جواب مثل
جواب از یسئلونك عن الاهلة جوابی است که بآن انحلال عقدهٔ سوال نمیتواند یقین که درین باب
سری بود و هیچ سری از آنجناب مخفی و مستور نه لکن سخن باندازهٔ فهم است در وقت اعتراض زن و التزام
حضرت عمر جماعهٔ صحابه و تابعین جمع بودند غالب که حضرت علی کرم الله وجهه نیز دران مجمع باشد که وقت
خطبه بود مستوعب حضور جمیع مومنین و او رضی الله عنه بعد التزام الزام خطاب بجماعهٔ حاضرین کرده فرمود چنانچه
در کشاف مذکور است تسمعوننی اقول مثل هذا فلا تنکرونه علی حتی ترد علی امراة لیست من اعلام
النساء و عقل تجویز نمیکند که وجه رد سوال آن سفیه با وجود آنکه ظاهر و بین است بر اینها که عالم بالکتاب و السنة

عارف باسالیب و لغات عربیه بودند پوشیده ماند تا آنکه بعد اعتراض حضرت عمر بر آنها که از جهة ترک تعرض آنها کرده بود
نیز احدی لب نجنبانید پس متفق گشت که نزد اینهمه ها محقق بود که سوال از قبیل سفاهت است نه از باب فقاهة
والزام این سوال کردن و اعتراض بر ترک تعرض آن نمودن بر تسخر است یا بر اسلوب تسخر حضرت علی کرم الله
وجهه وقتی که بر منبر شد و نصائح بمردم میفرمود شخصی سوال کرد فرمود لاادری باز کمرر از چیز دیگر سائل شد همان
جواب مکرر شنید بی ادبانه گفت همین بر منبر نشسته بر مردم رفعت جستی فرمود بقدر علم خود مرتفع شده ام اگر بقدر
جهلی که دارم نمیداشتم مرتفع میگشتم از هفت آسمان و بالا میگذشتم و در کلمات قدسیه مرویه از و است کرم الله وجهه
ابردها علی کبدی اذا سئلت عما لا اعلم ان اقول الله اعلم و نیز سعد بن ابی وقاص و غیره متخلفین را
که بر تخلف خود دلائل آوردند جوابی نداده سکوت فرمود و او کرم الله وجهه که سلونی عما شئتم میفرمایدچه
معنی دارد که از عهده جواب آن و این نه بر آید یقین است که نقش صفحهٔ خاطرش خواهد بود خصوص وجوه
دفع ادلهٔ متخلفین که بر عدم جواز قتال مومنین قائم کرده بودند والا نه چگونه بی حجت شرعی بر این امر خطیر که
قتل لشکر کثیر است اقدام میفرمود کلمتین مذکورتین یعنی کلمه حضرت صدیق و کلمه حضرت فاروق لائق آنست که
در مناقب مذکور شود شیعه ها چون عیوب شیخین میطلبند و نمی یابند ناچار محامد را لباس فمائم پوشانیده از نظر مردم
ظاهر بین حق را بباطل میپوشانند و چون این قبیل یعنی قابل تلبیس بدست نمی آید احکام الفاظ بمعانی جاری
کرده در صورت مطاعن وا مینمایند روزی شخصی که در باطن از ایشان بود بحضور فقیر مذکور کرد که شیعه عجب سخنی
میگویند که عدل عمر تقدیری است گفتم آری تقدیری است لکن این تقدیر خدائیست نه تقدیر سیبویه و فرا
و کسائی و نیز هرگاه عدل عمر در زعم این مردم تقدیری شد پس باعتقاد اینها علی ناقص خواهد بود و چون ازین
قسم هم سخنی بهم نرسد باب بهتان و افترا که همین لبهای اینها است بکلید زبان وا مینمایند باز آنجا هر چه میطلبند
میبایند هرگز ازین در ناامید واپس نمی آیند کسی را خدای عز و علا و جناب مصطفی و حضرت مرتضی مدح و ثنا
گفته باشد در جنب آن ذم کردن دیگران سهل است و محمدت را منقلب بمذمت کردن بر سنت محمد ابن ام
نفتن ابی جهل تمالی دیرینی ازدی از ریاست دنیا میدود اما حاصل نمیشود مگر آنچنان مردی را که پروای ریاست
کلی دینی و دنیوی ندارد و بدست آمده را واگذارد کلمه حضرت عمر زیاده بر کلمه حضرت صدیق دلالت بر انکسار دارد
اگر کسی انا دفنی ملزم ازاعالی گردد طریق مجادله پیش گرفته سخن حق واپس می اندازد و هر چند بدلایل اذعان آن
کرده باشد بزبان خود را معترف نمیسازد آنا ارباب ثروت و جاه پس نعوذ بالله حق گو را از مجلس هم می خیزانند

پس خواه بدریزند خواه بدریزانند آمیر بر سر منبر وعظ و تذکیر میفرماید وزنی او را معارضه و سخن چنین پیش آید
باوجود آنکه در سخن زن جای سخن باشد و امیر بحضور جمعی التزام الزام زن نماید کار پس بزرگ است و بس بزرگ کار
حیف که شیخ جیو قدر این کلمه در نیافت و رد آنرا ناحق از محمدت بسوی مذمت برتافت یکی از شیوخ بتقریب
عرس مرشد خود دعوت مشایخ و فقرا و امرا و غیره کرد و یکی از شیوخ مدعوین را که مردم آنوقت در حق او اعتقاد
زیاده داشتند مخاطب نموده گفت پیش بیائید که شما را از طرف خود خلافت میدهم و کلاه خود بر سر شما می نهم آن
شیخ از مکان خود برخاسته بتواضع پیش داعی نشسته سر فرود آورد آنچه دادنی بود گرفت و هرچه گفتنی بود شنید
همه مریدان و معتقدان در پیچ و تاب آمده بعد مراجعت بخانه پرسیدند حضرت سخن نامعقول او نزد ایشان چرا
مقبول افتاد گفت وقتیکه آن شیخ مرا پیش خود طلبید نفس آبی گردیده در آتش طپید چون او بر من تمام عمر غالب
بود بجدا التجا بردم رب انی مغلوب فانتصر کمر بر خلاف او بستم آخر بعون الهی رسوای خاص و عام کرده سر سرکشی او
شکستم حضرت مرشد فقیر دران مجلس مدعو بود هرگاه حکایت میکرد استحسان فعل و قول آن شیخ میفرمود بسیاری
از مردم علم بسیار دارند اما آن علمی که از قید کید زن رهائی بخشد بسیار کم آو سبحانه و تعالی حضرت فاروق را فارق
بین الحق والباطل آفریده او را علمی بتعلیم عالم غیب بلکه عالم الغیب کرامت فرموده بود در حدیث وارد اگر
در امت من مثل امتان پیشین محدثی باشد عمر خواهد بود محدث بفتح دال کسی است که با او عالم غیب حدیث
کند بود ای الحق ینطق بلسان عمر گفته او حق است و گفته او گفته حق است آنچه بر زبان او میرفت از زبان
وحی هم همان می برآمد با اینهمه خود را و علم خود را متهم میداشت و اگر هر کسی سوال میکرد بر عاقبت کار خود
باوجود آنکه چندین بشارتهای حقه از صادق مصدوق شنیده بود آنقدر میترسید که ابو حذیفه را که علم منافقین
یاد کرده بود می پرسید من در زمره مومنین معدودم یا در جمله منافقین این سخن از نظر شیخ جیو مخفی ماند و الا بقول او بر
نفاق او دلیل آورده از وهم قلم در میدان ذم میدواند **نور** چنانچه موانستها و موافقتها که مقتضای حسن
معاشرت است فیمابین اهل بیت و صحابه بود گاهی مخالفتی و منازعتی که آنهم مقتضای مشارکت است بمیان
می آید پس چنانچه شواهد موافقت سابق مذکور شد حالا بعضی از وقائع مخالفه ذکر کرده میشود دران دو واقعه است
یکی صغری و دیگری کبری اما صغری پس منازعتی است که فیمابین حضرت فاطمه زهرا و حضرت صدیق اکبر
در باب طلب فدک از جهت میراث واقع شد تمسک حضرت فاطمه زهرا رضی الله عنها بکریمه مواریث و تمسک
حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه بحدیث مانع توریث و توریث حضرت فاطمه زهرا رضی الله عنها از راه غضب

فرمود اگر تو بمیری ترکهٔ ترا که خواهد گرفت گفت ورثهٔ من یعنی ورثهٔ من ترکه بحکم خدا خواهند گرفت و ورثهٔ رسول ترکهٔ
رسول بحکم رسول که حکم خداست نخواهند گرفت پس حضرت زهرا با حضرت صدیق تکلم نکرد تا آنکه وفات یافت
این عدم تکلم را بعضی راویان ناخوشی فهمیده بمهاجرت تعبیر کرده اند و توسیع وجهی ندارد زیرا که تکلم را که در باب ترکه
باشد جای نماند و تکلم بجهات دیگر سابق کجا بود و چرا خواهد بود که حالا بمیان می آمد که سخن با غیر محرم بغیر ضرورت شرعی
نیست بلکه بصدق روایت صدیق بملاحظهٔ آنکه همیشه چه در جاهلیت و چه در اسلام هر کدام براستی و درستی او اعتقاد داشت
تصدیق حاصل شده باشد یا بگفتهٔ حضرت علی کرم الله وجهه از جهة آنکه عالم بحدیث مذکور بود چنانچه عنقریب
از قصهٔ مرافعه که بحضور حضرت عمر رضی الله عنه کرده بود ظاهر میگردد یقینی حادث شده باشد یا از جهة آنکه او
کرم الله وجهه بر صدق او زیاده بر دیگران اعتماد داشت چنانچه حدیثی از حضرت صدیق روایت میکند میفرماید
که من حدیث پیغمبر را صلی الله علیه وسلم از هر کسی که روایت میکند تا که موکد بحلف نمیکنم قبول نمینمایم و این حدیث از
ابوبکر شنیدم و او صادق و مصدوق است یعنی حاجت بحلف آنجا نبود لهذا حضرت علی رضی الله عنه در عهد خویش کرده
صدیق را مسلم داشت با وجود آنکه بعد شهادت حضرت فاروق اشتراط عمل به سیرت شیخین قبول نکرده خلافت
را گذاشت پس ترک تکلم و سکوت حضرت زهرا بعد شنیدن حدیث نحن معاشر الانبیاء لا نرث و لا نورث
ما ترکناه صدقة از قبیل سکوت حضرت عمر است بعد شنیدن کریمهٔ ما محمد الا رسول قد خلت من
قبله الرسل و شمشیر خلاف در غلاف کردن و از قبیل سکوت انصار است بعد شنیدن حدیث الائمة من
قریش و از دعوی شرکت در امارة و خلافت باز ماندن بلکه تکلم حضرت زهرا بکلمهٔ مذکوره نیز در حکم سکوت و تسلیم
مجیب است زیرا که حضرت صدیق جواب بیان خاصهٔ انبیا داد و کلام حضرت زهرا در صورت نقص است برا و
بتمرو که او لکن حقیقة نقص نیست کلمه ایست که از روی غضب سر زد و بسا است که وقت عروض بعضی عوارض سخنها
از زبان خصوص زبان زنان می برآید که مدلول آن هرگز مراد نمی باشد چنانچه قول حضرت زهرا یا
ابتاه الی جبرئیل ننعاه وانچه باقتضای بشریت بانس بن مالک فرمود الا ان طابت نفوسکم ان تحثوا
التراب علی رسول الله صلی الله علیه واله وسلم و قول ام مریم علیها السلام رب انی وضعتها انثی
از همین قبیل گفته اند یعنی حالتی مثل غضب و اندوه و حسرت و غیر آن عارض حال شخصی میگردد و متصرف و متکلم در
همین حالتست که خود را بزبان او ظاهر مینماید و آن شخص گویا ساکت است اکنون ببین که حضرت زهرا رضی الله عنها
سخن گرم بحدت و شدت فرمود حضرت صدیق بملاحظهٔ قرب قرابت و عدم سماع روایت و استیلای حرارت عصبیه که

از مقتضای لوازم بشریت است بلکه غضب و غم هر دو بهم بود که اینواقعه قریب العهد است بواقعهٔ انتقال جناب اقدس

صلی الله علیه وسلم جواب بلنیت داد و فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم یا الٰهی بدرستی که من گرفته ام نزد تو عهدی

هرگز تخلف نخواهی کرد آنرا پس نیستم من مگر بشری پس هر کدام از مومنین که ایذا داده باشم من او را یا دشنام کرده باشم

او را یا لعنت کرده باشم او را یا جلد زده باشم او را پس بگردان آن امور آن امور برای او رحمت و طهارت و عبادت که مقرب

گردانی تو او را بسبب آن امور بسوی تو روز قیامت بعضی مردم این رنجیدگی را یا به بغض و کین برداشته سبب اذیت

حضرت زهرا اعتبار میکنند و چون اذیت رسول خدا است و اذیت رسول او اذیت او سبحانه و تعالی و اذیت خدا

و رسول او بحکم والذین یؤذون الله و رسوله لعنهم الله فی الدنیا والاخرة الخ مستوجب لعنت که مختص بکافر انست

پس بترتیب مقدمات نسبت کفر بسوی حضرت صدیق مینمایند و تو میدانی کسی متصدی ایذای حضرت زهرا نشد تا

تا اذی او کشیده بجای که خواهند برند او خود بمقتضای بشریت برنجید و یقین است که ازان ملال بعد تامل بحقیقت

حال در گذشته باشد زیرا که بیش ازین نبود که حضرت صدیق عمل بحدیث نبوی نمود پس سبب رنجیدگی یا سوء ظن کذب

در حق صدیق باشد و طریق آن تحقیق و تفتیش از صحابه است که بسیاری راوی این حدیث اند و حضرت عمر رضی الله

عنه در عهد خویش بتقریب رفع نزاع حضرت علی و حضرت عباس که مرافعهٔ آن بحضور او کرده بودند صنادید اصحاب

جمع فرموده بحضرتین و حضرات هر کدام قسم داده پرسیده انشدکم بالله هل قال رسول الله صلی الله علیه وسلم

نحن معاشر الانبیاء لا نورث ما ترکناه صدقة قالا و قالوا اللهم نعم پس این حدیث گویا در حکم متواتر

است و اگر سبب رنجیدگی آن باشد که چرا این حدیث را در میان آورد و حق پوشی نا کرده چرا حق عام بمن خاص

نداد یا آنجناب را چنین حکم چرا فرمود پس این احتمال سوء ظن در حق حضرت زهرا است فی ذات مقدس و منزه که بامثال

این وجوه که روی بسوی ناخوشی و رنجیدگی از خدا و رسول او دارد صلی الله علیه وسلم ناخوش و رنجیده گردد و اینچنین

رنجیدگی را تا روز موت خود زنده دارد و تا بخدا و رسول او در جملهٔ اعمال صالحه همراه برد و رسول خدا صلی الله علیه

وسلم فرموده است مومنی از مومنی زیاده از سه روز مهاجرت نمیکند مگر آنکه مثل او ضبط میکرد و آنجناب بحضرت انس

فرموده یا بنی ان استطعت ان تصبح و تمسی و لیس فی قلبک غش من احد فافعل و میفرمود سعایة صحابه من نکنید

میخواهم که بجای خود روی نمایم در دل من از احدی کدورتی نباشد در عالم معاملت و مشارکت و مصاحبت عبارتی

بمیان می آید اما چاره بتصفیه زود آنرا رفت و روب مینماید جناب رسالت را چه قدر رنجی رسیده باشد که ایلای یکماه کرده

یعنی سوگند مصاحبت ازواج خورده ترک آمد و شد فرموده در شربه سکونت اختیار نموده بعد بیست و نه روز خود

تشریف برد حضرت عایشه گفت یا رسول الله هنوز مدت یکماه منقضی نگردید فرمود ماه بیست و نه روز هم میشود [۲۹]
اینجا رنجش و اذیت رسول خدا بیواسطه است اگرچه التزام لزوم کفر از واج برا نیمردم سهل است لکن چون تجدید
ایمان و تجدید نکاح مروی نیست بلکه قرائن بر عدم آن دلالت دارد جناب اقدس با کافرات چگونه معاشرت مینمود
جناب اقدس را چه قدر رنجیدگی از حضرت بابت تزوج بنت ابی جهل رسیده که بالای منبر برآمده مردم را جمع فرموده
خطبه مشتمل بر زجر و منع به تشدد خواند و حلف [۹] الله لا یجتمع بنت رسول الله و بنت عدو الله عند رجل واحد
بر زبان راند و البته درین صورت رنجیدگی بحضرت زهرا نیز رسیده باشد بلکه اولاً و بالذات لهذا در خطبه فرمود
فاطمه چنین و چنان است و رنجیده گشتن حضرت علی مرتضی از حضرت زهرا رضی الله عنها و از خانه برآمده بمسجد
رفتن و بی بستر بر روی خاک خفتن و جناب رسالت بر سر آن بیدار بخت رسیده اثر خاک از بدن پاکش دور کرده
قم قم یا ابا تراب گفتن مشهور و در کتب مسطور است فیما بین حسنین ناخوشی آمد مردم بحضرت امام حسین گفتند
که مهاجرت ترک کلام و سلام منهی است هر که سبقت در باب صلح نماید سابق در باب بهشت در آید فرمود
من بر برادر کلان سبقت در دخول جنان نمیخواهم حضرت امام حسن مبادرت فرمود و رفع کدورت نمود در
حق هر یکی ازین حضرات اربعه وارد است که ایذای او ایذای رسول خدا و ایذای رسول او ایذای او سبحانه
و تعالی پس اگر در جواب وی ظاهر تعمیم را بسوی تخصیص میگردانند دیگران نیز وجوه تخصیصات را بهتر
میدانند فیما بین حضرت علی و حضرت عباس از جهته همان زمینی که بسبب آن حضرت زهرا از حضرت صدیق آزرده
شده بود حضرت عمر در عهد خود آنرا بطریق تولیت نه بوجه وراثت و ملکیت سپرد حضرتین مذکورتین فرمود
خصومتی و منازعتی برپا گردید تا آنکه مرافعه این امر تا بحضرت عمر بردند هر دو کس در حق یکدیگر سب بزبان آوردند
از ان طرف حرمت عمومته محفوظ ماند و نه پاس تعظیم و تکریم آنجناب که نسبت بعباس میکرد و سلوکی که پسر بپدر
میکند چنانچه وصیت مرعی میداشت و نه از آنطرف رعایت فضل و کمال ملحوظ ماند و نه حفظ مرتبه محبت آنجناب
که نسبت بحضرت علی بود تا آنکه عدوی او را عدوی خود و ایذای او را ایذای خود میفرمود و قصه بطولها در
صحیح بخاری مذکور است حضرت امام جعفر را رضی الله عنه همچنین افتاد که با عم خود امام زید که بمثل حضرت عباس
با حضرت علی عم اعلای امام جعفر بود نزاعی و خصومتی در باب تولیت صیغه مدینه که حضرت علی بر اولاد خود وقف
کرده بود بمیان آمد حضرت امام زید مرافعه آن بوالی مدینه که ابراهیم پسر عبد الملک بود نموده بهشام نزد
عبد الملک بن هشام رفت و برای کسر رفعت ایشان که بسیر مراسهل و سبک پنداشته اینجا آمده فیصله قضیه نکرده

مفوض برابراهیم نموده بمدینه واپس فرستاده دراثنای راه در قریب بیعت کوفیان افتاد پیش از آنکه قضیه فیصل شود او را
فیصل کردند رضی الله عنه وعن آبائه الکرام باید دانست که توریث عبارت از انتقال ملکیت مورث است بملکیت
وارث هرگاه چیزی در ملکیت آنجناب نبود بملکیت وارث چه انتقال خواهد نمود پس در اصل کریمه توریث شامل
واقعه مذکوره نیست که بحدیث معلوم تخصیص بعموم لاحق گردیده باشد درینصورت وارد نمیشود آنچه ایراد کرده‌اند
که تخصیص در حکم نسخ است وحدیث مذکور از قسم آحاد وقائلان جواز نسخ کتاب بسنت شرط تواتر کرده‌اند و حاجتی
نمی افتد بآنچه در معرض جواب آورده‌اند بلکه حدیث مذکور افاده حکم جدید میفرماید یعنی طبیعت نبوت از مطلق
ملکیت آبی است وبنای توریث بر انتقال ملکیت است پس انبیا وارث املاک مورثان خود نخواهند بود زیرا که
منتقل الیه قابلیت مالکیت ندارد اگرچه منتقل عنه مالک بود وکسی وارث انبیا هم نمیتوانند شد زیرا که منتقل عنه
مالک نبود اگرچه منتقل الیه قابلیت مالکیت دارد ونیز آنجناب اقدس بموداي النبي اولى بالمؤمنين من انفسهم
ولی المومنین بود واین ولایت ظل آن ولایت است که او سبحانه وتعالی میفرماید والله ولی المومنین وهمچنین
خلفا آنجناب بخلافت ونیابت اولیای آنها بودند حضرت عمر رضی الله عنه میفرمود تصرف امیر در مال مومنین تصرف متولی
است در اموال ایتام یعنی بشرط احتیاج بقدر ضرورت گیرد لهذا هرگاه شنید که خالد بن ولید مبلغ خطیر بشاعری
که قصیده مدحیه آورده بود بطریق صله داد بغضب آمده عزل فرمود که این مال اگر از ملک خود داد مبذر است
واگر از مومنین داد خیانت کرد وقضیه ضیافت کردن حضرت عقیل حضرت علی را رضی الله عنهما وکم کردن حضرت
علی در عطائی که از بیت المال بایشان میرسید مشهور است البته بگوش رسیده باشد هرگاه حال خلفا انبیا این است
خود انبیا که اصول واصیل اند اگر زیاده تر ازین نباشد باری حد هم تجاوز وتعدی از قدر ضرور ضرورت
تصرفی که از جهت اباحت است دفع میگردد والضرور یتقدر بقدرها پس اشیا اتجاره بر گرفتن زر زیب
زیادتی از قدر ضرورت گشتن وتصرفی در مال مومنین کردن که پس از موت خود فایده آن راجع بوارثان خود گردد
که در حقیقت راجع بخود است نه بعامه مومنان لائق شان آنجناب عالیشان که ولی عامه مومنان بهمت همگی نبود
لهذا این دقیقه را نیک مرعی نموده دست از مطلق تملک برداشت وجزئی از اموال عامه ابتداء خود بطریق
ملک گرفته برای ورثه نگذاشت وتسوی این دقیقه در حدیث عدم توریث وتوریث یا فی فرمود هر دم که تعرض
آنجناب را از هبه وصدقه وبیع وشرا واجاره واعاره الی غیر ذلک دیده تصرفات ملاک در املاک میفهمیدند از آن
تملک آنها نمود ولکنهم لا یعلمون تصرفات آنجناب از بیع وشرا واند دعا حقیقت تصرفات

خداست بدست او پس بدست خداست بحکم ید الله فوق ایدیهم تا که اگر کسی که بآن جناب بطریق هدیه چیزی میداد آنهم بخدا میداد و آنجناب قبول یا رد میفرمود آنهم رد و قبول خدا بود بزبان او پس در ملک آنجناب داخل سرکار پروردگار میشد برخلاف آنچه در شان سائر فقرا وارد است الصدقة تقع فی کف الرحمن قبل ان تقع فی کف الفقیر اینجا هدایا چنانچه در کف خدای افتاد در ید مالکانه او میافتاد در نظر بود. آمده باشد که عاملی اموال را که فراهم آوردن آن مامور بود بجناب اقدس دو حصه کرده عرض نمود که این مال مومنین است واین تحائف است که مردم بمن داده اند جناب اقدس بغضب آمده فرمود برو در خانه پدر خود بنشین و ببین که ترا هدیه میفرستد و حکم کرد تا آنرا نیز در بیت المال داخل نمایند از ینجاست که از غله اراضی صفویه مصطفویه آنچه بعد از سال از حوائج اهلبیت باقی میماند در مصارف صدقات بصرف می آورد حدیث مذکور که اشارتی بسوی عدم تملک وارد و جهش آنکه اشیاء متبوضه آنجناب اگر مملوک میبود پس از انتقال آنجناب ملکیت آن بطریق توریث بالضرور منتقل بملکیت ورثه میگردید و لا نورث صادق نمی آمد پس ضرور بود که در حال حیات خود اشیاء مملوکه را از ملکیت خود برمی آورد و برای ازاله ملک یکی از اسبابی که خود تشریع آن فرموده است میبایدکه بوقوع آید هیچ وارد نیست که بآن سلب کلی املاک بعد ثبوت آن اثبات میتوان نمود مگر قوله لا نورث ما ترکناه صدقة و ظاهر آن اضافه ما بعد الموت است پس وصیت بکل المال خواهد بود و آنجناب که سعد ابن معاذ را منع از آن فرمود خود چگونه مرتکب امر ممنوع خواهد بود و آنجناب که بر ورثه دیگر ترحم کرده میگفت تترکون الورثة اغنیاء خیر من ان تترکوا فقراء یتکففون الناس و بر ورثه خود زیاده ترحم و شفقت میگذاشت چگونه محروم میگذاشت و احتجاج حضرت صدیق اکبر باین کلام ناتمام میماند زیرا که بر این تقدیر ثلثین مشغول بحق ورثه است حضرت زهراء النصیبه خود از متروکه درخواست میفرمود نه کل متروکه زیرا که فرض از ولع وحق عصبات هم دران بود پس جواب آن بسلب کلی است و حاصل این کلام بر تقدیر مذکور راجع برفع ایجاب کلی و سکوت حضرت زهراء و تکلم او بکلام غضبی که آنهم مفصح بسکوت و التزام است غیر موقع می افتاد زیرا که وجه رد جواب بر تقدیر مذکور ظاهر بود پس حضرت زهراء چه موجب گذاشته تکلم بکلامی که از آن التزام لازم آید چرا بمفهوم و تیر تکلم بلا نرث که در بعضی روایات آمده است برقدر یکه در ادای مقصود میباید زاید می آید پس معلوم شد که مراد ازین کلام سلب تملک است تورث و توریث را که از لوازم تملک است فیما بین لزوم از جانبین سلب نموده اشاست بلزوم فرموده هر که قابلیت ملکیت ندارد در عدم ... است

تورث و توریث هردو وارد ولو من وجه قاتل اگرچه وارث مقتول نمیشود و بباین الدین والدار وارث مورث
بباین نمیگردد لکن این هر سه که قابل تملک اند وارث و مورث دیگران میتوانند شد اما عبد که قابل ملک اصلا نیست
مادام عبد است [illegible] تورث و توریث هر دو ازو مسلوب است مطلقا مادام کذالک چون عبدیت مولای حقیقی که عبدیت
حقیقیه [illegible] ممتنع الزوال پس تورث و توریث هر دو از عباد او مستدیم السلب است بلکه ضروری السلب برای
ضرورت سلب مالکیت در همه احوال لکن او سبحانه وتعالی که عوام عباد را ماذون نموده تملک و تملیک صوری میان
آنها جاری فرموده تورث و توریث صوری نیز بران متفرع و مترتب گردید و انبیا را علیهم الصلوة والسلام
که احق بمقام عبودیت اند بر حقیقه عبودیت قایم داشت و ملکیت و آنچه بران متفرع است از تورث و توریث
بسبب آنکه منافی این مقام است نفی فرمود و قوله ما ترکناه صدقة نه انشاء وقف یا وصیة است یا اقرار بآن بعد انشاء
آن بلکه اخبار است بآنکه در حقیقه هر چه میدارم و میگذارم همه مال صدقه است فی الحال نه فی المآل و چرا که نباشد که قریه
فدک و اراضی بنی النضیر و اراضی مدینه و دواب و رقاب و سلاح وغیره اسباب که در قبضه آن جناب بود عوض
مبلغ خطیر میشود اگرچه اینهمه در زمان واحد مجتمع در قبضه نبوده باشد لکن فدک و اراضی از دواب تا آخر عهد
آنجناب بود هرگاه یک حدیقه که عبدالرحمن بن عوف بازواج آنجناب تملیک کرده بود بچهل هزار فروختند و از
دار القضای حضرت عمر را بمبلغ خطیر بیع کردند اگرچه قیمت باختلاف ازمنه مختلف میشود لکن اینهمه اشیا خصوص
رقاب و اراضی و فدک که آنجناب محصول آنرا ذخیره یکسال میساخت و خود بازواج کثیره تا یکسال بهمان گذران
مینمود باز باقی از آن میماند که آنرا بر مصارف صدقات بصرف می آورد اگر بقدر اقتضای آنوقت هم قیمت
کنند بمبلغی میرسید که مالک آنرا غنای کامل حاصل میگردید سابق از مضمون حدیثی که از حضرت بلال مروی است معلوم
شد که غلیم فدک چار جمال مع احمال برسم هدیه بآنجناب فرستاده بود که حضرت بلال همه دیون رسول خدا از آن
ادا نموده باز باقیماند که آنجناب فرمود تا که بصرف این اموال مرا راحت نمیرسانی بخانه نمیروم پس شب اول
در مسجد بیتوتت فرمود عشای روز دوم از بلال بشارت صرف اموال شنیده تکبیر گفت و حمد الهی بجا آورده
تشریف بخانه فرمود هرگاه هدیه آنجا اینقدر بوده باشد حاصل تمام زمین را بر آن قیاس باید کرد پس قیمت قریه
زمین که حاصل خارج یکساله آن بالغ باین مبلغ است چه قدر خواهد بود پس در صورت تملک لازم می آید
که آنجناب حیات و ممات خود در حال غنا و توانگری گذرانیدند پس اللهم احینی مسکینا و امتنی چرا میخواندند غنا
منحصر در ملک نقدین نیست اگرچه وجوب زکوة مترتب بر آنست مالک جواهر ملوک را مسکین و مفلوک نمیتوان گفت

انرحیله گران برای اقتناع وجوب زکوة اینچنین حیل برمی انگیزند وحقوق مساکین ذوی رتبه را بخاک میریزند عالمی باسیری تعلیم کرده بود که اگر خزانهٔ سرکار را بفلوس بدل گردانند از وجوب زکوة مامون میمانند آنجناب که حضرت علی کرم الله وجهه را برای ادای دین وصی فرمود اشارتی بعدم ملکیت دارد زیراکه ادای دیون مقدم برادای فرائض است پس اگر اینهمه اشیا واسباب متروکه میگذاشت هیچ حاجت بوصیت آنحضرت نبود نشت رسم عرب است که ذوی القربی در حمایت ورعایت بهمدگر میبودند وتحمل بار عقل جنایت ودین مینمودند شرع از این امور را مثل قسامه مسلم ومستحسن فرموده انجااست که حضرت عمر رضی الله عنه پسر خود را عبدالله وصیت کرد که در ادای دیون من از بنی عدی مددی خواه اگر وفا کرد خیر والا از بنی فلان بن فلان تا بقریش در آن تجاوز مکن وحضرت ولایت مآب از اقربای آنجناب بود لهذا وصیت درینباب نمود نور دانچه میگویند که حضرت زهرا دعوی هبه فدک کرده وگواه بر آن حضرت علی وام ایمن آورده حضرت صدیق فرمود الرجل والمرأة یستحقانها پس اصلا ثبوت ندارد وچگونه تواند بود که میراث وهبه یکدگر متناقضین اند میراث میخواهد که فدک تا وقت آخر در ملک آنجناب بود وهبه مقتضی سلب آن یعنی در حیات بلکه در صحت از ملک آنجناب برآمده در ملک حضرت زهرا درآمده است وتناقض مستلزم کذب عجب که بر مردم خصوص بر حضرت صدیق طعن میکنند که حضرت زهرا معصومه ومطهره است از کذب دعوی او را شهود چرا میپایید وشهادت حضرت علی که نیز معصوم وطاهر از کذب است تنها بکار می آید چه جای که دیگری او را موافق بوده باشد پس این دعوی مذکور شهود طلبیدن وشهادت مذکوره را مزور تر از درجه نصاب دیدن تکذیب معصومین مطهرین از کذب نمودن است وخود تکذیب آن هر دو معصوم میکنند یکی را بر دعوی کاذب ناصب کرده اند ودیگری را بر شهادت زور قائم نموده اند تمام همت خود را بر آتش زنی بیگناهان میگمارند وآتشی که دامن اینها را گرفته است هیچ احساسی از آن نمیدارند وقطع نظر ازین مدار احکام شرعیات بر ایمان وشهادت است جناب رسالت گاهی انتظار وحی که محصل علم یقینی است نکشیده بهمین حجج شرعیه که مفید علم ظنی است اجرای احکام وفصل خصومات مینمود وبرای تدارک آن میفرمود من بشرم حق بطرف یکی میدانم وحکم بر طبق آن میکنم اگر میداند که حق او نیست نگیرد والا انچه من باو دهانیده ام قطعه از دوزخ است واگر آنجناب را علم بحادثه بغیر طریق شرعی حاصل میشد بطبق آن حکم نمیکرد چنانچه در حق زنکه مسنه که زناکاری او نزد آنجناب متحقق بود فرمود لو کنت راجمت من غیر شهود لرجمت فلانه پس بر تقدیر که بموداى کریمه تطهیر این حضرات طاهرات مطهرات از کذب بوده باشند دامن حضرت صدیق هم باین تطهیه متعلق گردیده باشد وبمقتضای این علم حضرتین مذکورتین را صادق در دعوی

دعوی فدک

و در شهادت دانسته باشد او را رضی الله عنه اجرای حکم بر وفق این علم روا نبود و شنیده باشی که حضرت علی رضی الله عنه
خلافت دعوی بر یهودی کرده نزد قاضی شریح برد و حضرت امام حسن را برای گواهی آورده بود قاضی بجهت علاقه
فرعیه قبول شهادت ننمود حضرت علی فرمود لست اهلا للقضاء لان الدعوی لبیت المال فیها تقبل شهادة
الفرع و وجه قول حضرت علی کرم الله وجهه آنست شهادت فروع در دعوی اصول که قبول ندارند برای آنکه
احتمال جلب منفعت است بسوی خود بطریق میراث و این احتمال جای است که دعوی اصول بملک خود بوده باشد
بخلاف دعوی بمال بیت المال که این احتمال آنجا منفی است حالا ببین که قاضی رد شهادت حضرت امام نموده حضرت
امیر که رد او را مردود فرمود وجه آن از وجوه شرعیه ذکر کرد و درین باب تمسک بعصمت که متثبت بکریمهٔ تطهیر است
ننمود و چگونه تمسک نماید که کریمهٔ مذکوره دلالت بر عکس آن چنانچه سابق مذکور شده دارد علاوه آنکه در شان او شان است
یهودی مدعی علیه این ماجرا مشاهده نموده اقرار بشهادتین کرده مسلمان شد که این عجب دینی است که در احقاق
حق بیگانه نه پاس امارت امیر خود مرعی میدارند و نه رعایت قرابت نبی خود آری اینقدر بثبوت رسیده است
چنانچه در سنن ابی داود مذکور است حضرت زهرا از جناب رسالت استیهاب قریهٔ فدک نمود لکن آنجناب مصلحتاً ابدا
اجابت نفرمود عن مغیرة قال جمع عمر بن عبد العزیز بنی مروان حین استخلف فقال ان رسول الله صلی الله
علیه وسلم کان له فدک وکان ینفق منها ویعود منها علی صغیر بنی هاشم ویزوج منها ایمهم وان فاطمة سالته ان یجعلها لها فابی فکانت
کذلک فی حیوة رسول الله صلی الله علیه وسلم حتی مضی لسبیله فلما ان ولی ابو بکر عمل فیها بما عمل النبی علیه السلام فی حیاته حتی مضی لسبیله
فلما ان ولی عمر عمل فیها بما عمل النبی علیه السلام فی حیاته حتی مضی لسبیله فلما ان ولی عثمان عمل فیها بمثل ما عملا حتی مضی لسبیله ثم اقطعها
لمروان اقطعه ایاها عثمان بن عفان فجعل مروان اقطعه ثلثیها بعد الملک ثلثها لعبد العزیز فجعل عبد الملک
ثلثه لولید وتدبیر علی النصف بینهما وجعل عبد العزیز ثلثه فلما ولی الولید جعل نصفه لعمر
بن عبد العزیز فی عمر یعنی ابن عبد العزیز فرایت امرا منعه النبی علیه السلام فاطمة لیس
لی بحق وانی اشهدکم انی قد رددتها علی ما کانت یعنی علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم شاید وجه
عدم اجابت یا همان وجه است که در عدم اعطار خادم سبق ذکر یافت یعنی حفظ حد و فقر و یاس جهان
علیا از مطلق لوث دنیا یا آنست که اگر قریهٔ فدک بحضرت زهرا عنایت فرماید برای هر کدام از ورثه یکی قریه
میباید چنانچه مرویست شخصی با آنجناب عرض کرد که من عبدی به پسر خود که بحضور همراه آورده بود دهیدکم
و ترا برین شاهد میگیرم آنجناب جواب داد تو آنقدر عباد در ملک خود داری که هر کدام را از پسران خود عبدی

هبه کنی گفت ندارم پس فرمود برو من شاهد نمیشوم نظر بهمین حدیث علما تفضیل بعضی اولاد بر بعضی را در اعطا مکروه
گفته اند بلکه ازواج با این اهم واقدم بودند زیرا که بعد انتقال آنجناب نکاح انها حرام است و اولاد و نفقه آنها از
جای دیگر میرسید حالا که بی شوهر میمانند یا که خواهند مرد از کجا خواهند خورد و برای نفقه حضرت مراجای مقررات
او سبحانه وتعالی که للذکر مثل حظ الانثیین فرموده حکمت در ان همین مرعی نموده که اناث را خود با سه دیگران
یعنی شوهران میگذارند و ذکور را بار دیگران بر خود بر میدارند و آنجا ست که آنجناب را فکر و اندیشه ازواج
خود که پس از من چگونه گذران خواهند نمود عارض خاطر مبارک میگردید چنانچه در حدیث شریف وارد است عن عائشة
ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یقول لنسائه ان امرکن مما یهمنی من بعدی ولن
یصبر علیکن الا الصابرون الصدیقون قالت عائشة یعنی المتصدقین ثم قالت عائشة لابی
سلمة بن عبد الرحمن سقی الله اباک من سلسبیل الجنة وکان ابن عوف قد تصدق علی
امهات المومنین بحدیقة بیعت باربعین الفا نوشته اند که چهل هزار دینار بود اگر در دعوی وراثت
تخصیص فدک مروی نمیبود رفع تناقض بحمل اول بر مطلق وحمل دوم بر مقید میشد لکن در صحیح بخاری بروایت
عن عائشة ان فاطمة والعباس اتیا ابا بکر یلتمسان میراثهما من ارض فدک وسهمه من خیبر
فقال ابو بکر سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا نورث ما ترکناه صدقة انما
یاکل ال محمد فی هذا المال والله لقرابة رسول الله صلی الله علیه وسلم احب الی من ان اصل
قرابتی الا آنچه سابق مذکور شد قیل لزید رضی الله عنه ان ابا بکر انتزع من فاطمة فدک فقال انه
کان رحیما وکان یکره ان یغیر شیئا ترکه رسول الله صلی الله علیه وسلم فاتته فاطمة رضی الله
عنها فقالت له ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اعطانی فدک فقال هل لک بینة فشهد
لها علی و ام ایمن فقال رجل وامرأة تستحقینها ثم قال زید والله لو رجع الامر فیها الی لقضیت
بقضاء ابی بکر رضی الله عنه پس غالب که از زبان همین مردم وضاع وضاع که تا آنکه تبری از شیخین
از و نشنوند در رکاب او حاضر بودند شنیده باشد پس با علم بوضع آن بر تقدیر فرض و تسلیم یا بی علم بوضع بطریق
حکایت ذکر نمود و الا بطریق روایت بسند آن ذکر میکرد و بعد از ان تصویب و تصدیق حکم صدیق کرده تخطئه
آنها می نمود قوله انه کان رحیما اشارتست بقول جاهل که گفته بود ان ابا بکر انتزع من فاطمة فدک یعنی
ابو بکر رحیم بود ملک کسی از و کشیده گرفتن منافی رحم است پس از جگر گوشه [illegible] صلی الله علیه وسلم ملکی

که آنجناب ببه کرده باشد چگونه خواهد کشید وقوله کان یکره ان یغیراه اسناد تغیر بابی بکر کرده اشارت بآن نمود که تره که
آن جناب نبود والا پس از انتقال آنجناب تغیری وانتقالی دران از ملکیت آنجناب بملکیت ذوی قرابت خود که
واقع شده وابو بکر بکرده بیدانست که خود احداث تغیری دران نماید و مملوک ورثه گرداند پس چنانچه این متروکه
در عهد آنجناب بود همچنان نگاه داشت و بر عدم مملوکیت که وصف قلیل آن بود واگذاشت پس در تضمن ایما
بخصوصیت تصدیق قول و فعل صدیق که در قضیه دعوای میراث است نیز فرمود نوب اعظم منازعتها و مخالفتها
واقعه جمل و صفین بود و آن هر دو از واقعه شهادت حضرت عثمان متولد گردید حضرت عثمان رضی الله عنه کوه
حلم بود حیرت ایزد آمد زلزله در زمین افگند و عالمی را از بیخ و بن برکند و منشا این مخالفت هم اختلاف علمی بود یعنی
هر یکی بظن و رای خود حق بطرف خود میدانست و در واقع واقعه شهادت عثمان بنحوی بوقوع آمد که آرای
مردم را یا رای وصول بحق نماند ورثه حضرت عثمان که صورت واد خواه اینجا ندیدند جبه بخون آلوده و دست
وانگشتان بریده حضرت نایله زوجه عثمان را همراه گرفته بسوی معاویه بنابر قرابتی که فیمابین بود دویدند آنجا
غوغا و بلوا بحدی شد که همیشه تا مدتی بعد نماز جمعه بحضور جماعت مسلمین برای زیارت حاضر میکردند انقدر نوحه و فریاد
و داد و بیداد میشد که هر جمعه قیامت قایم میگردید همه نفوس ترحم بر مظلومی نمود و بمنزله یکنفس گردیده کمر همت بقصاص
بحکم کریمه قصاص و بر قتل خارجیان بحکم کریمه والذین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فسادا
و بمقتضای حدیث که خروج از طاعت امام خروج از طاعت خدا است و بستند و رای حضرت عایشه رضی
الله عنها که بگفته حضرت زبیر باین وادی آمد فوج فوج از مردمی که استحسان این عمل در خاطر آنها جاگرفته بود
بزبیر پیوستند و مرکوز خاطر هر دو فریق آنکه حضرت علی کرم الله وجهه که نه خود اقامت حدود و احکام شرعیه
مینماید و نه بدست دیگری حواله میفرماید صریح دلیل بر آنست که در حمایت و رعایت این قوم است و من حال
بین حدود الله فقد حاد الله و من یحادد الله و رسوله فان الله شدید العقاب بلکه بظنون
مخالفین آنکه حضرت علی خود باعث فتنه و فساد و رنج اینهمه مواد بود و آن رعایت و حمایت بلکه داخل
کردن رئیسان خارجیان مثل محمد بن ابی بکر و مالک بن اشتر وغیره در حلقه شیعیان و مقربان خود مؤکد
و مؤیدان ظنون گردیده گفتن مصریان حضرت علی را که تو مارا نامه بدست عمار یا سر فرستاده طلبیده
اینجا آوردی و اکنون از نصرت ما ردی بقفا بردی علاوه آن آتش شد و حضرت علی که
انکار قول آنها مینمود و برائت خود از نیکار دستی خود در دفع اضرار اشرار که [illegible] [illegible] میفرمود و [illegible]

لعن بر قاتلان عثمان چنانچه سابق در ینباب حدیثی از طریق اہل بیت مذکور گردیده میکرد و چون حق بحقیقه تفتیشیه تحرائن مذکوره وغیر مذکوره مشتبه وملتبس بباطل گردیده بود هرکه بخاطر احدی از انها نرسید لکن اکثری از اصحاب که همه ثقات وعدول اند و واقعه مذکوره بشاهده انها بوقوع آمد بلکه در صلح ذات البین و رفع نزاع فتنتین سعی مینمودند همه بحقیت قول علی قایل بودند تا آنکه مروان که دخیل بلکه اصیل درین واقعه بود اعتراف مینمود که در رفع این شر از علی زیاده تر دیگری نبود ما که لعن بر و میکنیم انتظام امور خود در همین میبینیم و مدار ظنون مخالفین بر سماع اخبار است با آنکه رواة مجهول الحال اند ولیس الخبر کالمعاینة علاوه آنکه جناب اقدس در شان او زمود الحق یدور حیثما دار علی و بعمار اخبار نموده بود تقتلك الفئة الباغیة نوشته اند چون خبر کشتن عمار یاسر بعمرو بن العاص رسید گفت شنیده بودم رسول خدا صلی الله علیه وسلم که میفرمود یا عمار تقتلك الفئة الباغیة معاویه جواب داد قاتل او کسی است که او را بجنگ آورده بود عمرو بن العاص استحسان جواب نمود لکن پسر او عبید الله عمرو بن العاص گفت اگر قاتل عمار علی باشد قاتل حمزه نبی خواهد بود صلی الله علیه واله وسلم باید دانست که جمع بمجاز وقتی است که حقیقت متعذر بود زیرا که حقیقة متحقق است که قاتلان در حقیقت ونفس الامر باغی بودند اگرچه بفهم و زعم خود یا خود را باغی ندانند پس هیچ ضرورت بارتکاب مجاز نیست و معاویه که خود را داعی و ساعی بسوی حق میدانست و علی را از باغیان و خارجیان می شمرد نسبت قتل عمار بسوی علی نموده والا خبر مخبر صادق را محل صدق نمیبود زیرا که نسبت قتل اگرچه بسوی او حقیقة است لکن بغی را در و بحسب زعم او اصلا تحقق نیست پس خبر مقید بانتفاء قید کاذب میگردید در صورت نسبت قتل بعلی گو که نسبت مجازی است لکن بغی متحقق [illegible] خبر صادق می آید اگرچه مجاز باشد در نسبت و همچنین مجاز در کلام عبد الله بن عمر رضی الله عنهما نیز وارد است وقتی که حجاج در عهد خود حمل سلاح را در موسم حج که سابق محذور بود مامور نمود یکی بعبد الله بن عمر شمشیر زد حجاج بعیادت آمده پرسید من قتلك گفت قتلنی من امر بحمل السلاح فی الموسم و نیز همچنین مجاز در کلام نبوی علی صاحبه الصلوة والسلام آمده است روی البخاری فی باب علامات النبوة فی الاسلام بسنده عن عبد الله بن مسعود قال انطلق سعد بن معاذ معتمرا قال فنزل علی امیة بن الخلف ابی صفوان وکان امیة اذا انطلق الی الشام فمر بالمدینة ینزل علی سعد فقال امیة لسعد انتظر حتی اذا انتصف النهار وغفل الناس انطلقت فبینما سعد یطوف اذا ابو جهل فقال من هذا الذی یطوف بالکعبة فقال سعد انا سعد فقال ابو جهل تطوف بالبیت آمنا وقد آویتم محمدا واصحابه فقال نعم فتلاحیا بینهما

فقال امية لسعد لا ترفع صوتك على ابي الحكم فانه سيد اهل الوادي ثم قال سعد والله لئن منعتني ان اطوف بالبيت لاقطعن متجرك بالشام قال فجعل امية يقول لسعد لا ترفع صوتك وجعل يمسكه فغضب سعد فقال دعنا عنك قال سمعت محمدا صلى الله عليه وآله وسلم يزعم انه قاتلك قال اياي قال نعم قال والله ما يكذب محمد اذا حدث فرجع الى امرأته فقال اما تعلمين ما قال لي اخي اليثربي قالت وما قال قال زعم انه سمع محمدا يزعم انه قاتلي قالت فوالله ما يكذب محمد قال فلما خرجوا الى بدر وجاء الصريخ قالت له امرأته اما ذكرت ما قال لك اخوك اليثربي قال فاراد ان لا يخرج فقال له ابو جهل انك من اشراف الوادي فسر يوما او يومين فسار معهم حتى قتله الله وروى بسند آخر في كتاب المغازي وفيه لقد سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول انهم قاتلوك

بعضی شارحین ضمیر انه والضمیر الراجع بسوی ابی جهل تنها و مع اتباع میگردانند چون امیه در بدر بدست بلال یا دیگری کشته شد نسبت قتل او بسوی ابی جهل که در کلام نبوی وارد است مجازی میگیرند که او باعث بود بر برآمدن او پس نسبت قتل بسوی باعث کرده شد و بعضی این هر دو ضمیر را راجع بسوی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم تنها و مع اصحاب میگردانند و درینصورت هم اگرچه نسبت مجازیست لکن نه از قبیل اول که ما نحن فیه است بلکه از قبیل قتل الامیر اللص ازینجا مردم چند فرقه متفرق گردیدند بعضی تضلیل و تفسیق هر سه فرقه میکنند و اینها بعضی از معتزلیان اند میگویند اگر اینها گواهی بر خرید یا فروخت ادنی چیزی قابل القبول دهند بنا بر فسق اینها قبول نداریم و بعضی تکفیر اینهمه میکنند و اینها خوارج اند و بعضی تکفیر همان دو فرقه که محاربان علی اند کرم الله وجهه مینمایند و فرقه که از قدیم رعایت خصوصیات جناب نبوی میکردند و محبتها باز از جهات خصوصیتها داشتند تا حال بر همان منوال هستند اگر حضرت معاویه عمدا طریق غیر حق میگرفت هیچ در تعظیم او که از جهت صحبت است فتوری نمیرفت چه جا که بطریق خطا است و خطا هم اجتهادی این از آداب نبوی است که رعایت آن بر مومنان واجب و امره فیما بینه و بین الله مفوض الی الله کما روی عنه فی البستان لابی اللیث اما ابوبکر فما مال الی الدنیا وما مالت الدنیا الیه واما عمر فقد مالت الدنیا الیه وهو ما مال الیها اما عثمان فقد مال الیه الدنیا وهو مال الیها اما نحن فقد تمرغنا تمرغ الدابة فلا ادری الی ما نصیر به گاه بنای محبت با هر مخصوص بقدر خصوصیت خواهد بود نزد آنجناب هر یکی از بنات برتبه حضرت زهرا بود و نه هر کدام از اسباط بدرجه حسنین و نه هر احدی از اقربا منزلت علی داشت و نه هر فردی از اصحاب فضیلت شیخین اگر گویند باعث بر جنگ در حقیقت طلب ریاست و خلافت بود و داعیه قلبیه را بدعوای لسانی مستور میداشت گوییم عالم سر خفیات و دانای قلوب و نیات او سبحانه و تعالی است و ما بحسن ظن بمومنان مامور ایم معهذا هر چه از زبان او شنیدیم و آنچه از اعمال

او دیدیم مطابق یافتیم که چون اقتدار یافت در اقتصاص و انتقام شتافت تا که محمد ابن ابی بکر را با وجود شفاعت
عبد الرحمن ابن ابی بکر که از همراهیان عمرو بن العاص بود کشته و شکم اسپی یا جمازه‌ای دوختند و در آتش سوختند
در اینمحل اینقدر تامل است که اگر محاربه و مقاتله برای قصاص بود میبایست مدار مصالحه بر وجود عدم قصاص میشد
و تعیین حکمین و مهلت شش ماه برای آن میبود که در قرآن تدبر و تفکر نموده حکم قصاص را که در صورت رد و داد و جسد
میگیرد و یا نه برآرند و اینجا بنای صلح بر تعیین خلافت نهادند و تفرد حکمین و تصفح و تفحص قرآن در مدت معلومه برای استنباط
حکم خلافت کردند و نیز منازعت با حضرت امام حسن برای چه بود قتلی که بزعم آنها بر پدر روا شده بود آنرا بر پسر
بطریق ارث جاری نمیتوان نمود بر تقدیری که پسر با پدر در اهراق دم عثمان از جمله انصار و اعوان بود
یا خارجیان عثمانی که در زینهار پدر بودند بعد فوت او در زینهار پسر درآمدند و از تهمت قتل او هم تبرا جسته دیدید
پس بعد خلع خلافت ترک امر واجب چرا کردند میتوانند که در جواب بگویند منشا رقابتها اوائل همین قصاص
و انتقام بود لکن چون دیدیم که علی خارجیان را داخل شیعه های خود کرده با استیفای قصاص و اقامت حدود
بر آنها راضی نمیشود پس براجرای قصاص بنفس خود کجا تن میدهد و گردن می نهد خارجیان جماعه کثیره هم
غفیر اند انتقام از اینها از کسی بوقوع می آید که تیغ سیاست و ریاست بی مزاحمت و مخاصمت دیگری در دست او بوده باشد
پس اول از حال خلافت باید دریافت که از آن کیست اگر از آن علی است خون عثمان برباد میرود اگر از آن
ماست دیگر خون او و خون بسیاری بخاک ریخته میشود و منازعت با حسن ابن علی نیز برای همین بود تا خلل
خلاف و خلافت از میان برخیزد و دل دلخواه بر سر بدخواهان ستیزد پس از آنکه جمهور خارجیان کشته شوند
اگر معذرت می نماید عهدی و وعده‌ای که بنای صلح بر آن نهاده ایم و امان مال و جان داده ایم زنده بمانند
مضایقه ندارد که شر قلیل برای خیر کثیر اختیار کرده میشود بر تقدیری که این همه برای طلب ریاست بود نهایتش
اینکه مرتکب معصیه شده و سخن در عصمت نبود تا نقصی وارد گردد بسیار بود که از بعضی صحابه بحضور آنجناب
اقدس بمقتضای بشریت اموری که مستوجب کفارت و قصاص و جلد و رجم و قطع ید است صدور مییافت و آن
مستلزم سلب شرف صحبت نمیشد و مستعقب اهانت و ترک تعظیم نمیگردید ظاهر و هویداست که علی او رضی الله عنه
نه بر طبق سنت رسول خدا بود صلی الله علیه وسلم و نیز بر سیرت خلفاء مقتدای اهل سنت آری از زبان بعضی از علما
کلمه طاعنه بر آمده است اگرچه بیشتر نموده رسول خدا صلی الله علیه وسلم که هرگاه ذکر یاران من بمیان آید سکوت
نمایید اعراض و اغماض اولی بود لکن بیان احکام و شرائع اسلام داعی بر آن شده باشد مثل مطاعنی که

محدثین در حق روات میکنند و آنرا باوجود آنکه غیبت است به نیت اینکه اساس اسلام مباح بلکه مستحسن میدانند
بعضی از اصحاب بحضور او رضی الله عنه طعنی نیز میکردند روی ابو داود فی سننه عن تقية عن بحير عن خالد
قال وفد المقدام بن معدی كرب و عمرو بن الاسود و رجل من بنی اسد من قنسرين الی معوية بن ابی
سفيان فقال معوية للمقدام اعلمت ان الحسن بن علی توفی فرجع المقدام فقال له فلان اتعدها
مصيبة قال ولم لا اراها مصيبة وقد وضعه رسول الله صلی الله عليه وسلم فی حجره فقال
هذا منی وحسين من علی فقال الاسدی جمرة اطفاها الله قال فقال المقدام اما انا فلا ابرح حتی
اليوم حتی اغيظك واسمعك ما تكره ثم قال يا معوية ان انا صدقت فصدقنی وان انا كذبت
فكذبنی قال افعل قال انشدك بالله هل سمعت رسول الله عليه السلام ينهی عن لبس الذهب
قال نعم قال انشدك بالله هل تعلم ان رسول الله عليه السلام نهی عن لبس جلود السباع والركوب
عليها قال نعم والله لقد رايت هذا كله فی بيتك يا معوية فقال معوية قد علمت انی لن انجو منك
يا مقدام وقال خالد فامر له معوية بما لم يامر لصاحبيه وفرض لابنه فی المائتين ففرقها المقدام
علی اصحابه قال ولم يعط الاسدی احدا شيئا مما اخذ فبلغ ذلك معوية فقال اما المقدام فرجل
كريم بسط يده واما الاسدی فرجل حسن الامساك بسبيه ولهذا علما او را رضی الله عنه از ملوک میشمارند
و از عداد خلفا می برارند و مخبر صادق فرموده بود عن نعمان بن بشير عن حذيفة قال قال رسول الله
صلی الله عليه وآله وسلم تكون النبوة فيكم ما شاء الله ان تكون ثم يرفعها الله تعالی ثم
يكون خلافة علی منهاج النبوة ما شاء الله ان تكون ثم يرفعها الله تعالی ثم يكون ملكا عاضا
فيكون ما شاء الله ان يكون ثم يرفعها الله تعالی ثم يكون خلافة علی منهاج النبوة ثم سكت قال حبيب
فلما قام عمر بن عبد العزيز كتبت اليه بهذا الحديث اذكره اياه وقلت ارجو ان تكون امير
المومنين بعد الملك العاض والجبرية فسر به واعجبه ترا میباید که صحابه را بفرموده جناب اقدس نشانه
تیر مطاعن نگردانی و بمودای من احبهم فبحبی احبهم ومن ابغضهم فببغضی ابغضهم محبت و بغض ایشانرا ملازمت
محبت و بغض آن جناب دانی عنان ظلم بدست اختیار خود گیر که اگر سر مویی در پی بدی نیکان نیز سر
نهی ادای حق انتقام بسکوت و صموت است نه بتکلم بکلام ترا قاضی و حکم نکرده اند و متخاصمین بدر تو رجوع
نیاورده تو خود خواه مخواه بر مسند قضا و حکومت نشسته بشهادت که بر سبیل تسامع است حکم ظلم و کفر بر غائب

میکنی بر طبق من جعل قاضیا فقد ذبح بغیر سکین قاضی مجعول مقتول است پس قاضی جاعل قضای خود در دنیا
خود را بدست خود میکشد و در آخرت بوداى حدیث عذاب ابدی میکشد او سبحانه در شان غیبت گویان و عیب
جویان کریمهٔ ایحب احدکم ان یاکل لحم اخیه میتا فرستاده پس کسانیکه مردهای خاک شده را بد میگویند بجای
گوشت در دهان اینها خاک خواهد افتاد حضرت علی رضی الله عنه کفر و نفاق را از محاربان خود نفی نموده اخواننا
بغوا علینا فرموده تو که دعوی محبت داری چرا سر رشتهٔ متابعت از دست میگذاری و طریق مخالفت تام پیش
میگیری نفی کرده او را که کفر و نفاق است ثبت میکنی و اثبات فرموده او را که ایمان و اسلام است نفی
میکنی دانی نور اصل این شجر عناد و شر این نار شر و فساد عبد الله بن سبا است که یهودی بود توریت و انجیل
هر دو میخواند و بطلاقت لسان سخن در هر باب میراند در عهد حضرت عثمان رضی الله عنه قبول اسلام کرد و بنای
اسلام او بمثابه بنای مسجد ضرار بر افساد و اضرار بود اول مجالست و ملازمت حضرت علی کرم الله وجهه اختیار
نمود و آن کامل العبودیة را بالوهیت ستود و خواست که بطریق اطراد مدح و ثنا مکری باز دو بمکر و تزویر در جمیع
جماعهٔ مومنین تفرقهٔ شرک انداز دلکن اسد الله الغالب کی مغلوب مکر ثعالب میگردد او را از شرف حضور مردود و مهجور
فرمود پس بسبب بعضی معاملات چنانچه فرزند عمر رضی الله عنه کینه گرفته بود با حضرت عثمان نقار و عداوت پیدا
کرده رخت اقامت بمصر برده دلهای مردم بدست آورده بسحر بیان و فصاحت لسان ذهن نشین نمود که
خلافت حق علی است و امارت عثمان غصبی و جعلی و دغلی چون بنای خلافت حضرت عثمان بر خلافت شیخین
بود نسبت ظلم و غصب تا بشیخین سرایت نمود و عداوت ظالم بانی و ثانی و ثالث در رکس ولها متمکن گشت
و تولی جهت ابداع نموده دلیل بر آن از کریمهٔ ان الذی فرض علیک القرآن لرادک الی معاد آورد دنیا
که معبری بیش نیست چون ضمیر او بسوی آن همیشه راجع و عائد بود معاد محمدی قرار داد معنی کریمهٔ مذکوره و
الله هو العالم بیان الذی فرض علیک القرآن لرادک به الی معاد ایراد موصول و صلهٔ مذکوره تنبیه
بنیه بر حذف جار و مجرور است والا ظاهر اسلوب کلام درین مقام ان الله لرادک الی معاد بود ان الذی
فرض علیک القرآن چرا فرمود و مراد از معاد هو العالم بما اراد ذات او سبحانه و تعالی چنانچه در مواضع عدیده
از کلام مجید بمعادیت خود خبر میدهد الی الله المصیر و الیه ترجعون و الی الله تصیر الامور الی غیر ذلک و نیز
در قرآن وارد هو الذی یبدء الخلق ثم یعیده و المبدئ و المعید از اسماء حسنی است و او سبحانه تعالی بدء مو
بدء خلق از خود کرده است نه از جای دیگر که آنجا دیگر را جای نیست پس او سبحانه و تعالی هم بادی و هم مبدئ

وهم مبدأ او ظاهر است که عود هر چیزی بسوی مبدأ خود است پس هادی ومبدئ ومبدأ ومعید ومعاد همه او
لکن معاد بردو نحو است بطریق موت اضطراری وبسوی آن اشارت است باین آیه کریمه مذکوره لیجزی
الذین امنوا وعملوا الصالحات بالقسط والذین کفروا لهم شراب من حمیم وعذاب الیم بما کانوا
یکفرون بطریق موت اختیاری ونزول قرآن برای هدایت همین طریق است وآن عبارت از ترک
اختیار وتسلیم کلی بقادر مختار او صلی الله علیه وسلم یا حی یا قیوم برحمتک استغیث اصلح لی شانی کله
ولا تکلنی الی نفسی طرفة عین بمثل یا رب کلنی کلایة الرضیع دعا میفرمود وهم خلق او صلی الله
علیه وسلم چنانچه در حدیث حضرت عایشه رضی الله عنها است قرآن بود لیکن ذات او سبحانه وتعالی معاد است
صلی الله علیه وسلم ومعاد دیگران هم خواه بیک معنی خواه بهردو معنی ذات او است بهشت و دوزخ وبالجمله
دار الآخره که معاد مینامند بنا بر آنست که محل تجلیات خاصه ذات است پس معادیه آن بالتبع است نه بالذات
ومقدم ما بالتبع را در جای خود نمود رب ابن لی عندک بیتا فی الجنة آیات سابقه ولاحقه هم باین معنی است
درینمحل تفاسیر هم باید دید تا چه نوشته اند بهر حال همین عقیده در نهاد دلهای شما نهاد از روی تعجب میگفته
چه شده است مردم را که برجعت عیسی قایل میشوند وبرجعت محمد نمیگردند اصل قول رجعت غرس نو باوه ویهود
هر یکی بر آن شاخ وبرگی افزود کلینی در روضه اثبات رجعت حضرت امام حسین رضی الله عنه مینماید که در بنیا بسند از
عبد الله القسم البطل روایت میکند از ابی عبد الله علیه السلام فی قوله تعالی وقضینا الی بنی اسرائیل فی الکتاب لتفسدن
فی الارض مرتین قال قتل علی بن ابی طالب علیه السلام وطعن الحسن علیه السلام ولتعلن علوا کبیرا
قال قتل الحسین علیه السلام فاذا جاء وعد اولیهما فاذا نصر دم الحسین بعثنا علیکم عبادا لنا اولی بأس
شدید فجاسوا خلال الدیار قوم یبعثهم الله قبل خروج القائم علیه السلام ثم رددنا لکم
الکرة علیهم خروج الحسین علیه السلام فی سبعین من اصحابه علیهم البیض المذهب لکل البیضة
وجهان المودن الی الناس ان هذا الحسین قد خرج لا یشک المومنون فیه وانه لیس بدجال
ولا شیطان والحجة القائم بین اظهرهم فاذا استقرت المعرفة فی قلوب المومنین انه الحسین
علیه السلام جاء الحجة الموت فیکون الذی یغسله ویکفنه ویحنطه ویلحده فی حفرته
الحسین بن علی علیه السلام ولا یلی الوصی الا الوصی نمیدانم که تولیه تجهیز وتکفین موصی بخیر جناب باری بکی بجا
شاید که چون امور اخروی او لوی آنجناب وابسته بوصی یعنی حضرت علی بود برای ترتیب امور او

اولوی آنجناب وابسته بوصی او یعنی حضرت بود برای ترتیب امور اخروی تا نوی نیز او را کرم الله وجهه برمیخیزانند
باز بمقتضای قوله لا یلی الوصی الا الوصی برای هر وصی وصی دیگر را زنده میگردانند پس برای وصی حادی عشر که
امام عسکری است مشکل خواهد افتاد که وصی ثانی عشر پیش ازین درگذشته است مگر آنکه او را باز گردانند و این
دوره را باز از سر گردانند تا که این دورها مسلسل بدره قیامت متصل گردد یا یکی ازین حضرات در دنیا تا قیامت
اقامت گیرد در بعثت حشر او راجع همین رجعت شود در تفسیره که بمذکور طرفه کاری کرده است بنی اسرائیلیان بر گذشته را
در عهد محمد باز آورده است یا محمدیان را در عهد اسرائیلیان برده ذکر چیز را درین کلام است که صاحب فهم بگفتن و
نوشتن خوب میداند سخن مختصر آنکه این قول لمغویات شهر لیات اذواق و مواجید مداریان و جلالیان باقی میماند
حاشا که این کلام از حضرت امام خواهد بود و بعضی قائل اند بآنکه عاصیان حقوق اوصیا را نیز بعد رجعت اوصیا بدار
دنیا میکشند تا در مقام انتقام بازای تلذذ و تنعم لذت تاذی و تالم چشیند مرجع قول برجعت آنست که گویا او سبحانه
وتعالی را از شدت فوران و سوران آتش غضبی آنقدر صبری نماند که انتظار یوم الجزا که خود آنرا قریب میگوید
نماید برای جزا و سزای اعمال ظلمه در همین دار العمل حشری و قیامتی قائم میفرماید کاش در آنوقت اینها هم محشور
شوند تا بمشاهده آرزوهای خیالی مسرور شوند کاش هریکی ازین ائمه مظلومین اگر زیاده نباشد باری بقدر مدت
خلافت ظالم خود بر سریر خلافت نشیند و این دولتخواهان را بر مسند ریاست و اجرای احکام ممالک مصر و عراق
و شام نشانند تا اینها هم باستقصای هوای غضبانی شاد شوند و هم باستیفای هوای شهوانی و نفسانی بامراد
گردند بهر حال یکی این و دگر صد چندین سخنها حاضران را بوعظ و تذکیر و غائبان را به پیام و تحریر معقول و معتقد ساخت
و درجات و فضائل برفع ناصب و کسر غاصب بیان نموده لوای خروج بر خلیفه وقت برافراخت روافض و خوارج
هر دو ازین منشعب گشتند کانهما صنوان من دوحة واحدة لکن در اوائل حدوث درین دو فرقه اتحاد ذاتی و
تغایر اعتباری که خارجیان شیعه عثمان و روافض شیعه علی اند درمیان بود چون بعضی ازینها تا فی الحال عطف
عنان ازین عقیده نموده شمشیر خروج بر خلیفه وقت حضرت علی کرم الله وجهه کشیدند و عقیده دیگر که منتظم آن
تحقیر و تکفیر اهلبیت است برای خود تراشیدند تفرقه و عناد از جهت تباین اعتقاد درمیان افتاد آنها سب شیخین
میکنند و اینها سب ختنین چرا نباشد آخر این هر دو ابنای سبا اند حالا شائع اطلاق خارجی بر همینهاست که جامع
بین الخروجین اند این یهودی متسلم در ملت اسلام همان کرد که آن یهودی متنصر در ملت نصاری کرده بود
چنانچه ملت نصاری باثاره فتنه آن یهودی متفرق چند فرقه گردیده ملت اسلام بشمشیر شقاق و نفاق این

یهودی دونیم گشته بهر پاره چند پاره شد بعدوی که مخبر صادق خبر داده بود رسید او سبحانه و تعالی میفرماید لتجدن
اشد الناس عداوة للذین امنوا الیهود والذین اشرکوا مصداق این کلام معجز قرین که این یهودی حسب
ظاهر طریق یهودی بیهوده زیر سایهٔ شجرهٔ طیبهٔ اسلام بآرام نشسته در باطن کمر بکین و کمین بسته به تیر خلاف آن شجر را
که نخل وار سرو پای او بجای اثمار همه بکار است بشابه شجر خلاف ناکاره پاره پاره ساخت و هر پاره بطرفی آواره کرده
از بهر گرد دور انداخت و آخر کار اینهمه را هیمهٔ آتش دوزخ نمود الا ما شاء الله که در حفظ و صیانت امانت او سبحانه و
تعالی بود فی المشکوة عن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لیاتین علی امتی کما اتی علی بنی
اسرائیل حذو النعل بالنعل حتی ان کان منهم من اتی امه علانیة لکان فی امتی من یصنع ذلک وان بنی اسرائیل
تفرقت علی ثلث وسبعین ملة وتفترق امتی علی ثلث وسبعین ملة کلهم فی النار الا واحدة قالوا من هی
یا رسول الله قال ما انا علیه واصحابی رواه الترمذی وفی روایة احمد وابی داود عن معویة ثنتان و
سبعون فی النار و واحد فی الجنة وهی الجماعة وانه سیخرج فی امتی اقوام یتجاری بهم تلک الاهواء کما یتجاری
الکلب لصاحبه لا یبقی منه عرق ولا مفصل الا دخله یعنی که ظلمت شام شوم بدعت نمودار شد اهل بدع و اهوا که در سطوت
نور سنت در بقضا و اختفا داشتند بشابه پروانه که بزبان عرب ولد الزنا است بیرون برآمده هر جا نوری دیدند برای
چراغ کشی انجا دویدند پس خوارج از جملهٔ اهل اهوا به مدافعت و منازعت اهل سنت و جماعت پیش از همه خروج
نمودند لکن زمان خروج این اشرار و زمان دجال نا متقارب بود بقیهٔ زمان دجالون کذابون بشابه جساسه دجال که وانه
رویه تمیم الداری در جزیره خزیده سکونت ورزیده اند بعد چندی اهل اعتزال از گوشهٔ عدم قدم بیرون زده در فضای
عالم منتشر گشتند و بعضی از ائمهٔ اهل سنت را بجور و جفا کشتند مدتی بدولت و شوکت گذرانیده آخر متنزل بکنج گمنامی گردیده
رو بسوی زاویهٔ بادیه گردانیدند بعد آنها مدتی است که فرقهٔ شیعه شیوع گرفته روز افزون میشوند تا آنکه اکثری از
اهل سنت باین مذهب گرویده جاکیان بتوسط مستحیل ساربان گردیده بجر بار میروند باید دید که زندقهٔ
در عالم چنها سیمانند ونام دیگران از میان میرود بحکم لا تقوم الساعة الا علی شرار الناس قیام قیامت بر اینها
میشود یا فرقهٔ دیگر را که باقتضای قرب قیامت نیز از اینها خواهد بود بعرصهٔ روزگار و بروی کار می آرند و اینها
که اراده کاوست آنها را هم بر منزلت استبار دا اقتدا نگاه میدارند چنانچه دو صد سال تخمینا گذشته باشند که فرقهٔ
تازه تر حدوث نموده سید محمد جونپوری را با وجود فقدان شواهد و علامات مهدویت ستوده اند و در شان
آن مهدی مصنوع حدیثی من انکر المهدی فقد کفر موضوع کرده اهل سنت را کافر میدانند و نماز عقب اینها

میخوانند والله هو العالم بما فی صدورهم و بعد از مدة الود و د والصد و در فرقهٔ اهل سنت درین زمان
غربت و کربت در احتیاط و انقیاد دین و اسلام برطبق فرمودهٔ علیه الصلوة والسلام الحافظ لدینه کالقابض
علی الجمر میکوشند و بر تغییر ظواهر و بواطن مردم بملاحظهٔ وعید شدید که هرکه در دل خود بر منکری نپذیرد از ایمان بقدر
دانهٔ خردل بر نخورده و در دل میجوشند و بزبان خموش شدند اما سبب آنکه این اهل هوا بنا بر میروند کفر است یا معصیت
اگر معصیة باشد پس وجهش ظاهر که نفس بدعت خود بد معصیتی است که بمضمون حدیث مذکور مثل داء الکلب
مسری نیست که صاحب خود را از اوصاف انسانی بر آورده بصفات و اصوات کلبی منقلب میگرداند و اگر کفر
است پس وجه آن خواهد بود علما درین باب اختلاف فیما بین خود ها دارند بعضی تکفیر معتزله میکنند بعلت آنکه
افعال عباد را مخلوق آنها میدانند و مخلوق را خالق میگردانند و بعضی تکفیر شیعه بسبب سب شیخین و بعضی تکفیر خوارج
بسند حدیثی که عنقریب می آید و بعضی اینهمه را کافر میدانند و در معرض سند حدیثی که مدلول آن تکفیر مکفر مومن است
میخوانند مذهب اهل سنت بمتابعت حدیث و سنت که درین باب وارد است آنکه تکفیر احدی از اهل قبله نمی نمایند
و زبان را به بدگوئی بدگویان نمی آلایند شیخ کمال الدین ابن همام در بیان اقسام بغاة در فتح القدیر مینویسد الثالث
قوم لهم منعة و حمية خرجوا عليه بتأويل يرون انه على الباطل كفرا و معصية يوجب قتاله بتأويلهم
وهؤلاء يسمون بالخوارج يستحلون دماء المسلمين واموالهم ويسبون نسائهم ويكفرون اصحاب
رسول الله صلى الله عليه وسلم وحكمهم عند جمهور الفقهاء وجمهور اهل الحديث حكم البغاة وعند
مالك يستتابون فان تابوا والا قتلوا لفسادهم لا لكفرهم وذهب بعض اهل الحديث الى انهم مرتدون
لهم حكم المرتدين لقوله صلى الله عليه وسلم يخرج من آخر الزمان قوم احداث الاسنان سفهاء الاحلام
يقولون من خير قول البرية يقرؤن القرآن لا يجاوز حناجرهم يمرقون من الدين كما يمرق السهم من
الرمية فاينما لقيتموهم فاقتلوهم فان في قتلهم اجرا لمن قتلهم يوم القيمة رواه البخاري وعن ابی
امامة انه راى رؤسا منصوبة على درج مسجد دمشق فقال كلاب اهل النار كلاب اهل النار كلاب اهل
النار قد كان هؤلاء مسلمين فصاروا كفارا قيل يا ابا امامة هذا شيء تقوله قال سمعت النبي صلى الله عليه
واله وسلم قال ابن المنذر لا اعلم احدا وافق اهل الحديث على تكفيرهم وهذا يقتضي نقل اجماع
الفقهاء وذكر في المحيط ان بعض الفقهاء لا يكفر احدا من اهل البدع وبعضهم يكفرون بعض اهل البدع وهو
من خالف ببدعته دليلا قطعيا ونسبه الى اكثر اهل السنة والنقل الاول اثبت نعم وقع في كلام اهل المذاهب تكفير كثير لكن

ليس من كلام الفقهاء الذين هم مجتهدون بل من غيرهم ولا عبرة لغير الفقهاء والمنقول عن المجتهدين ما
ذكرنا وابن المنذر اعرف بنقل مذاهب المجتهدين وما ذكره محمد بن الحسن في الباب من حديث كثير الحضرمي يدل على عدم
تكفيرهم الخوارج وهو قول الحضرمي دخلت مسجد الكوفة من قبل ابواب كندة فاذا نفر خمسة يشتمون عليا رضي الله
عنه وفيهم واحد عليه برنس يقول اعاهد الله لاقتلنه فتعلقت به وتفرقت اصحابه فاتيت به عليا رضي الله عنه فقلت
اني سمعت هذا عاهد الله ليقتلنك فقال ادن ويحك من انت فقال انا سوار المنقري فقال علي رضي الله
عنه خل عنه فقلت اخلي عنه وقد عاهد الله ليقتلنك فقال افاقتله ولم يقتلني قلت فانه قد شتمك قال فاشتمه
ان شئت او دعه ففي هذا دليل على انه ما لم يكن للخارجين منعة لا تقتلهم وانهم ليسوا كفارا لا بشتم علي
ولا بقتله قيل لانه استحله فان من استحل قتل مسلم فهو كافر فلا بد من التقييد بان لا يكون القتل عن حق
او تاويل واجتهاد يؤديه الى الحكم بحله بخلاف المستحل بلا تاويل ولا يلزم تكفيرهم لان الخوارج يستحلون القتل
بتاويلهم الباطل ايمان وكفر حقيقتي دارد وصورتي وروي حقيقة بسوي خدا است كه دانا وشناساي آن اوست سبحانه
وتعالى وروي صورت بسوي عباد كه وجه ظاهر مي بينند وميدانند وبدريافت امارات وعلامات حكم ظني بر باطن جاري
ميگردانند از كتب فقهيه مستفاد ميشود كه اگر از كافري فعلي يا قولي كه منافي ملت او واز خواص دين واسلام است سرزند ويابد
حكم اسلام بر و ميكنند تا آنكه اگر در قبول اسلام تعلل نمايد بحكم ارتداد گردن ميزنند واگر از مسلمي قولي يا فعلي بوقوع آيد كه ظاهرش
دلالت بر استخفاف يا انكار دين اسلام نمايد تكفير او كرده حكم به بينونت زنش ميكنند وگردنش ميزنند ودر مقابر مسلمين دفن
نميسازند گوري كنده بمثل جيفه در آن مي اندازند الى غير ذلك آنچه احكام دنيوي است بروي جاري ميگردانند ولعنت يعني
محرومي ابدي از رحمت مثل حكم قطعي در حق مسلم بدخول جنت روا نميدارند كه از احكام اخرويست كه تعلق بحقيقت
دارد وعلم بحقيقه خاصه او سبحانه وتعالى است اگر در حقيقت نيت او ازين قول وفعل استخفاف واهانت اسلام بود
چنانچه اهل ظاهر ميدانند پس عند الله هم كافر است وحاكم در قتل او مشكور واگر نيت بر خلاف آنست كه مردم فهميده اند
نزد او سبحانه وتعالى مومن ماجور وحاكم در قتل او معذور اما اگر از آن قول وفعل انكار نمايد همين انكار را بجاي توبه شمرند
وحكم به بقاي ايمان او كرده احكام ارتداد را مرتفع ميگردانند وانكار دو نوع است يكي آنكه از عهده او اصل فعل وقول منكر
گرديده پس باثبات آن كردن واقامت بينه بران نمودن بيفايده است زيرا كه انكار از قول يا فعل كفر انكار از كفر است
وانكار كفر اقرار بايمان است پس مستحق قتل نميشود خواه در انكار خود صادق باشد خواه كاذب كه مدار بر اظهار است ودوم كه
انكار الارادة آنچه مردم از فعل وقول او دريافته اند نمايد وتوجيه بوجهي كند كه استخفاف واهانت لازم نيايد بعيد نيست

بر ضمیر رسد که از این جهت استنکاف برد نماید که عالم ارادات و نیات و واقف اسرار و خفیات اوست سبحانه و تعالی و
تنفر را اجرای احکام ظاهر کفر و اعدام است تمسک در این باب از حدیث ابی بلتعه انصاری میتوان گرفت مجملش آنکه
جناب رسالت صلی الله علیه وسلم بحضرت علی کرم الله وجهه فرمود بر جاده که بسوی مکه میرود بشتاب زنی را که در حدیقه
خوخ نشسته باشد زود دریاب خطی را که پنهان کرده همراه برده است ازو کشیده برآر و او را با خط مستور بحضور
بیار حضرت علی کرم الله وجهه برطبق فرموده عمل نمود و زنی را در آن حدیقه نشسته دید چون مطالبه خط نمود انکار بر تکرار
ازو و آنحضرت اندیشه که آنجناب مرا باین امر بامر الهی مامور کرده باشد خبر یکه از صادق بواسطه صادق بی احتمال
خلاف نداره و آنزن را فرمود خط برآر و الا ترا برهنه میکنم خط را که در قرغه موی سر پنهان کرده بود برآورد پس
او را با خط بحضور آنجناب آورد گشاده دیدند که از ابی بلتعه است بکفار قریش مشتمل بر اظهار اسرار رسول خدا صلی الله
علیه و سلم که در آن ایام در تدبیر آن بود که فوجی جمع سازد و یکدفعه بر سر کفار قریش تازد چون ابی بلتعه را طلبیده
پرسید هم اقرار کرد و هم اعتذار پیش آورد که من اینکار را از جهت ارتداد و بغض و عناد با خدا و رسول او نکرده ام بلکه
چون هر کدام از مردم حضور بقرابتی یا به نسبی یا به محبتی رابطه با کفار قریش در میان دارد و من بیگانه محض ام
خواستم بر آنها حقی ثابت کنم تا وقت اضطرار بکار آید پس عمر برخاست که گردن این منافق میزنم آنجناب منع فرمود بگذار
که او از اهل بدر است اعملوا ما شئتم انی غفرت لکم یعنی مواخذه که از وی از جهت ارتداد و کفر بود که باین عمل تدبیر شکست
اسلام و شکست تدبیر رسول خدا علیه الصلوة والسلام غلبه کفار و بقای استیلای شان در آن اشعار نمود و اینهمه
از علامات و آثار کفر و ارتداد است که هیچ عملی موجب مغفرت آن نمی تواند شد لکن این مواخذه از جهت اعتذار وی
و بیان وجهی که باعث بر این کار بود ساقط گردید باقی ماند مواخذه از جهت معصیت آنکه صلاح نفس یا مال خود را بر صلاح
دین و اسلام مقدم داشت و این معصیت و امثال آن نیز پیش از آنکه بوقوع آید او سبحانه و تعالی در جزای طاعتی
که شرف قبول یافته است مرفوع القلم فرموده است تشنو سخنی که مناسب مقام است عثمانی یعنی کسی که حضرت
عثمان را بر حضرت علی فضل میداد بعلوی که قائل بفضل علی بر عثمان بود گفت هیچ میدانی که صاحب تو یعنی
حضرت علی در قتال مسلمین اینهمه جرأت چرا دارد و هیچ اندیشه از عقوبت این گناه کبیره در خاطر نمی آرد علوی گفت
بگو عثمانی گفت صاحب تو بدری است و او سبحانه و تعالی در حق بدریان بزبان رسول خود اعملوا ما شئتم انی قد غفرت لکم فرموده
است او را در میدان عصیان مطلق العنان نموده است این ظن فاسد محض از نادانی عثمانی ناشی است که او کرم الله وجهه این قتال
را بمقابل باغیان بعضی را [illegible] و رجای ثواب آن میداشت نه آنکه معصیت نمیدید و خود را معفو و مغفور پنداشته اگر اینچنین میبود دیده

معاصی تطاول مینمود او کرم الله وجهه اتقی واخشی در عهد خود است حالا باصل سخن میرویم و میگوئیم بیان تکفیر ایشان دیگر
پس میگوئیم که اعمال واقوال واحوال این مردم از ادای صلوة خمسه وصیام رمضان وزکوة وحج وتلاوت قرآن ورجا
برحمت رحمن وخوف از عذاب نیران وتعوذ از هول قیامت وطلب غفران الی غیر ذلک دلالت ظاهره بر صحت وثبات
ایمان واسلام دارد ومذهب اهل سنت بمتابعت حدیث وسنت عدم تکفیر اهل قبله است ومخالفتی که در بعضی امور
اسلامیه دارند موجب استحلال وانکار وتکذیب دین واسلام ورسول خدا علیه الصلوة والسلام نمیتواند شد تا تکفیر
آنها بسبب آن مستند شود مثلا معتزلی که مرتکب کبیره را از حیطهٔ اسلام می برآرد وخارجی آنرا در مضیق کفر می آرد و نه تکفیر
بر دیگری خود وتمسکی از کلام خدا ورسول دارد صحیح یا ضعیف یا فاسد تمام یا ناتمام وتمسک بکلام الهی موقوف بر تصدیق است
که مقدمات دلیل نزد مستدل میباید که صادق باشد وتصدیق آن موقوف بر تصدیق رسول است که بواسطه و
بشارات سید وتصدیق رسول مستلزم تصدیق الهیت ووحدانیت وسائر ما جاء به من الاحکام پس صدق
لیهم امور که تصدیق آن ایمان است کافر گفتن که تکذیب همینها است چگونه راست تواند بود علاوه آنکه اهل سنت
نیز هم در مقام رد ودفع دلائل آنها وهم در مقام اقامت حجج بر آنها تشبث بکلام خدا ورسول او میکنند وکلامی
که برای دفع دلیل خصم یا برای اثبات دعوی خود وافحام والزام او ذکر کرده آید میباید که ناقل الکلام تصدیق
داشته باشد که خصم تصدیق باین کلام وقائل این کلام دارد تا بزعم ناقل بر نقل این کلام فائده مسکت نام مترتب
گردد والا از قبیل هزل خواهد شد پس اجوبه واقعه وحجج نافعه اهل سنت دلالت بران دارد که اینها تصدیق بتصدیق
ایمانی مخالفان دارند در این صورت تکفیر آنها کردن تکذیب یا تصدیق خود جمع نمودن است مخالفت در امور اسلامیه
مستلزم تکذیب وقتی میشد که اهل سنت مثلا از کریمهٔ وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة دلیل بر ثبوت رویت آرند معتزلی وشیعی
در جواب گوید این کلام از خدا نیست واگر باشد من مسلم ندارم واگر تصدیق بکلام ومتکلم ومخبر دارد وآنرا از نظر بوجهی که بعنوان
تقیه در ذهن او صورت گرفته است بر محلی فرود آورد چنانچه اهل سنت باکریمهٔ لا تدرکه الابصار همچنین معامله مینمایند
تکذیب وانکار درین محل بیدخل وبیکار است همچنین اهل سنت دلائل بر افضلیت شیخین از آیات واحادیث ذکر میکنند شیعه
جواب آن بتکذیب خدا ورسول او نمیدهند بلکه مثل جواب اهل سنت دلائل آنها را که بر افضلیت واحقیت خلافت حضرت
علی می آرند بی آنکه شایبهٔ تکذیبی وانکاری بوده باشد بجواب می پردازند آری اخبار جور وظلم شیخین بر اهل بیت
مثل غصب خلافت حضرت علی مرتضی وغصب میراث حضرت فاطمه زهرا واسقاط جنین او بضرب در وآتش زدن بخانهٔ او
و سر برهنه بر آوردن الی غیر ذلک من اعاجیب الاکاذیب که بآنها رسیده ونزد آنها بی تحقیق قرین تصدیق گردیده تا آنکه

شیخین را از اعدای اهل بیت شمرند و این عداوت را بترتیب مقدمات تا بعداوت خدا و رسول او برند پس عداوت
شیخین که برای محبت اهل بیت است و محبت اهل بیت رسول از جهة آنکه اهل بیت رسول اند و محبت برسول است
و چنانچه محبت برسول خدا ازین رو که رسول خدا است محبت بخدا است راجع بمحبت خدا و رسول او تواند بود اگرچه
از طریق جهل و نادانی است که در فهم خود خطا کرده از حق رو گردانند لکن خود را بزعم خود روبحق میدانند مانند گذار
شب تار اگرچه پشت بقبله دارد و خود را متوجه بقبله می پندارد در شان صحابه هم مثل آنچه در شان اهل بیت است
من ابغضهم فببغضی ابغضهم وارد است لکن بغض آنها با صحاب نه از جهة آنست که اصحاب رسول اند تا منجر ببغض رسول
گردد بلکه از جهة آنست که اعدای رسول اند بسبب آنکه اعدای اهلبیت او یند و عداوت با اهلبیت او عداوت با وست پس
عداوت آنها با شیخین مانند محبت خدا و رسول او خواهد گردید نه بعداوت خدا و رسول او صلی الله علیه وسلم و همچنین عداوت خارجیان بختنین
برای آنست که حضرت عثمان متابعت سنت رسول خدا و سیرت شیخین که مامور به بود ترک نمود او سبحانه و تعالی میفرماید
لقد کان لکم فی رسول الله اسوة حسنة وما آتاکم الرسول فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا و رسول او صلی الله علیه
وسلم میفرماید اقتدوا باللذین من بعدی ابی بکر و عمر و وقتی که او را بمنصب خلافت منصوب میکردند علی ان یعمل
بکتاب الله وسنة رسول الله وسیرة الشیخین شرط کرده بودند و ترک آخرین مستلزم ترک اول بلکه ترک
هر سه امور است و تفصیل اعمالی که بزعم طاغیان برخلاف سنت و سیرت از او بوقوع آمد مع اجوبه در کتب مسطور
و برای آنست که حضرت امیر کرم الله وجهه حکم حاکمین قبول نمود او سبحانه و تعالی میفرماید ان الحکم الا لله و تفریق
فیما بین قتال و تسبی و اخذ اموال کرد و در عهد رسول خدا این هر سه بلازم یکدیگر میبود و وصف امیر المومنین
از نام خود محو نمود و هر گاه امیر المومنین نباشد امیر کافرین خواهد بود و این سخنها بی ردیه بارد و نیز در کتب مسطور
و مخالفت و عداوت آنها بختنین که برای اینست راجع بمتابعت و محبت خدا و رسول او و تقویت و تعظیم اسلام
و دین است اما تکفیری که این هر دو فریق بمومنین برحق میکنند پس در تکفیر خود مأوّل اند و بر تاویل خود ماجور
و نزد اهل سنت تکفیر اهل تاویل نمیتوان کرد و قول ابی امامه هؤلاء کلاب اهل النار مستنبط از حدیث است
اهل البدع کلاب اهل النار و اهل بدع ملام است بدعت او از جهة عقیده باشد یا از جهة عمل و هر یکی ازین هر دو
موجب کفر بود یا معصیت دیگر پس دلیل بر تکفیر ایشان مردم نمیتواند شد و قول او کانوا مسلمین فصاروا کفارا آخر تصریح
بارتداد است الخ و بهر آن غیر متعین است پس معلوم نشد که آن موجب تکفیر میشود یا نه بر تقدیر موجب اختصاص بحال
مردم داشت یا در دیگران هم متعدی است و قول او بل محتمل است که کلام آنجناب در حق آن

ذوی الرحم یا وجه خصوصیته بود یا بطریق عموم و جهه کفر آنها همین عقیده بود یا امری دیگر آن جناب در حق شخصی که در حال
قتال و جهاد زیاده از دیگران سعی و اجتهاد مینمود و مردم تحسین کار او بحضور معروض داشتند فرمود او جهنمی است آخر کار او
چنین شد که از درد جراحتها تاب نیاورده خود را بشمشیر خود کشته بجهنم برد این اظهار بعضی از اسرار تقدیر است نه آنکه
کارزار با کفار موجب جهنمیت گردید بلکه باوجود اینهمه سعی از تحصیل سعادت و عبادت در آخر وقت اجل حرف اول
ازل پیش آمده باشد یا نیت او پیش از عمل محتوی بر فساد و خلل بوده باشد فرمود آنجناب در حق او ان الله لیؤید
هذا الدین بالرجل الفاجر مومی باخیر است که فجور ظاهری بعد تائید دینی بوقوع آمد و نمیباید که پیش از ان باشد و آن
ظاهر نیست پس باطنی خواهد بود فساد نیت یا مثل آن اما حدیث مذکور که بعضی از اهل حدیث دلیلی از ان بر کفر خوارج
گرفته اند پس دلالت بر تعیین این فرقه ندارد و احادیث دیگر هست مثل حدیث ذی الثدیه که از ان تعیین اینها فهمیده
میشود لکن دلالت بر تقدیر تسلیم بر کفر همین طائفه نهروانیان که محاربان حضرت علی کرم الله وجهه بودند خواهد کرد نه بر
هر که معتقد این عقیده بوده باشد تا آنکه خارجیان سقطیان مثلا هم دران داخل باشند جائز است که کفر آن طائفه بسبب
دیگر باشد که غیر این عقیده بود و نیز این حدیث مروی بطریق آحاد هست در اثبات تکفیر علم قطعی میباید علاوه آنکه راوی این حدیث
که خود حضرت علی است کرم الله وجهه عمل بران نکرده تکفیر آنها نمود و قاعده کلیه است که اگر راوی بر مروی عمل نماید
دیگران ابران عمل کردن نمیشاید چنانچه تطهیر مولوغ کلب بهفت آب مروی از ابی هریره است و او عامل بآن نبود پس
امام اعظم نیز عمل بران نمود کسی که مشافهة بزبان مبارک شنیده علم قطعی حاصل کرده عمل بران ننموده باشد پس معلوم
شد که مضمون حدیث بدلالت الفاظی که مسموع ماست غیر آن مضمون است که معلوم راوی اصل بود و بسبب آنکه تغیری و
تبدیلی در الفاظ حدیث بتوسط وسائط تطرق یافته است و ازینجا معلوم میشود که هرگاه استدلال بر عدم قتل خارجی غیر ذی
منعه بعمل حضرت علی میگیرند که شاتم خود را قتل نمود پس باید که دلیل بر عدم تکفیر باشد و روافض بقول صدیق اکبر رضی
الله عنه نیز گیرند که در حق شاتم خود حکم بقتل ننموده فرموده این از خواص انبیا است بلکه آنجا غیر معلل بود و اینجا معلل
است بعلتی که از ان علت عدم قتل ساب علی نیز معلوم میشود و این حدیث تو نیست آنچه از عمل حضرت علی مروی است
و چون حکم بقتل عام است از حکم تکفیر که ساب النبی را بعد توبه میکشتند و حکم تکفیر او نمیکنند و همچنین ساحر و قاطع طریق
و غیره و پس لازم می آید که تکفیر ساب ابی بکر صدیق بلکه شیخین کرده نشود که انتفای عام مستلزم انتفای خاص است
چنانچه ساب حضرت علی را تکفیر نمیکنند و عمل خود کرم الله وجهه نیز همین بود و الا شاتم خود را بحکم ردت میکشت
که تحقق خاص مستلزم تحقق عام است آری حدیث شریف که در شان حضرت علی کرم الله وجهه لا یحبک الا

من هو یحبنی ولا یبغضک الا منافق دلیل عام است لکن بر آنکه هر مبغض او کافر منافق است نه بر آنکه بغض او کفر
و نفاق بلکه از حدیث مذکور مفهوم میشود که نفاق مبغض پیش از بغض باشد یعنی دلی که محلی بایمان است قابل
بغض و عدوان علی نمیتواند بود و قابل بغض و عدوان او کرم الله وجهه دلی است که متنجس بنفاق و کفران بود والخبیثات
للخبیثین چنانچه حب علی عین ایمان نبود بلکه مقدم بر آنست یعنی حب علی بدلی که متنجس بچرک شرک و نفاق باشد در نیاید
برای درآمدن آن دلی که مزین بزینت ایمان باشد میباید لکن در اثبات کفر مبغضان کافی است گو که موجب کفر
مبغضان غیر این بغض و عدوان بوده باشد که معصیتی بسوی معصیتی دیگر میکشد تا آنکه بدرکهٔ کفر و نفاق میرساند
سبحانه و تعالی میفرماید و منهم من عاهد الله لئن اتانا من فضله لنصدقن و لنکونن من الصالحین فلما اتاهم
من فضله بخلوا به و تولوا و هم معرضون فاعقبهم نفاقا فی قلوبهم الی یوم یلقونه بما اخلفوا الله ما
وعدوه و بما کانوا یکذبون لکن درینصورت مراد از منافق و همچنین از مومن عام است که فی الحال باشد یا باعتبار
مآل و استقبال بود اما عداوت حضرت امیر که از حیثیت مذکوره رو بمحبت خدا و رسول او داشت معصیت چگونه
بود جواب آنکه مناقب حضرت امیر در کثرت شهرت بدرجه رسیده است که منکر آن از دو حال بیرون نیست
یا بمثابه قوم نوح علیه السلام جعلوا اصابعهم فی آذانهم و استغشوا ثیابهم و اصروا و استکبروا استکبارا
گوش خود را باصبع تعصب اعراض انباشته و روی خود بنقاب ثیاب تجنب و اغماض پوشیده در کنج جهل جبلی نشسته باشد
یا مثل قوم موسی علیه السلام و جحدوا بها و استیقنتها انفسهم ظلما و علوا با وجود حصول علم یقینی طوق
جحود و عناد در گردن گرفته باشد و مطاعنی که در حق او داشتند بمرتبه او نیست و اهلیت دارد که قابل آن نیست
[illegible] متصدی جواب آن گردد بلکه این مطاعن نزد طاعن هم مطعون خواهد بود محض باراده آنکه مردم مخالفت ما
[illegible] را هم موافقت بمبنی دانند زبان استهزا بیان نمود حدیث مصطفوی یقرؤن القرآن و لا یجاوز حناجرهم یمرقون
من الدین کما یمرق السهم من الرمیة و کلام مرتضوی وقتیکه انما الحکم لله بطریق شعار هر وقت بر زبان
میراندند [illegible] ان الحکم الا لله نحویکه بر صحت شعار شما شاید میخوانند میفرمود کلمة حقة ارید بها الباطل
همین بود و اشارت بآن دارد که اینهمه آثار اسلام برای اظهار اسلام است نه در باطن چنانچه در ظاهر بر امیر خود
خروج نموده اند از دائرهٔ ایمان هم خروج کرده اند بعضی حضرت امیر کرم الله وجهه عبد الله بن عباس را
[illegible] فرستاد [illegible] آن هفوات و شبهات و در آن ردیات نموده دو هزار کس را بر سر راه آورد همراه
خود بحضور حضرت امیر برد و باقی بر عناد و لداد اصرار و باقی ماندند و اینهمه علامات تکذیب انکار فرمودهٔ رسول خداست

صلی الله علیه وآله وسلم لکن چون امارات و علامات همه ظنیات است نه حجج و قواطع یقینیات لهذا تکفیر بر زبان نمیرود
و در تبعیت کرده میشود و همچنین است حال اصول اکابر روافض یعنی آنها که ادعای اقتباس انوار علم از زیت
چراغ اهل بیت دارند و هم تعلم پیش دیگری فرو دمی آرند که مناقب شیخین را اگرچه بعضی ایشان مروی بطریق آحاد است
الا اجماع ایشان مرتبه شهرت بلکه تواتر رسیده باشد از معتقدات بار ها چنانچه سابق گذشت شنیده بودند که تقیه پوشیدند بر سنت
اهل کتاب که با مناقب همه کردند و در ازاله و اخفاء آن از مصالح قلوب کوشیدند پس در صحائف و کتب ثبت نمی کنند
بلکه بجای آن ذمائم مفتریات رقم میزنند پس آن اصول خوارج و روافض بر ردیه اصل خود ها که عبد الله ابن سبا است
ایمان ظاهری لسانی و کفر و نفاق نهانی جنانی داشتند و کتب و رسائل مشحون باصولی که بنای عقاید را آن است ممهد
و مسدد باقوال موضوعه و اسانید مصنوعه برای تفرقه جماعت اسلام فیض جاری گذاشتند پس در حق این هر دو
اصول مع اصل الاصول زبان بتکفیر ظاهری نظر بممانعت و مدافعت اسلام ظاهری باز نمیشود و تکفیر حقیقی
را چنانچه مکرر گذشت مفوض بعلم عالم حقیقت باید نمود که تکفیر حقیقی را علم قطعی میباید و بعد تا یوم تبلی السرائر انها هم
پیش می آید اما فروع این اصول که بطریق تبعیت دیدن آنها را دین خود گرفتند و براه آنها بی تحقیق مهالک و مفاسد
رفتند پس نسبت باصول خود ها بعید از کفر قریب با ایمان عقیده که گرفتار عقد دانند متبلطا و تخبیط اصول ایشان خدا
و رسول میدانند غالب که عند الله از جهت ترک تعمق و تحقیق و مساهله در تفتیش و تدقیق و اکتفا بمجرد سمع و مسامحه و تفحص
و صحت و وضع ماخوذ و مسئول الی ما شاء الله خواهند ماند و در محل اعتذار ربنا انا اطعنا سادتنا و کبرائنا فاضلونا
السبیلا ربنا آتهم ضعفین من العذاب و العنهم لعنا کبیرا خواهند خواند هر که داعی بحق بود و داعی بر حق باشد
و متابعان و مطیعان او عند الله مرضی و مشکور خواهند بود و الا مومنان مسیلمة الکذاب و مومنان جناب [illegible]
مماثل و مشاکل در عذاب و ثواب توانند بود و حل مشکل شارح عقائد نسفیه الجمع بین المسئلتین مشکل سب الشیخین کفر
و اهل القبلة لا یکفر بانوجه میتوان نمود که مسئلهٔ اولی قول بعضی است از فقهای متاخرین غیر مجتهدین و ایشان
کلمات کفر بسیاری ذکر کرده اند که وجه کفر بعضی از آن بعد تامل هم معلوم نمیشود حالانکه التزام کفر کفر است نه
لزوم کفر مگر آنکه لزوم بین باشد که در حکم التزام است تا آنکه تکفیر شافعیه کرده اند چنانچه [illegible]
نکاح با یهودیه و نصرانیه جائز باشد با شافعیه جائز نبود و در کلام شیخ ابن همام گذشت [illegible] اهل المذهب
تکفیر کثیر و لکن لیس کلام الفقهاء الذین هم مجتهدون بل من غیرهم و لا عبرة بغیر الفقهاء و فی البحر الرائق
والذی تحرر انه لا یفتی بتکفیر مسلم امکن حمل کلامه علی محمل صحیح او کان فی کفره اختلاف و لو روایة ضعیفة

فعلی ہذا فاکثر الفاظ التکفیر المذکورة لا یفتی بالتکفیر بہا ولقد الزمت نفسی ان لا افتی بشئ منہا
متقدمین در افتا مطلقا از ہر بابی که باشد احتیاط ہا کرده اند حدیث اجرئکم علی الفتوی اجرئکم علی النار
در معرض تمسک آورده اند در فتاوی تاتارخانی مذکور است شخصی بخدمت نصر بن یحیی آمده استفتا نمود که کلمه
چنین و چنان در حق زن از زبان من برآمده و در شک افتاده ام که بآن طلاق می افتد یا نه فرمود برو نزد محمد بن
مسلمه رفت و سوال کرد و گفت برو نزد نصر بن یحیی پس برگردید بسوی او پس او را باز گردانید و گفت نزد محمد
بن سلمه برو مستفتی که بسبب شک و تردد در حکم اینباب در تعب فی باب و ایاب افتاده بود ملول گردیده گفت مولانا
زن خود را بسه طلاق مطلقه نمودم و از شک و تعب بیاسودم پس در افتای کفر احتیاط از زیاده تر میباید که تکفیر امر
خطیر است و مسئله ثانیه قول جمهور علما است از متکلمین و محدثین و فقها شیخ ابن الہمام در مسایره مینویسد ظاہر
کلام الشافعی و ابی حنیفه انه لا یکفر احد منهم تا آنکه قول بابی حنیفه را که بابی جهم که رئیس طایفه معتزلیه جہمیه است
قم عنی یا کافر گفته بود بنا بر آنکه مخالف مذہب او بود از ظاہرش صرف کرده است و شارح از شیخ ابی الحسن الاشعری
که شیخ متکلمین اہل سنت است نقل میکند که گفت در کتاب مقالات الاسلامیین اختلف المسلمون بعد نبیہم صلی
الله علیه وسلم فی اشیاء ضلل بعضہم بعضا وتبرأ بعضہم من بعض فصاروا فرقا متباینین الا ان الاسلام
یجمعہم ویعمہم و فقها شہادات اہل بدع قبول نموده اند و اسلام از اعظم شروط قبول شہادت است فی الہدایة
وتقبل شہادة اہل الاہواء الا الخطابیة وقال الشافعی لا تقبل لانه اغلظ وجوه الفسق ولنا انه فسق
من حیث العقیدة وما اوقعه فیه الا تدینه فصار کمن یشرب المثلث او یاکل متروک التسمیة عامدا
مستبیحا لذلک بخلاف الفسق من التعاطی اما الخطابیة فهم من غلاة الروافض یعتقدون
الشہادة لکل من یحلف عندهم وقیل یرون الشہادة لشیعتهم واجبة فتمکن التهمة فی شہادتهم
فائدہ و شیخ ابن الہمام در فتح القدیر میگوید خلافی که مصنف نسبت بشافعی کرده در حقیقه منسوب بمالک و ابی حامد است
که یکی از شافعیه بود و شافعی موافق ابو حنیفه است بیانه فی الهدایة ولا یقبل شہادة من یظهر سب السلف لظهور
فسقه بخلاف من یکتمه وفی فتح القدیر قید بالاظهار لانه لو اعتقده ولو یظهره فهو علی عدالته ولهذا قال
ابو یوسف فی روایة ابن سماعة لا اقبل شہادة من یشتم اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم واقبل شہادة
من تبرأ منهم لان اظهار الشتمة یجوز فسقه لا یاتی به الا الاوضاع والاسقاط وشہادة السخیف لا تقبل
ولا کذلک المتبرئ لانه یعتقد به دینا لم ینسبا عندا سهوا و کان علی باطل اما محدثین پس اعظم واقدم آنها که

ابو عبد الله بخاری است در صحیح خود که اصح کتب نزد جمهور محدثین بعد کتاب الله است روایات از خارجیان می آرد
چنانچه شیخ ابن همام که اعرف بدقائق فن حدیث واسانید است در فتح القدیر تصریح بآن کرده است بلکه بعضی از
روافض نیز روات او در صحاح دیگر است و آول شد و بلا صحت روایت اسلام است اگر گویند روایت از ینها بی اطلاع
بر مذهب اینها خواهد بود گوییم هرگاه حال رواة تا آنکه اسلام و کفر مجهول بود احوال دیگر معلوم پس اینهمه محدثین حکم
بصحت این کتب و اصحیت بخاری چگونه کردند و حالانکه قول عبد الله بن المبارک است و او شیخ شیوخ ائمه محدثین بود حدیث
دین شما است نظر کنید در کسی که دین خود از وی میگیرید با وجود آنکه این قول نیز از مرویات اینها است پس اتفاق جمهور علماء از
متکلمین و فقها و محدثین از متقدمین و محدثین بر اینست که اهل بدع و اهوا خصوص خوارج و روافض که مشهور ترین اینها همین
نزد جمهور اینها مسلمین اند اگر گویند که تکفیر ساب شیخین بنا بر انکار ما ثبت بالاجماع است که خلافت حضرت صدیق مجمع علیه بود پیش
از آنکه اهل بدع ابداع و اختراع اهوای خود ها نمایند و خلاف خلف واقع اجماع سلف نمیشود و خلافت حضرت فاروق
که حکمی است از احکام او خلیفه خلافت اوست و لهذا چون مردم او را خلیفه رسول الله میگفتند میفرمود که مرا خلیفه
خلیفه رسول الله بگوئید چون عبارت طویل و ثقیل میشد حضرت علی رضی الله عنه فرمود لستم المومنین وانت امیرنا
فانت امیر المومنین پس اجماع بر خلافت اهم خلیفه اجماع خلافت اوست گوییم بعد طی بسیاری از مراتب جواب که اجماع بر
قیاس در محلی صورت می بندد که نص قطعی در باب آن وارد نموده باشد که وجود نص قطعی قاطع تشاجر این احتیاج بغیر است در کسانیکه
ادعا ورود چندین نصوص قطعیه در شان خلافت علویه دارند بر تقدیر قول بالاجماع این اجماع ما اجماع نمیشمارند پس نزد آنها
این خلافت ما ثبت بالاجماع نخواهد بود و کفر انکار ما ثبت بالاجماع است نه انکار آنکه این خبر ما ثبت بالاجماع است و در
حل این مشکل نمیتوان گفت که مراد از کفر در قول ثانی حقیقة کفر است که مسئله از مسائل کلامیه است و علم کلام باحث
از حقیقت است و مراد از کفری که در قول اول است کفر حکمی یعنی حکم کفر که قتل است بقرینه آنکه این در کتب فقهیه مذکور
است و نظر فقها بمطلع متاخرین است قائل این قول هم همین اند بحث از اعمال دارد نه از اعتقاد پس حاصل این
مسئله آنکه اگر کسی سب شیخین نماید اگر چه بتاویلات مذکوره توجیهات کلام عذر کنند و بلاحظه قواعد عقائد تکفیر او
نمایند لاکن حکم کفر که قتل است برای اجرا انفرمایند که رهزن دین است و غارتگر سرمایه یقین قاطعان طریق دنیوی
میکشند و سر آنها بر سر دار میکشند قاطعان طریق اسلام و مفرقان جماعت رسول الله علیه الصلوة والسلام بطریق
اولی نوع دیگر اصل سخن در تطهیر اهلبیت بود و از انجا بتحقیق بیت انتقال نموده در بیت النبوة در مدینه فقط نه برانداز آن
فیما بین آل و اصحاب آنجناب که هر دو چنانچه سابق گذشت از اهل این بیت اند خانه جنگی انداخته اند و دروغ مشغله

وقائع غیر واقعیه در آفاق عالم مشتهر و منتشر ساخته اند بعضی بطرفداری اہل بیت عیوب شیخین میجویند و بعضی بجانبداری
شیخین سخنها که خود سزاوار آنند در حق اہلبیت میگویند لہذا چند کلمه بمؤدای الدین النصیحة نوشته میشود اگر چه ازین
مردم هرگز قبول مامول نیست لکن شاید که دیگران در پی اینها روباین وادی آورده قدم خود از حدود معموره
دار الاسلام بیرون ننهند و نقد ایمان خود را بشیطان که مهاراجهٔ بادیه دار الحرب است بطریق پیشکش ندهند پس اگر شیعه
با اہل سنت گویند افترا این سخنها که دلالت بر مدح و ثنای شیخین دارد و شما بر اہل بیت کردید و افترا با افترا سخنها که متضمن طعن
و لعن است بر ما نیز می بندید اہل سنت در جواب گویند که بدار العدالت رکن الدوله و الدنیا حجة الله علی العالمین یعنی حضرت
عقل که مدار شرع و نقل هم بر اوست بیائید و مرافعهٔ این نزاع و خصومهٔ قدیمهٔ خودها بحضور حضرت اعلی نمائید حضرت
ایشان کیفیت هر کدام از متخاصمین پرسیده بکنه حقیقت و وجه حقیقت وارسیده خواهند فرمود یا ایها الشیعة ماخذ و مستند
احادیث آن جناب کافهٔ اصحاب اند چه اہلبیت کرام و چه اصحاب عظام که مدار روایت بر صحبت است و فضیلت
اہلبیت از جهت قرابت پس روایت از اہلبیت هم از جهت صحابیت آنها است نه از جهت اہلبیتیت آنها و اصحاب مطابق
فرموده آنجناب اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم بر بساط فلک انبساط حضور اکرمی از آنها مثل عقد
ثریا مجتمع و محصور بودند و بعد طی آن سما که گویا وقت قیامت کبری بود بمؤدای و اذا الکواکب انتثرت بنات النعش گردیده
در اقطار عالم رفتند و اقامتها جا بجا گرفتند پس مردم برای طلب حدیث بتقریب اکباد جمال و طی سهال و جبال هر سو
شتافتند و احادیث آنجناب از صحبت اصحاب متفرقه تجمیع نموده بعضی را مساعد و معاضد بعضی یافتند و رواة اہل سنت
هم اہلبیت کرام اند و هم دیگر اصحاب عظام و رواة شما خاص اہلبیت لہذا خود را خاصه میدانید و اہل سنت را
عامه مینامید پس عامه برای اثبات دعوای خود که تعظیم شیخین است شواهد هم از اہلبیت و هم از صحابهٔ دیگر آوردند و
این هر دو نوع از شواهد بموافقتی و مطابقتی که فیما بین خودها دارند هر یکی بصدق دعوی و هم بصدق گواه دیگر گواهی
میدهد و شما که مداومت بر ملازمت یک بیت گرفتند و هر چه خواستند بنام اہل آن بیت گفتند پس اگر در اطراف و اکناف
عالم برای طلب شهادت بشتابید یک شاهد هم بر صدق روایات خودها نیابید پس تناقضی که فیما بین روایات اہل سنت
و روایات شما که هر دو از اہلبیت است واقع شده بود و آن مستلزم کذب است و منشار این کذب یا احدی الروایتین یا مروی عنه
مروی عنه همه صدوق و محل وثوق و اجرای صادق مصدوق پس منحصر شد که منشار کذب احدی الروایتین خواهد بود و شهادت
جماعه کثیر و جمّ غفیر رواة روایات اہل سنت را بالصدق راجح میسازد و روایات و رواة شما را در معزل مرجوحیت
می اندازد و نیز احادیث شما خصوص درینباب همه منقطع الاسانید است روایتها که از امام جعفر می آرند یکی از نهارا

هم احدی سندی بجناب رسالت رسانیده است و مدار حدیث بر سند است قالوا لولا الاسناد لقال من شاء ما شاء
پس روایت شما را که هم بی سند و هم بی شاهد است کیست که باور بمجرد ادعای اعدا خواهد نمود خصوص وقتی که روایات
مکذبه برای تکذیب در مقام خواهد بود روایات اهل سنت هم از طریق اهلبیت و هم از طریق غیر آن بآنجناب رسالت
معنعن و مسلسل است سلسلهٔ شما از رسول خدا صلی الله علیه و سلم چرا منقطع گردیده است مثلا حدیثی در بیان نفاق
صدیق اکبر از حضرت امام جعفر در روضهٔ کلینی مرویست فرض کردیم که او سبحانه و تعالی عالم القلوب و الغیوب با
حبیب خود در الطریق وحی بر نفاق رفیق او اعلام فرمود لیکن از آنجناب بحضرت امام بکدام طریق رسید بطریق اهلبیت
یا بطریق رواة دیگر آئمهٔ اهل سنت امام اعظم ابو حنیفه و امام مالک و شیوخ اینها در خدمت حضرت امام و صحبت شیوخ
ایشان چه آبای کرام و چه غیر آنها برای استفاده مراودت و مبادرت میکردند و هیچ کی از زبان حضرت امام و از زبان
شیوخ ایشان کلمه که در آن تکفیر و تحقیر شیخین بوده باشد نشنیدند بلکه دم محبت و تولی میزدند و تبرا ایشان را ابدی
نسبت میکردند و قاعدهٔ اهل حدیث است که اگر یکی از شیخ خود حدیثی روایت نماید و دیگران که از خدمت آن
شیخ استفاده گرفته اند از روایت مذکور هم از شیخ مذکور و هم از شیوخ دیگر ساکت مانند اینچنین حدیث را قابل احتجاج
نمیدانند چه جای که بجای سکوت روایات مکذبه مروی گردیده باشد در صحیح مسلم مذکور است قال محمد سمعت ابا اسحاق
ابراهیم بن عیسی الطالقانی قال قلت لعبد الله بن المبارک یا ابا عبد الرحمن الحدیث الذی جاء ان من البر
بعد البر ان تصلی لابویک مع صلوتک و تصوم لهما مع صومک قال فقال یا ابا اسحاق عمن هذا
من شهاب بن خراش قال ثقة عمن قال قلت عن الحجاج بن دینار قال ثقة عمن قال قلت قال رسول الله
صلی الله و سلم قال یا ابا اسحاق بین الحجاج بن دینار و بین النبی صلی الله علیه و سلم مفاوز تنقطع فیها اعناق
المطی ولکن لیس فی الصدقة اختلاف بلکه عامه در اثبات دعوی خود حاجت بروایات اهلبیت ندارند شهادت
دیگر صحابه که عدد آنها از الوف متجاوز است بدرجه اثبات میتوانند رسانید و خود را مرتکب کذب و افترا که فائده بر آن
مترتب نشود بلکه معصیت نقد وقت بوده باشد که کذب بر اجزای رسول خداست جزئی از کذب بر رسول خدا
صلی الله علیه و آله و سلم چرا خواهند گردانید و اثبات دعوی شما که خامه آید منحصر در روایت اهل بیت است که
مستند دیگر ندارند پس هرگاه اهلبیت قائل بقول شما نبوده باشند ضرور شد که سخنها تراشیده سند آن باهلبیت نمایند
دعوی خود را بر منصهٔ اثبات جلوه گر گردانید شیعه بحضرت حاکم عرض کردند که اهل سنت از جهت آنکه ما را الزام دهند
که ما اقوال صحابه و روایات آنها را قابل اعتماد و استناد نمیدانیم احتیاجی بروایات اهلبیت دارند تا بر ما الزام آرند

آرند وچون اهلبیت قائل بمعتقدات شما نبودند ناچار زبان بافترا کشودند حضرت ایشان فرموداز تفاصیل احوال
صحابه که عدد آنها بالغ بلکه فاضل از مبلغ شهرت وتواتر است امر مجمل بثبوت میرسد که شیخین نزد آنجناب معظم ومکرم بودند
اگرچه تفاصیل آحاد بوده باشد پس تضلیل وتکفیر شما هرچند روایات آحاد صحابه را بزعم شما مطعون میسازد ولکن درانچه
بتواتر رسیده باشد خلل نمی اندازد که عدالت واسلام دران شرط نیست اما آنکه ائمه مردم نزدیک ودور با وجود
تباین وتباعد مواطن دور در دین ودیانت خودها درباخته فیمابین خودها طرح اتفاق انداخته افترا ودروغ را دین خود
ساخته باشند احتمال محال عادی است اگرچه تفوه بآن بلکه بامثال آن نیز ممکن الوقوع بلکه متحقق الوقوع از زبان
عادی است وقطع نظر ازین علت غائی وغرض هر کاری میباید که ممکن الوقوع باشد که طلب مستحیل مستحیل است
والزام شما که در حصن تقیه متحصن آمده وآن برای متغلبان پناهی وآرامگاهی است مثل الزام سوفسطائیان از عالم
ممتنعات گشتی برای تحصیل امر ممتنع ومرتکب امر ممنوع نخواهد شد اگر شما که شیعه اید بشرف لقاء حضرت امام ابوجعفر رضی الله
عنه مستسعد شوید ومرویات اهل سنت را بگوش خودها از زبان مبارک بشنوید نزد شما محمول بر تقیه میگردد وبقبول شما
نمیرسد هرگاه حال رویت چنین است روایت را که میرسد ابو یعقوب کلینی در روضه از محمد بن مسلم روایت میکند رفتم
نزد ابی عبدالله علیه السلام وابوحنیفه نشسته بود گفتم قربانت شوم خوابی دیده ام فرمود بیار خواب خود را که عالم رویا
نشسته است واشارت کرد بابی حنیفه خواب عرض کردم ابوحنیفه تعبیر کرد فرمود اصبت والله چون ابی حنیفه برخاست
گفتم تعبیر این ناصب مرا قبول نیست تو خود بفرما فرمود تعبیر آنچنان نبود که او گفته است گفتم قربانت شوم تو اصبت گفتی
وحلف بران خوردی مراد من اصابة الخطا بود یا خود تعبیری فرمود که مطابق آن نه ورود بوقوع آمد باید دانست که صواب
مقابل خطا است پس لفظ اصبت الخطا یا معنی ندارد فی القاموس استصوبه وصوبه قال له اصبت مگر آنکه معنی وجدت
از قولهم اصبت الضالة گرفته شود واستعمال آن در شئ مطلوب است ومعبر طالب صواب است نه طالب خطا ومعاریض
میباید که صحیح المعانی باشد چنانچه صدیق اکبر رضی الله عنه در جواب کافری که شب هجرت در اثنای راه ملاقی شده بود
من معک گفت رجل یهدی السبیل وجه احتمال دارد که کلامی برخلاف وضع لغت عربیه از ان معدن فصاحت وبلاغت
برآید علاوه آنکه معاریض هم برای ضرورت است در محل ضرورت باجرای کلام کذب که کلمه کفر هم از جزئیات اوست رخصت
داده اند لکن تا مقدور از شر دور باید بود لهذا معاریض مقرر نموده ان فی المعاریض لمندوحة عن الکذب فرموده اند
حضرت ابراهیم علی نبینا وعلی آله الصلوة والتسلیم در محال خطرناک سه کلمه از قبیل معاریض فرموده بود انی
سقیم وهذه اختی وفعله کبیرهم هذا با این همه آنرا سه کذبات مشمرده بترس همین گناه خود را در مقام شفاعت

نیز بر و چنانچه حدیث شفاعت دلالت بران دارد و اینجا هیچ لغزش و رقی نبود چنانچه اولاد و احفاد او علیه السلام جرأت بران چگونه
خواهند نمود و تخطیه که در غیبت کرد اگر منصور ابی حنیفه میفرمود در حق او افاده صواب می‌بود که ابو حنیفه چنانچه مشهور است
و شیخ قوم شما ابن مطهر حلی نیز مینویسد از مستفیدان حضرت امام است و نیز خواب و تعبیر آن از عالم معاملات زوجین بود و نه از قبیل
تفضیل شیخین تا بزعم شما جای وسواس و هراس بوده باشد خوب تخطیه نمیکرد و سکوت میورزید مگر ابو حنیفه بر سکوت هم ایشان را تا
بپاس میکرد و صواب را از کسی که برای تحصیل صواب می آید پوشیدن و خطا را در نظر او کسوت صواب نمایانیدن این ضلال
و اضلال و افساد با خاندان هدایت و اصلاح و ارشاد هیچ مناسبتی ندارد گویا این کلام مثل قول القائل کلامی هذا کاذب
خود از کذب خود خبر میدهد و شهادت بر آنکه دیگر روایات شما نیز مفتریات شما است اولا میفرماید تلاوه آنکه جواز معاریض
عند الضرورة در حقی است که موکد بحلف نبوده باشد زیرا که حلف بر وفق فهم مستحلف است قال رسول الله صلی الله علیه و آله
و سلم یمینک علی ما یصدقک علیه صاحبک کما فی المشکوة و الا کی مال عالی بحلق فرو برد و بالای آن جوارش حلف دروغ خورده
بی آروغ هضم کند و او را هیچ باز پرسی از وزر همین نه رسد و نباشد و اعتماد از جمیع معاملات و مقالات برود و هیچ وجه یقینی بر خیزد
کس چه میداند که ظاهر و باطن کلام ایشان یکسان است یا باطن از ظاهر متبدل و روگردان پس آنچه اهل سنت بطریق دارقطنی وغیره
روایات از اهل بیت آورده اند نحن نتولاهما مراد از آن نتولی مبغضیهما توانند بود و آنچه شما بطریق کلینی وغیره روایت میکنید
علیهما لعنة الله و الملائکة و الناس اجمعین مراد علی لاعنیهما و مبغضیهما خواهد بود و کذلک امثال ذلک پس حق در این
همانست که شما گفته اند و آنچه با اهل سنت فرموده موکد بحلف نموده اند تقیه است تا دشمنان دوست شوند یا حق با اهل
سنت گفته تقیه بشما کرده اند تا دوستان دشمن نگردند که دوستی شما بدشمنی شیخین و دوستی ایشان دارد پس اگر حق که تولی شیخین است
بشما گویند مثل امام زید دشمن دیگران هم میشوند یکی از طلبه مرد خوش ظاهر و بد باطن بود الفاظی که در محل تعظیم و تکریم مستعمل
و مشهور است آنرا بازای افعال شنیعه موضوع کرده با هر کدام بهمان الفاظ مخاطبت و مکاتبت مینمود و مردم خالی الذهن
بحسن خلق و تواضع و هضم نفس متکلم حمل میکردند و او و مخصوصان او که عالم بالوضع بودند تمسخر و استهزاء او میدیدند
حکما گفته اند من کذب فقد قطع نصف لسانه یعنی غرض از لسان انسان دو چیز است ابتلاع الطعام و کلام
و دروغ گفتن نفع کلام را منقطع میسازد که حال اخبار و قبل الاخبار و بعد الاخبار همه یکسان است پس بعد انسداد نطق
و کلام باقی ماند طعام هر قدر که خواهد بمشابه حیوان غیر ناطق میخورده باشد که فایده زبان در حق اینها تنها همین است
باری از حال خود خبر دهید که شما را چگونه طمانیت دست میدهد و از زبان خامل میگردد و بقول مردمی که در حق
ائمه شما خود میگویند که سخن از آسمان میرانید و مراد از آن زمین میدارید معلوم میشود که این آسمان و زمین

مخلوق اخلاق شما است اگر از ائمه میبود شما در عقیده خود زیر و زبر میگشتید ثبات و استقامت شما دلیل بر آنست که چنانچه
اهل سنت بعلم الیقین میدانند شما بحق الیقین میدانید که قول زور و حلف زور همه ساخته و پرداخته شما است و حضرات
ائمه چنین مستقذرات مقدس و مبرا اند آنرا شما خود کذب و زور فهمیده دیگر نا امید و بهر تقدیر مستوجب عذاب و عقاب دانید
یا مستحق اجر و ثواب در ازاله اعتماد و اعتقاد یا کذب بهتان و هزار است نوع نزاع در امر خلافت هم از نزاع خون
عثمان جوشید که خلیفه عادل میباید و لا ینال عهدی الظالمون ظلم بر امیر المومنین ظلم بر سائر مومنین است خلیفه کشتن
و خود خلیفه گشتن که رسم اکاسره و قیاصره است دور از آئین دین متین عمال عثمان گو که ظلمه بودند و شکایت ظلم
آنها باو میرسید و او معزول نمیکرد و صلاح کار خود در تعیین میدید نصب و عزل عمال و حکام اگر خاطر خواه رعایا کرده آید ظاهر
است که در انتظام مملکت برهمی رو مینماید و در حدیث شریف وارد که مردم شکایت ظلم عمال خلفا بلاقدس بحضور
معروض میداشتند لیکن آنجناب در جواب همین میفرمود عاملان خود را راضی دارید کسی که طعن بر سیرت نبوی مینماید آن
طعن از آن گون بسوی طاعن می آید بالفرض که عثمان بذات خود هم ظالم بود پس بظلم مستحق عزل و قتل نمیشود فی روایة
لمسلم قال سیکون بعدی ائمة لا یهتدون بهدای و لا یستنون بسنتی و سیقوم فیهم رجال قلوبهم قلوب
الشیاطین فی جثمان انس قال حذیفة قلت کیف اصنع یا رسول الله ان ادرکت ذلک قال تسمع و تطیع و ان ضرب ظهرک
واخذ مالک فاسمع واطع گو که خلافت بعد عثمان حق علی بود بنا بر آنکه حضرت عمر در شش کس شورای کرده بود از آنهمه
مدار کار بر عبد الرحمن بن عوف نهادند عبد الرحمن خود را از میان بر آورده در دو کس عثمان و علی دائر نمود عثمان
بحسب اتفاق تقدیم یافت بعد عثمان انحصار این کار بفرموده عمر و اصحاب شورای در علی گردید لیکن بساست که استعجال
در حق موجب ابطال حق میگردد و از آنجا است که قاتل از وراثت محروم و بی نصیب است علما کلیه استنباط کرده اند
من طلب شیئا قبل اوانه عوقب بحرمانه مخالف هر چه خواهد گوید مردم حضور را مر خلافت با ضرور دانسته چون
شایسته این کار دیگری را نمیدیدند با وجود آنکه سخن انکار وا با از او می شنیدند بعجز و بالحاح و التجا گردیده چار
و ناچار او را بخلافت برگزیدند و کسانیکه تخلف از بیعت ورزیدند حاصل آن راجع بیک چیز بود یعنی
دستهای ما برای بیعت دراز است اما از قتال مومنین کوتاه تا آنکه عبد الله بن عمر باوجودی که جواب و سوال
مشافهه و مواجهه کرده بود شبی نزد ام کلثوم بنت علی بعلاقه آنکه زوجه حضرت عمر بود رفته سفارشی در حق خود
کرد که بمکه رفته بنشینم و برای عبادت گوشه گزینم و روی قتال مومنین نه بینم درخواست نمود ام کلثوم فردای آن
بخدمت پدر خویش گذارش نمود چون او را طلبیدند در خانه نیافتند که پیش از ین بمکه راهی گردیده بود بعد

رسیدن آنجا برخلاف طلحه وزبیر که اول تابعین بودند در خیرخواهی ونصیحت میکوشید که حضرت [illegible]
وموافقت حضرت عایشه در جنگ جمل باز کشیدند وسعد بن وقاص گفت بمن شمشیری ده که مومن از کافر شناسد ومحمد بن مسلمه
گفت رسول خدا بمن فرمود چون خلاف فیما بین اصحاب واقع شود تو در میان مباش وشمشیر خود بر سنگ احد بزن واسامه
بن زید گفت یا رسول الله عهد کردم که بمقابل شهادتین مقاتله نکنم آنحضرت بعد استماع کلمات در جواب هیچ نفرمود
مگر همان کلمه صدیق مرا از بیعت برآرید وهر کرا خواهید در مقام خلافت درآرید وآن متخلفین را از هیچ نگفته بر جا
رفتند وگویند که صهیب وحسان بن ثابت وکعب بن مالک وزید بن ثابت ورافع بن خدیج وفضاله بن عبید وکعب
بن عجره وقدامه بن مظعون نیز متخلف گشتند وعبدالله بن سلام وقدامه بن مسعود بیعت ناکرده بشام رفتند وسائر اهل مدینه
در بیعت خودها شرط کردند که در قصاص دم عثمان اهل مصر را باجمعهم زیر شمشیر گیرد تا هم اقامت حد وعید میشود وهم
برائت تو از تهمت حاصل میگردد وآنحضرت اجابت نموده فرمود امروز غلبه آنها است واعراب با آنها متفق همین
که دست من قوتی بیاید در قتل آنها می شتابد پس اهل مدینه از حضور او برآمده بعضی گفتند راست میگوید تا چندی
توقف وتاخیر درین باب باید نمود وبعضی گفتند اگر او نجنگد ما میجنگیم پس حضرت این کلمه شنیده دانست که جز هیچ فتنه
خواهد شد خطبه خواند وحرف تاخیر وتدبیر بار دیگر بر زبان راند وتسلی بآنها داده فرمود هر که تا بهمه ست دکان خود
بکشاید وهر که محترف است اشتغال بکار خود نماید وهر که از اعراب است بقبیله خود رود پس همه اجابت کردند وفرموده
او را بعمل آوردند وآنحضرت را در اجرای قصاص وتنبیه خارجیان منصدر فساد بوجوه تانی وتامل بود والا اینهمه
سختیهای مردم را تحمل نمی نمود اما در اجرای قصاص پس عدم تعیین قاتل اوست زوجه حضرت عثمان را که آنوقت
غیر از و حاضر نبود پرسیدند گفت محمد بن ابی بکر آمده قصد بقتل نمود سختی از و شنیده واپس گردید باز دو کس
آمدند که یکی از آنها کشت ولیکن من او را نمی شناسم والا کسی که در عزل عمال عثمانیه بسبب ظلم آنها میکوشید واز
مفاسد که بران مترتب میگردد هیچ نمی اندیشید برای اینچنین مصلحت دست از استیفای حق متحقق چگونه میکشید
وبمؤدای المماطلة ظلم خود مرتکب وتمکنت ظلم کجا میگردید ومیتوان گفت که حضرت علی در ترک قصاص خون عثمان
عمل برای خود حضرت عثمان نمود وتفصیل این اجمال آنکه عبدالرحمن بن ابی بکر سه روز پیش از حادثه مجروح
شدن حضرت عمر رضی الله عنه بعبیدالله بن عمر گفته بود که امروز در دست فیروز که با هرمزان وحفینه نصرانی
نشسته بود کاردی دیدم که دو سر دارد وقبضه اش در وسط آنست عبیدالله گفت این کارد حبشه است چون
حضرت عمر بدست فیروز مجروح گردید واو را مقتول کردند کاردش بدست آوردند عبیدالله بعبدالرحمن نمود

که همان کار روا است گفت آری عبید الله بعلت همنشینی آن هر دو را با جماعه کثیر متهم باغوای و اغرای قتل نموده
گفت اگر پدرم را این زخم نمیرسید شمشیر من انتقام از بسیاری میگرفت پس بعد فراغ از تکفین و تدفین شمشیر گرفته بخانه
هرمزان رفته بقتل آورد و بعد از ان بخانه سعد ابن وقاص در آمده حنیفه نصرانی را که از اهل ذمه و نزیل خانه او بود
کشته صبیه صغیره ابولؤلؤه را نیز مقتول ساخته قاصد قتل جماعه کثیر گردیده بود که سعد ابن ابی وقاص و عمرو بن العاص
بممانعت و مدافعت شتافتند هرچند خواستند که شمشیر از و بستانند قابو نیافتند آخر بمنازعت و مصارعت بر زمین
زدند شمشیر از دستش بدست آورده در خانه سعد با هرمزان محبوس کردند هرمزان ملک اهواز بود در عهد حضرت
عمر بر دست حضرت عباس بشرف ایمان در اسلام در آمده بود از جهة حق موالات حضرت علی و جمیع بنی هاشم وقتی که
حضرت عثمان بعدالت نشست بدعوای قصاص برخاستند و عبید الله را از حبس بر آورده بدار العدالة حاضر
ساختند حضرت عثمان حکم بقصاص کرده بود که عمرو بن العاص رای او را از قصاص گردانید که دیروز پدرش
کشته شد او هم چند کس را باین سبب در شدت غضب کشت امروز تو او را میکشی مردم خواهند گفت که فیما بین اصحاب
محمد علیه الصلوة والسلام قتال و جدال افتاده است هر روز یکی دیگری را میکشد حدوث این حادثه هرگاه در عهد
تو نیست حضرت عثمان تصدیق قول او کرده حکم قصاص موقوف نموده فرمود که دیت از بیت المال دهند
حضرت گفت عبید الله در بیت المال حقی ندارد پس از مال خاصه خود داد چون مدار احکام بر رای حکام
است حضرت علی وغیره بنی هاشم از دعوای قصاص در گذشتند و بر قبول دیت راضی گشتند بقضای الهی
همان قضیه پیش آمد که شهادت حضرت عثمان قبل از خلافت حضرت علی بود پس او کرم الله وجهه یا از جهة
آنکه رای او هم موافقت برای عثمان نمود یا بسبب آنکه مخالفت خلفای سابق چنانچه دوست نمیداشت
این حکم را نیز مثل احکام دیگر بر دستور معمول واگذاشت این ترک قصاص گویا من الله قصاص آن ترک
قصاص شد در صحیح بخاری است که مردم بحضرت علی گفتند تو در عهد سابق در بعضی قضایا مخالفت میکردی
حالا امثال آن قضایا که پیش می آید موافق حکم قدیم مخالف رای خود حکم میکنی گفت مرا مخالفت خوش
نمی آید اما تنبیه و تادیب آنها از جهة آنکه بر خلیفه وقت خود خروج نموده اند و بانی فساد عظیم گردیده اند اگرچه
ضرور بود لیکن دیگری داعیه همین فساد در سر دارد و قریب است که پا از جاده خویش بر دارد و تاخت بر خلیفه
حال آرد تدارک ما فات مصروف گشتن و از مدافعت ما آت در گذشتن بعید از صلاح عقل و صواب نقل است
علاوه آنکه خود حضرت عثمان از مقاتله مقاتلان منع میفرمود و عمل بر آنچه آنجناب در باب فتنه فرموده است

ینمو وفکسروا فیها قسیکم واقطعوا وتارکم واضربوا سیوفکم بالحجارة فان دخل احد منکم فلیکن کخیرا
بنی ادم یعنی هابیل که بقابیل گفت لئن بسطت الیّ یدک لتقتلنی ما انا بباسط یدی الیک لاقتلک انی اخاف
الله رب العالمین ابوهریره خواست بر مردی که محاصره کرده اند تیری اندازد او را از ان می زجر نمود جنگی که دران
بعد احراق باب و درآمدن ظلمه در خانه بمیان آورند بر خلاف مرضی او بود او تا دم واپسین بر رضا و تسلیم
ثابت مانده جان بحق تسلیم فرمود پس کسی که خیانت خود اگرچه آن خیانت جانی باشد بحل کند ورثه امام که
نائب مقتول در اقتصاص و انتقام اند چگونه بر مطالبه حقی که ذی حق باطل کرده است اقدام توانند نمود و لهذا
علما فرموده اند القصاص تستحقه المقتول ثم یخلفه وارثه و شاید صلاح وقت آنحضرت ادران نموده باشد
که اهل مدینه طالب دم عثمان و برجنگ مصریان مطلق العنان بچندین وجوه نمانیده آن مطالبه را معلق و موقوف
تا چندی گردانیده شده است پس اهل مدینه با اهل شام خون آشامند جنگ فیما بین مصریان و شامیان
چنانکه میباید بوقوع می آید هم از جهت حقن دمای خود ها و هم از جهت متابعت خلیفهٔ واجب الطاعة و هم از روی
آنکه ابرو و جان آنها بسبب رافت خلیفهٔ وقت هنوز محفوظ و مصون است و گردنهای آنها بعوض احسان
او مطیع و مرهون و هم از جهة آنکه بطفیل بیعت خلیفهٔ وقت احد الخصمین اینها که اهل مدینه اند شریک و معین اینها در
قتل خصم دیگر گردیده اند اینوقت را غنیمت شمرده شمشیر کین بر او کشیده در میدان قتال بجان و دل کوشیده خود ها از
یکسو فارغ البال خواهند نمود و الا هر دو بهم می آمیزند خود ها را برا اینها میریزند درینجا تاملی دران است که آن حضرت
در جواب ابن عباس که استدعای ابقای عمال عثمانیه کرده بود فرمود ما کنت متخذ المضلین عضدا و خود خوب
میدانست که جناب اقدس جیش ذی خشب را ملعون فرموده است با وجود آن قتال با وجود این علم آنها را بهمراهی
رکاب خویش سرفراز چرا گردانید نظر او کرم الله وجهه چنین خواهد بود که اینجاعه باین رابطه مجتمع و مربوط باشند تا
اگر قتل به ثبوت شرعی رسد و شهادت و شکوت از صفحهٔ خاطر محکوک گردد اقتصاص و انتقام بعمل آید و درین
ضمن کارزار مخالفین هم باحسن وجوه برآید اگر اینها دل برداشته ازینجا بروند دیگران از طغیان اینها آمده ملحق
بانها نشوند بلکه اینها و آنها همه گره پیوسته مصدر عدوان و طغیان ذکر میکردند پس گویا نسبت جناب اقدس اینها را بتوهم
مؤلفة القلوب همراه میداشت آخر فرموده جناب اقدس پیش آمد که بسیاری از آنها از شرف حضور او کرم الله
وجهه نیز ملعون و مطرود گردیده بسیف قضا در میدان نهروان نهرهای خون آنها جاری گردید اما اجوبهٔ ادله
متخلفین که آن حضرت کرم الله وجهه بجهه مصلحتی که منظور و محظور بوده باشد در پرده سکوت پوشیده داشت

که بسیار شواهد بر جواز بلکه بر استحباب قتل و قتال است و بسیاری بر اولویت ترک آن دال و این اختلاف مثل اختلافی
که در بیان افضلیت اعمال ورود یافته که یکی را جهاد فرمود و دیگری را انفاق و اطعام و سومی را ذکر الٰهی علی الدوام
و کذلک نظر باختلاف ازمان و احوال است شخصی که اگر شمشیر گیرد عالمی مساعدت و متابعت او نماید و رفع فساد
از عباد و بلاد حاصل آید شمشیر کشی و ظالم کُشی در حق او اگر واجب نباشد باری از درجهٔ استحباب تنزل نخواهد بود
شخصی که او را احدی معاون و متعارن نمیشود یا فتنه محیط و مستولی گردیده باشد در حق چنین کس و در چنین وقت
دم شمشیر زدن آتش فتنه را دمیدن و مهیج بر قتل دیگران گردیدن است و وقت متنازع فیه آنوقت است که بلم
اذا بویع لخلیفتین فاقتلوا الآخر منهما و ایما رجل خرج یفرق بین امتی فاضربوا عنقه امتثال بقتال باید نمود و بر
مؤدای من شهر علی المسلمین سیفا فقد هدر دمه متوجه دفع شر و اذی باید بود و حدیثی که در منع از قتل مومن
الا بسه چیز رده و قصاص و زنا بشرط احصان وارد است نقض حصر آن از حدیثین مذکورین ظاهر گردید و همچنین
باحادیث دیگر حد الساحر ضربه بالسیف و من وجدتموه یعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به و کذلک
حضرت صدیق با مانعین زکوة مثل ارتداد مقاتله فرمود و این متخلفین در آنوقت خلاف خود درین باب ظاهر نمودند
و حضرت صدیق مقاتلهٔ مانعین زکوة را بر مقاتلهٔ تارک الصلوة قیاس نموده فرمود الزکوة کالصلوة فلو
منعونا عقالا کانوا یؤدونها الی النبی صلی الله علیه وسلم لقاتلتهم از مجتهدین امام مالک قائل بقتل
تارک الصلوة است از جهت ردت بمؤدای من ترک الصلوة متعمدا فقد کفر و امام اعظم اگرچه بحبس دائمی
او میفرماید و حکم بقتل او نمینماید لکن بقتال با قومی که ترک سنتی از سنن هدی مثل اذان و ختان که شعار اسلام
شده باشد نمایند یا احداث امری که سبب خلل دینی بود کرده باشند یا اصرار بمنکری گیرند جائز میدارد بلکه واجب
میشمارد امام اعظم اگرچه بقتل تارک الصلوة حکم نفرمود لکن حکم با جماعهٔ تارک الصلوة خواهد نمود حکم بقتال تارکان
اذان و ختان که از شعار و رسوم دین است نماید و حکم بقتال تارکان صلوة که عماد دین است فرق بین الاسلام
والکفر همین است نفرماید چگونه راست می آید و منع از قتل مستلزم منع از قتال نیست لتخالفهما فی الاحکام بالجمله
اسباب قتل مومن در امور مذکوره غیر محصور لیکن صحابهٔ متخلفین بهر قدر که بآنها رسیده بود بران عمل کردند پس حق
اگرچه بجانب آنحضرت کرم الله وجهه بود لکن آنها هم معذور بودند بلکه ماجور اما جواب بکریمهٔ و ان طائفتان من
المؤمنین اقتتلوا فاصلحوا بینهما اگرچه در کتب مسطور است و بر السنه مذکور و مشهور لکن مورد سوال که مدلول کریمهٔ
مذکوره آنست که مصلح و مقاتل غیر طائفتین متقاتلتین باشد و اینجا احدهما است مگر آنکه آنحضرت کرم الله وجهه با جماعت

تا بکرات و بنظر آنکه مدعی علیهم بقصاص اند احدی الطائفتین اعتبار کنند و باعتبار آنکه حاکم و اتباع او یند مصلح و مقاتل با
آنکه احدی الطائفتین همان مصریان اند که مدعی علیه در حقیقت همانند و ذات آنحضرت با اتباع دیگر مصالح و مقاتل اگرچه
بحسب ظاهر توجه دعوی بسوی آنحضرت هم بود لکن او سبحانه و تعالی که عالم بحقیقة حال است بحسب حقیقت تکلم فرمود
درین ضمن سرایت آنحضرت ایماء نمود یعنی دعوی در حقیقت متوجه بر طائفه مصریان است که ابنکار از انها بوقوع
آمد و ذات آنحضرت که ازین کار بری است دعوی بر او از جهت تغلیظ و تخلیط است و او باصلاح یا بمقاتله
دست طائفه مدعیه را از طائفه مدعی علیها باز میدارد زیرا که مامور با وامر شرعی است و قصد و رانکار حقیقة
اگرچه از انها است و گو که او هم دانسته باشد که جامع حقیقت و شریعت است لکن چون بقاعده شرعیه ثبوت نرسید
شمشیری که بر انها کشیدنی بود بحکم شرع بر طائفه ثانیه که بیوجه شرعی بر انها شمشیر میکشیدند و همچنین سختی بر حدیثی
که در شان حضرت امام حسن وارد است وارد میشود ان ابنی هذا سید یصلح به الله بین فئتین من المومنین
نظر بظاهر کلام میباید که حضرت امام با عسکر خود غیر فئتین باشد و حالانکه احد الطائفتین بود لکن حضرت امام داعیه
جنگ نداشت اشیاع و اتباع او او را بجنگ آوردند و لهذا چون صلح کرد کلمات ناسزا در حق او بر زبان بردند پس
احدی الفئتین حقیقة همین اتباع بودند و او بذات مقدس واسطه صلح بین الفئتین و ازینجا است جناب اقدس او را بسبب
صلح فرمودنه مصالح مرویست که اول بیعت بحضرت امام حسن قیس بن سعد بن عباده نمود گفت بیعت میکنم علی حکم
الله و سنت رسول الله و جهاد المخالفین فرمود بیعت کن بر حکم خدا که سنت رسول و جهاد داخل در آنست مردم فهمیدند
همانروز که قصد محاربه ندارد پس بیعت کردند تمامی اهل عراق و گفتند برای قتال اهل شام بغیر از خروج چاره
ندید همراه چهل هزار کس برآمده بمدائن در قصر ابیض که قصر کسری است نزول فرموده متوقف گردید نزد مردم
متحقق گشت که اراده جنگ ندارد رو بسوی معاویه آوردند تا آنکه عبدالله بن عباس یا عبیدالله بن عباس علی
اختلاف الروایتین که از اقربا قربای حضرت امام بود امانی از معاویه طلبیده استدعای معافی به بصره که
در عهد علی حاکم آنجا بود نمود در لشکر تشویش و تفرقه افتاد لشکریان برای مطالبه ارزاق هجوم آوردند و خان و مان
او را بغارت بردند و گلوی مبارک بسکین مجروح کردند پس پیام صلح بمیان آورد حضرت علی کرم الله وجهه خود مستعد
بجنگ گردید تا آنکه بمنع حضرت امام و غیره هرگز دست نکشید پس تا که بتعدد اعتباری ذات یکتای او را متعدد
اعتبار کرده مصلح من وجه مصالح من وجه مقتتل من وجه و مقاتل من وجه بشمرند تا آنکه مصریان را با شامیان مقتتلین
و او با کرم الله وجهه مصلح و مقاتل فقط اعتبار نکنند شکل اشکال بر هم نمیخورد شاید که یکی ازین وجهین یا هر دو ما

دیگری که اوجه ازین هردو باشد مرکوز خاطر مبارک او کرم الله وجهه بود که وقتی خود هم کریمهٔ مذکوره در معرض استدلال
بر جواز این قتال تلاوت فرموده لنویر کریمهٔ مذکوره دلیل ست بر ایمان محاربان حضرت علی کرم الله وجهه تا آنکه
خارجیان نهروانیان نیز دران داخل بلکه کلینی در روضه از حضرت امام جعفر رضی الله عنه در تفسیر کریمهٔ مذکوره روایتی پیدا
می آرد که دلالت صریحه بر آنکه در شان نهروانیان بلکه مخصوص بآنهاست پس ایمان محاربان دیگر بطریق اولی
که نهروانیان تکفیر حضرت علی میکردند که حکم حکمین قبول نمود و او سبحانه وتعالی میفرماید ان الحکم الا لله چنانکه
کلمه الحکم لله شعار خوارج بود بآن از دیگران متمیز میشدند می گفتند که اگر علی اعتراف تکفیر خود نماید و تجدید ایمان کند
ما اطاعت او میکنیم و متابعت او باشامیان جنگ نمائیم حضرت علی فرمود من در ابتدای این امر وقتیکه
مصاحف نمودند گفته بودم که اینهمه مکر و تزویر است و انقیاد آن سوء تدبیر شما شود فریفته گردیده و بآن مکر و تزویر
گردید گفتند الحق ما اول کافر گردیده بودیم باز متنبه شده از سر نو ایمان آوردیم و مسلمان شدیم تو هم مسلمان شو
فرمود سبحان الله من اول المومنین ام واز اصحاب سید المرسلین عمری با او در سفر و حضر بسر برده ام کارزارها
باکفار کرده ام حالا که پیر شدم خود کافر گردیدم حضرت علی کرم الله وجهه باوجود همه مفاسد عقائد حکم مومنین
بر آنها جاری میکرد چنانچه فرمود ما شما را از مسجد و جماعت مسلمین برون نمی آریم و اگر با من در جهاد شریک شوید
سهم شما از مال غنیمت دریغ نمیدارم و تا که شما با من قتال نمیکنید من با شما مقاتله نمی نمایم پس آنها عبد الله بن
وهب راسبی را که امامی بر سیرت نبوی ورزیده و عبادت و ترک دنیا و طلب آخرت بهم رسیده رئیس خود مقرر کردند و
سکونت در کوفه که بزعم آنها دار الحرب بود روا ندیده ربنا اخرجنا من هذه القریة الظالم اهلها گفته بر آمدند تا آنکه
حضرت علی بار دیگر باراده قتال متوجه شام شد باز هم آنها را دعوت فرمود همان جواب که دلالت بر جهالت و
ضلالت دارد شنید و مایوس گردید درین اثنا خبر رسید که خوارج زن و مرد صغیر و کبیر هر کرا می یابند بقتل میرسانند
تا آنکه ابن الحباب بن ارت را که از خوف قتل آنها زن حامله خود همراه گرفته گریخته میرفت در راه گرفتند و
گفتند چرا میروی گفت بخوف شما گفتند خوف مکن تو که پسر صحابی رسول خدائی صلی الله علیه وسلم پس در حفظ
و امان مائی گفتند چه میگوئی در حق علی گفت او امیر المومنین است برحق او را بربستند تا بکشند گذر آنها بر قریه
نصاری افتاد گفتند با نصاری یکجا بودن روا نیست بیرون آبادی در نخلستان فرود آمدند یکی تمری در دهان
انداخت زجر کردند که کافر شدی از دهن بر آر یا مالک را راضی گردان دیگری خنزیری کشت او را ملامت
کردند و تکفیر نمودند تا قیمتش بمالک اداء ابن خباب گفت تمری و خنزیری از مال نصاری حرام است و خون ما

دمال ما حلال گفتند آری همچنین است در عقیدهٔ آنها کفر مومنین از کفر کفار سخت وصعب است اگر کافری اسیر
گردد اسلام قبول نماید او را بگذارند و اگر مومنین در سر آنها در آید با وجود قبول اسلامی که مسلم آنها است بقتل
می آرند ابن خباب را گفتند حدیثی از پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم روایت کن گفت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
سیاتی علی الناس زمان یصبح الرجل فیه مومنا ویمسی کافرا گفتند این مردم شما بد هستید پس او را همراه زنش گشتند و شکم
زن شگافته جنین را هم زنده کشتند یکدو ساعت هم نگذاشتند تا خود بخود بمیرد حضرت علی فرمود قاتلان ابن الخباب
را بمن بسپارید تا قصاص گیرم گفتند خون او چون خون تو حلال است برا و قدرت یافتیم کشتیم اگر بر تو قدرت
یابیم نیز کشیم پس حضرت علی بر طبق فرمودهٔ خود یعنی ما قتال بشما نمیکنیم تا شما قتال نمی کنید بعد قتل ابن خباب متوجه
بقتال آنها گردید و این قتال را مقدم بر قتال شامیان گردانید پس یک حمله که بر آنها فرمود همه را نیست و نابود
نمود باز متوجه بشام شد اتباع و اشیاع عرض کردند که آلات حرب درین کارزار ناکاره شده است اصلاح اسلحه ضرور
پس عطف عنان نموده نزول بر در کوفه فرموده دریکروز اصلاح سلاح کرده متوجه قتال اعدا شد وقت شب همه
لشکریان در شهر در آمده یکی در خانهٔ خود خزید چون صبح شد حضرت با خود غیر خدای وحده لا شریک له کسی را ندید ناچار در
کوفه در آمده و در هر خطبه اهل کوفه را هجو می فرمود لیکن دیگر هیچکس روی خود نمود غرض ازین حکایت آنکه مذهب اهل
سنت بر آثار اقدام حضرت امیر است کرم الله وجهه از غایت انصاف و تجنب از تعصب و اعتساف اهل هوی را
اگرچه آنها تکفیر اینها میکنند تکفیر آنها نمیکنند از برای آنکه بدان بسوی بد میروند نیکان نیکی را از دست نمیدهند کل
یعمل علی شاکلته فربکم اعلم بمن هو اهدی سبیلا و مذهب شیعه بر آثار ازین اقدام واژگون افتاده است که زبان
انها بتکفیر کسانیکه از تکفیر آنها لب بسته اند پیوسته کشاده خوارج دین مذهب با شیعه همراه اند بلکه یکقدم پیش که هم تکفیر
دیگران میکنند و هم تکفیر خویش عزیزی از مردم یمن حکایت میکرد که گروهی از اهل مسقط را بطریق تجارت گذری
بر بنادر یمن افتاد و صورت ملاقات با یکی از علمای حضرمیه رو داد ذکر مذهب بمیان آمد عالم حضرمی گفت شما
بزعم و اعتقاد خود ما را کافر اید کیست از شما که صغیره هم از او بعمل نمی آید حسن ظن ما است که شما را تکفیر نمیکنیم و مومن
میدانیم آری شامیان لعن میکردند و آنهم بر سبیل مبادله و مشاکله بود مرویست که حضرت امیر کرم الله وجهه
در نماز صبح بعد رکوع رکعت ثانیه لعنت بر معاویه و عمرو بن العاص و عمرو بن امیه میکرد خبر آنجا رسید آنها هم بدستور
بر امیر المومنین و حسنین و عبد الله بن عباس و مالک اشتر شروع نمودند پس حضرت امیر با بقا سات بر کریمه
لاتسبوا الذین یدعون من دون الله فیسبوا الله عدوا بغیر علم یا ترک جناب رسالت لعن کفار را عبد

ماهی همیادش آمد یا اکنون نزد او به ثبوت رسید یا چنانچه آنجناب از لعن کفار بطریق وحی ممنوع شد بواسطهٔ الهام نهی
گردید یا اجابت دعای خود معلوم نمود یا بسببی که غیر این اسباب بوده باشد ترک لعن فرمود و در هر دو صورت
یعنی ایمان و ترک متابعت سنت نبوی نمود ابو حنیفه نیز قرأت قنوت بهیئتی که شافعیه مدام میخوانند در وقت نزول
نوازل تجویز کرده در غیر اینوقت منع فرموده اند در عمل و ترک هر دو اتباع نموده اند و لعن بر زبان شامیان جاری
ماند تا آنکه حضرت امام حسن رضی الله عنه در جملهٔ شروطی که در انعقاد صلح بمیان آورد ترک لعن داخل فرموده همه شروط
پذیرا شد و در باب موقوفی لعن عذر تعذر پیش آورد که زبان بر عباد در جمیع بلاد بر منابر و غیره شائع و ذائع گردیده احدی
زبان بندی عالمی را نمیتواند آنقدر هست که کسی بحضور تو این حرف بر زبان نمیراند او سبحانه و تعالی عمر بن عبد العزیز
را رضی الله عنه بمزید رحمت مخصوص فرمود که رسم لعنت را در عهد خویش برهم نمود چنانچه بدایت اللعان از حضرت امیر بود
کرم الله وجهه ابتدای کار نمودن قرآن در جنگ نیز از دست کرم الله وجهه که در جنگ جمل قرآن بدست شخصی داده
بسوی لشکریان فرستاد تا آنها را بنماید و بانچه در قرآن است هدایت فرماید مخالفان حامل قرآنرا دستها بریده مقتول
گردانیدند باز حضرت عائشه رضی الله عنها بر طبق عمل او کرم الله وجهه قرآن بدست کعب بسوی لشکر علوی فرستاد
مالک اشتر خبر بحضرت امیر ناکرده تا مبادا اقدام بصلح نماید کعب را بقتل رسانید باز عمرو بن العاص همین عمل کرده
در جنگ صفین قرآن بلشکریان علوی نمود اکثری از لشکریان بآن گرویدند رفاقت امیر گذاشته چنانچه سابق خارجیان
عثمان بودند باز شیعهٔ علی شده بودند باخارجیان علی گردیدند حضرت امیر که قرآن بمخالفان خود نمود حقیقتی و معینی
داشت یعنی مبتنی بود بر آنکه او سبحانه و تعالی میفرماید و قرن فی بیوتکن و نیز میفرماید و ما نهیکم عنه فانتهوا
هر چه از ان رسول خدا نهی فرماید باز مانید و رسول او صلی الله علیه و سلم فرموده است انا حرب لمن حاربهم
پس حرب با علی که حرب با نبی است ممنوع و آشارتی با آنکه قرآن با من است چنانچه سابق سندی برای معیت
بلکه برای عینیت گذشته است لو یتفرقا حتی یردا علی الحوض و ایمائیست بآنکه قرآن منزل بحق است
بالحق انزلناه و بالحق نزل و فرموده رسول خدا است صلی الله علیه و سلم یدور مع علی حق با علی است
و نمودن عمرو بن العاص قرآنرا محض صورت بی حقیقة است که ظاهر قرآن بدست آنها بود و باطن آن از آنها
رو گردان لیکن مردم بی حقیقت از خارجیان اهل جمل پی بحقیقت نبردند و حامل قرآن را بهلاک آوردند و
اهل از شیعیان حضرت باقتضای صوری صورت را دیده از معنی و حقیقت چشم پوشیده بصورت گرویدند
باید دانست که لعنت در اصل طرد و ابعاد است و آن مختلف میگردد باختلاف آنچه دوری از ان خواسته می آید

یعنی که مخصوص است بکفار بمعنی مطرود گشتن است از رحمت مطلقهٔ الٰهیه در احکام اخرویه واطلاق آنمعنی برکفار هم
که مجهول الخاتمه اند باشد فقیر گوید پس از مردم صفاهان همسفر بودم مسافتی که فیمابین برهانپور و دهلی برافقت و موافقت
پیمودیم روزی گفتند که اهل سنت اینهمه محبت بیزید چرا دارند گفتم محبت امر قلبی است بدلالت آثار پی بآن برده میشود
وآنهم گاهی صادق مے آید وگاهی کاذب اکثری ازینها که تجویز لعن براو نمیکنند شما همین را از آثار محبت فهمیده باشید
و در حقیقت هر که مجهول الخاتمه باشد لعن براو بمعنی محرومی از رحمت الٰهی در احکام اخروی روا نمیدارند پس شمل را امدا بن هم اینها
در عقیدهٔ آنها در باب عدم تجویز لعن باو برابر اند محبت را اینجا چه دخل است اگر برای محبت میبود که منشار آن عداوت
اهل بیت است بر قاتلان حضرت عثمان بلکه بر قاتل حضرت عمر لعنت میکردند دشمن دشمنان چنانچه دوست
میشود دوست دوستان دشمن میگردد باری شما از حال خود بگوئید که اگر یکی از شما برسند ریاست کلی متمکن میبود
وسواسی وهراسی در ملکداری وسرداری از طرف حضرت امام دغدغهٔ خاطر میگردید چه معامله بمیان آورید
بالجمله اگر حالا شما را باسیدی اینچنین صورتی رونماید دل شما گواه است که شمل اعمال او از شما هم بوقوع آید پس او یزید
بالفعل بود و دیگران یزید بالقوه حاشا وکلا استغفر الله نعوذ بالله گفتن گرفتند اتفاقا بعد رسیدن دهلی ابو المنصور
خان که بخدمت میر آتشی در همان ایام سرفرازی یافته بود یکی از آنها که میرزا یحیی باغاقی نام داشت بتعلقهٔ قلعداری
کشمیر مامور فرموده میرزا نیابت خود بنام یکی از ناموران آنجا نوشت ونقل سند برای دخل وعمل فرستاد قلعدار
سابق سیدی بود که سیادت او بشرط آنکه مردم که شیعه است ثابت ومتحقق استعداد جنگ نمود این خبر بمرزا رسید
احکام پادشاهی بنام راجه سا وعمدهای آن نواح حاصل کرده آلات وادوات جنگ آماده نمود خود کمر
عزیمت بقتال وجدال بربست درین اثنا ملاقاتی روداد گفتم میرزا صاحب خیر است سخن از آنروز یاد باد گفت
لعنت بکار دنیا لعنت بکار دنیا در دل گفتم حالا یزیدیه را از قوة قریب بفعل رسانیده است یعنی که برو بعد
از فعلیه میکردند بر خود بزبان خود پیش از ان میکنند اما لعنی که در حق بعضی از عصاة وارد است بمعنی
مطرود گشتن است از رحمت مقیدهٔ محدوده که آنرا بعذاب وعقاب وغضب تعبیر کرده میشود ملاعن مامور است
که در مرة خامسه گوید لعنة الله علیه ان کان من الکاذبین این لعنت را از انچه از خواص کفر است نمیتوان
گرفت ولهذا اگر ثانیا اعتراف بکذب خود نماید شرع حکم بارتداد وتجدید یا ونمیفرماید فقها گفته اند ان اکذب
نفسه حد حد القذف فله نکاحها لزوال حکم اللعان اگر کافر میشد بجای حد زدن گردن میزدند چنانکه
از نکاح ملاعن عنها که بجواز نکاح احدی از مومنات حکم نمیکردند حال آنکه بر دروغ حلف بکفر خوردن کفر

است بلکه حلف بکفر برابر مشکوک الوجود نیز کفر من حلف ان لم یکن عند الکذا فانا کافر فهو کافر من ساعة
بلکه بمعنی مطرود گشتن است از رحمت مقیده که غضب و عذاب محدود و مقید از لوازم اوست و لهذا در شان
ملاعن عنها در کرهٔ خامسه بجای لعنة الله علیها غضب الله علیها وارد گردیده یعنی ملاعن عنها بر تقدیر ثبوت
زنا عذاب رجم در دنیا میچشید و ملاعن اگر رمی دیگری میکرد بعذاب والم حد قذف میکشید پس در صورت عدم
اجرای جزای افترا و زنا در دار دنیا دعای اجرای عوض آن در عقبی مینماید تا او سبحانه و تعالی هرچه جزای
زنا و افترا نزد او مقدر است بر تقدیر صدق و کذب جاری بر آنها فرماید و نیز لعنت بمعنی بد دعا بهلاکت و بوار
و خیبت وارد بار آمده است فی الصحیح لمسلم عن ابی هریرة قال قیل یا رسول الله ادع علی المشرکین قال لم
ابعث لعانا وانما بعثت رحمة و نیز او سبحانه و تعالی در کریمهٔ مباهله فنجعل لعنة الله علی الکاذبین میفرماید و فحوای
کریمه افاده آن مینماید که لعنت بمعنی محرومی از مرحومی دار العقبی است که سوء عاقبت آنها منجر است نه معلق
بحلف و یمین بلکه بمعنی هلاکت و بوار و استیصال و دمار است از دار دنیا لهذا یهود گفتند اگر اینجا عه دست بدعا بر
میدارد او سبحانه و تعالی هیچ متنفسی را از یهود بر روی زمین چشیده نمیگذارد و او سبحانه و تعالی بر آنکان حضرت
عائشه لعنی کرد که هم در دار دنیا باشد و هم در دار عقبی ان الذین یرمون المحصنات الغافلات المومنات لعنوا
فی الدنیا والاخرة ولهم عذاب عظیم اگر مراد لعنت کبری میبود جناب رسالت حد نمیزد و حکم ارتداد جاری میکرد
پس بمعنی لعنت صغری است یعنی عذاب دنیا و عقبی و از همین قبیل است لعن محللین و لعن آکل و موکل ربا و لعن
واصلات و مستوصلات وغیره لهذا حکم بکفر احدی از محلل و محلل له وغیره کرده نمیشود و آنجناب که حکم بن عاص
را الملعون خواند و از پیشگاه حضور او را بیرون راند مراد دعای بد که مخصوص بدار دنیا باشد تواند بود و الا
احکام ارتداد جاری بر و میفرمود از کنایت کتاب مبین که هدی و رحمة در شان آنست ممنوع شدن و از جناب
رحمة للعالمین مردود و مطرود گردیدن در حقیقة مصداق معنی لعنت بودن است از ینجا وجه طلبیدن
حضرت عثمان مروان بن الحکم را که بقول حضرت عائشه رشاشه از لعنت پدر خود است تفطن میتوان کرد یعنی
با وجود جناب رحمت الهی در عالم شهود سبب اخراج او که تحقق معنی لعنت است متحقق بود و چون آن رحمت
از ینجهان پنهان شد بیرون شهر ماندن و اندرون در آمدن هر دو برابر یکسان شد پس حضرت امیر کرم الله
وجهه که لعن در صلوة صبح میکرد بمعنی دعای بد که تعلق بدار دنیا دارد خواهد بود نه بآنمعنی که از لوازم و خواص
کفر است زیرا که او کرم الله وجهه خود هم لیسوا من الکافرین ولا من المنافقین گفته سلب احتمال کفر

از انہا نمودہ است وخود اخواننا بغوا علینا گفتہ باقرار اخوت اسلامی اثبات ایمان آنہا فرمود و قرینہ برین
آنست کہ او کرم اللہ وجہہ درین لعنت اتباع سنت میکرد جناب رسالت در حق بعض اہل بطلان و ضلالت
در نماز صبح وغیرہ بد دعا و لعنت مثل اللہم العن فلانا و فلانا میفرمود بلکہ خارج از صلوۃ نیز مینمود روزی شکنبہ
اشتری بر کتف مبارک وقتی کہ در حرم ساجد بود نہادند و خندہ زنان بریکدگر می افتادند آنجناب در حال
سجود اطمینان طویل فرمود تا کہ بحضرت زہرا رضی اللہ تعالی عنہا خبر رسید او از خانہ دویدہ آن تودۂ نجاست
از بدن طہارت معدن دور کرد پس سر از سجدہ برداشتہ گفت اللہم علیک بابی جہل و علیک بفلان و فلان
بد دعا و لعن آنجناب مختص بامور دنیا بود و بعضی از الفاظ دعا مثل اجعلہا سنین کسنی یوسف و آثار کہ بر دعا مترتب
شد دلالت بران دارد و خسران عقبای مدعو علیہم از مقتضیات کفران و عدوان آنہا است نہ از آثار دعا
زیرا کہ جناب رسالت را کہ منبع ہدایت و ایمان است داعی بضلالت و کفران بودن غیر متصور و مردو دیست کہ آنہا در
جنگ بدر کشتہ گشتہ مقلوب در قلیب افتادند یکی از انہا کہ عمارہ نام داشت باقیماند بحبشہ رفت زنی از زنان بادشاہ
انجا فریفتہ بر صورت آن ہمعنی شد پادشاہ بملاحظۂ آنکہ نو وارد آن دیار خود را کشتن و دربی اشاعت فاحشہ
گشتن مناسب نیست بساحری فرمود تا در احلیل او افسونی دمید کہ تمام عقل و ہوش از و یکدفعہ رمید و در
بیابان خار و زار میگردید تا آنکہ در عہد حضرت عمر رضی اللہ عنہ آخر حال او در زمین حبشہ بجہنم انجامید ہمچنین
ذات حضرت علی کہ بمقتضای اجعلہ ہادیا مہدیا مظہر ہدایت است و بمودای حدیث عمار تدعوہم الی اللہ
و یدعونک الی النار ہادی و داعی بسوی جنت داعی بضلالت و نار نمیتواند بود و اثریکہ بر دعای او
مترتب گشت ہم ہلاکت دنیا بود و آن ہمین بسط اسباب و فتح ابواب دنیا است کہ مبغوض و مغضوب
ترین اشیا است نزد او کرم اللہ وجہہ چنانچہ نزد خدا و رسول اوست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و اہلاک
بفرمودہ جناب رسالت فیہلککم کما اہلک من کان قبلکم از لوازم آنست فرق فیما بین مدعو
علیہم جناب رسالت و مدعو علیہم جناب ولایت بعد جمع درآنکہ ہر دو را نوعی از ہلاک در دار دنیا رسید آنست کہ
مصیر آنہا باقتضای کفر و طغیان نہ بدعای جناب رحمت عالمیان درکات نیران است و مسیر اینہا بمیمن
ایمان و تصدیق جناب درجات جنان در روضۃ الاحباب از بہجۃ المناہج مرویست کہ یکی بحضور او کرم اللہ وجہہ
نفرین بر اہل شام کرد فرمود دوستان مرا لعنت مکنید دشنام مدہید دعا برای اصلاح اعمال انہا نمائید
منازعان و مخاصمان خود را بلفظ دوستان تعبیر کردن ایما بآن دارد کہ منازعت و مخاصمت برای

پاس حقوق وی پنداری و طریقهٔ نصیحت و نصرت و دوستی و پاس حق شناسان و تقدیس اساسان بعضی که بعد بگفتار از نهم
خفی دران مکنون و مکتوم است و شری که بر سر آنها می آید چیزی دران مضمون و مختوم الاخلاء یومئذ
بعضهم لبعض عدو الا المتقین که دوستی اینها از غرض از حقیقت دوستی هست دوستی دیگران پوستی جناب اقدس
فرموده انصر اخاك ظالما او مظلوما پرسیدند نصرت مظلوم ظاهر است نصرت ظالم چگونه توان نمود فرمود دست
او را از ظلم برگردانید زیرا که ظالمان خود هم مظلومان خود اند دانند یا ندانند اما شامیان یعنی که میکردند هرگز
معنی آن که از خواص کفر است ملحوظ و محضور نبود بلکه بزعم خود ادعوی ایشان را از بغاة و خوارج حضرت عثمان
میشمردند و بانی قتل و معین قاتلان و مانع اجرای حدود گمان میکردند پس دعا در حال حیات بهلاک اوشان میکردند
غالبکه بعد مرور ایام این ظنون و اوهام رو بزوال و اضمحلال آورده براءت حضرت امیر کرم الله وجهه و وجه حقیقت آن
او بحجة وضوح رسیده کدورت بصفا مبدل گردیده باشد مروی است قال معاویة لنصر بن حمزة صف لی
علیا فقال اعفنی فقال اقسمت علیك فقال كان والله بعید المدی شدید القوی یقول فصلا و
یحکم عدلا یتفجر العلم من جوانبه و ینطق الحکمة من لسانه یتوحش من الدنیا و زهرتها و یانس باللیل
و وحشته و کان غزیر الدمعة طویل الفکرة یعجبه من اللباس ما قصر و من الطعام ما خشن و کان
فینا کاحدنا یجیبنا اذا سالناه و یاتینا اذا دعوناه و نحن والله مع تقریبه ایانا و قربه منا لا نکاد
نکلمه هیبة له یعظم اهل الدین و یقرب المساکین لا یطمع القوی فی باطله و لا ییاس الضعیف
من عدله و اشهد لقد رایته فی بعض مواقفه و قد ارخی اللیل سدوله و غارت نجومه
قابضا علی لحیته یتململ تململ السلیم و یبکی بکاء الحزین و یقول یا دنیا عری عری الی وانی تشوقت
هیهات قد باینتك ثلاثا لا رجعة فیها فعمرك قصیر و خطرك قلیل آه آه من قلة الزاد
و بعد السفر و وحشة الطریق فبکی معاویة فقال رحم الله ابا الحسن کان والله کذلك
مروان که کثیر العدوان بود میگفت چنانچه سابق گذشت ما او را لعن میکنیم مگر برای آن که انتظام مهمات
ما با آن است جناب رسالت اخبار و انذار از بسط دنیا نموده بود که لا اخشی علیکم الکفر و لکن
اخشی علیکم الدنیا فرموده بود و در بستان فقیه ابی اللیث مرویست عن معاویة رضی
الله عنه قال ما نحن فقد تمرغنا فیها تمرغ الدابة اه چنانچه ابوسفیان و هند پدر و مادر او در ابتدا حال
از مولفة القلوب بودند علمای حدیث تصریح بآن نموده اند و در کتب حدیث از هند مرویست که هیچ خانه

ازخانهای اهل مدر و دبر و دشمن ترنزد من ازخانه محمد نبود و حالا هیچ خانه خوشتر از خانه او نزد من نیست یعنی که نزد بان
بعضی ازمودیان وسندبان ورووفت زجر بر ستیفلان وستفیفنان خود صادر میگردد دعای هلاک آن
صفت مکروه و مذموم ست که باعث بر غضب و سخط گردیده افنای کسی که بصفت گدائی موصوف ست در خواستن
درحقیقت انتفاء آن صفت خواستن ست که نفی مقید راجع بنفی قید است حضرت مولانا میفرماید
مادر ار گوید ترا مرگ تو باد ÷ مرگ خوییت خواهد و مرگ فساد + و این لعنت درحق اینها عین رحمت است
بزرگان فرموده اند طالبی که از شیخ سیلی بقفا نخورده باشد ولعنة الله او را چون رحمت گوش نکرده باشد بے
بمقصود خود هرگز نبرده باشد جناب رسالت که بقول خود انما بعثت معلما معلم و مودب بود میفرمود اللهم
من لعنت علیه فاجعلها علیه رحمة کسی اکه بملاقات حضرت بایزید می آمد میفرمود ایادک الله هلاک
نفس او میخواست و چون کسی نام بایزید میگرفت میگفت قدمات کافرا لا یرحوا الله کنایت بموت نفس خود مینمود
و بکفر و سلب رحمت که مرادف لعنت ست اشارت میکرد بانچه مقرر قوم ست نفس هرچند مطمئنه گردد لکن از کفر که
طبیعی اوست برنمیگردد و متفق علیه جمهور ست الرضاء بالکفر کفر لکن بعضی بر اطلاق میگذارند و بعضی تفصیلی و تقییدی
بیان می آرند فی الفتاوی العمادیة الرضاء بکفر الغیر قد اختلفوا فیه فاما الرضاء بکفر نفسه فکفر بالاتفاق السیر الکبیر
مسئلة تدل علی ان الرضاء بکفر الغیر لیس بکفر وصورتها المسلمون اذا اخذوا اسیرا او خافوا ان یسلم
قلقموه ای سد وقمه بشئ کیلا یسلموا وضربوه حتی یشتغل بما یضرب فلم یسلم فقد اسلموا فی ذلک
ولم یقل فقد کفروا و اشار شمس الائمة السرخسی الی ان هذه المسئلة لا تصلح دلیلا لان تاویل هذه المسئلة
ان المسلمین یعلمون انه لا یسلم حقیقة ولکن یظهر الاسلام تقیة لینجو منهم فلا یکون هذا رضاء منهم
بکفر غیرهم وذکر شیخ الاسلام خواهر زاده فی شرح السیر ان الرضاء بکفر الغیر لا یکون کفرا الا اذا کان یستخیر
الکفر او الضغنة اما اذا کان لا یستخیره ولا یستحسنه ولکن احب الموت او القتل علی الکفر لمن
کان شریرا موذیا حتی ینتقم الله منه فهذا لا یکون کفرا ومن تامل قول الله عز وجل ربنا
اطمس علی اموالهم واشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا حتی یروا العذاب الالیم یظهر صحة ما
ادعیناه وعلی هذا اذا ادعی علی ظالم اماتک الله علی الکفر وان یسلب الله عنک الایمان و
نحوه فهذا لا یضره ان کان لا یستخر الکفر ولا یستحسنه ولکن تمنی ان یسلب الله عنه الایمان
حتی ینتقم الله عنه علی ظلمه وایذائه الخلق قال صاحب الذخیرة وقد عثرت علی روایة عن ابی حنیفة

رضی الله عنه ان الرضاء بكفر الغير كفر من غير تفصيل مسئلة السير الكبير چنانچه بفرموده شمس الائمه بر عدم کفر کسی که اراضی بکفر دیگری است دلالت دارد همچنین دلیل گرفتن و استنباط کردن عدم کفر آنکس از مسئلهٔ مذکوره دلالت دارد بر آنکه از متقدمین تصریح بعدم تکفیر آنکس نیامده است والا دلیل صریح گذاشته بانچه التزاما از ان مفهوم می شود و آن التزام ناتمام بوده باشد تمسک نمی گرفتند بلکه تصریح متقدمین بکفر او آمده است چنانچه از صاحب ذخیره مذکور شد و اگر تاملی در کریمهٔ ربنا اطمس علی اموالهم واشدد علی قلوبهم فلا یومنوا حتی یروا العذاب الالیم بر طبق فرمودهٔ شیخ الاسلام نمائی دریابی که کریمهٔ مذکوره را دلالتی بر مدعای شیخ الاسلام نیست زیرا که حتی برای غایت است پس مدلول کریمه دعا ببقا کفری است که حاصل پیش از ین بود تا زمانی که عذاب الیم ببینند و آن دعا در حقیقت دعا با یمانی است که حدوث آن متقارن حادثهٔ عذاب بود یا دعا باستمرار کفری است که منتهی بعذاب شود و کفر هرگاه بهر چیز که منتهی گردد ایمان از انجا مبتدی میشود لعدم الواسطة بینهما نه دعا باصل کفر است و سوء خاتمه تا از ان دلیل گرفته شود بر دعا در حق مومن موذی بسلب ایمان بداعیهٔ آنکه تا او سبحانه و تعالی انتقام ظلم از و کشد نمیدانم که سلب ایمان را در ایجاب انتقام چه دخل است او سبحانه و تعالی اقتصاص و انتقام مظلومین از ظالمین میگیرد کافرین باشند یا مومنین کسی را که از دست ظالمی جراحتهای مظالم رسیده باشد بموداء الجروح قصاص دعا اقتصاص آن بعذابی و عقابی که در علم الٰهی مقدر و بمقدار ظلم است نماید تا او سبحانه و تعالی آن مظالم را بارضاء مظلوم از ظالم عفو نفرماید آما دعا بکفر که مستوجب خلود عذاب است در حق او کردن بعد مظلومیت بظلم متناهی گردید نیست نظر بظاهر اگرچه شرک متناهی بحسب المدة است اما نامتناهی است بحسب الشدة و میتوان گفت تصدیق و اقرار ایمانی که پس از بر آمدن از دار تکلیف حاصل شود تصدیق و اقرار است بسبب معاینه بوجود اموریکه او سبحانه و تعالی بتوسط رسل اخبار داده بان کرده بود نه تصدیق بنفس اخبار و مخبر آن است و این تصدیق و اقرار را ایمان نمیخوانند و برین تقدیر آنها بر کفرها مستمر و مستقر تا ابد الدهر میمانند و عدم تناهی بحسب الشدة مجامع بعدم التناهی بحسب المدة خواهد گردید لهذا او سبحانه و تعالی شرک را ظلم عظیم فرموده است جزاء آنهم عذاب عظیم که عذاب مخلد و موبد است مقرر نموده و ظلمهای دیگر خواه در حقوق عباد باشد خواه در حقوق الٰهی سزای آن مقدر و متناهی است که متناهی با غیر متناهی از نسبت نطفه و صحاب هیچ نسبتی ندارد و نیز وجه استنباط جواز دعا بسلب ایمان از کریمهٔ مذکوره ظاهر نمی شود که مدلول فلا یومنوا بر تقدیر تسلیم عدم تناهی سلب حدوث ایمان است نه سلب ایمان اول مقتضی سبقت کفر است پس مدعو بقای کفر است و ثانی مقتضی سبقت ایمان پس مدعو احداث کفر خواهد بود و قیاس این بان بسبب عدم مماثلت هم نمیتوان کرد زیرا که اول اهون از ثانی است یغتفر فی الانتهاء ما لا یغتفر فی الابتداء طبائع مردم در انتقام و اقتصاص بخصوصیتها متغایره

اختصاص دارند بعضی درپی سلب ایمان و اتلاف جان ایمان و جان خود میبازند و بازای قلیلی از اذیت کثیری
که صد چند فزیت بران وارد بر سر او می اندازند و بعضی انتقام بقدر جنایت نمایند و بعضی از ایشان درگذشته بحل میفرمایند
جزاء سیئة سیئة مثلها فمن عفا واصلح فاجره علی الله انه لا یحب الظالمین فقرهٔ اخیره اشارت بسوی فرقه
اول تواند بود که ذکر ظالم ثانی در آیت ثانی است که بعد ازین می آید انما السبیل علی الذین یظلمون الناس ویبغون
فی الارض بغیر الحق اولئك لهم عذاب الیم پس این ظالم ظالم ثانی است که ظالم بر ظالم خود است و برین تقدیر درین
آیات حال فرق ثلاثه بلکه اربعه مذکور است و بعضی مثل قول ابی ضمضم اللهم تصدقت بعرضی علی عبادك هر صباح عهد
و وعده بجناب الهی میکنند و هیچ خطره انتقام پیش از رسیدن ایذا و آلام از دل بر میکنند نظلم خلائق بمنزله نزول صواعق
از مقدرات میدانند نه خود باصتدام آن میر نجند و نه کسی را بانتقام میر نجانند هر گراکه در خود قدرت یابد باید که باقوال
ابی ضمضم مالی و نفسی منهم نماید و بعضی بمقابله ایذا و ایلام باعطا و انعام مینمایند و عمل بر کریمه لا یستوی الحسنة ولا السیئة
ادفع بالتی هی احسن فاذا الذی بینك وبینه عداوة کانه ولی حمیم وما یلقها الا الذین صبروا وما یلقها الا
ذو حظ عظیم میفرمایند فقیر مرضی حضرت مرشد بسوی آخر بسیار میدید و کریمه مذکور در محل استشهاد از زبان مبارک بارها
می شنید بشنو حضرت سعید بن جبیر را که از اکمل تابعین و علماء وقت و مستجاب الدعوة و مصدر کرامة و خرق عادت
بود حجاج بن یوسف که ظلمش بر ظلم یزید از جهت کمیت مزیتی دارد اگرچه ظلم یزید را بر ظلم او از روی کیفیت فوقیت
است برای قتل بحضور طلبید و او را بدل سعید بن جبیر شقی ابن کثیر مینامند پس حکم بذبح نمود و بمثابه کبشی بر زمین غلطانیدند
اتفاقا رو بسوی قبله بود و تبعود و تسمیه انی وجهت وجهی للذی الخ خواند بغضب آمده روی او را از جهت قبله
گردانید فرمود اینما تولوا فثم وجه الله حکم کرد تا روی او بروی زمین نمودند و لحیه سفید بخاک سیاه آلودند فرمود
منها خلقناکم وفیها نعیدکم الخ وقت بریدن حلقوم استدعا بجناب کبریا نمود الهی این ابعد از من قدرتی
بر کشتن دیگری مده تا مدتی بر فرش بیخوابی و بیتابی و بیماری و بیقراری افتاده سد حیات او تدبیر اطبا نگشاد
و آخر بمایوسی جان خود داد و در حقیقت بعالمی جان داد بزرگی سخن این بزرگ دریافت در حق ظالمی که ظلمش علی العموم
است و خود بوجه خصوص نیز مظلوم و رهین ظلم او هم دعا بهلاک دنیوی نمود بهلاک ابدی معلوم بلکه دعا کرد که هم
در حق او هم در حق عالم نافع و شافع است سلب قدرت قتل چنانچه بسلب حیات میشود بسلب یا ست و اقتدار
و بتوفیق توبه و انابت واعتذار نیز لکن اراده او سبحانه و تعالی تعلق بشق اول گرفته مطلق قدرت بلکه مبدء و منشاء
آنرا که حیات باشد واپس ستاند که دیگر احتمال عود ظلم نماند چون سخن تقریبا بذکر کریمه مذکوره که تعلق بحال فرعون

بعضی از احوال فرعون

دار در رسید فرعون بزبان حال بفریاد برخاست و مدد گار برای خدا که دم واپسینش باقرار توحید او برآمد در خواست که مردم با من غرق نیل سواخذه و بیل دارند و از چار طرف سنگ طعن لعن زبان در گرداب کفر و طغیان میدارند برای خدا از دست زبان آنها مرا نجات بخشید و از مهلکه این ورطه بیرون کشید لهذا ابو داود که من استجار منکم فاجیروه و من استعاذ بالله فاعیذوه قدم قلم درین وادی مخوف که بشوک شکوک محفوف است می نهم و خود را در دهان مردم که بطبیعت سباع و مار و کژدم اند رسید هم نعوذ بالله من شرور انفسنا و انفسهم و اخسهم و انفسهم پس اول کریمه مذکوره را از ابتدا باید خواند بعد از ان سخن در بیان معنی که مدلول ظاهر کلام خدا و شایان شان انبیا است باید راند قال موسیٰ ربنا انک اٰتیت فرعون و ملاءه زینة و اموالا فی الحیوة الدنیا ربنا لیضلوا عن سبیلک لام لیضلوا را لام امر نتیوان گرفت که آنها بر اضلال قدیم مستدیم اند استدعای آن تحصیل حاصل اگر بمعنی دعای بقای اضلال و ضلال گرفته شود لفظ امر که برای حدوث است نبی از ان مینماید و چگونه تواند بود که عزم برامر کفر کردن درحین عزم کافر گردیدن است فی الفتاوی العمادیة من عزم ان یامر غیره بالکفر کان بعزمه کافرا بلکه لام بمعنی کی خواهد بود و همچنین لای فلا یومنوا اگر برای نفی گیرند و آنرا جواب دعای ربنا اطمس علیٰ اموالهم و اشدد علیٰ قلوبهم اعتبار کنند پس ضرورست که حتی فی قوله تعالیٰ حتی یروا العذاب الالیم برای نهایت باشد بمعنی کی زیرا که بر تقدیر اول مقصود عدم حدوث ایمان است تا دیدن عذاب الیم و این دعا بقای کفر است که منتهی بعذاب گردد و انتهای کفر بهر چیزیکه باشد ضرورست که ابتدای ایمان از ان چیز خواهد بود پس مرجع این دعا دعا بعذابی است که مبدء آن مبدء ایمان باشد و او سبحانه و تعالیٰ بکرم خویش این دعا که بدعای آن مرگ و مقید است باجابت موکد فرمود فقال قد اجیبت دعوتکما و همچنین بوقوع آمد چنانچه او سبحانه و تعالیٰ از واقع اخبار میفرماید حتی اذا ادرکه الغرق قال اٰمنت انه لا اله الا الذی اٰمنت به بنوا اسرائیل و انا من المسلمین زمان ادراک غرق و زمان ایمان متحد بود بر طبق انچه حضرت موسیٰ استدعا نمود پس غرق و ایمان هر دو از دعای حضرت موسیٰ است و ایفای وعده اجابت او سبحانه و تعالیٰ و برین تقدیر تفریع فلا یؤمنوا حتی یروا الخ یعنی ترتب عدم ایمان که انتهای آن بعذاب و ایمانست بر طمس اموال و تشدد قلوب صحیح میشود که طمس اموال ازاله سبب ضلال و رفع مانع ایمان پس از علل و اسباب وجود ایمان خواهد بود و تشدد قلوب سبب تمادی کفر پس شرط نصب مضارع بقا که سببیت است متحقق میگردد و بر تقدیر ثانی یعنی حتی کی باشد عدم ایمان مطلق از قید انتها خواهد بود طمس اموال که مصحح ایمان است علت عدم ایمان نتوان شد پس سبب نصب رفع خواهد گردید مگر آنکه فلا یؤمنوا را متعلق باجر یعنی و اشدد علیٰ قلوبهم

گردانند یا نهی کیرند نفی و در هر دو صورت با وجود مخالفت بظاهر کریمه مخالف شان انبیا است او سبحانه و تعالی شانه
از حضرت موسی ایمان قوم او نخواهد و بود ای قول خود لعله یتذکر او یخشی رجای اسلام و انقیاد دارد حضرت
موسی از او سبحانه و تعالی کفر و ضلال آنها میخواهد یعنی طلو و طلو آنها مینماید حضرت موسی با مر الهی ما مور با نکه امر بایمان
نماید و او نهی از ایمان فرماید هر چند که بعد زیانی بوده باشد چگونه راست می آید اگر بالفرض دعای کفر در حق دیگری
باقتضای مسئله پیر کبیر کفر نباشد البته باقتضای همین مسئله اسارت و معصیت خواهد بود و نسبت اسارت و معصیت
بسوی انبیاء اولی العزم اگر کفر نباشد البته اقل ازین نیست که اسارت و معصیت تواند بود و بعضی میگویند که حضرت
موسی علیه السلام را بسوی خاتمه آنها معلوم بوده باشد پس آنها را امر با ضلال کردن و نهی از ایمان نمودن از قبیل
آنست که ابلیس را علیه لعنة الله گفته میشود تو میدانی کسی که لعن بر او میکند اراده انشاء دعای کفر کرده تحصیل حاصل
نینماید بلکه مقصود تحقیر تام او ست بتعقیب لعنت و ضلالت مثل آنکه بعد ذکر جلاله جل جلاله میگویند مقصود ازان بیان
عظمت و جلالت است نه دعا بحصول جلالت و عظمت بذات او سبحانه و تعالی و دعا که حضرت موسی در حق فرعون
و ملاء او کرد امید حصول و قبول نداشت لهذا او سبحانه و تعالی که عالم نیات و خفیات است بشارت باجابت داد
و اجابت را موکد بقد نمود محل توکید آنست که مخاطب متردد بین الطرفین باشد پس معنی کریمه القابل الکریم العلیم
هو العالم بما اراد بکلامه ربنا انک اتیت اه ای پروردگار ما ادی تو فرعون و گروه او را اموال و زینت دنیا
ای پروردگار این دادن تو سبب ضلال آنها گردید و اختیار اضلال که مستلزم ضلال است برای اظهار کمال
ضلال انهاست که اضلال دیگران ضلال دیگر است پس اول شکایت نکایت آنها کرده دعا نمود و ربنا اطمس اه
ای پروردگار سبب اضلال آنها را محو و محوق گردان و چون در صورت زوال سبب ضلال احتمال ایمان و
هدایت بود مقصود او چنانچه ایمان و هدایت است برای ادای حق رسالت و تعذیب تادیب نیز مقصود
برای تشفیه قلوب مومنین و تنبیه و تذکیر غافلین عطف عنان سخن نموده دعا فرمود و اشدد علی قلوبهم اه
یعنی آنها بعد رفع مانع ایمان تا آنکه عذاب نبینند ایمان نیارند و ما کان الله لیعذبهم و انت فیهم از خصائص
جناب خاتمیة مآب است و امم سابقین را بحضور انبیای آنها که داعی بتعذیب و تخریب قوم خود ها میبودند معذب مینمود
و تشفیه قلوب انبیا میفرمود چنانچه در حدیث هم وارد است فلما ادرکه الغرق اه غرق یعنی تعین مبادی غرق
میگویند چون اسباب آثار غرق شدن خود را دید بتکلم کلمه اخلاص متکلم گردید و در وقت چنین اضطراب در نفی
و اثبات دقیقه احتیاط و ثبات را نگاه می داشت که اگر لا اله الا الله می گفت مظنه آن میبود که خود خود را

بوحدانیت ستود زیرا که سابق لئن اتخذت الهاً غیری میگفت و حصر الوهیت در
خود میکرد پس در جانب اثبات الا الذی امنت به بنوا اسرائیل و انا من المسلمین
گفته تعیین خدائی که بخدائی منفرد است هم در نفس الامر و هم باعتقاد آنها که داعی بایمان اند نمود و بعد اقرار
بایمان انا من المسلمین گفته اسلام را بایمان متقارن نموده خود را یکی از جماعهٔ مسلمین شمرد و بر همین عقیده مرد اما
قوم فرعون پس او سبحانه و تعالی هیچ از حال آنها خبر نداد که بمثل مقتدای خود کلمهٔ توحید بر زبان راندند یا بکفر اصلی
مصر مستقر ماندند لکن دعای حضرت موسی و هارون علیهما السلام در حق فرعون و ملاء او جمیعا بود چنانچه ضمائر جمع دلالت
بران دارد و او سبحانه و تعالی آن را چنانچه سابق گذشت مستجاب فرمود پس باید که کفر آنها نیز منتهی بزمان رویت عذاب الیم
و ایمان تسلیم گردیده باشد هم عذاب دیدند و هم غرق دریای رحمت گردیدند و بموداء الغریق شهید بدرجهٔ شهادت
رسیدند سحرهٔ فرعون شربت شهادت بآب تیغ چشیدند و ملاء فرعون آن شربت بآب مصری فرو کشیدند اسامهٔ کافر را
وقت کارزار با وصف اقرار بکلمهٔ توحید کشت حضرت جناب رسالت صلی الله علیه و آله و سلم ملامت براو فرمود
گفت اقرار او بخوف شمشیر بود فرمود هلا شققت قلبه پس چون ایمان او نزد رسول خدا معتبر شد شمشیر کشیدن
اسامه بر او تعذیب و تحذیر بود و کشته گشتن او در حقیقت نه بجزای کفر است بلکه محض تقدیر علما گفته اند و تجدید ایمان
ساب الرسول اگرچه مقبول است لکن او بحکم شرع مقتول قتل او نه برای کفر اوست بلکه الجام عوام و تسدید
حدود اسلام او سبحانه و تعالی در حق او میفرماید فالیوم ننجیک ببدنک لتکون لمن خلفک آیة اگر گوئی فرعون و ملاء
او اگر بایمان خاتمهٔ او شد از قعر نیل سبیل سلسبیل میگرفتند و از آب بسوی آتش نمیرفتند و او سبحانه در مواضع
متعدد خبر بجهنمی بودن آنها میدهد گفته شود مواخذهٔ کفر که اکبر الکبائر است اگرچه از آنها ساقط شد لکن مواخذهٔ
اکثر کبائر از قبیل حقوق عباد که ایمان هم موجب امان از ان نمیتواند شد بر ذمهٔ آنها بود صبیان معصومین چند هزار
کشتهٔ بنی اسرائیل را تبعید و تا سر گرفته سحرهٔ بحق گرویده را ناحق دست و پا بریده بر سر دار کرد و در جزای قتل مومن که بتعمد
باشد لفظ خلود وارد است پس اگر در سزای اینهمه و بال عالم داخل دوزخ شوند بکشم که سخن در اصل ایمان بود نه
در تقدس آنها از ذنوب و عیوب اینقدر بس است که او سبحانه و تعالی اگرچه خبر بجهنمیت آنها در مواضع متعدده داد
یک کریمه هم مخبر بخلود آنها نفرستاد بلکه اگر خلود هم نازل میگردید در باب خلود قاتل مومن داخل میگردید بعضی میگویند
که اثبات ایمان بشهادتین میشود و آنجا یکی متحقق پس ایمان بسبب نقصان در نصاب شهادت ثابت نمیتواند شد
جوابش اگر بحقیقت ایمان بی شهادتین تمام نمیشود سخن در ثبوت ایمان بحسب ظاهر است که مدار اجرای احکام بر اوست

ند درحقیقة ایمان که دانا می آن غیر حق سبحانه وتعالی دیگری نیست وفقها که بحث آنها تعلق باحکام دارد در ایمان تد
شهادتین شرط کرده وبران تبریه از جمیع ادیان یا دینی که دران درآمده بود افزوده اند ودر اثبات ایمان غیر
مرتد کلیه مقرر کرده اند که اگر کافری اقرار بامری نماید که مخالف عقیدهٔ قدیمه او ست حکم بایمان او کرده شود پس منکر
الوهیت مثل ثنوی باقرار الوهیت مومن میگردد ومنکر توحید مثل وثنی باقرار آن واقرار رسالت از جهت آنکه
مستلزم اقرار الوهیت و وحدانیت است پس منکر الوهیت و وحدانیت و رسالت هر سه کس باقرار رسالت مومن
میشوند واز کلام اینها مفهوم میگردد که اگر منکر الوهیت که معترف شده بود انکار توحید یا رسالت نماید یا منکر توحید
که مقر گردیده بود انکار رسالت از او بظهور آید حکم ارتداد بروی جاری کنند وبقتل آرند اگرچه سابق اقرار بتوحید
ورسالت صراحةً والتزاماً نبود که ازان برگشته باشد گویا بالجزء را علاقهٔ اقرار بالکل مقرر کرده اند بنا این برآنجا قدم
که جناب رسالت صلی الله علیه وآله وسلم در دعوت بر توحید که خلاف معتقد کفار وقت او بود کفایت کرده اسلام
کسی را که تنها اقرار بتوحید میکرد قبول مینمود ومیفرمود امرت ان اقاتل حتی قالوا لا اله الا الله فاذا قالوها فقد
عصمت منی دماءهم واموالهم الا بحق این کلیه و روایات جزئیه دلالت واضح بر قبول اسلام وایمان فرعون
دارد ومیتوان گفت که اقرار بتوحید که بتلقین وتعلیم رسول کرده اند اقرار برسالت او ست زیرا که بتلقین وتعلیم رسول
متلقن ومتعلم گردیدن در حقیقة برسالت او گرویدن است واقرار برسالت اقرار بما به الرساله است اگرچه بر سبیل
اجمال بود پس مقصود از ارسال رسل که اجابت ما به الرساله است باقرار توحید که بتلقین رسول کرده آید حاصل
میشود اما کسی که بی تلقین رسول واتباع او وبی مشاهدهٔ اعجاز او وغیره آثار وانوار او محض بصفای فکر
خویش اقرار بتوحید نماید در زمرهٔ مومنین نمیدر آید زیرا که مقصود الهی از ارسال رسل اطاعت وانقیاد جمیع
اوامر ونواهی است که توحید یکی از انها است اگرچه اصل وعمده همه ها ست وبسوی توحید اگرچه بطریق نظر واستدلال
اهتدا میشود لیکن تفاصیل احکام از عبادات ومعاملات وخصوصیات وهیآت آن بی توسط رسول معلوم و
معقول نمیتواند گردید پس حقیقة ایمان بی اجابت رسالت خواه بصراحت باشد خواه بدلالت متحقق نمیشود و
جناب رسالت صلی الله علیه وسلم که در دعوات براقرار وحدانیت اکتفا میفرمود تا آنکه ابی طالب را وقت
احتضار بر دعوت توحید اختصار کرد واسامه را بر قتل کسی که کلمهٔ توحید میخواند زجر نمود وجهش آنچه مذکور شد همین
تواند بود وچون قاعدهٔ کلیهٔ فقها شنیدی وبنای آن بران وجه منقول وبرای وجه معقول فهمیدهٔ روایات
جزئیه نیز بشنو لها قال انا مسلم وهو ممن لا یقول کلمة الشهادة فهو عندنا مسلم قال الحصکفی

اسلم فقال الکافر الله واحد یصیر مسلما و لو امتنع تجدیدہ علی الاسلام این و امثال این چندین در کتب فقه مسطور
پس هم قاعده کلیه و هم روایات جزئیه عون فرعون مینماید و بقبول ایمان او و باجرای احکام اسلام بر او میفرماید
و تلاوه آنکه سحرهٔ فرعون بعد عجز از معجزه گفتند امنا برب العالمین رب موسی و هارون گفته بر توحید اقتصار کردند و بلقیس
بعد معاینه معجزهٔ احضار عرش عظیم خود رب انی ظلمت نفسی و اسلمت مع سلیمان لله رب العالمین گفته نیز اکتفا بتوحید
نمود پس قبول ایمان هر دو اگر برای آنست که ایمان بمعجزهٔ ایمان که اعظم معجزات است و اتم از جملهٔ تسع بینات نیز
اقرار و ایمان به نبوت خواهد بود و اگر برای آنست که ذکر اسامی انبیا گو که بعنوان نبوت نباشد حکم اقرار نبوت دارد
پس فرعون هم در ضمن ذکر بنی اسرائیل ذکر موسی و هارون نمود که هر دو از بنی اسرائیل بودند و هم در ضمن ذکر مسلمین
که اول المؤمنین والمسلمین بودند زیرا که هر نبی مومن و مسلم به نبوت خود است لهذا جناب خاتم النبیین صلوات الله
وسلامه علیه و علی اهل بیته اجمعین بارها میفرمود و اشهد انی رسول الله و از حضرت ابراهیم علیه السلام در کلام
الٰهی حکایت مذکور است و انا اول المسلمین بلکه قطع نظر از این عموم او سبحانه و تعالی حکایت از حضرت موسی بوجه
مخصوص و منصوص میفرماید سبحانک تبت الیک و انا اول المؤمنین اینقدر هست که ذکر اسامی در اقرار سحره و بلقیس
بتفصیل است و در اقرار فرعون باجمال لکن اجمال را از جهت آنکه خلاف تفصیل است جمالی و کمالی که تفصیل
از آن عاری است دارد پس ایمان او مثل ایمان آن هر دو قابل قبول تواند بود بلکه از درجهٔ مماثلت در گذشته
بمرتبهٔ فضیلت رسیده باشد زیرا که در کلام سحره اقرار بایمان است و از اسلام سکوت و در کلام بلقیس اسلام
مذکور است و ایمان مسکوت عنه و فرعون هر دو را جمع کرده در معرض اقرار آورد و خود را یکی از مسلمین شمرده و
اقرار باسلام مستلزم اقرار به نبوتست و نیز هرگاه حضرت موسی و هارون علیهما السلام داخل در مسلمین اند پس ذکر
آنها در ضمن ذکر آن مقرون بوصف نبوت شد بخلاف ذکر انبیا در کلام سحره و بلقیس که مجرد از صفت مذکور است
و نیز قول او و امنت انه لا اله الا الذی امنت به بنوا اسرائیل در قوت کایمان موسی و هارون و غیرهما من بنی
اسرائیل میشود و فقها گفته اند هر که گوید آمنت کایمان الرسل مومن میگردد و نیز او سبحانه و تعالی همچنین ایمانی
طلب مینماید چنانچه در کلام خود امنوا کما امن الناس میفرماید و چون هر یکی از کلمهٔ توحید و انا مسلم گفتن در ثبوت
ایمان کافی است پس فرعون که یکی بر دیگری افزود بر طبق کلام قدیم یا ایها الذین امنوا امنوا بتکریر تقریر ایمان
خود نمود ا قوله تعالی و اتبعوا فی هذه الدنیا لعنة و یوم القیامه هم من المقبوحین یعنی پس از گذشتن
آنها لعنت کرده شد بر آنها در دنیا که او سبحانه و تعالی در دلهای عالم رستگاریهای آنها چنان متمکن فرمود که بعد

ملعون بودن آنها باعث بر لعنت گفتن بر آنها گردید لعنتی که بعد رفتن کسی بدار الآخرت در دار دنیا کرده شود غیر ازین
نخواهد بود که نام بنفرین گرفته آید نام هر کسی مثل تمثال عالم مثال قائم او ست تا آنکه بعضی بسوی اتحاد رفته اسم و
مسمی را عین یکدیگر گفته اند و وجود لفظی سوای وجود خارجی و ذهنی دانسته اند رحمت یا لعنت هر چه بر نامش
از زبان خلق می آید گویا خودش در دنیا زندگانی بعشرت یا بعسرت مینماید ذکر الفتی عیش الفتی او سبحانه و تعالی
کسی را که دوست میدارد در قلوب خلق خالق او قبول میفرماید تا او را مقبول و محبوب عالم میگرداند حال مغضوبان
در تقابل حال محبوبان است در دلهای عباد در روی عنادمی اندازد و مطرود و مردود و خلائق میسازد پس دلالت
کریمه بر ملعونیت آنها است در دنیا بزبان خلائق نه در دار عقبی در عند الخالق و شاید که از ظاهر عبارت عدول
کردن و بجای من الملعونین من المقبوحین آوردن ایمان بر عدم ملعونی آنها در قیامت تواند بود بلکه ایراد
لفظ اشارت نیز اشارتی بآن دارد و الا زیاده میشود اما قوله تعالی و اتبعوا فی هذه لعنة و یوم القیمة بئس
الرفد المرفود پس اگر ظرف متعلق به مبس است بقرینه ترک عاطف و الا مثل کریمه سابق بر این است و الا برین
فاوردهم النار و بئس الورد المورود اینجا هم عاطف میبود این کریمه و اتبعوا فی هذه الخ نیز دلالت بر لعنت
اخروی نمینماید و اگر متعلق باتبعوا است چنانچه مفسران همچنین تفسیر میکنند و قاریان علامت وقف مطلق یعنی ط بر یوم
القیمة می نهند و این همه بحسب حسبان اینها است که آنها را کافر میدانند بر این تقدیر اگر چه دلالت بر لعنت روز قیامت
دارد لکن لعنت روز قیامت دلالت بر لعنت لازمی دائمی دار الآخرة که از لوازم کفر است ندارد تا با ثبات لازم
اثبات ملزوم کرده آید زیرا که روز قیامت روز عدالت الهی است و مقدارش هر چند طولی دارد لکن آخر متناهی
است و آن یک روز است از روزهای آخرت هر چه در آن روز بوقوع آید لازم نیست که بعد از آن هم ابد الدهر
استمرار نماید بلکه استیعاب تمام آن روز هم ضروری نیست که وقوع چیزی در روزی بوقوع آن در جزوی از اجزا
صادق می آید شنیده باشی که بعضی آیات نافی شفاعت روز قیامت است و بعضی آیات و احادیث
مثبت آن و همچنین نفی و اثبات در باب کلام و سوال وغیره وارد و علما اکثر بر تعدد مواطن و محال حمل کرده
اند با وجود آنکه نفی خواهان استغراق است و اینجا اثبات است که بوقوع فی الجمله ثابت میشود آری اگر
اتبعوا بمعنی الزموا گرفته شود چنانچه اتباع دائن بمدیون بهمین معنی است استیعاب آن روز لازم می آید لکن
این استیعاب استیعاب عقاب ابدی نمیخواهد اگر چه عقاب آنها عقب قیامت بدلائل دیگر ثابت بوده باشد و آنهم
بصفت خلود نیست علاوه آنکه در حق آنکسان حضرت عائشه چنانچه سابق گذشت لعنت دنیا و آخرت هر دو

وارد اکثر آنها اصحاب اند کار مومن نیست که آنها را کافر گوید زنی بحضور حضرت عائشه حسان بن ثابت را که یکی از
افگان است و مکفوف شده بود ببدی یاد کرد حضرت عائشه گفت او مدحت و منافحت از قبل رسول خدا میکرد
در حق او اینچنین مگو آن زن گفت او در حق تو چه گفته بود و خدا تعالی در حق تو چه گفته بود خدا تعالی در حق او چه فرموده
است حضرت عائشه گفت او سبحانه و تعالی او را نابینا کرد و کدام عذابی بدتر از نابینائی خواهد بود نیک دریاب که نیکان
بدگوئی بدگویان خود نمی پسندند و باسکات زبان بدگوئی آنها بر می بندند و چشم از بدی آنها اگر چه در حق خود است
می پوشند و در اظهار نیکی آنها که انهم در حق است میکوشند و توحید او از توحید سحره او یکپایه بحق اوفق و اطبق است زیرا که
رب العالمین رب موسی و هارون اگر چه در حقیقت ذات او سبحانه و تعالی است وحده لا شریک له لکن فرعون دعوی
انا و لا غیری میداشت خدای موسی و هارون هم خود را می پنداشت لهذا بحضرت موسی میگفت لئن اتخذت الها
غیری لاجعلنك من المسجونین اگر چه مراد آنها حقیقة بود و فرعون هم بر حقیقة مراد آنها مطلع گردیده تعذیب و تصلیب
نمود لکن ظاهر کلام متحمل و محتمل غیر مقصود و مرام است که آن عین مقصود فرعون میشود بخلاف قول فرعون لا اله
الا الذی او الهی که بنو اسرائیل باو ایمان آورده اند چنانچه در نفس الامر غیر فرعون است در علم فرعون هم
غیر اوست و برای همین آنها را در بندگی بجبر گرفته بود پس احتمال اینجا منتفی است اما تاسی که ایمان بعد نزول و حلول
آن بود ای کریمه فلم یك ینفعهم ایمانهم اذا راوا باسنا از درجه قبول عند الله ساقط است مراد ازین باس آخیر و
ست و آنچه از مبادی و آثار طلوع صبح قیامت است که یکی از شرائط ایمان بغیب آوردن است و بعد مشهود شدن عالم
غیب در تصدیق اخبار نبوی افراد انسان چه مومن و چه کافر همه یکسان است اما ایمان بعد باس دنیوی فلا باس
به بلکه بوس دنیوی نزول الهی است برای تحصیل نقد ایمان و کشیدن از دار البوار بسوی دار الامان
وما ارسلنا فی قریة من نبی الا اخذنا اهلها بالباساء والضراء لعلهم یرجعون و جای دیگر بذکر و فرموده
فلولا اذ جاءهم باسنا تضرعوا ولکن قست قلوبهم و زین لهم الشیطان اعمالهم بر عدم تضرع وقت محبت
پس ملامت مینماید و بقساوت قلب و تزئین شیطان منسوب میدارد بلکه او سبحانه و تعالی در شان خود فرعون
و فرعونیان میفرماید فاخذناهم بالعذاب لعلهم یرجعون و جای دیگر نیز در حق خود آنها میفرماید و لقد اخذنا
آل فرعون بالسنین و نقص من الثمرات لعلهم یذکرون بمواخذه عذاب و بار سال بوس رجوع آنها بسوی
هدایت و ایقاظ آنها از خواب ضلالت و غوایت میخواهد آنها و بقساوتی که داشتند آنرا بشامت موسی
و اتباع او بند اشتند فلما جاءتهم الحسنة قالوا لنا هذه وان تصبهم سیئة یطیروا بموسی

تحقیق ایمان باس

دمن معه و چون محط و تلف اثمار از جنس غله و خصب که بر ور دهور بوقوع می آید فهمیدند و آیات و معجزات دیگر که
بظهور خواهد آورد از همین قبیل دیدند قالوا مهما تاتنا به من آیة لتسحرنا بها فما نحن لک بمومنین او سبحانه و تعالی
برخلاف زعم و فهم آنها آیات بینات که کسی مثل آن ندیده و نه شنیده باشد فرستاد فارسلنا علیهم الطوفان
والجراد والقمل والضفادع والدم آیات مفصلات فاستکبروا وکانوا قوما مجرمین بارش سخت و زه
طوفانی برپا کرده که با بخانهای آنها مجاورت داشت مجاوزت نمود بلکه نیم هم از آن بیم نرسیده و هر عذابی که
بعد عذابی می آید آنها را بجان می آورد پس بحضرت موسی التجامی آوردند لئن کشفت عنا الرجز لنؤمنن لک و بعد
کشف هر بلاسی چون مطمئن میگشتند از عهد و وعد خود برمیگشتند فلما کشفنا عنهم الرجز الی اجل هم بالغوه اذا هم
ینکثون اگر بعد رویت عذاب نبوی ایمان نفع نمی بخشید او سبحانه و تعالی اینهمه عذاب ها را فرستاده ترجی
تذکر و تضرع نمینمود و بعد کشف هر عذابی توقع ایمان نمیکرد و آنچه میگویند که یکی از شرائط ایمان آنست که باختیار بود
و حالت غرق حال بی اختیاریست جوابش آنکه در عذابهای قبل از غرق خصوص طوفان هیچ امید زیست
نبود مگر آنکه قضا اقتضای زمان دیگر و مکان دیگر نمود و آنها چه که جمهور مومنین بر سر قضا و قدر اطلاعی ندارند
چه میدانستند ما همه دران حوادث نمی میریم و درین حادثه راه مرگ نمیگیریم و حوادث سابقه و حادثه حال در
تحقق اختیار و عدم آن یکسان و متساویان بلکه در حادثه اخیر رجای حیات بر خوف ممات غالب بود چه زیرا که در
حوادث سابقه هر دفعه ماخوذ گشته نجات و خلاص خود ها از آن دیده بودند و معتاد خوگر رهائی گردیده بودند پس در دفع
اخیر البته نظر باحوال گذشته توقع خلاص نسبت بسوابق که حال هایت گرفتاریست زیاده تر خواهد بود علاوه آنکه
چون سابق رهائی خود آنها بوعده ایمان و نسیه آن حاصل شده آمده است این وقت که ایمان نقد وقت است
بطریق اولی اما آنکه بوقت تکلم بکلمه توحید معاین و مشاهد عالم غیب بود پس این امر بی اخبار عالم الغیب ممتنع این روایت
و هیچ آیتی و روایتی درین باب متلو و مروی در کتاب الله و کتب حدیث رسول او نیست و ظاهر حال
غریقان مکذب آنست بسیار را در وقت غرق شدن بلکه بعد غرق گردیدن نیم جان برآورده اند هیچ از احوال
اخروی برا و مرئی و مشهود نشده بود و شهود عالم غیب بعد غیبت از عالم شهادت است بنده غریقی که دست
بخدا زند و رحمت او دستگیری او نکند از سعت رحمت بعید مینماید و بر اصرار مردم بر کفر او که تبدیل دارند تعجب
می آید بشنو تا جیب او سبحانه و تعالی چه میفرماید ان رجلا قال والله لا یغفر الله لفلان وان الله تعالی من
ذی الذی یتالی علی انی لا اغفر لفلان فانی قد غفرت لفلان واحبطت عملک بجای آتش دوزخ

راکه شری از غضب است بآب رحمت می نشاند وتشابی آب رحمت را بآتش غضب مستحیل میگرداند سعادت کاری و
شقاوت یاری که قریب بهشت و دوزخ میرسند فاصله زیاده از یکوجب نمیماند باقتضای سبق تقدیر آن اهل دوزخ
واین را به بهشت میرساند وقتی که حجاج از حیات خود مایوس شد کس فرستاد تا سخنهای مردم را که درحق او میگویند
تجسس نموده باو رساند ظاهر کرد که مردم در مجالس میگویند اگر دوزخ بقدر کوزه کلی بوده باشد متمکن آنجا غیر از
حجاج دیگر نخواهد بود شنیده بجناب کبریا مناجات کرد الهی خلق تو مرا از رحمت تو نا امید میکنند و من امید بآن دارم
واگر تو بر خلاف زعم اینهمه عالم معامله بمن کنی هیچکس ترا مانع نمیتواند شد این سخن بحسن بصری رسید باوجود آنکه از دست
او متاذی بود فرمود اگر این فاسق آمرزیده شود وسیله او همین کلمه خواهد بود و نیز او سبحانه و تعالی میفرماید ان الذین
حقت علیهم کلمة ربك لا یومنون ولو جاءتهم کل آیة حتی یروا العذاب الالیم مراد عذاب اخروی است زیراکه
عذاب دنیوی خاصه عذاب اکبر مطلق مراد گرفته شود منافی قوله تعالی لا یومنون ولو جاءتهم کل آیة میگردد که
عذاب دنیوی هم آیتی از آیات الهیه دال بر وحدانیت والوهیت و دلیل دیگران بسوی اعتراف و اقرار
بعبودیت او لهذا در حق عذابها فرموده است ولقد اخذناهم بالعذاب لعلهم یرجعون ولهذا آنها را از
آیات معدود نموده ولقد آتینا موسی تسع آیات بینات پس کسی را که بعد نزول عذاب دنیوی ایمان آرد اگر
در زمره الذین حقت علیهم کلمة ربك داخل نمایند لا یومنون ولو جاءتهم کل آیة صادق نمی آید که او بعد مشاهدت
بعض آیات ایمان آورده است پس فرعون که وقت ادراک غرق که عذاب دنیا و آیت کبری از تسع آیات
بینات ایمان آورده بود در جمله الذین حقت علیهم داخل نشد و هر که تقدیر الهی بعدم ایمان او تعلق
نگرفته باشد ضرور است که مومن بود والا یا خلاف تقدیر بوقوع می آید یا آنکه تقدیر بجمیع واقعیات احاطه نماید
اگر گویند مراد از کل آیة کل آیاتی است که غیر آیت عذاب باشد گوئیم این تخصیص مستدعی تخصیص دیگر میشود که
مراد از کلمه ربك انهم لا یومنون حتی یروا العذاب الالیم باید گرفت نه لا یومنون مطلقا پس تقدیر بعدم ایمان
فرعون که مقید و محدود است بارویت عذاب الیم تعلق گرفته باشد و این نه مخالف ما نحن فیه است بلکه موید
و مفید علاوه و آنکه فرعون قبل از غرق عمری در انواع عذاب والم مستغرق بود و نهایت میباید که امر غیر ممتد
و غیر منقسم باشد والا نهایت در مسافت میدرا باید داز نهایت می بر آید آیات را بسوی خلاف ظواهر بردن
و مومنی را کافر کردن خلاف طریقه دین و دیانت است و منافی قاعده فتوی و تقوی است علما فرموده اند
اگر کلمه نمود و نه وجه دلالت بر کفر داشته باشد و یک وجه بر اسلام نظر بر وجوه کفر نگذارند همین یک وجه اسلام را مسلم و منظور

دارند و ازینجا با وجود وجوه اسلام بکوجهی که نسبت تکفیر بآن کرده آید رونینماید جناب رسالت که در حق
ابی جهل فرمودهاند فرعون هذه الامة بطریق استعاره و مجاز بود که مدار آن بر شهرت و مشارکت ظاهریست
در بعضی امور یعنی مسلم را حاتم میخوانند و اطلاق کفر بر و روا نمیدارند ایراد این کریمه بعد کریمه که در بیان ایمان فرعون
بود بفاصله فواصل عدیده اشارتی نیست باثبات ایمان او بهیئت شکل ثانی و قرینه ایست بر آنکه مراد از قوله تعالی
الان وقد عصیت چنانچه فهمیده اند انکار ورد ایمان نیست بلکه مقصود ازین خطاب محض سرزنش و عتاب است
ایمان وحشی نزد جناب رسالت قبول افتاد لکن از شرف مواجهه شریف ممنوع و محروم بود و همچنین ایمان فرعون
نزد او سبحانه و تعالی مقبول گردیده از منزلت قرب و وصول مهجور افتاده باشد و مقصود از اتیان این کریمه بیان
تاثیر تقدیر است یعنی ایمان کفر مکلفین بقدر تقدیر بسته اگر مقدر ایمان ست بی رویت عذاب یا بعد رویت آن در دنیا پس همچنان خواهد شد
و ایمان نافع خواهد بود و اگر مقدر عدم ایمان است تا رویت عذاب اخروی پس همچنین بوقوع خواهد آمد و ایمان نفع نخواهد نمود
پس او سبحانه و تعالی بعد کریمه مذکور بعنوان تفریع میفرماید و شاهد بر استقلال تاثیر تقدیر میگذراند عدماً و وجوداً اما اول
پس قوله تعالی فلولا کانت قریة امنت فنفعها ایمانها یعنی اگر آنها مستقل میبودند در ایمان خود ها پس چرا یک قریه از قریات با وجود حلول عذاب
در دنیا ایمان نیاورد در پس نفع میکرد آنها را ایمان چنانچه حال قوم نوح و هود و ثمود وغیره بر همین منوال بود و اما ثانی پس قوله تعالی
الا قوم یونس لما امنوا کشفنا عنهم عذاب الخزی فی الحیوة الدنیا و متعناهم الی حین یعنی لکن قوم یونس
بعد نزول و حلول عذاب دنیوی ایمان آوردکه مقدر همچنین بود و ایمان بآنها نفع هم نمود که کشف کردیم از آنها
عذاب در حیات دنیا و متمتع و منتفع گردانیدیم با مانی و آمال آنها تا حین حلول آجال آنها و با زبرای مزید تاکید تکریر
مینماید و میفرماید و لو شاء ربک لامن من فی الارض کلهم اجمعین و ما کان لنفس ان تومن الا باذن
الله الحق مدار ایمان و کفر بلکه جمیع ارادات و حرکات و سکنات بر دل و آن همیشه در اصبعین رحمان بتبدل
تا شای تقلیب قلوب آناً فاناً و شاناً فشاناً اینجا باید کرد که قوم موسی علیه السلام چه قدر رنجها کشیدند در
توحید و نفی شرکت پیش بردند و فرعون را از سرکشی الوهیت سرنگون عبودیت کردند و همین وقت آرزوی
اثبات خدای دیگر در دل آوردند فلما جاوزنا ببنی اسرائیل البحر فاتوا علی قوم یعکفون علی اصنام لهم
قالوا یا موسی اجعل لنا الها کما لهم الهة سبحان الله آن جوشش در نفی از کجا بود و این کوشش در اثبات از کجا
آمده بود و اعتباری که بمعاینه آیات بینات حاصل کرده بعلت مخالفت آن بر فرعون [illegible]
نگذشته باشد آنهمه مطاعن را بر خود چرا پسندیدند باری فرعون از مظهریت آثار علم و [illegible]

و شر و نفع و ضرر نصیبی داشت او را در دریای هلاکت فرو بردند و اصنام را که بمودای صم و بکم عمی فهم لا یعقلون و لا
ینفعهم و لا یضرون از آثار و احکام بی بهره اند بر منصب الوهیت منصوب کردند تشنوا از اصنام و اوثان
که به بیگار بار برداری الوهیت گرفتار شده اند روز حشر چه جواب پروردگار میدهند و یوم یحشرهم و ما یعبدون
من دون الله فیقول ءانتم اضللتم عبادی هؤلاء ام هم ضلوا السبیل قالوا سبحانك ما کان ینبغی لنا ان نتخذ
من دونك من اولیاء و لکن متعتهم و اباءهم حتی نسوا الذکر و کانوا قوما بورا او سبحانه و تعالی سوال از نهها
از احد الامرین مینماید ایا شما این بندهای مرا گمراه کردید یا آنها خود بخود گمراه شدند آنها جواب باختیار شق ثالث
میدهند حاصلش آنکه تو انها و آبای اینها را بدنیا که سبب ضلالت و غفلت است ممتنع کردی و بعلوق آن ضلالت
کسبی بر ضلالت نسبی افزودی تا آنکه باستهلاک و انهماک آن فراموش کردند یندی را که برای اینها نزل نمودی
و حالانکه اینها در ذوات خودها هم قوم هالک بودند پس بمقتضای قابلیت اینها و فاعلیت تو این ضلال بوقوع
آمد ما در میان هیچ نیستیم به بین معبودان باطل چگونه حق عبودیت خودها مرعی داشته سر رشته ادب معبود حقیقی
برحق از دست نگذاشته صراحة انکار اضلال خودها نمودند که متضمن دعوی تقدس و تزکیه نفوس خود است و آن منافی
مقام عبودیت و صراحة اسناد اضلال بسوی او سبحانه و تعالی که لائق بعظمت و جلال او نبود هم نکردند بطریق
کنایه و لزوم پی بمقصود مدعای خودها بردند آری بدیهای او در زبان عالم مشهور و در دفاتر مسطور و نیکی
ایمان او از نظر همه ها مختفی و مستور بسبب انتشار و استتار اینکه ضرر این بدیها که تا زمان دراز اشتداد و امتداد
داشت متعدی الی الغیر بود شرر این ضرر دلهای عالمی را همیشه مشتعل و مشتغل مینمود همین سوختگی بعد نجات
باعث شد بر آنکه ها آتش دلها مشاعل در محافل افروخته شبها را روز میکردند و دود سینه ها بر آورده روزها را
بشب می آوردند و یکسمه نیکی ایمان که نفعش بر نفس خودش مقصور است در تلاطم امواج بدیها مستغرق و مغمور
علاوه آنکه وقت تکلم بکلمه توحید سمیعی و علیمی غیر از خدای وحده لاشریک له حاضر و ناظر نبود و معلوم نیست
که او سبحانه و تعالی بمثل حبیب خویش کلیم خود را هم اخبار بایمان نمود یا بر همان علمی که از جهت اجابت
دعوت او را حاصل است اکتفا فرمود و معلوم نیست که حضرت کلیم هم اعلام و تکلم باین کلام بر تقدیر علم
خود بقوم خود کرد یا علم خود را بلکه دعا خود را نیز بمثل دعا حضرت زکریا اذ نادی ربه نداء خفیا از خوف
شکسته دلی قوم و دفع ملالت و لوم که خیر خواهی دشمنان میکند پوشیده بطریق خفیه دعا بایمان کرد در مبالغه
تبلیغ حق رسالت بدرجه قصوی کوشید پس اصحاب موسی بر تقدیر عدم علم بایمان چون از نیکی او نقشی در

خاطر ندارند و غیر از بدیهای او اگر از زبان چه برآرند و در صورت علم بآن امری که باعث بر تذکره خیر باشد بود
بلکه موانع و دواقع همه متحقق و موجود آورد سبحانه و تعالی که عالم با یا نست قبایح و فضایح او جا بجا در کلام خویش
تکرار و تذکار میفرماید و این امر خیر را غیر از کینه وضع ایراد نمیفرماید بندهای رنجیده های مصائب سید ها کجا او را بخیر
یاد میکنند و نمیتوانند بود که کلمه توحید با بینها رسیده باشد و اینها با قتضای استیلای غضب بحقیقت کلمه نرسیده باشند
غضب و کدورت خاطر دلهای علمای این امت که بمراتب از غضب و کدورت آنها متنزل است و نسبت اصل با ظل
هر گاه حجاب ادراک حقیقت و حقیت گردید غضب و کدورت اینها بطریق اولی پس از اصحاب موسی تا تابعین غیر
از تشنیع و تقطیع امری دیگر نرسیده و همچنین با تباع تابعین طبقه بعد طبقه همین سلسله مسلسل گردید قرن ما ظاهرین
همین شهرت را اجماع فهمیدند و انکار آنرا منکر دیدند اجماع در حقیقت ماهیتی دارد و لوازمی و شرطی کسی که مطلع بر
کتب اصول است نزد او اطلاق اجماع بر ان ارباب فضول نور ما آثار پس عمده آن قرآنست و حقیقت آن
صفتی از صفات الهی مقدس و منزه از صوت و حرف و تقدم و تاخر و تقدر و تناهی این صفت بمثل ذات بیمثل
از بیچونی بی چندی نه برآمده در چندین چندی و چونی اصوات و کلمات درآمده بر جلوه گاه زبان تجلی افروز است
و در خلوت خانه زاویه گوش بسر گوشی اسرار آموز حقیقت دانان که بحق ذاتی مشتغل اند آنرا از جهت حقیقت
قدیم میدانند و صورت بینان کانورک حقیقت معتزل اند از روی صورت حادث می پندارند و از همین جهت
که صفت ذاتست فضل او بر سائر کلام بر طبق حدیث مثل فضل ذاتست بر ذوات کافه انام در حدیث شریف
وارد کلام الله حبل الله الممدود من السماء الی الارض او سبحانه و تعالی رسنی از بالای افلاک بمغاک خاک
انداخته سببی برای صعود بچاه افتادگان حضیض سفلی بسوی عالم علوی ساخته است لکن بعضی این حبل را
دست آویز از چاه برآمدن کرده اند و بسیاری وسیله در چاه درآمدن در صحیح مسلم است عن عمر بن الخطاب
رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ان یرفع بهذا الکتاب اقواما و
یضع به الاخرین و نیز مضمون حدیث شریف است جب الحزن در دوزخ وادی است که دوزخ از ان تعوذ
مینماید و آن جای قاریان مرائیان است تلاوت قرآن و غیر آن هر عملی که برای غیر حق کرده اند چون غیر او
معدوم است آن عمل مشابه مرده بی روح و روان از جای خود متحرک و روان نخواهد گردید تا بعالم بالا کجا
تواند رسید و نیز عدم منشا شر است پس بشرر آتش این شر نور قرآن نار نیران و زبان قاری زبانه نارے
و اندرون او جب الحزن یعنی چاه آتش زن میشود پس خود او در خود او جهنم فرو میرود دیس بایکه و جه اید

افادۀ امام ربانی مجدد الف ثانی

راوجه توجه خود سازند و خود را درین کلام بفنای تمام در بازند تا هرگاه این کلام بود امی الیه یصعد الکلم الطیب متعرج شود این هم با آن بی این و آن بعالم بالا رود و مناسب مقام نکته ایست از افادت قطب ربانی حضرت مجدد الف ثانی رضی الله عنه که حاصل آن قلمی میگردد حضرت خواجه ابو سعید ابو الخیر قدس سره شاعری بیت اندر غزل خویش نهان خواهم گشت تا بر لب تو بوسه زنم چو نخوانی اشنیده مشتاق لقای قائل گردیده بطی مسافت بعیده بوطن او رسید او را دید و در احیان مینماید که صفت محبت بمنزله ذات او از ذات محبوب محجوب و مهجور است بلکه بمنزل زیاده تنزل یا و را لیاقت وساطت چگونه خواهد بود و صفت محبوب هم با ذات او متعارف متصل است و هم از ذات او متنزل و مسفل باتصالی و تنزلی و تسفلی که از عالم بی کیفیت و بی کمیت است پس بمناسبت برزخیت فیما بین ذات محب که در غایت تنزل است و ذات محبوب که در نهایت تعلی است واسطه حصول وصول تواند بود و این معنی را چنین عبارت تعبیر باید نمود بیت اندر سخن دوست نهان خواهم گشت تا بر لب او بوسه زنم چونکه بخواند منقولست از امام احمد که دیدم رب العزت را در خواب پس پرسیدم بچه چیز تقرب جویند بتو فرمود بکلام من ای احمد گفتم ای پروردگار بفهم باشد یا بغیر فهم فرمود بفهم باشد یا بغیر فهم قرآن نور مبین است چنانچه در قرآن جا بجا اند نور الله نور السموات والارض این نور را بر حبیب خود که هدی و نور بود نازل فرموده نور علی نور نمود این نور هرگاه که بعالم نور صعود مینماید نوری دیگر از ان عالم باستقبال پیش می آید چنانچه گاهی مردم بلکه غیر مردم را هم مینماید در صحیح بخاری مرویست عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه ان اسید بن حضیر قال بینما هو یقرء من اللیل سورة البقرة وفرسه مربوطة عنده اذ جالت الفرس فسکت فسکنت فقرء فجالت فسکت فسکنت ثم قرء فجالت الفرس فانصرف وکان ابنه یحیی قریبا منها فاشفق ان یصیبه ولما اخره رفع راسه الی السماء فاذا مثل الظلة فیها امثال المصابیح فلما اصبح حدث النبی صلی الله علیه واله وسلم فقال اقرء یا ابن حضیر قال اشفقت یا رسول الله یطا یحیی وکان منها قریبا فانصرفت فرفعت راسی الی السماء فاذا مثل الظلة فیها امثال المصابیح فخرجت حتی لا اراها قال او تدری ما ذاک قال لا قال تلک الملائکة دنت لصوتک ولو قرأت لاصبحت ینظر الناس الیها لا یتواری منهم و محبت بقرآن علما و عملا بر آنست و مداومت و مواظبت بر تلاوت بشرط ترتیل و تبتیل و تدبر و تفکر جناب رسالت صلی الله علیه واله وسلم در تلاوت ان تعذبهم فانهم عبادک وان تغفر لهم فانک انت العزیز الحکیم شبی را بروز رسانیده اند و امام اعظم در تکرار بل الساعة موعدهم والساعة ادهی وامر تمام شب گذرانده اند و در حدیث شریف

وارد وحسنوا القرآن باصواتکم فان الصوت الحسن یزید القرآن حسنا و نیز او سبحانه وتعالی دوست میدارد
قاری خوشنغمه را چنانچه دوست میدارد کنیز خوش نغمه را مولای او لکن این حسن باید که بلحون عرب باشد نه بقانون
طرب فی المشکوٰة عن ابی حذیفة رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اقرؤا القرآن
بلحون العرب و ایاکم ولحون اهل العشق ولحون اهل الکتابین وسیجیئ اقوام یرجعون بالقرآن
ترجیع الغناء والنوح لا یجاوز حناجرهم مفتونة قلوبهم وقلوب الذین یعجبهم شانهم و مروست
در مشکوٰة وسئل النبی صلی الله علیه وسلم ای الناس احسن صوتا بالقرآن واحسن قراءة قال من اذا
سمعته یقرأ رایت انه یخشی الله در جناب الٰهی زیاده تر از تجوید حروف وتحسین اصوات خشیت
قلوب وتصحیح نیات منظور فی سنن ابی داود عن جابر رضی الله عنه قال خرج علینا رسول الله صلی
الله علیه وآله وسلم نحن نقرء القرآن وفینا الاعرابی والعجمی قال اقرؤا فکل حسن وسیجیئ اقوام یقیمونه
کما یقام القدح یتعجلونه ولا یتاجلونه وفی الصحیحین عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه قال قال
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وهو علی المنبر اقرأ علی قلت اقرأ علیک وعلیک انزل قال فانی
احب ان اسمعه من غیری فقرأت سورة النساء حتی اتیت الی هذه الآیة فکیف اذا جئنا من کل
امة بشهید وجئنا بک علی هؤلاء شهیدا قال حسبک الآن فالتفت الیه فاذا عیناه تذرفان
حضرت صدیق اکبر کثیر البکا بود خصوص وقت تلاوت تا آنکه در اوائل اسلام که از حبشه مراجعت کرد در
زینهار و جوار مالک ابن الدغنه در آمد مسجدی در صحن بنا فرمود و عبادت وتلاوت در ان مینمود و گریه
بسیار میکرد و مالک بر ضبط حال خود نبود نسوان وصبیان وکنیزان وغلامان مشرکین برای تماشا هجوم آورده
وتعجب میکردند صناديد قریش را وسواس و هراس در گرفت پس ابن دغنه را گفتند این مرد را بگو تا این اعمال
در خانه خود کند یا تو او را از جوار خود بر آر تا ما عهد تو نشکنیم حضرت صدیق این خبر شنید با ابن دغنه گفت
من از جوار تو بر آمدم جوار پروردگار کافیست این حاصل حدیثی است که در صحیح بخاری است این اوائل
اسلام و بدایت حال حضرت صدیق است چون بنهایت سیدیکی را دید که قرآن میخواند و صعقه میزند و اشک
از چشم میراند گفت کذلک کنا من قبل ولکن قست قلوبنا قوت را بقسوت و نهایت را بانچه بدتر از بدایت
است تعبیر فرمود مطابق آنست انچه از سهل بن عبد الله تستری منقوست مردم او را دیدند که در سماع قرآن نعره
میزند و گریه میکند گفتند خوشا وقتی است گفت در اضطرابیم و بی تابیم و وقت خوش آنست که قدرت بر

ضبط آن یا یم ببی از عشاق الهی در سماع قرآن الله اکبر بر زبان رانده بسمل گردیده فاتحه بر خاتمه خود خوانده اند صاحب
مواهب لدنیه میگوید که ابو اسحاق ثعلبی در اسمای حال آنانکه که در سماع قرآن جان بحق تسلیم کرده اند مجلدی تصنیف
کرده است حکایت میکند که شیخ محمدی مرید شیخ محب الله اله آبادی که حافظ خوشخوان و حق گو و حق دان بود
روزی مجلس یکی از مشایخ مشاهیر وقت خود حاضر شد بچه تقریبی که پیش آمده باشد سوره یوسف تلاوت نمود بعد فراغ
بشیخ گفت خود ایشان و هر یکی از اصحاب ایشان باستماع کبت و دوهره ها کنهیا وجدی و رقصی مینماید و باستماع
کلام معجز و قصه عشق انبیا موسی از شمایان بحرکت نمی آید نمیدانم که شمایان را چه مجانبت از جناب کبریا و ختم
انبیا است وجه مناسبت با روح کنهیا در جوامع الکلم از رساله فقر محمدی منقولست و علامة الفقر المحمدی انهم
اذا سمعوا القران طربوا وتجلى فيه المتكلم سبحانه بصفاته المقدسة على قلوبهم ويا عجبا لمن يدعى
محبة الله ولا يجد قلبه عند سماع كلام الحبيب ويجد قلبه عند سماع القصائد والتصفيق اما المحبون
لله عز وجل فسماع القران هو شفاء صدورهم وراحة اسرارهم يحضر فيه متكلم سبحانه يشاهدونه
زامره ونهيه ووعده ووعيده وقصصه واخباره ومواعظه وانبائه فترق قلوبهم وتنجذب
بالشوق والمحبة ارواحهم وتخمد صفات نفوسهم تقرها عظمة المتكلم سبحانه ويجذب قلوبهم بهجة
المشاهدة رحمته والطافه وجلاله واكرامه ولا تسمع قول من يقول الى القران لا يناسب طباع
البشر ولذلك لا تجد الواجد في سماعه والشعر يناسب البشر فلذلك ترق القلوب فيه فان هذا الكلام
فاسد لا حقيقة له وذلك لان الشعر يحرك الطبائع باوزانه خصوصا اذا قاله صاحب نغمة طيبة
كالرشت والرهادي وغيرهما او اضاف اليه التصفيق وكان هناك قوم يرقصون فمثل هذا
يحرك الاطفال والبهائم بمقتضى الطبع والجبلة لا بمقتضى الايمان واليقين اصحاب محمد صلى
الله عليه وآله وسلم ومن جاء من بعدهم من اتباعهم باحسان يحرك القران عندهم فاستكن
في قلوبهم من اليقين فيكون حركة قلوبهم وخشوعهم ووجدهم واقشعرار جلودهم ولينها انما يحكم
اليقين والمعرفة لا بحكم الطبع والجبلة فافهم هذا الامر واعرفه قال الله تعالى الله نزل احسن
الحديث كتابا متشابها مثاني تقشعر منه جلود الذين يخشون ربهم ثم تلين جلودهم وقلوبهم
الى ذكر الله فارقبوا رحمكم الله سماع الابيات وعليكم بسماع الآيات فان فقد ترق قلوبكم في القران
فاتهموها بالغفلة النصيب من معرفة المتكلم فاعرف الناس بالله عز وجل اخشعهم عند سماع كلامه

لانہ سمع کلام من یعرفہ والجاہل باللہ یجد قلبہ من الشر لجہلہ باللہ ولا تجدہ عند القرآن لانہ
لا یعرف صاحبہ فاذا علمتم سماعا فاعلموہ بقارئ متق للہ تعالی طیب الصوت تشبہوا بذلک اصحاب
نبیکم صلی اللہ علیہ والہ وسلم وہذا زمان یحضر القلوب عند سماع القصائد ویحضر الاحوال
فی اوقات الحضور بین الرب عز وجل فی الصلوۃ التی اقرب ما یکون العبد فیہا من ربہ ترد
القلوب وتستولی علیہ الوساوس والہواجس فہذا علامۃ الفقر الفاسد قال صلی اللہ علیہ والہ
وسلم لاقرب ما یکون العبد من ربہ اذا کان ساجدا فاذا کان العبد فی اقرب المواطن وہی الصلوۃ
بعید المحجوب فمتی یحضر قلبہ فی السوق ولذلک قیل من غلبہ الوساوس فی الصلوۃ فلا حال لہ
لانہ محجوب فی اقرب المواطن فکیف یکون حالہ فی ابعدہا حافظ صاحب یکی از مشاہیر حفاظ شہر بود نقل میکرد کہ
آرزوی استماع قرآن از زبان شیخ محمد شاکر کہ مردی مغلوب الحال و صاحب وجد و حال و قال بود بسیار داشتیم میسر نمیشد
تا آنکہ روزی بہمین ارادہ بمجمری باغ کہ ملجا و ماوای ایشان بود رفتم از دور دیدم و شنیدم کہ تلاوت قرآن میکنند
و سر خود را بدیوار ہا میزنند بر من ہم حالتی مستولی گردید ملا فتح محمد یکی از اہل علم بود حکایت میکرد روزی بصحرا رفتم
دیدم کہ محمد شاکر بر دریا نشستہ بتلاوت مشغول اند گفتند ای ملا بیا و معجزۂ کلام الہی مشاہدہ نما نظر کردم ماہیہای
دریا ہزارہا ہجوم آوردہ متصل زانوی ایشان مجتمع اند سکوت نمود ہمہ متفرق گردیدہ بقعر دریا فرو رفتند باز تلاوت
آغاز کردند دیدم کہ آنہمہ ہا از قعر دریا سر برکشیدہ و متراکم و متزاحم گردیدہ مستمع اند ہمچنین چند بار تکرار نمودہ گفت
لو انزلنا ہذا القرآن علی جبل لرایتہ خاشعا متصدعا من خشیۃ اللہ این عزیز در مسجد شاہ گنج بسیار می ماند
و با طلبۂ علم سخن عالی مثل مسئلہ ہمہ اوست و غیرہ از علم الٰہی و غیر آلی درمیان می آورد و نزد مستعدان مستحسن میگردید
فقیر کہ قطبی میخواند بدرک آن غوامض نمیرسید روزی بارادۂ ملاقات ایشان بصحرا رفتم بدو چیز ترغیب فرمود یکی آنکہ بدر شما عزیز بزرگ
است از اکتساب باطنی چیزی باید آموخت و آن وقت فقیر مشرف بہ بیعت حضرت نشدہ بود دوم آنکہ معانی قرآنی را حاصل زندگانی
دانستہ در خزینۂ دل باید انداخت کہ غرائب و عجائب آن غایتی و نہایتی ندارد باین تقریب حکایت از حال خود نمود کہ از بابی کلام حضرت علی کرم اللہ
وجہہ کہ می شنیدم اگر معنی بای بسم اللہ مستطیع نمایم چہل شتر بار شود متعجب میگردیدم شبی بر زمین ساقی بودم حق سبحانہ از بحر فیاض بر دل فیضان
نمود دیدم فضای جو سما گنجایش آن ندارد معلوم کردم کہ ذکر چہل شتر بتقریب مجاز است از مطلق کثرت و الا
حقیقت متجاوز از حیطۂ حد است و از جملہ آثار احادیث و اخبار اوست صلی اللہ علیہ والہ وسلم و آن ہم
بعد قرآن عمدۂ آثار اوست بلکہ نوعی از اقتران بقرآن دارد زیرا کہ قرآن کلام اوست کہ او سبحانہ و تعالی آن را بر نبی

ولکن الله رمی بزبان رسول خویش تلفظ وتکلم فرمود وحدیث کلامیست که رسول خدا آنرا بر طبق بی نطق ذات
او سبحانه وتعالی نطق نمود بلکه اگر این را هم از قبیل اول شمارند احق و الیق مینماید زیراکه او سبحانه وتعالی میفرماید
فاذا قرأناه فاتبع قرانه ونخواند او سبحانه وتعالی قرآن را بر رسول خود مگر بزبان جبرئیل قراءة او را که فعل او ست
اسناد بخود کرده اشارت بمرتبه قرب او که بوجه قرب النفل است نمود فاتبع قرانه اگر تبعیت بر آن وجه خصوصیه کرده شود
یعنی بعد قرات او قرات کن بنحو قرات او که تو آنکه باشی و من فاعل و قائل هر دو که ایمای بسوی مرتبه قرب
فرائض میتواند شد ثم ان علینا بیانه خواه مراد از بیان اظهار و اقرار آن علی رؤس الاشهاد والاقران باشد
وخواه مراد بیان معانی قرآن بود چون او سبحانه وتعالی بعد تنزیل که بزبان جبرئیل بود در قرات قرآن
تکریری وتقریری نفرمود ودر بیان معانی قرآنی تفسیری از آسمان نازل ننمود ثم اظهار و اشتهار آن از رسول او
بوقوع آمد و ثم حل مشکلات وتعیین محتملات وبیان مجملات از و صورت گرفت پس وعده کاری که بر خود لازم گرفته بود
بوقوع کاری که مثل رمی از رسول او بحسب ظاهر ظهور وصدور یافت ایفا فرمود واینجا هم بسوی همان
قرب ایمائی نمود بلکه رمزیست در فاتحة الکتاب آنرا بصفای دل نیک دریاب الحمد لله رب العالمین تا آخر سوره
بالقطع کلام الهی است وعباد را هم مدخلی است در این تکلم نه بالنیابة بلکه بالفاعلیه زیراکه اگرچه رواست که متکلم بطریق
التفات نام خود ذکر کرده خود را باوصافی ستاید لکن تاکه عباد را بتکلم باین کلام اعتبار نکنند ایاک نعبد وایاک
نستعین اهدنا الصراط المستقیم راست نمی آید پس این کلام او سبحانه وتعالی کلام عباد است آن بالنیابة یا
وکالة است واین بفاعلیه باصالة و بیان وکالة واصالة عنقریب می آید او سبحانه وتعالی بسوی این نکته ایمای
لطیفی کرده این سوره را بمثل معوذتین بلکه هر چهار قل بصدر قل نفرموده وافتتاح فاتحة الکتاب خود باشارتی وبشارتی که
بیگانگی دارد نمود پس صدور این کلام از جهتی که او سبحانه وتعالی بآنجهة عینیتی واتحادی بعباد دارد تواند بود دیگر
با سوره فاتحه سوره اخلاص ضم کرده آید اشارتی دیگر با آن اشارة انضمام مینماید که هو بمعنی موجود است و از ینجا
است که وجود و موجودیه را بهویة تعبیر میکنند و هو باین معنی از اسمای الهی است این اسم بر انفاس ناس بی اختیار
جاریست بلکه بعضی بر آنند که اسم الهی حقیقة در لفظ الله همین های هو است وحروف دیگر برای تعریف ومبالغه
زائد اند و در بعضی از ادعیه وارد یا هو یا من هو یا لا اله الا هو بعضی از علما هو را که در آیة الکرسی است همین
معنی گرفته تعبیر تو صیفت آن به الحی القیوم کرده اند وحق چنان مینماید والعالم بالحق هو الحق سبحانه وتعالی که
هو در سوره اخلاص همین معنی باشد یعنی اسم ذات مرفوع الشان نه ضمیر شان پس معنی کریمه چنین تواند بود

موجود است و فرق فیما بین الله موجود والموجود الله ظاهر که ثانی مفید قصر و حصر است بخلاف اول پس حق تعالی
موجود و ازینجا مستفاد گردید باز احد ذکر کرده خبر بعد خبر آورده تصریح باعلم و بالعلم فرمود که کثرت جزئیات و کثرت
اجزا هر دو از واحد حقیقی منتفی است حتی اخلاص آنست که وجود توابع آنرا خاص در ذات او سبحانه و تعالی بداند
و خالق همه کارها او گرداند خود را بآن متصف دیدن شریک او گردیدن است هر گاه عباد را خالق افعال خود
نمیدارند و شرکت بنده با خدا در وصف خالقیت روا نمیدارند شرک در وجود که اعتماد خالقیت و دیگر صفات
اضافیه و حقیقیه همه بر او است چگونه روا تواند بود و بعضی مردم بجای اخلاص بخدا اخلاص بخودها دارند که او
سبحانه و تعالی را از شرکت وجود می آرند و خودها را موجود و حدهم لا شریک لهم میشمارند صور و اشکال عالم را که در حقیقت
خیالات بی حقیقت است بمثابه سوداویان و مالیخولیائیان موجودات مستقلة الذوات دیده توقع نفع و ضرر و خیر
و شر منحصر در همینها فهمیده اند حکایت یکی را ازین ملاحده در لکهنو وقتی که صرف و نحو میخواندم دیده بودم
میگفت اصل اسم الله لاه است الف لام برای تعریف و ها برای تصویب مثل سیبویه و نفطویه داخل ولا حق
کرده اند پس مسمی و مدلول این اسم نفی صرف است بقساوت ضلالت مفهوم او نشد که عرب اعرف بلغت خود
اند و آنها در عهد جاهلیت هم اسم الله را بنعوت کمال منعوت میکردند اگر نزد آنها بمعنی نفی میبود عدم را کریم و رحیم
چگونه می پنداشتند و از او امید و بیم چرا میداشتند اگر بالفرض اصل آن لا بوده باشد پس اسمی خواهد بود نه
حرف نفی نمیدانند که اصل لات که نام بتی است نزد کسی که تای آنرا برای تانیث میگوید لا خواهد بود و آن نزد
آنها نه بمعنی نفی است که در حق او و غیر او تلک الغرانیق العلی ان شفاعتهن لترتجی گفته اند و اشتقاق آن از لوی
نوشته اند پس نه هر لا برای نفی است و نه هر ها برای تصویب ولکن من یضلل الله فلا هادی له باصل سخن
میروم و میگویم که نظر بهر دو جهت یعنی جهت آنکه حدیث را معیتی با قرآن و جهت آنکه حدیث تفسیر قرآن
است نسخ قرآن بحدیث جائز داشته اند زیرا که در حکم نسخ قرآن بقرآن است یا نسخ حدیث بحدیث
و نسخ بیان انتهای مدت عمل منسوخ است چنانچه در اصول تقریر یافت و بیان هر چه تعلق بشرح و تفسیر
دارد و بملاحظه همین جهة تفسیر معنی و حرم الربوا از قول رسول خدا که بدین آیا سه است فهمیده اند و عطف ارجلکم بر ایدیکم
بعمل رسول دریافته غسل را بر تقدیر کسر واجب دیده اند هر گاه متکلم معنی کلام خود خود میگوید مستمع زیر و زبر
کرده قرب و بعد معطوف علیه چرا میجوید و شاهد بر معیت واقع ان که فیما بین حدیث و قرآن است گواهی
میدهد یکی از حدیث دیگر از قرآن اما از قرآن پس کریمه من یطع الرسول فقد اطاع الله نعم من دلیل

دعوی من است مطیع رسول و ممتثل و متبع اوامر و نواهی او که غیر قرآنی است مطیع خدا و قتیکه باشد فرموده او
غیر قرآنی نیز فرموده خدا بود و اما از حدیث فما فی سنن ابی داود و ابن ماجة عن مقدام بن معدی کرب
قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم الا انی اوتیت القرآن و مثله معه الا یوشك رجل شبعان
علی اریکته یقول علیکم بهذا القرآن فما وجدتم فیه من حلال فاحلوه و ما وجدتم فیه من
حرام فحرموه و انما حرم رسول الله کما حرم الله و فی المشکوة عن عرباض بن سارية قال قال رسول
الله صلی الله علیه وسلم فقال ایحسب احدکم متکئا علی اریکته یظن ان الله لم یحرم شیئا الا فی هذا
القرآن الا و انی قد امرت و اعطیت و نهیت عن اشیاء انها مثل القرآن او اکثر قوله و مثله معه
دال بر معیت است و قوله اوتیت دال بر آنکه حدیث او هم از و نیست بلکه از آن کسی که قرآن از آن اوست قوله
شبعان دلالت بر حمق قائل دارد که کثرت اکل دلیل قلت عقل است و چرا احمق نخواهد بود که رسول علیه الصلوة
والسلام بیان احکام از حلال و حرام نمود ای ان الحکم الا لله گویا بزبان خدا میکند بلکه بزبان او خدا میکند نه
آنکه سوای تحلیل و تحریم خدا از قبل نفس خود تحلیلی و تحریمی جدا میکند و الا مدعی شرکت و اصالت میشد نه مدعی
خلافت و رسالت اما گاهی که سخنی نه از جهت رسالت بلکه از روی مشورت و تدبیر چنانچه در قضیه اساری بدر و قصه
تائیر نمود و آن بدلالت خارجیه متمیز میگردد پس خارج از بحث است مرد لست که رای صدیق در حق اساری
بدر با فدا بود و رای حضرت عمر بقتل چنانچه گفت خویشان مرا بدست من دهید و خویشان علی را از عباس
و عقیل بدست او و همچنین تا بریکی بقتل رساند جناب رسالت فرمود مثل ابی بکر مثل حضرت ابراهیم است که گفت
فمن تبعنی فانه منی و من عصانی فانك غفور رحیم و مثل عمر مثل نوح است که گفت لا تذر علی الارض من
الکافرین دیارا و مرضی مبارک هم مائل برای ابی بکر بود پس اجازت داد و مختار گردانید اصحاب او را در
گرفتن فدیه پس نازل شد ما کان لنبی ان یکون له اسری حتی یثخن فی الارض تریدون عرض الدنیا
والله یرید الآخرة والله عزیز حکیم لولا کتاب من الله سبق لمسکم فیما اخذتم عذاب عظیم پس چون
رفت عمر بحضور آنجناب دید آنجناب و ابو بکر هر دو در گریه اند گفت یا رسول الله خبر ده مرا اگر گریه در خود یابم
میگریم و الا تکلف بگریستن میکنم فرمود میگریم بر اصحاب تو فدیه گرفته اند هر آینه عرض کرده شد بر من عذاب
آنها قریب تر ازین شجره که نزدیک او بود فرمود لو انزل العذاب لما نجا منه الا عمر و سعد بن معاذ که
رای او هم اثخان قتل بود مروی است که چون آنجناب بمدینه تشریف برد دید اهل آنرا که تابیر میکردند

شاید که اگر ترک کند بهتر باشد ترک کردند و نقصانی دیدند پس عرض حال نمودند فرمودند انما انا بشر اذا امرتکم
بشیء من امر دینکم فخذوا به واذا امرتکم بشیء من رأیی فانما انا بشر پس کلامی که از زبان او می برآمد و آنرا
اسناد بجناب کبریای الهی مینمود دو قسم است یکی آنکه صدور آن مبادی و مقدمات مخصوصه دارد و آن
بعضی از آنجا وحی است مثل صلصلة الجرس وغیره که تفاصیل آن در احادیث مذکور و بعد صدور بر او احکام
و آثار مخصوصه مترتب میگردد و مثل جواز صلوة بقراءة آن وغیره این قسم از کلام قرآنست و قسم دیگر آنکه مبادی و آثار
مخصوصه مذکوره ندارد احادیث قدسیه و کلامی که آنرا اسناد بسوی جناب الهی نمیکرد آنهم دو قسم است یکی
آنکه رای او را در آن مدخلی نبوده باشد دوم آنکه باقتضای رایی و مصلحتی و مشورتی فرموده باشد احادیث کثیره
که آنرا کل میتوان گفت از باب اول و قلیلی بر سبیل ندرت از قبیل ثانی و علم با متیاز یکی از دیگری بقرائن میشود الا
حاصل میشود اما محبت با حادیث پس مثل محبت بقرآن بعلم آن و عمل بر آنست و علم با آن کسانی را که شرف
مصاحبت و مخاطبت یافته اند باتم وجوه است نسبت بدیگران اگرچه بتواتر رسیده باشد لیس الخبر کالمعاینة
و علم دیگران که بطریق خبر است مختلف میباشد باعتبار کثرت طرق و قلت آن و باعتبار حال بطریق که امو نسبته
یا مجروح پس حدیث واحد بیکی بطریق تواتر میرسد و بدیگری بطریق شهرت و بسومی بطریق آحاد و بیکی از
عدول و ثقات و بدیگری از معتدل الاحوال و بسومی از مطعون بکذب و وضع الی غیر ذلک من وجوه
المطاعن لهذا محدثین در طلب سند قوی سعیها پیش برده اند تا سندی جید بدست آورده اند فی سنن ابن
ماجة حدثنا سهل بن ابی سهل و محمد بن اسمعیل قالا حدثنا عبد السلام بن صالح ابو الصلت الهروی
قال حدثنا علی بن موسی الرضا عن ابیه عن جعفر بن محمد عن ابیه عن علی بن الحسین عن ابیه عن
ابن ابیطالب علیهم السلام قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الایمان معرفة بالقلب و قول
باللسان و عمل بالارکان قال ابو الصلت لو قرئ هذا الاسناد علی مجنون لبرأ و مثل این از امام احمد
حنبل نیز مرویست زیرا که درینصورت متن و سند هر دو از آثار شریفه اند پس باید که مردم برکت آن رفع علل
ظاهری و باطنی خود را جویند و از حقوق این علم کثرت تکرار و تذکار آنست که کثرت ذکر هم لازم محبت است
و هم ملزوم آن باید که ذکر آن ناشی از شوق و ذوق و تعظیم و تکریم بود و شیخ قاری فانی در آنجناب باشد و
مستحان در اصحاب و مردمی را که حاضر و ناظر اند میباید که این مجلس را مجلس رسول خدا پندارند و با وجود فهمی
و عدم مناسبت در درجه مخاطبت بتکلف خود را در آرند بزرگی میفرماید الهی مرا از سخن فهمان اولیای خود گردان

و اگر لیاقت آن نداریم باری از سر خوبان آن کون چنان کلام اولیا این است حال کلام افضل الانبیا را بران قیاس باید نمود و مردی را که از اینچنین مجالس دور مانده بیگانه افتاده اند باید که حلقه چشم خود را پیوسته بدوارند بلکه خود را بتواضع حلقه کرده بدر زنند شاید که بقول من طرق بابا و لج و لج فتح باب شود و آنها را داخل بیت النبوة کنند هم القوم لا یشقی بهم جلیسهم اگرچه این حدیث در شان ذاکرین وارد است لکن مجلس علم افضل و اشرف و اعلی از مجلس ذکر است چنانچه در حدیث است فضل العالم علی العابد کفضلی علی ادناکم و احادیث دیگر درین باب بسیار وارد زیرا که در مجلس علم هم علم است و هم عمل هم ذکر و هم غیره اعمال و هم نفع خود است و هم نفع غیر و علم فی ذاته هم ذکر است و هم فکر و تکابر در فکر فضیلتی دارد چنانچه وارد است یا علی اذا تقرب الناس الی خالقهم بانواع البر فتقرب الی الله بطریق الفکر فانک تسبقهم و او سبحانه و تعالی میفرماید الذین یذکرون الله قیاما و قعودا و علی جنوبهم و یتفکرون فی خلق السموات و الارض یتفکرون را بعد یذکرون ذکر نماید که در مقام مدح فقره ثانیه از فقره اولی ارفع و اعلی میباید هر گاه جلیس ذاکران بی نصیب نباشد جلیس عالمان بطریق اولی فی الشفاء للقاضی قال مالک و قد سئل عن ایوب السختیانی ما حدثتکم عن احد الا و ایوب افضل منه قال و حج حجتین فکنت ارمقه و لا اسمع منه غیر انه کان اذا ذکر النبی صلی الله علیه و آله و سلم بکی حتی ارحمه فلما رایت منه ما رایت و اجلاله النبی صلی الله علیه و آله و سلم کتبت عنه و قال مصعب بن عبد الله کان مالک اذا ذکر النبی صلی الله علیه و آله و سلم یتغیر لونه و ینحنی حتی یصعب ذلک علی جلسائه فقیل له یوما فی ذلک فقال لو رایتم ما رایت لما انکرتم علی ما ترون لقد کنت اری محمد بن المنکدر و کان سید القراء لا یکاد نسئله عن حدیث ابدا الا بکی حتی نرحمه و لقد کنت اری جعفر بن محمد الصادق و کان کثیر الدعاء و التبسم فاذا ذکر عنده النبی صلی الله علیه و آله و سلم اصفر لونه و ما رایته یحدث عن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم الا علی طهارة و لقد اختلفت الیه زمانا فما کنت اراه الا علی ثلث خصال اما مصلیا و اما صامتا و اما یقرأ القرآن و لا یتکلم فیما لا یعنیه و کان من العلماء و العباد الذین یخشون الله عز و جل از عبد الله بن المبارک منقولست که در مجلس تحدیث مالک حاضر بودم روزی دیدم که کژدم نیش باو میزند و تا شش میگیرد و قطع حدیث نمیکند بعد فراغ گفتم شانزده بار کژدم نیش زد و تو سلسلهٔ حدیث قطع نکردی جای تعجب است گفت ای که صبر کردم از جهت جلالت و عظمت حدیث رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم غالبا که این امام در حین تحدیث چنانچه سابق گذشت در ذات او علیه الصلوة و السلام فانی بوده باشد و میتواند بود که این هوشی از شدت هیبت بر غالب شود

هدایت در او نموده باشد چنانچه اصل کلام او علیه الصلوة والسلام در دفع زهر مار غار از صدیق کار تریاق فاروق
کرده بود نقل کلام او علیه الصلوة والسلام در اینچنین مردم کار افسون مار گزدم میکرده باشد و این امامه از جهة
تواضع و هضم نفس انحالت را بصیر تعبیر فرموده باشد والا اضطراب و انتظار خارج از حیطهٔ ضبط و اصطبار استعداد
در وقت تحدیث عود میسوخت و بر تخت می‌نشست و لباس فاخره که مخصوص بهمین کار داشت میپوشید و تجمل و تعلی
شان حدیث بسیار میکوشید جریر بن عبد الله قاضی شهر از وقتیکه استاده بود سوال از حدیثی نمود فرمود او را حبس برند
گفتند این قاضی شهر است گفت قاضی احق است بآنکه او را ادب داده شود هشام بن عمار از او در حال قیام سوالی
از حدیثی کرد او را بیست تازیانه زد پس ترحم بحال او کرده بیست حدیث روایت فرمود هشام گفت کاش زیاده
میزد تا روایت زیاده میکرد وفی الشفاء للقاضی روی عن قتادة انه کان اذا سمع الحدیث اخذه العویل والزویل اهـ عمل
بحدیث پس عمل بجمیع اقوال و اعمال و تقاریر اوست صلی الله علیه وسلم وفی الصحیح لمسلم عن جابر رضی الله عنه قال قال رسول
الله صلی الله علیه وآله وسلم اما بعد خیر الحدیث کتاب الله وخیر الهدی هدی محمد وشر الامور محدثاتها وکل بدعة
ضلالة اصحاب آنجناب در التزام سنت اهتمام تمام بکار میبردند و در احتساب بدعت سعی بلیغ بعمل می‌آوردند عبد الله
بن عمر رضی الله عنهما در وقت ذهاب و ایاب حرمین شریفین هر گاه بآن وادی میرسید که ناقهٔ رسول الله صلی الله علیه وسلم
بیقصد و اراده دیده انعطاف و آن طرف صحرا گردیده بود ناقهٔ خود را میدوانید و بنیت آنکه بآنحضرت در روش
باو صلی الله علیه وآله وسلم قصور نشود سنت اختیاری باعتبار از خود او میگردانید ابو ایوب انصاری رضی الله عنه
بتقریب دعوت بخانهٔ عبد الله بن عمر رضی الله عنهما رفت دید که دیوار خانه را بثوبی پوشش کرده اند برگردید چنانچه آنجناب
صلی الله علیه وسلم بخانهٔ زهرا رضی الله عنها بدعوت تشریف برده و با دراک امر مکروه واپس آمدند اتباع سنت
واقتناع از بدعت بهر دو عمل نمود وفی سنن ابن ماجة عن سفینة ابی عبد الرحمن ان رجلا اضاف علی بن ابی طالب
وصنع له طعاما فقالت فاطمة علیها السلام لو دعانا النبی صلی الله علیه وآله وسلم فاکل معنا فدعوه فجاء فوضع یده
علی عضادتی الباب فرای قراما فی ناحیة البیت فرجع فقالت فاطمة لعلی علیهما السلام الحق فقل له ما رجعک
(پرده رنگین ۱۲)
یا رسول الله قال انه لیس لی ان ادخل بیتا مزوقا شاید که آن ستر جدار بی اطلاع صاحب البیت بوده باشد
والا عبد الله بن عمر رضی الله عنهما از اتقیای صحابهٔ کرام بود روا دار امری که نزد رسول خدا صلی الله علیه وسلم مکروه بوده باشد
چگونه میشد فی صحیح الترمذی عن محمد بن کعب القرظی قال حدثنی من سمع علی بن ابی طالب رضی الله عنه قال انا لجلوس
مع رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فی المسجد فاطلع علینا مصعب بن عمیر ما علیه الا بردة له مرقوعة بفرو فلما

رآه رسول الله صلى الله عليه وسلم بكى للذى كان فيه من النعمة والذى هو فيه اليوم ثم قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم كيف بكم اذا غدا احدكم فى حلة ووضعت بين يديه صحفة ورفعت اخرى وسترتم
بيوتكم كما تستر الكعبة فقالوا يا رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم نحن يومئذ خير من اليوم نتفرغ
للعبادة ونكفى المؤنة قال لا انتم اليوم خير منكم يومئذ وبر تقدير كه اين حديث باو نرسيده باشد لكن اين عمل
شك نيست كه بدعت بود و زينت دنيا بآنجناب از هر دو مطلقا اجتناب فرموده است آن نفيس ناحيه بيست پس غالب كه
حضرتين اميرين كه در آن عهد صغيرين بودند رضى الله عنهما بعمل آورده باشند و بملاحظه حضرتين كبيرتين از جهة آنكه در
يك ناحيه بود نياورده باشند يا بر تقدير علم بآن علم بكراهيت آن نبوده باشد پس گذاشت تا كه منظور آنجناب شود
اگر مكروه مى بينند بردارند والا برحال او بگذارند فى الصحيح لابن ماجه عن ابن عمر قال دخل عليه عمر وهو على مائدة فاوسع
له عن صدر المجلس فقال بسم الله فضرب بيده فلقم لقمة ثم قال انى اجد طعم دسم ما هو بدسم اللحم فقال عبد الله يا امير المؤمنين انى خرجت
الى السوق اطلب السمن لاشتريه فوجدته غاليا فاشتريت بدرهم من المهزول وحملت عليه بدرهم سمنا فاردت ان يتردد عيالى عظما عظما
فقال عمر ما اجتمعا عند رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قط الا اكل احدهما وتصدق بالآخر قال عبد الله خذ يا امير المؤمنين
فلن يجتمعا عندى الا فعلت ذلك قال ما كنت لافعل ببين كه در زمان پيشين براى بدعت ترك دعوت ميكردند وحالا دعوت
براى بدعت ميكنند فى صحيح البخارى عن مرداس الاسلمى قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يذهب الصالحون
الاول فالاول ويبقى حفالة كحفالة الشعير والتمر لا يباليهم الله بالة او سبحانه وتعالى مردم را از جهة عدم اهليت
دريافت كه متاخر تر از عهد مبارك اوست صلى الله عليه وآله وسلم ابداع فرمود پس وجود وذات ما خود بدعتست از بدعت
غير از بدعت ديگر چه مى آيد چه از هر جنسى همان جنس مى زايد مگر آنكه او سبحانه وتعالى تواناست كه ما را از اين وجود بدعتى
برهاند و بطريق خود باخلاق رسالت پناهى كه اخلاق الهى است متخلق و متحقق گرداند هر كسى هر قدر كه بامداد و توفيق
وعنايت الهى از سنن نبوى بعمل آرد بايد كه آنرا غنيمت شمرده بر قليلى اميد ثواب كثير مى دارد فى البخارى عن ابى هريرة
قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انكم فى زمان من ترك منكم عشر ما امر به هلك ثم يأتى زمان من عمل منهم
عشر ما امر به نجا ايهم كه درين زمانه كه عالمى از سنت بسوى بدعت رو گرديده است بيك سنتى عمل نمايد گويا كه يكتازى در جانبازى پيوست
كه پس ازو از تمام لشكر تنها قائم مانده و با كفار بكارزار پيش آمده فى البخارى عن ابى هريرة قال قال رسول الله صلى الله
عليه وآله وسلم من تمسك بسنتى فى عهد فساد امتى فله اجر مائة شهيد پس هر آنچه از آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم از عبادات
وعادات وسيرت وسريرت وخصائل وشمائل وحالات ومقالات وغيره غير از كتاب محيط علم الهى بگيرى حصا نميتواند نمود

بعضی از ان مرویست وبران کتب عالم محتویست قدری از مرویات بفقیر رسیده است بیان آنرا هم برای هر بابی کتابی
میباید لکن چون حالا سخن درین رساله در بیت النبوة والرساله است ونقد وجنس آن چنانچه سابق گذشت همین علم وفقر
بود وبیان علم او که اوتیت علوم الاولین والاخرین میفرمود معلوم پس بر بیان مجملی از فقر او صلی الله علیه وسلم میباید
فی المشکوة عن عائشة رضی الله عنها قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو شئت لسارت معی جبال الذهب
جاءنی ملک وان حجزته لتساوی الکعبة فقال ان ربک یقرأ علیک السلام ویقول ان شئت نبیا عبدا وان
شئت نبیا ملکا فنظرت الی جبرئیل علیه السلام فاشار الی ان ضع نفسک وفی روایة ابن عباس فالتفت رسول
الله صلی الله علیه وسلم الی جبرئیل کالمستشیر له فاشار جبرئیل بیده ان تواضع فقلت نبیا عبدا قالت فکان
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بعد ذلک لا یأکل متکئا یقول آکل کما یأکل العبد واجلس کما یجلس العبد
للمولوی قدس سره [illegible] تا توانی بنده شو سلطان مباش · تا توانی گوی شو چوگان مباش · همچو گوی باش در میدان او
گرد بر میگرد از چوگان او · گوی آنکه راست بی نقصان شود · گوز خم دست شه رقصان شود · معلوم میشود که مراد
از عبدیت که در حدیث مذکور است عبدیت حقیقی یعنی کونه عبد الله نمیتواند بود زیرا که حصول آن ضروریست
ازلا وابدا وآنرا بر مشیت موقوف نمیتوان نمود ومقابله آن با ملکیت هم درست نشود وهمچنین مراد عبدیت مجازی بمعنی
حقیقی یعنی کونه عبدا رقیقا للغیر نخواهد بود زیرا که انتفاء آن ضروریست وازلا وابدا توقف بر مشیت ندارد پس اول
از قبیل تحصیل حاصل وثانی از قبیل تحصیل باطل بلکه مراد عبدیت مجازی بمعنای مجازیست یعنی فقری که مثل فقر
عبد رقیق باشد که بی نصیب محض است از تملک مال هم فی الحال وهم فی المآل مادام عبد القیمة که بدست غیری دهند ملک
آن میشود ولقمه که در دهان عبدی نهند ملک او نیست اگر چه از گلو فرو رود وبراین تقدیر مراد از ملکیت در حدیث
مذکور بقرینه آنکه در مقابل عبدیت بمعنای فقر گذائی واقع است مطلق غنا خواهد بود خواه غنا بما فی الید باشد خواه
غنا بنفس الید اگر چه جمیع عباد او سبحانه وتعالی در حقیقت همچنین اند چنانچه در ما سبق ذکر یافت لکن در شریعت
غنی ومالک بعضی را وفقیر ومسکین بعضی را میدانند واحکامی که هر یک بآن از دیگری ممتاز ومختاز است جاری
میگردانند وچون حقیقت محمدی مستجمع حقیقة وشریعت وجلال وجمال متجمل بجمال اجلال بود او سبحانه وتعالی فقر او را نیز
دلقی که از پارچهای حقیقة وشریعت وطریقت ومعرفت مرقع وبلند است کرامت فرمود آنجناب علیه وعلی آله الصلوة
والسلام اگر چه از جهة آنکه مبعوث ومامور در شرائع اسلام بود غالب حال خود را مصروف بهمین فرمود معهذا
گاهی بمقتضای جامعیت بسبب حقیقت هم عمل مینمود چنانچه در حدیث مرویست حاصلش آنکه در بعضی از اسفار

وقتی مشغول بصلوة بود که طفلی از پیشگاه حضور عبور و مرور نمود دعای بد در حق او کرد مقعد گردید طول عمر خود که
بسن شیخوخة رسیده بود براست خود میگردید کسی که بآن سمت میرفت او را میدید گفت من آنجناب او بسن صغر دیده ام
و بشامت خود بدعای آنجناب مبتلا باین بلا گردیده ام حرکات و زلات سن طفولیت از مواخذات شرعا معفو است
مقعد کردن او بشابه کشتن غلام حضرت خضر است علیه السلام روی ابوداود بسنده عن جابر بن عبد الله قال جیء
بسارق الی النبی صلی الله علیه و آله وسلم فقال اقتلوه فقالوا یا رسول انما سرق فقال اقطعوه قال
فقطع ثم جیء به الثانية فقال اقتلوه فقالوا یا رسول الله انما سرق قال اقطعوه قال فقطع ثم جیء به
الثالثة فقال اقتلوه فقالوا یا رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم انما سرق قال اقطعوه ثم اتی به الرابعة فقال اقتلوه
فقال یا رسول الله انما سرق قال اقطعوه فاتی به الخامسة فقال اقتلوه قال جابر فانطلقنا به فقتلناه
ثم اجتررناه فالقیناه فی بئر و رمینا علیه الحجارة سخن اول آن جناب آخر پیش آمد دست دراز با عمر و در دزدی
آن بدست و با محل عبرت و تماشا است آنجناب از جهة جامعیة و کلیة خود که همه انبیا بر رنگ اجزای او بند هم خضر
بود و هم موسی هم حکم بحقیقة میکرد و هم حقیقة را بمعارضه شریعت موقوف میداشت از آنجناب حکایتی از
بعضی صلحای بنی اسرائیل در باب جامعیة حقیقة و شریعت در حدیثی مرویست حاصلش آنکه مردی از بنی اسرائیل
هزار دینار از شخصی استقراض نمود او گفت شاهدی میباید گفت کفی بالله شهیدا او گفت کفیلی میباید گفت کفی
بالله کفیلا پس بهمین شهادت و کفالت راضی شد زر مطلوب باو مستقرض برای کار تجارت به بندری رفت مدتی
آنجا ماند چون وقت حلول اجل قریب رسید عزیمت کرد که روانه گردد و زر بوقت موعود بمقرض رساند سفینه نیافت
پس چوبی را کاواک کرده هزار دینار در آن پر نمود و رقعه مشتمل بر آنکه این زر از فلان بابت است در آن نهاد و
توکلا علی الله و ثقة به در دریا انداخت اول اخذ این مال با اعتماد او سبحانه و تعالی بود آخر ادای آن بر
اعتماد او نمود خشبه بحرکت امواج بسمت ساحلی که مقرض بآن سو میماند رفت اتفاقا مقرض برای کاری
برلب دریا آمده بود دید که خشبه متلاطم امواج می آید برگرفت تا بجای هیمه بکار خواهد آمد چون شکست
هزار دینار و رقعه یافت بعد از زمانی مستقرض معاودت نمود هزار دینار دیگر بقرض داد یعنی آن عمل بحقیقة
بود و این عمل بشریعت است باصل سخن میروم و میگویم استشاره او صلی الله علیه وسلم برای آنکه مامور من
الله بمشاورت اصحاب بود و جبرئیل علیه السلام اقدم اصحاب اسبق در ایمان و اسلام و دین است
و نیز مستشار مومن میباید و جبرئیل روح الامین است و نیز جبرئیل وزیر اعظم از وزرای اربعه آنجناب است چنانچه

حدیثی در بیاب سابق گذشت و وقتی که وزیر حاضر بود دنیا پرسیده از و کاری کردن موجب بی اعتباری و بی پروایی
از دوست و نیز او سبحانه و تعالی که جبرئیل را ارسال فرمود تا آنکه پیغام رسان دیگری بود خالی از اشارت بسوی
استشاره نیست و الا میل طبعی آنجناب بسوی فقر است و میل طبعی فقر بسوی آنجناب و اجابت آنجناب است
چنانچه پیش ازین گذشته است بلکه نسبیت عبدیت اگر بر بساطت و صرافت خود باشد فقر حقیقی جیز طبعی او ست
از جهت ناقص را مثل خاک بسیط بر طبع او واگذارند سر بر زمین نهد و تن بفروتنی دهد او سبحانه و تعالی همین میل اصلی و رغبت
جبلی او را بامیال [illegible] الله علیه و آله و سلم مرعی نمود و در پیغام تخییر شق عبدیت را بر شق ملکیت مقدم فرمود و در تخییر نساء النبی
علیه و علیهن الصلوة و السلام چون آنها بر بساطت خاکی نمانده با اختلاط هوا بر باد شده مثل صرصر همه تفاگشته بد
و حیوة خاکی را نگذاشته طالب جیز نارییان گردیدند اراده دنیا را که طبعی آنها بغلبه عوارض شده بود مقدم نمود
اشاره جبرئیل علیه السلام ان ضع او تواضع علی اختلاف الروایتین اشارتست بسوی آنکه تواضع از لوازم
عبدیت و فقر است پس عبدیت و فقر را بلازم تعبیر فرمود که در اصل سؤال از عبدیت بود که مبنی فقر است اکمل
و اتم تواضع آنست که نسبت با وضاع الناس کرده شود و آنجناب با فقرا که هم در نظر خود با و هم در نظر مردم
وضیع بودند که صنادید مشرکان قریش از مجالست و مصاحبت آنها انکار و استنکار مینمود تواضع چه قدر
میفرمود که در مجالست رکبتین آنجناب مبود تا آنکه ایشان می نشستند بر نمی خاست و این تواضع اگرچه طبعی آنجناب
بود لکن او سبحانه و تعالی واصبر نفسک مع الذین یدعون ربهم بالغداة یریدون وجهه بصراحت فرموده
و بمضمون حدیث مذکور را شارت نموده طبعی را شرعی نیز گردانید و در و مستغاث آنجناب را صلی الله علیه و آله
و سلم بوصف خادم الفقرا توصیف کرده است خدمت هر کس سرانجام دادن بایست او ست و چون بایست
او ست و چون بایست فقرای صفه وجه الله بود چنانچه کریمه مذکوره ناظر بآنست پس خدمت آنها کردن
آنها را بحق رسانیدن است و حق رسی بقول آنکه ؎ تو مباش اصلا کمال این است و بس در رو در و گم شو
وصال این است و بس منحصر در نیست شدن است و قدم در عدم زدن و راه خراب آباد عدم همین نفقر
و عبودیت و تواضع است و این همه بسبب توافقی و تعانقی و تشارکی و تشابکی که فیما بین آنها است گویا
متحد بالذات و متعدد بالاعتبار اند چنانچه می آید انشاء الله تعالی و آنجناب صلی الله علیه و آله و سلم هم بزبان
اعمال و احوال خود هدایت باین مراتب میفرمود و هم اکثر بدل در تقلیب حال قلب ایشان متوجه میبود بحضرت
عیسی علی نبینا و علیه الصلوة و السلام که او سبحانه و تعالی فرموده است یا عیسی اذا وجدت لی طالبا فکن له

خادم مراد آمین خدمت بوده است اگر این خادمیت فقرا و طلاب مولی را با حدیث خادم القوم سیدهم قرین کرده شود نتیجه سید الفقرا و سید طلاب المولی حاصل میگردد و از حدیث مذکور معلوم شد که فقر او باختیار او بود و اختیار او آنرا بعد تخییر او سبحانه وتعالی بود و حدیثی دیگر نیز دلالت بران دارد کما فی الترمذی عن ابی امامة قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم عرض علی ربی لیجعل لی من بطحاء مکة ذهبا فقلت لا یا رب ولکن اشبع یوما واجوع یوما فاذا جعت تضرعت الیک وذکرتک واذا شبعت حمدتک وشکرتک مقصود او صلی الله علیه وآله وسلم از جمیع امور شبع وجوع که از عوارض طبیعی است ذکر او سبحانه وتعالی بود بلکه ذات او صلی الله علیه وآله وسلم ذکر او سبحانه وتعالی گردیده بود هر که او را مید ید خداش بیاد می آمد حالا هم نام مبارکش و قبل نام الله تعالی وتبارک دلالت بر ذات او سبحانه وتعالی میکند یعنی چنانچه بشنیدن اسم ذات ذات بیچون ملحوظ میشود بشنیدن نام او صلی الله علیه وآله وسلم التفات دل بسوی ذات بیچون میرود و از جمله بیان فقر او ست صلی الله علیه وآله وسلم ما فی صحیح البخاری عن ابی سعید المقبری عن ابی هریرة انه مر بقوم بین ایدیهم شاة مصلیة فدعوه فابی ان یاکل وقال خرج النبی صلی الله علیه واله وسلم من الدنیا ولم یشبع من خبز الشعیر وعن انس انه مشی الی النبی صلی الله علیه وسلم بخبز شعیر واهالة سنخة ولقد رهن النبی صلی الله علیه وسلم درعا له بالمدینة عند یهودی واخذ منه شعیرا لاهله ولقد سمعته یقول ما امسی عند ال محمد صاع بر ولا صاع حب وان عنده لتسع نسوة وعن عمر رضی الله عنه قال دخلت علی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فاذا هو مضطجع علی رمال حصیر لیس بینه وبینه فراش قد اثر الرمال بجنبه متکئا علی وسادة من ادم حشوها لیف قلت یا رسول الله ادع الله فلیوسع علی امتک فان فارس والروم قد وسع علیهم وهم لا یعبدون الله فقال اوفی هذا انت یا ابن الخطاب اولئک قوم عجلت لهم طیباتهم فی الحیوة الدنیا وفی روایة اما ترضی ان تکون لهم الدنیا ولنا الآخرة وفی الترمذی عن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لقد اخفت فی الله وما یخاف احد ولقد اوذیت فی الله وما یوذی احد ولقد اتت علی ثلاثون من بین لیلة ویوم ومالی ولبلال طعام یاکله ذو کبد الا شیء یواریه ابط بلال وعن ابی طلحة قال شکونا الی النبی صلی الله علیه وسلم عن بطنه عن حجرین وفی المسند لابن ماجه عن عائشة عنها قالت لقد توفی النبی صلی الله علیه واله وسلم وما فی بیتی من شیء تاکله ذو کبد الا شطر شعیر فی رق لنا فاکلت منه حتی طال علی فکلته ففنی وعن عائشة قالت ما شبع آل محمد صلی الله

علیہ وسلم من خبز الشعیر حتی قبض وعن ابن عباس قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یبیت لیالی متتابعة
واھلہ لا یجدون العشاء وکان عامة خبزھم خبز الشعیر عن انس بن مالک قال لبس رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم الصوف واحتذ المخصوف وقال اکل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بشعا ولبس خشنا
فقیل للحسن ما البشع قال غلیظ الشعیر ما کان یتبعہ الا بجرعة ماء در مدارج مذکور است کہ در ایام انتقال
رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حضرت عایشہ بیکی گفتہ کہ بخانہ فلان انصاریہ برو و بگو کہ رسول خدا در حالت
خود است ورو غن چراغ نیست قدری بطریق قرض بدہ معیشت او بفقر در حالت حیات وعند الممات و
معاشرت او با فقرا در حیوة و بعد ممات کہ حلقۂ باب جنت میزند پس برای او بکشایند پس او ہمراہ جماعۂ فقرا
بہشت در آید از احادیث کہ سابق وحال مذکور شد معلوم گردید کہ ہمیشہ در آرزوی فقر بود و استدعای
آن از خدا مینمود کہ اللہم احیینی مسکینا الخ واز تواضع اوست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لا یانف ان یمشی
مع الارملة والمسکین فیقضی لہ الحاجة کما فی النسائی وکان اذا صافح الرجل لم ینزع یدہ من یدہ
حتی یکون ھو الذی ینزع یدہ ولا یصرف وجھہ حتی یکون ھو الذی یصرف وجھہ عن وجھہ ولم
یر مقدما رکبتہ بین یدی جلیس لہ کما فی الترمذی وعن عایشة قالت کان یخصف نعلہ ویخیط ثوبہ ویعمل
فی بیتہ کما یعمل احدکم فی بیتہ وقالت کان بشرا من البشر یفلی ثوبہ ویحلب شاتہ ویخدم نفسہ وعن انس
قال کانت امة من اماء اھل المدینة تاخذ بید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فتنطلق بہ حیث شاءت وعن
انس ان امرأة کان فی عقلھا شیء فقالت یا رسول اللہ ان لی الیک حاجة فقال یا ام فلان انظری
ای السکک شئت حتی اقضی لک حاجتک فخلا معھا فی بعض الطرق ففرغت من حاجتھا رواہ مسلم
وعن انس قال کنت امشی مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وعلیہ برد نجرانی غلیظ الحاشیة فادرکہ
اعرابی فجبذہ بردائہ جبذة شدیدة ورجع نبی اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فی نحر الاعرابی
حتی نظرت الی صفحة عاتق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقد اثرت بہا حاشیة البرد من شدة
جبذتہ ثم قال یا محمد مر لی من مال اللہ الذی عندک فالتفت الیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ثم ضحک ثم امر لہ بعطاء رواہ البخاری وعن ابی مسعود قال اتی النبی صلی اللہ علیہ وسلم
برجل فکلمہ فجعل ترعد فرایصہ فقال لہ ھون علیک فانی لست بملک انما انا ابن امرأة تاکل
القدید رواہ ابن ماجة عن معاذ بن جبل قال بعثنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الی الیمن خرج معہ

رسول الله صلی الله علیه وسلم یمشی تحت راحلته فلما فرغ قال یا معاذ انک عسی ان لا تلقانی بعد عامی هذا ولعلک
ان تمر بمسجدی هذا وقبری فبکی معاذ خشعا لفراق رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم التفت فاقبل
بوجهه نحو المدینة فقال ان اولی بی المتقون من کانوا وحیث کانوا تقوی پرهیزیدن بنده است از آنچه
شایان شان مولی نبوده باشد و اعلای مراتب آن اجتناب و تخلیه سر است از التفات بغیر تا که خود بعدم
نمیرود و نقش غیر از لوح دل محو نمیشود مولوی قدس سره صورت خود چون شکستی سوختی صورت کل
را شکست آموختی کریمه یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله حق تقاته ناظر بچنین تقوی تواند بود پس مفاد حدیث
مذکور آنکه اقرب بمن اند آنانکه در عدم متمکن اند زیرا که در آنجناب چنانچه از فقر و عبودیت و تواضع او صلی الله
علیه وسلم معلوم میشود بوی از هستی نبود پس هر که در عدم باشد با او صلی الله علیه وآله وسلم همدم باشد هر که باشد
و هر جا که باشد بعد صوری که از جهت قرابت و مسافت است مانع قرب معنوی که از جهت اتحاد منزلت است نمیتواند
شد بیان فقر و تواضع او بیان حال اوست نه مدح و ثنای کمال او صلی الله علیه وآله وسلم دنیا را بسیاری از
اتقیا از پشت پا زده روسیاه کرده اند پس پیشرفت قبول جناب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم رسیدن
احتمال محال لکن بعضی در بعضی از اعمال و احوال باقتضای غلبه حال بافراط رسیده اند و آنرا بسیاری از ناقصان
کمال فهمیده اند و کمال در اعتدال است و کمال اعتدال در ذات آنجناب صلی الله علیه وسلم هم در شمائل
ظاهری و هم در خصائل باطنی چنانچه علما تصریح بآن کرده اند پس کمال بتوسط ذات آنجناب بکمال خود رسیده است
حکایت زاهدی از ناداری مجاعت و گرسنگی بسیار میکشید روزی مناجات میکرد الهی نانی و نانخورشی
میباید شخصی بر سر وقت او مطلع گردید پرسید نان کجاست که برای آن نانخورش میخواهی و کدام نانخورش
طلب مینمائی گفت نان همین جوع و ناداری است الجوع طعام الصدیقین نانخورش آن درد بیماری است او
سبحانه وتعالی بکرم خود ناداری عنایت فرموده است اگر بیماری هم رحمت کند باین نان و نانخورش لذتها
یابم و آنجناب چنانچه اجوع یوما و اشبع یوما میگفت استعاذه از جوع مینمود اللهم انی اعوذ بک
من الجوع فانه بئس الضجیع و دعا بطلب عافیت بسیار میکرد و خیر ما اوتیتم العافیة میفرمود و فقر را برای
خود و برای دوستان خود دوست میداشت از فاقه تعوذ میخواست اغتنموا خمسا قبل خمس گفته غنا و
عافیت را از انجمله شمرده است حضرت ابراهیم علی نبینا و علیه الصلوة والسلام علمه بحالی حسبی من سوالی
فرموده برای نجات خود دعا بدفع بلای عظیم نمود و آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم دعا میفرمود برای

چیزی تا آنکه اگر تسمهٔ نعل شکسته شود برای درستی آن التجا بخدای تعالی باید نمود و حضرت نوح علی نبینا و علیه الصلوة
والسلام برای هلاک تبار کفار دعا کرده بود و آنجناب را گفتند یا رسول الله صلی الله علیه وسلم در حق دوس که
قبیله از عرب است واقدام بسیار بمسلمین میکردند دعای هلاک کن گفت اللهم اهد دوسا وات بهم تمام اذای
اعدای دین از حد زیاده مینمود در خیرخواهی آنها میبود معهذا گاهی بغضب هم می آمد و دعا بهلاکت میکرد و اللهم
علیک بفلان که در اخیر کشته شدند و گاهی خود هم عذاب مینمود و در چشمهای عرنیین میلهای محماة کشید و بر حرهٔ مدینه برهنه
انداخت و منع آب فرمود سنگهای تفسیده بزبان می لیسیدند تا آنکه از عطش در رفتنی قیش بیرون بهلاک گردیده
صورت جهنم در دنیا دیدند سه کس از اصحاب تفحص اعمال آنجناب کرده دریافتند که او صلی الله علیه وآله وسلم
شبها از روی عبادت هم دارد و نماز هم میگذارد و خواب هم میفرماید روزی گاهی صائم میباشد و گاهی
افطار مینماید این هر سه کس این اعمال را در مرتبهٔ تفریط و استقلال فهمیده گفتند او سبحانه و تعالی او را صلی الله
علیه وآله وسلم ذنوب ما تقدم و ما تاخر آمرزیده او را باکثار چه کار یکی گفت من ترک تاهل کردم و دیگری صیام
علی الدوام التزام نمود سیوم شب سهر و بیخوابی اختیار کرد آنجناب بعد اطلاع بر احوال این رجال فرمود من رغب
عن سنتی فلیس منی و اشارت باعتدال در جمیع احوال نمود بعضی گوشه گزینی و صحرانشینی لازم میگردانند لا
رهبانیة فی الاسلام و علیکم بالسواد الاعظم و من شذ شذ فی النار میفرماید انس بن مالک رضی الله عنه
میگوید ده سال بسرانجام کارهای حضور آنجناب مامور بودم در این طول مدت گاهی نفرمود که این کار چرا
کردی و این کار چرا نکردی روزی یکی را خواند او در نماز بود بعد فراغ حاضر شد وجه توقف و تاخیر که
بود عرض نمود فرمود نشنیده که او سبحانه و تعالی فرموده است یا ایها الذین امنوا استجیبوا لله وللرسول
اذا دعاکم لما یحییکم روزی معاویه را طلبید گفتند در طعام خوردن است فرمود لا اشبع الله بطنه پس
معاویه هرگز سیر نشد چنانچه بر اتیان کارهای غیر مرضیه و ترک کارهای مرضیه اغماض و اعراض
مینمود بر ترک تعجیل اجابت اگرچه تارک مشغول نماز و طعام بر آن تاخیر در نماز هم وارد است غضب و اعتراض
میفرمود مردم را امر بتداوی میکرد ما من داء الا وله دواء الا السام میفرمود و در صحیح ابن ماجه مرویست
عن عائشة قالت قال النبی صلی الله علیه وسلم علیکم بالبغیض النافع التلبینة یعنی الحسا قالت وکان
رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا اشتکی احد من اهله لم تزل البرمة علی النار حتی ینتهی احد
طرفیه یعنی یموت و غضب فرمود بر نساء اهل بیت و غیره وقتیکه او را در مرض موت بعود دهند و در

وزیت لد و دکردند حکم کرد که انهمه رالدود کنند تا آنکه میمونه عالم بود برای اجرای حکم عالی صوم او بلدود شکستند
دا مثال آن بسیار حکمت الٰهی از اقوال و اعمال و احوال آنجناب که بعضی نسبت ببعضی تباعد و تناعد دارد و نسخهٔ
معتدل تحریر فرموده برای اصلاح و انشراح و تقویهٔ قلوب و تنقیهٔ آن از مواد فساد و عیوب ارسال فرموده
است و ذات آنجناب که بجای طبیعت عالم است درین وادی متباین الاجزا مرکب القوی تصرفی مینماید هر خلیطه
برای هر عضوی مناسب تعیین میفرماید و سائلین افضل الاعمال را بوجوه مختلفه جواب میداد مثلا یکی را حج و یکی را جهاد
و یکی را اطعام میفرمود و رعایت حال هر شخصی هر وقتی و هر استعدادی مینمودند و در نفقر هیچ نداشتن است و
و عبدیت در بندهٔ دیگری بودن و تواضع فرود آوردن و پست دیدن خود است و چون اشیا بذوات
خودها هیچ ندارند نه نفس ذوات و نه صفات و نه افعال و آثار همین نداشتن بفقر اشارتست و او سبحانه و
تعالی ذات و صفات و افعال و آثار همه از خود و در خود دارد غنای مطلق لازم ذاتی او سبحانه و تعالی
چون اشیا که از جهت فی ذاته صفات و غیره منسوبات و مضافات فقرای مطلق و نیست و نابود محض بودند
و بهمه جهات نمودی و وجودی بعنایت آنذات غنی مطلق پیدا کردند و از بیصورتی صورت گرفتند و محدود و مقید
بحدود و قیود حسی یا معنوی گشتند و در بند او سبحانه و تعالی در آمدند و بندهٔ او شدند پس هر که خود را چنانچه در
ذات خود است معدوم و نابود یافت و نمودی و وجودی که دارد از پرتو حضرت حق شناخت تواضع نمود و عبودیت و
و بندگی بجا آورد زیرا که تواضع پست کردن خود است و پستی حقیقة همین نیستی حقیقت است کسی که خود
را نیست دید پست گردید به عبودیت و بندگی رجوع بهمه خود بمولای خود است هر که همه خود را از ان او فهمید
عابد و شاکر آلای مولای خود گردید مشهور است و در کتب مسطور قال داود علی نبینا و علیه الصلوة والسلام
فی بعض مناجاته بکیف کیف اشکرک والشکر من نعمائک یوجب شکرا آخر و هکذا الی ما لا یتناهی فقال
الله تبارک اذا علمت ان کل ما بک من نعمة فهو منی فقد ادیت ما کان علیک من الشکر حقیقة عبادت
و عبودیت و ایمان و احسان همین است توجه در حال قیام صلوة بسوی بیت الله صورت توجه الی الله است و سر
فرود آوردن برکوع و سر بر زمین نهادن در سجود صورت تواضع حقیقی و پست کردن و نیست دیدن خود است
و سر در تعیین مکان برای آنکه متوجه الیه و مسجود الیه بود اشارت بسوی عدم تعین اطلاق متوجه له و مسجود له
حقیقی تا همه جهات و جوانب مسجود و معبود شود ولله المشرق والمغرب فاینما تولوا فثم وجه الله اگر مشرق و یا مغرب
مثلا مامور بتوجه معبود عبادت آنذات مطلق مقید بجهتی میگردید و هر که خود را همه آنچه دارد نابود نداند و بوده نمود

خود را از او سبحانه و تعالی نشناسد از حلقهٔ بندگی برون میرود و کافر ولی نعمت میشود هرکه الحمد لله رب العالمین
در نماز میخوانند و همه خود و غیره خود را بفعل و وجود او نمیدانند بزعم و بفهم او لفظ بیمعنی است و ندانستن آن
بدو وجه است یکی آنکه لفظ الحمد لله را وقت تکلم بآن نداند که برزبان چه میرانند بسبب اشتغال دل در امور لاطائل
و اینچنین نماز باید که بمثابه نماز سکاری بوده باشد که او سبحانه و تعالی میفرماید یا ایها الذین امنوا لا تقربوا الصلوة
وانتم سکاری حتی تعلموا ما تقولون غافلان و ذاهلان مثل سکاری نمیدانند که برزبان چه میخوانند بعضی از
منافقین بمجلس آنجناب حاضر میشدند و دلهای اینها از شرف حضور غائب می بود کلام آنجناب بگوش آنها میرسید
و مسموع آنها نمیگردید که بعد برخاست از صحابه می پرسیدند اکنون چه سخن گفته بود و منهم من یستمع الیک حتی
اذا خرجوا من عندک قالوا للذین اوتوا العلم ماذا قال انفا اولئک الذین طبع الله علی قلوبهم واتبعوا اهواءهم
بصورت بتان چشم و گوش بیجان و بیهوش دارند لهم قلوب لا یفقهون بها ولهم اعین لا یبصرون بها ولهم
اذان لا یسمعون بها اولئک کالانعام بل هم اضل اولئک هم الغافلون دوم آنکه بر لفظ واقف و حاضر اند
و آن در حق عالم بالوضع مستلزم و تصور و ادراک مدلول است لکن تصدیق بمدلول آن که رجوع جمیع اشیا بذوات
و صفات و افعال و احوال با او است سبحانه و تعالی ندارند هرکه تبواضع خود را بست نداند و نیست نه بیند او را
در رکوع کردن و سر فرود آوردن و در سجود سر بر زمین نهادن پیش پا خورده خمیدن و برو فتادن است باید
که بمودای کل شیء هالک الا وجهه خود را و جمیع موجودات را معدوم بیند و بمودای و ما بکم من نعمة فمن
الله همه خود و غیر خود را از او سبحانه و تعالی داند پس در اشیا دو جهة است جهة عدمیت و آن ذاتی اشیا است و جهة
عبدیت و فقر و تواضع همین است موجودیت و آن غیر ذاتی آنها جهة مصدریت آثار و جهة الوهیت و جهة غنا
این است در صورتیکه یکی محتاج بدیگری گردد و مثل احتیاج شخصی بغذا او دو جهة محتاج و محتاج الیه بودن جهة
موجودیت نخواهد بود که آنجهة استغنا است که منافی افتقار و احتیاج است و جهة معدومیت نیز نتواند بود
که هر دو از آنجهت فقیر اند و فقیری پیش فقیری چرا دست طلب کشاید و رفع حاجت آن ازین کجا آید پس
جهة محتاج بودن جهة عدمیت است که افتقار از همین رو است آنچه از غذا و دوا مطلوبست اگر خود میداشت
دست احتیاج بسوی دیگری چرا بر میداشت البته بودن جهة موجودیة و الوهیت و مصدریت آثار است
اگر وجه مطلوب خود را در ان نمیدید روی خود بسوی آن نمیگردانید در حدیث شریف در حصن حصین مرویست
ما من بعید الا وفی ذروته شیطان فاذکروا اسم الله عزوجل اذا رکبتموه کما امرکم الله ثم امتهنوا

لا نفسكم فانما يحمل الله عز وجل فا بتعليل ذکر است وانما مفید قصر یعنی وقت نشستن بر محمل ذکر کنید او سبحانه را زیراکه بر داشت شما را او سبحانه و تعالی نه احدی غیر او اگر حمل را در محمل نخلی میبود هر دم حصر قدم بهیمه چهار پای و جود شتر بسته او ست سبحانه و تعالی اگر وا گذارد بر زمین عدم نخواهد بود و سوار پیاده گردیده بسوی نیاز بنده را باید که احتیاج خود را بهر که باشد از آثار عبدیت و بندگی و فقر خود فهمد و محتاج الیه خود را حقیقة نظام هر که باشد جهت الوهیت را بیند جایع که بسوی مطعم و غذا میرود و مریض که بطرف طبیب رو میاید و در حقیقت مطعم و ساقی و شافی آنها او ست سبحانه و تعالی والذی هو یطعمنی و یسقینی واذا مرضت فهو یشفینی ولکن تعظیم مظاهر نیز بجا باید آورد که ظاهر تعظیم نصیبه مظاهر میشود و حقیقة آن در حق حقیقة میرود جناب جامع حقیقة و شریعة بتعظیم بعضی اشیا امر فرموده است مثل ابوین و قرین و بتکریم خبر بر ترغیب نموده است چون علت تعظیم انها احتیاج بانها است پس علت را هر جا که متعدی یابند تعظیم آنرا لازم دانسته اند در آن احق آن نمایند کسی راکه او سبحانه و تعالی اینچنین دیدی داده واست کفش خود راکه مبتذل ترین اشیاست همیشه زیر پا یه پا است بگذارد وجهه محتاج الیه راکه استحقاق تعظیم دارد در ان ملاحظه نموده تحقیر آنرا منکر میدانند تعظیم ابوین و قرین ظاهر است اما تکریم خبر فعلی ما رواه ابن ماجه بسنده عن عائشة رضی الله عنها قالت دخل النبی صلی الله علیه وسلم البیت فرای کسرة ملقاة فاخذها فمسحها ثم اکلها وقال یا عائشة اکرمی کریما فانها ما نفرت عن قوم قط فعادت الیهم حمل بمعنی بار برداشتن بر خود است کریمه یحملون العرش ومن حوله برهمین معنی است و بر این تقدیر اسناد حمل بسوی او سبحانه مثل اسناد اطعام و سقی است و گاهی بمعنی بار کردن چیزی بر چیزی یعنی سبب سواری و بار برداری دیگری شدن نیز می آید کریمه والذین اذا ما اتوک لتحملهم قلت لا اجد ما احملکم علیه بهمین معنی است ظاهر آنست که این معنی مجازی باشد از قبیل اسناد فعل بسوی سبب در حدیث مذکور این معنی هم صادق می آید و مفید مدعی هم میشود که مدلول آن حصر اسباب در مسبب الاسباب است و قول آنجناب صلی الله علیه وآله وسلم ان الله حملکم که بابی موسی وغیره فرموده بود اگرچه محتمل هر دو معنی است لکن مجاز را اینجا رجحان بر حقیقة است خصوصیته قصه دلالت بران دارد نوع بعضی از آثار آنجناب صلی الله علیه وآله وسلم نزد ام ایمن رضی الله عنها بود که صحابه باوجود آنکه خودها هم از آثار بودند زیارت آن میکردند حضرت صدیق و حضرت فاروق رضی الله عنهما خود ام ایمن راکه عنایت خاص آنجناب مراد بود از جمله آثار میگرفتند و بزیارت او میرفتند حلیمه سعدیه مرضعهٔ آنجناب صلی الله علیه وآله وسلم وقتیکه نزد آنجناب آمده بود ردای

مبارک گسترانید و او را بالای آن نشانید پس هرگاه در عهد شیخین حاجتی آوردی هر کدام برای متابعت
تعظیم آثار نبوی علیه الصلوة والسلام همان عمل کردی و فی الشفاء روی صفیة بنت نجدة قالت کان لابی
محذورة قصة فی مقدم راسه اذا قعد وارسلها اصابت الارض فقیل له الا تحلقها فقال لم اکن لاحلقها
وقد مسها رسول الله صلی الله علیه وسلم بیده وکانت فی قلنسوة خالد بن الولید شعرات من شعره علیه السلام
فسقطت قلنسوته فی بعض الحروب فشد علیها شدة انکر علیه اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم کثرة من قتل
فیها فقال لم افعلها بسبب القلنسوة بل لما تضمنه من شعره صلی الله علیه وسلم لئلا یسلب برکتها و
تقع فی ایدی المشرکین وبلغ معاویة ان کابس بن ربیعة یشبه برسول الله صلی الله علیه وسلم
فلما دخل علیه من باب الدار قام عن سریره وتلقاه وقبل بین عینیه واقطعه المرغاب لشبهه صورة
رسول الله صلی الله علیه وسلم ونقل عن الاوزاعی انه قال دخلت بنت اسامة بن زید صاحب
رسول الله صلی الله علیه وسلم علی عمر بن عبد العزیز ومعها مولی لها تمسک بیدها فقام
لها عمر ومشی الیها حتی جعل یدها بین یدیه ویداه فی ثیابه ومشی بها حتی اجلسها علی مجلسه وجلس
بین یدیها وما ترک لها حاجة الا قضاها وروی عن عبد الله بن حسن بن حسن قال اتیت عمر بن عبد العزیز
حاجة فقال لی اذا کانت لک حاجة فارسل الی او اکتب فانی استحیی من الله ان یراک علی بابی ورای ابن
عمر محمد بن اسامة بن زید فقال لیت هذا عندی فقیل له هو محمد بن اسامة فطاطا راسه ونقر
بیده الارض وقال لو رآه رسول الله صلی الله علیه وسلم لاحبه ورای ابن عمر واضعا یده علی
وجهه وکان مالک رحمه الله لا یرکب بالمدینة دابة وکان یقول استحیی من الله ان اطأ
تربة فیها رسول الله صلی الله علیه وسلم بحافر دابة وذهب تلک الحکم کما اعاده کثیرا کان [illegible]
فقال له الشافعی امسک منها دابة فاجابه بمثل هذا الجواب تا آخر [illegible] میان حرم مکه و حرم
مدینه منوره فضیلت [illegible] مسجد الحرام و مسجد النبی علیه و علی آله افضل الصلوات والسلام و جمیع
قبها و غیره اماکن در کتب مسطور است که حضرت عمر رضی الله عنه دعا میکرد اللهم ارزقنی شهادة
فی سبیلک واجعل موتی فی بلد رسولک صلی الله علیه وسلم و همانا مستجاب گردید و بشهادت
حالت صلوة که معراج المؤمنین است و سبیل ترقی و عروج الی رب العالمین گرامی شده و در بلده
رسول حیدکه و حجره خاصه او صلی الله علیه وآله وسلم مدفون شد و سابق از ابن عباس ذکر شد که [illegible]

علی کرم الله وجهه وقتیکه عمر را رضی الله عنه بر جنازه نهاده بودند میفرمود رحمت کند ترا الله تعالی بدرستی که من
هر آئینه امید دارم که گرداند ترا الله تعالی با دو صاحب تو برای آنکه هر آئینه من بسیار میشنودم رسول خدا صلی
الله علیه وسلم بودم من وابوبکر وعمر وکردم من وابوبکر وعمر ورفتم من وابوبکر وعمر وداخل شدم من وابوبکر
وعمر خارج شدم من وابوبکر وعمر این روایت حال حیات و زمان مقام بود وهمچنین بعد ممات حالا هم بزبان
حال گویا است که مقبور شدم در این حجره من وابوبکر وعمر وفردا خواهد گفت محشور شدم ازین حجره من وابوبکر
وعمر صلوات الله وسلامه علیه وعلی صاحبیه وعلی من حوالیه وعلی من ینتمی الیه از مشاهیر مشاهد آنجناب صلی الله علیه
وآله وسلم بدر واحد است او سبحانه وتعالی در حق اهل بدر بزبان حبیب خود که کالبدر بین النجوم بود فرمود
اعملوا ما شئتم فانی قد غفرت لکم بزرگان مع کرها می بدریان را که تفصیل آن در صحیح بخاری وغیره مذکور است
برای حل مشکلات ودفع معضلات مجرب نوشته اند جبرئیل از جناب رسالت پرسید شما بدریان را چگونه میدانید
فرمود افضل المسلمین جبرئیل گفت ما نیز فرشتگان را که در بدر نازل شده بودند همچنین میدانیم یعنی افضل الملائکه
واو سبحانه وتعالی حبیب خود را صلی الله علیه وآله وسلم شبی قبل انتقال وارتحال حکم کرد تا باحد رفته دعا در
حق شهدا نماید امتثال فرمود بعد معاودت از آنجا صداعی طاری گردید سر مبارک بعصابه بر بسته بر سر منبر
نشسته فرمود انی بین ایدیکم فرط وانا علیکم شهید وان موعدکم الحوض وانی انظر الیه وانا فی مقامی هذا
وانی لست اخشی علیکم ان تشرکوا ولکن اخشی علیکم الدنیا تتنافسوا فیها فقیر که بزیارت جبل احد رفت دیدکه دامنش
غلاف قبور شهدا است وخودش بمجاورت آن قبور مشرف بمحبت ومحبوبیت حبیب خدا صلی الله علیه وآله وسلم
وخاک آنجا را که بقدم زنی سر سروران دین وسائر مجاهدین توتیا گردیده باختلاط یاقوت خون شهیدان
کحل الجواهر شده بود سرمه چشم علیل ودیده کلیل خود نموده او سبحانه وتعالی در حدت بصارت وبصیرت
بیفزاید وکشف غطا عطا فرماید واعظم آثار مزار مطلع الانوار ومجمع اسرار اوست صلی الله علیه وآله وسلم از عبدالله
ابن عمر مرویست قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم من زار قبری وجبت له شفاعتی امام مالک رضی الله
عنه مکروه میدانست قول مردم را زرنا قبر النبی صلی الله علیه وسلم در وجه کراهیت علما را اقوالست اگر سبب
آن را اینچنین گفته شود بزعم فقیر مستحسن مینماید که صاحب منصب نبوت ورسالت در حقیقة حقیقت ونور وروح اوست
صلی الله علیه وآله وسلم وتقدم او ونبوت او بر آدم وعالم هم ازان رواست نه از روی صورت وجسد وبدن پس
در حال حیات که صحابه زیارت او میکردند صلی الله علیه وسلم آنها را همین زیارت تن وبدن حاصل هستند نه زیارت

ذکر اسامی بدریان برای حل مشکلات ودفع معضلات مجرب

وجه زیارت سید عالم در حیات آنحضرت صلی الله علیه وسلم

حقیقۃ و نور و روح و نسبت زیارت بہ نبی و رسول کردہ نزدنا النبی و نزدنا الرسول صلی اللہ علیہ وسلم میگفتند
و بعد ممات کہ آنہم حقیقۃ نحوی از حیات است قبر مبارک بجای بدن صورت آن حقیقۃ و تن آن روح و نور
گردید پس باید کہ چنانچہ در حال نحو اول از حیات نزدنا بدن النبی و جسدہ نمیگفتند در حال نحو ثانی از جنابش نزدنا قبر النبی
صلی اللہ علیہ وسلم نیز نگویند در حدیث شریف وارد من زادنی بعد موتی فکانما زادنی فی حیاتی خود او
صلی اللہ علیہ والہ وسلم نسبت زیارت کہ بعد موت است بمثل زیارت کہ در حال حیات است بسوی خود مینماید و حکم
بتسویہ بین الزیارتین میفرماید اما ایراد کاف تشبیہ پس برای بیان تغایر ہر دو نحو حیات است در ترتب احکام شلا زیارت
او در نحو اول ثبت صحبت است و مصداق رویت او و مصحح روایت از و صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بخلاف زیارت
او در نحو ثانی کہ زائر را صحابی و رائی او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نمیتوان گفت چنانچہ رویت و استماع کلام در حال
منام از و علیہ الصلوۃ والسلام اگرچہ رویت اوست بمنطوق حدیث کہ شیطان متمثل باو علیہ الصلوۃ والسلام
نمی تواند شد لکن موجب اثبات صحبت و مصداق اطلاق رویت و مصحح رویت کہ احکام شرعیہ بران مترتب گردد
تخصیص و ترجیح و نسخ احادیث بآن کردہ آید نمیشود و رویتی کہ در انیجا اطلاق میکنند بمعنی رویت حکمی است نہ
بمعنی رویت عینی و آنچہ امام مالک روایت کراہیت اطلاق لفظ زیارت ہم آمدہ است و وجہش کثرت استعمال این
لفظ است در موتی و حیات انبیا باحادیث ثابت است عموما پس نبی النبیین بطریق اولی خصوصا و از نیجا وجہ دیگر
برای کراہیت نزدنا قبر النبی صلی اللہ علیہ وسلم معلوم شد کہ لفظ زیارت با وجود کثرت استعمال در موتی چون بسوی قبر
منسوب گردد و آنہم منہیہ قوی تر میشود لکن بحدیث شریف وارد کہ اہل جنت زیارت پروردگار خود کنند پس گاہ این لفظ
در حی لا یموت مستعمل شد پس در دیگران بطریق اولی بالجملہ زیارت او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در جمیع مذاہب نظر باحادیثی
کہ محدثین تصحیح بعضے و تحسین بعضی کردہ اند بدرجہ وجوب یا قریب بآنست پس در مذہب عشق و محبت بلکہ در عقیدہ
عقل نیز فرض لکن عقلی کہ غیر مغشی بغشاوہ و غین است حقوق مصطفوی اگرچہ متفرع است بر حقوق الٰہی باعتبار
تحقق لیکن حقوق الٰہی متفرع بر حقوق محمدی است باعتبار علم پس چنانچہ للہ علی الناس حج البیت ہست للنبی علی
الناس حج البیت و چنانچہ او سبحانہ و تعالی تعلق بمثل و بی کیف بہ بیت خود دارد حبیب او را نیز تعلقی خاص است
بہ بیت خود کہ حجرہ و قبر شریف اوست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در ایام فتنہ حرہ کہ در مسجد النبی صلی اللہ علیہ وسلم
چند روز نماز کسی نمیخواند و مردم آواز اذان و اقامت از حجرہ شریف میشنیدند چنانچہ در کتب مرویست بعضی
علما در زیارت آنجناب از طول قیام در آنمقام و از اجتماع و ازدحام مانع می آیند و بحدیث لا تجعلوا قبری عیدا

در ینباب تمسک مینمایند واتصال و قرب و مس قبر مبارک روا نمیدارند تا خر زیارت شریف از ادای مناسک حج مستحسن
می پندارند چون احادیث مرویه و غیر مرویه دلالت بر فضیلت زیارت وارد واقل از درجه استحباب و استحسان
نخواهد بود و تطویل و تکثیر در امر مستحب و مستحسن و قتی که مفضی بترک امریکه مامور به بود نبوده باشد احسن و احسن خواهد بود
و سوای احادیثی که بمضمون من لم یزر قبری فقد جفانی وارد است عدم زیارت مذموم و مستقبح و ادنی منازل
آن کراهیت است و تقلیل و تقصیر در فعلی که عدم آن مکروه باشد خالی از شائبه کراهت نمی تواند بود که تقلیل
دران قریب بمکروه است و آنهم تقریبا و حکما مکروه و حدیث لا تجعلوا قبری عیدا دلالت بر منع از طول
قیام ندارد و در بیان معنی آن میتوان گفت که قبر شریف از جمله مکانست و عید از اجزای زمان و نهی بآنکه این
مکان را آنزمان نکنید معنی ندارد پس حذف و مجاز ضرور یعنی قبر مرا مثل مکان عید که جبانه و عیدگاه است تا زمان
زیارت قبر مرا مثل روز عید مکنید یعنی با اسباب زینت که از لوازم و مراسم عید است لهذا عید و جمعه را که در حکم عید است
یوم الزینة نامند بباید که زینت مکروه ترین امور نزد آنجناب بود بلکه بخوف و خشیت و اعتبار و تضرع
و خشوع و رجوع و انکسار زیارت نمائید و انچه از امام حسن و امام زین العابدین مرویست که جماعه را بر قبر
مبارک ایستاده دیدند منع فرمودند شاید اجتماع آنها بر غیر وضع مستحسن بوده باشد یا مراد آن باشد چنانکه بعضی
نوشته اند تقلیل در زیارت من مثل عید که در سالی دو بار می آید مکنید و برای اثبات قرب و اتصال و مس قبر مبارک
بقصه زیارت اعرابی و زیارت حضرت بلال استدلال میتوان نمود از علی ابن ابیطالب مرویست کرم الله وجهه
که هر یکی اعرابی پس از سه روز از تدفین آنجناب آمده و خود را بر قبر انداخت خاک معطر آن را عبیر سر و جیب
خود ساخت و گفت یا رسول الله انچه تو از خدا شنیدی ما از تو شنیدیم و از جمله آن کریمه است و لو انهم
اذ ظلموا انفسهم جاؤک فاستغفروا الله واستغفر لهم الرسول لوجدوا الله توابا رحیما از قبر شریف
آوازی بر آمد قد غفر لک و از ابی درداء مرویست که حضرت بلال رضی الله عنه در شام بخواب دید که جناب
رسالت صلی الله علیه وآله وسلم او را میفرمایند این چه جفااست که میکنی گاهی بزیارت ما نمی آئی حضرت
بلال همین که بیدار گردید رخت سفر بسوی مدینه کشید چون بقبر شریف رسید زار زار بگریست و روی خود
بر خاک مالید و در همین دفعه حضرت بلال باطاعت حکم حسنین اذانی در مسجد النبی پس از انتقال آنجناب گفت گویا
بنفخ صور قیامتی بر اهل مدینه قائم گردانید این دو واقعه از دو اصحابی که بحضور صحابه کثیر من غیر نکیر بوقوع آمد
دو شاهد عدل است بر جواز اتصال و قرب و مس قبر شریف صلوات الله وسلامه علی صاحبه وعلی صاحبیه علی

من حوالیه آری شیٔ اللهم لا تجعل قبری وثنا تعبد بعدی اشتد غضب الله علی قوم اتخذوا قبور انبیائهم مساجد بود
دلالت بر منع سجده وارد چنانچه کلمه وثن وکلام اشتد غضب الله آه قرینه بر آنست نه دلالت بر منع مس وتقبیل
واتصال چه معنی دارد که مس وتقبیل حجر اسود واید ی علما مشروع بود وتقبیل قبر افضل العالمین ممنوع مروی است که ابن
عمر رضی الله عنهما مس منبر شریف مینمود ودوست بر رخ خود مسح میفرمود ویقین است که نسبت قبر شریف بذات
مبارک اقرب واقوی است از نسبتی که منبر شریف بذات مبارک دارد ونیز مرویست که مردی روی خود
بر قبر شریف نهاده بود مروان گردن او گرفته برداشت وگفت هیچ میدانی که چه کار میکنی آنمرد گفت که بر سنگ
نهاده ام قبر رسول خدا است صلی الله علیه وآله وسلم ومن شنیده ام از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم که نمیگرید
بر دین وقتیکه نا اهل رسید اینجا تامل باید کرد وانصاف باید فرمود لائق اتباع قول وفعل غیر صحابی است
که آنهم مثل مروان بوده باشد یا قول وفعل صحابی که صحبت او از قول او که سنت رسول الله صلی الله علیه
وسلم معلوم میشود حاضران وقت که متعارف بصحابه بودند وتمیز در آنها وغیر آنها میکردند انکار سماع بر او نمودند
خصوص مروان که معارضه ومناقشه با او بود واز حدیث شریف معلوم میشود که میت بزیارت اقربا وعرفای
خود مسرور میشود ومسرور کردن قلب مومن اجری که دارد از اکثر احادیث ظاهر وهویدا است پس مسرور کردن
قلب او صلی الله علیه وسلم که قلب عالم است مسرور قلوب جمیع عوالم واکثار در این مسرور موجب کثرت فضلی
که خارج از حیطهٔ حصر وشمار باشد تواند بود او صلی الله علیه وآله وسلم بمقتضای حرصی ورافتی ورحمتی که بمومنین
وارد چنانچه مدلول کریمه است وترک زیارت را جفا فرمودن نیز باقتضای حرص ورافت ورحمت او است
سیری وخوشنودی او صلی الله علیه وآله وسلم بمجرد سلام گفتن وروگردانیده ورفتن نخواهد بود آنجناب
که بزیارت اهل بقیع رفته بود آنقدر تطویل در دعا فرمود که مولای او صلی الله علیه وآله وسلم ابو موهبه
که همراه او بود تمنی میکرد کاش درین مردها می بودم تا مشمول فیض این دعا میشدم پس تطویل در زیارت
سنت نبوی است صلی الله علیه وآله وسلم اگرچه آنجا فیض رسانی بود واینجا فیض ستانی گفت وگو در
وجه جواز مس واتصال مناسب حال پیشینیان بود الحال که حیلولهٔ چندین حجب بمیان آمد احتمال مس و
اتصال نماند سخن درینباب برخلاف حال ومقال است اما علما که باستحباب تقدیم ادای مناسک حج بزیارت
آنجناب قائل شده اند وجه این تقدیم نه تقدیم کعبه است بحسب الشرف والمنزلة عند الله بر آنجناب زیرا که
کعبه اگرچه متوجه الیه بنده ها است لکن قلب آنجناب متوجه الیه بخدای عز وعلا است او سبحانه وتعالی کعبه ا

فائده خوشنودی بزیارت اولیاء و عرفا

سنت تطویل در زیارت نبوی

تشریف متوجه الیه بودن بتوجه شریف او صلی الله علیه وآله وسلم عنایت فرمود در رجه مسجد والیه شدن برای رضای او صلی الله
علیه وسلم کرامت نمود قد نری تقلب وجهك فی السماء فلنولینك قبلة ترضها بلکه وجهش متابعت حدیث شریف
خواهد بود من حج الی مکة ثم قصدنی فی مسجدی کتب له حجتان مبرورتان و آنکه حج فرض العمر است و وقت آن تنگ
لهذا اصولیان وقت آنرا مشکل مینامند و در صورت تقدیم زیارت شریف اگر بحیلولت عوارض و موانع زیارت
بیت الله و مناسك دیگر فوت شود و پیش از حلول سال قابل بحضور رب البیت رود با قدرت بر سکونت سال
تمام با طاقت بر مراجعت بسوی آنمقام نیاید مشغول الذمه میماند و اگر او سبحانه و تعالی او را در بعضی از اعوام بادای
حجة الاسلام موفق فرمود تا آنمدت بقول امام اعظم بداغ تفسیق ورد شهادت متسم خواهد بود و زیارت شریف را
وقتی معین نیست بعد ادای فریضه و رهائی از ضیق وقت بجمع خاطر از انهمه خواطر حاصل میتواند شد لکن چون
آنکس را مانع حج از جهت زیارت حبیب او صلی الله علیه وآله وسلم پیش آمد و آن طاعت و اطاعت او بود صلی الله
علیه وآله وسلم و اطاعت او اطاعت او سبحانه و تعالی است پس بر جوار از کرم اوست که این کس را معذور دارد
و فوت وقت فریضه حج بمثابه فوت وقت عصر از حضرت علی کرم الله وجهه وقتی که آنجناب سر مبارک بر
زانوی او نهاده استراحت فرموده بود از جمله عبادات و مصدر خوارق عادات شمارد اما استشفاع و استعانت
بقبر شریف او صلی الله علیه وآله وسلم برای حصول مآرب و دفع مهمات معمول سلف و خلف است اکثری
قائل بجواز استعانت اهل قبور اند از انبیا و اولیا و صلحا از امام شافعی مرویست که قبر حضرت امام موسی
کاظم برای حصول مقاصد خاصیت اکسیر دارد و بعضی که تجویز اینمعنی نمیکنند قبور انبیا را از آن استثنا کرده اند
و درینباب روایات و حکایات آورده اند سمهودی از بیهقی و ابن ابی شیبه روایت کند از مالك الدرد
آن خازن عمر بود رضی الله عنه که بمردم قحطی رسید پس آمد مردی بسوی قبر نبی صلی الله علیه وآله وسلم گفت
یا رسول الله استسق لامتك فانهم قد هلکوا پس دید رسول خدا را در خواب که میفرماید برو نزد عمر پس بخوان
از من سلام و خبر کن او را انهم یسقون و روایت میکند که گفت امام ابو بکر ابن المقری بودم من و طبرانی
و ابو الشیخ در حرم رسول خدا صلی الله علیه وسلم و گرسنگی در ما اثر کرده بود چون وقت عشا شد حاضر
شدم قبر نبی صلی الله علیه وآله وسلم را و گفتم یا رسول الله الجوع و برگشتم و خفتم و ابو الشیخ و طبرانی نشسته
بودند پس حاضر شد علوی و با او دو غلام اند با هر یکی زنبیلی که در ان خبز بسیار است پس نشستیم و خوردیم
و آنچه باقیماند نزد ما بگذاشت و گفت ای قوم آیا شکایت کردید بسوی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم

استشفاع و استعانت بقبر شریف

که او را صلی الله علیه وسلم دیدم در خواب پس فرمود مرا بآنکه خبزی بسوی شما برداشته بیارم و روایت میکنند از
ابی العباس بن نفیس المقری الضریر انه جعت ثلاثة ایام بالمدینة فجئت الی القبر فقلت یا رسول الله صلی
الله علیه وآله وسلم جعت فنمت فجاءتنی جاریة فرکضتنی برجلها فقمت معها الی دارها فقدمت الی خبز بر وتمرا وسمنا
وقالت کل یا ابا العباس فقد امرنی بهذا جدی صلی الله علیه وآله وسلم ومتی جعت فأت الینا و روایت
میکنند از ابو سلیمان داود شاذلی که اکثر آنجناب صلی الله علیه وآله وسلم برای سرانجام حوائج حاجت طلبان
ذریت خود را میفرماید خصوص وقتی که مطلوب طالبان طعام بوده باشد زیرا که از اخلاق کرام است که تهیه
طعام برای ضیف بدست خود مینمایند یا کسی که بجای اجزا و اعضای آنها میفرمایند و روایت میکنند از ابو
محمد اشبیلی که امیری را مرضی عارض شد که اطبا از برای آن عاجز آمدند پس نوشت وزیر از طرف او کتابی
بسوی رسول خدا صلی الله علیه وسلم برای استشفا پس خواندند آنرا بر قبر شریف پس صحت یافت بیمار در مکان
خود همانزمانی که خوانده شد کتاب او بر قبر شریف صلی الله علیه وآله وسلم و از ابی حنیفه روایت میکنند که حماد میگفت
دیدم ابو سختیانی را و او شیخ او بود که بسیار پناه بقبر شریف میگرفت و بسیار میگریست ؎ یا اکرم الخلق ما
لی من الوذ به سواک عند حلول الحادث العمم وقتی که فقیر را مساعدت و مصاعدت عنایت الهی زیارت
جناب رسالت پناهی صلی الله علیه وآله وسلم شرف اندوز فرمود دل متمنی آن شد که در روضهٔ مبارک حبیب
خدای تعالی و تبارک داخل باید نمود و مردم آنجا بر طبق آنچه علما در کتب نوشته اند مانع آمدند که زیارت از دور
کردن و صلوة و تسلیمات از سلامگاه بجا آوردن الیق و اوفق بآداب آنجناب است گفتم نجاست آلوده
را ملاقات طاهر مطهر ضرور خود را بهر وجه که میتوانم تا بساحل دریای رحمت الهی میرسانم شاید بجوش
دریای رحمت موجی سر برزده مرا از من برده در دریا اندازد و از نجاست ذنوب خصوص وجود
که لا یقاس به ذنب در شان آنست پاک سازد و از آداب زیارت است که ملاقات با اصحاب قبور در
حال حیات بوضعی که فیما بین بود همان عنوان زیارت آنها بعد ممات باید نمود و سیرت آنجناب در
خود و اصحاب بمقتضای خلق کریم و بمودای واخفض جناحک للمومنین تمام انبساط و اختلاط بود و اعتناد
که رسم اعاجم است در نظر آنجناب مکروه مینمود و از زی این مردم بسیار منع میفرمود روزی آنجناب
دست ابو هریره بدست مقدس گرفته سخن کرده میرفت ابو هریره آهسته دست خود کشیده متخلف
گردیده بعد فرصتی حاضر شد آنجناب از وجه تخلف پرسید گفت یا رسول الله جنابت داشتم دست خود را

دست مقدس بگروه بنداشتم رفته غسل کرده آمدم فرمود سبحان الله المومن لا ینجس من ابو کلیبه را اگرچه بمثل ابوهریره دولت در دست دادن بسبب بعد زمانی از دست رفت لکن از وصول بقرب مکانی هر قدر که ممکن الحصول باشد در تحصیل آن بدل وجان باید کوشید کلب هر چند مبغوض آنجناب است لکن آنجناب راعی غنم بود وما من نبی الا وقد کان راعیا میفرمود و کلب الغنم مستثنی از کلاب است یکی از انصار را بعد موت در خواب دیدند از ماجرای عالم اخروی پرسیدند گفت بسبب نسبتی که با رسول خدا داشتم آمرزیدند گفتند تو از ذوی القربای رسول خدا نبودی گفت نی گفتند پس ترا چه نسبت بآنجناب بست گفت نسبتی که کلب را با راعی میباشد واین کنایه لطیف است بخدمتگذاری انصار که شر انیاب ذیاب کفار دفع مینمودند تا آنجناب با مهاجرین از اصحاب با سابقه الهامی آسوده بودند ؎ نسبت خود بسگت کردم و بس منفعلم ٭ زانکه نسبت بسگ کوی تو شد بی ادبی ٭ آخر رسائی طالع تا آنجا که خدمه آنجناب میر سند رسیدم و بوصول در آنمقام و بدخول در زمره این خدام سر افتخار از عرش بالا کشیدم علما زمینی را که فرش جسد مقدس است از عرش اعظم هم افضل واکرم گفته پس مجاوران و خادمان آنجا از ملا اعلی که حافین وصافین حول العرش اند اولی واعلی تو انند بود و در آنوقت در کمال اهتزاز بودم مضمونی موزون نمودم ؎ چون جبهه سودم بر درش افتاد سر بر پای من ٭ کین سرفراز یها مرا حاصل شد از پا بردیت ٭ بالجمله اسلاف رعایت خصوصیات وجهات بسیار میفرمودند و در هر جهتی وجه مبارک اورا صلی الله علیه وآله وسلم مد نظر مینمودند قلیلی از ان در کتب مرویست و از مرویات قلیلی بفقیر معلوم و از معلومات قلیلی که حاضر الوقت بود برای ادای شهادت احضار نمود و قلیلی بر کثیر دلیل است و از جمله حقوق محبت او صلی الله علیه وآله وسلم کثرت ذکر نام اوست من احب شیئا اکثر ذکره و نام او صلی الله علیه وآله وسلم از جمله آثار اوست وجه اثری که بآداب نحوی از عینیت و اتحاد دارد خصوص بقول کسانی که اسم را عین مسمی میگویند و وجود لفظی شی را نوع ثالث از انواع وجود میشمارند در بعضی از احادیث که در فضائل بعضی اعمال تاخیر اثر بمعنی اجل وارد شده است آنرا بعضی علما به بقای نام و ذکر خیر محمول میکنند ذکر الفتی عیش الفتی و چون ذکر نام او علیه الصلوة والسلام مستوجب صلوة وسلام است پس کثرت ذکر نام مبارک صلی الله علیه وآله وسلم مستلزم کثرت صلوات وتسلیمات میشود و آن بمودای ان الله وملائکته یصلون علی النبی اتباع سنت او سبحانه وتعالی وملا اعلی است وبمودای یا ایها الذین آمنوا صلوا علیه وسلموا تسلیما بامر او سبحانه وتعالی ومنافع صلوة وسلام لا تعد ولا تحصی است فقیر

از جملهٔ حقوق محبت کثرت ذکر اسم شریف اوست

از جمله اذکار سه ذکر منتخب و مختار کرده است یکی آنکه از همه اعلی است ذکر او سبحانه و تعالی خواه باسم ذات که جامع جمیع
صفاتست خواه بنفی و اثبات که افضل الذکر در شان آنست دوم از همه ادنی و آن ذکر نفس خود است
و چون نفس غیر از عیوب و ذنوب چیزی دیگر ندارد پس ذکر آن غیر از تکرار توبه و استغفار و ندامت بران
دگر چه خواهد بود و سوم اوسط است که سبب وسیله ارتباط و انخراط فیما بین ادنی و اعلی است و آن ذکر
آنجناب رسالت پناه است صلی الله علیه و آله وسلم و مقاصدی که موجب تخصیص هر سه ذکر است در صلوة
حاصل اولاً ذکر او سبحانه و تعالی است که مخاطب بطلب صلوة ذات اوست ثانیاً ذکر جناب رسالت صلی الله علیه
و آله وسلم که طلب صلوة برای او و بر اوست صلی الله علیه و آله وسلم و ثالثاً توبه و استغفار زیرا که کثرة صلوة سبب شفاعت اوست صلی
الله علیه و آله وسلم و عنایت و رحمت و مغفرت الٰهی که بتوسط شفاعت جناب رسالت صلی الله علیه و آله وسلم رو مینماید از روست توبه و استغفار کی
بحصول آید در سنن ترمذی مرویست عن ابی بن کعب قال قلت یا رسول الله انی اکثر الصلوة علیک فکم اجعل
لک من صلواتی قال ما شئت قلت الربع قال ما شئت فان زدت فهو خیر لک قلت اجعل لک صلواتی کلها قال
اذا یکفی همک و یکفر ذنبک نور حقیقت محمدی صلی الله علیه و آله وسلم تجلی اولی علمی او سبحانه و تعالی است و نور
او صلی الله علیه و آله وسلم که آنرا قلم و عقل نیز گویند در روایاتی که در اولیت این هر سه چیز وارد است باتحاد یکدیگر
تطبق در میان آنها مید هند تجلی اولی وجودی اوست سبحانه و تعالی پس فیما بین ذات او صلی الله علیه و آله
وسلم و فیما بین ذات او سبحانه و تعالی بینونتی نیست که وساطت و رسالت را دران گنجائی بوده باشد او خود
واسطه و رابطه است فیما بین حقیقة الحق و حقائق دیگر نقوشی که بر لوح علم کشیده اند و صوری را که بر صفحه وجود
نمود داری بخشیده اند همه در جمال اجمال او پوشیده بود بمقتضای الاجمال خلاف التفصیل بوساطت تحریر و تصویر
او هر یکی از دیگری علماً و عیناً امتیازی حاصل نمود و امر کن که متوجه بصور علمیه است بوساطت او که واسطه
ذوات صور نیز بود تبلیغ مییابد و صور که حقائق اشیا است بعضی از ان در همه عوالم و بعضی در بعضی
بسبب قابلیة خود ظهور مینماید پس او بصورت شهادی خویش چنانچه آمر و ناهی بکن و لاتکن در عالم تکلیفی
است همچنین بحقیقت علمی و تجلی وجودی و قلمی خود آمر و ناهی است بکن و لاتکن در عالم تکوینی حقیقة او بتهما
مبدئیت فاتحه کتاب وجودی است و همین جهت بمشتقات حمد احمد و محمد و محمود و نام نهاده اند و لوای
الحمد بدست او داده اند و از جهت جامعیت مجموعهٔ کلام الٰهی است و متضمن کلمات نامتناهی که
کریمه و لو ان ما فی الارض من شجرة اقلام و البحر یمده من بعده سبعة ابحر ما نفدت

بکلمات الله بر عدم تناهی آن گواهی و آگاهی می بخشند و هر عالم از عوالم و هر جزئی از جزئیات بمنزله سورتی از سور
و آیتی از آیات است و جمیع انبیا و رسل بمنزل آل و اصحاب هم در وجود و هم در علوم از آنجناب فیضیاب
حدیث اوتیت علم الاولین والآخرین ناظر بهمین باب است یعنی علمی که باولین و آخرین داده خواهند
مراد در زمان سابق بر اینها قبل از اینها داده بودند و تقبلیت ذاتی در زمانی با نسبت علمی بسوی اولین و آخرین
بیک نسق باشد نیز حدیث آدم و من دونه تحت لوائی نشانی بر کلیت و جامعیت نبوت اوست روز حشر
هر نبی از انبیا همراه امت خود به پیشگاه حضور الهی چنانچه در اول حدیث است می آید پس اینهمه انبیا مع جمیع
امم بسوی لوای او میروند و زیر آن لوا در مقام امت او قائم میشوند او سبحانه و تعالی که حبیب خود را
صلی الله علیه و آله و سلم با حمد و محمد و محمود مسمی فرموده چنانچه در کتب قدیمه و فوق العرش مکتوب و مسطور
است اشارتی است که بعد تصفیه قلب و ریافت آن ذوق را وجدانا میتوان نمود معنی احمد بمقتضای لغت
و صیغه افعل که برای فاعل است فاضل در حامدیت و فضیلت در بنیابت منطوق کلام صدوق که از زبان
بشریت او صلی الله علیه و آله و سلم بر آمده است لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک مقصود
در ذات او سبحانه و تعالی و معنی محمد چنانچه در شروح کتب حدیث مذکور است ذاتی است که در غایت مرتبه
محمودیت باشد علی ان التفعیل للمبالغة و او سبحانه و تعالی الحمد لله رب العالمین میفرماید و اصل محمودیت
را در ذات خود محصور مینماید پس حصر بلوغ بدرجه قصوی بطریق اولی پس اگر ذات او را صلی الله
علیه و آله و سلم با ذات او سبحانه و تعالی جهتی از جهات عینیتی نبوده باشد انهدام قصرین لازم می آید باید دانست
که حقیقة حمد اظهار کمال بوجه کمال در ذاتی متحقق میگردد که آثار صفات کمال خود را بوجود نمودار کند دلالت
آثار بر مبادی مثل دلالت دخان بر نار قطعی و عقلی است و کسی که صفات کمال او را بزبان بیان نماید
یا آنچنان اذعان کند دلالت این بر آن محتمل التخلف است پس او سبحانه و تعالی نعما و آلائی که نعمای
و آلائی که بعباد عنایت فرموده است و میفرماید و اینهمه عنایات را او سبحانه و تعالی چنانچه سابق گذشت
بتوسط او صلی الله علیه و آله و سلم هم در عالم تکوین و ایجاد و هم در عالم تکلیف و ارشاد و هم یوم
المعاد و المیعاد بعباد ارسال مینماید پس اینهمه عنایات محامد بیغایاتیست که اظهار کمالات او سبحانه
و تعالی و اظهار کمال قرب و منزلت او صلی الله علیه و آله و سلم با آن میشود بنحویکه تخلف و خلاف را درین
اظهار دخلی نیست پس او سبحانه و تعالی باصالة حامد او احمد است فاضل در حامدیت بر سائر حامدین

بمحامدی که کامل واکمل است از حمد جمیع حامدین واو صلی الله علیه وآله وسلم وساطتگ ورسالتگ حامد واحمد است فاضل
در حامدیه بمحامدیکه کامل است در محمدت وعباد که بازای نعما وآلای نامتناهیه حضرت الهیه که بتوسط وسیلهٔ جمیلهٔ او
صلی الله علیه وآله وسلم رسیده است حمدی وثنائی میگویند لسانی باشد خواه جنانی ذات او سبحانه وتعالی باین حمد
وبحمدیکه حامد آن خود او بود محمد ومحمود است اصالةً وذات او صلی الله علیه وآله وسلم محمد ومحمود وساطةً ورسالةً
نوبر راه وصول وباب دخول در بیت الرسالت ایمان برب البیت است وبنیاد ایمان بر عشق ومحبت او نهاده اند
والذین امنوا اشد حبا لله الا لا ایمان لمن لا محبة له کلام قدیم وحدیث هر دو شاهد این دعوی است ومحبت
باو صلی الله علیه وآله وسلم وطاعت او مثل محبت وطاعت خدا است وظل محبت وطاعت او سبحانه وتعالی چنانچه
محبت آل واصحاب بلکه کافهٔ مخصوصان ومنسوبان آنجناب اظلال محبت آنجناب است ولهذا فرمود محبت بمن
برای خدا ومحبت باهل بیت من برای محبت که بمن است وهمچنین در حق اصحاب نیز آمده است باید دانست محبت مبدء
با هو مبدء له ذاتی است ومحبت ذی المبدء بمبدء بعارضهٔ افتقار واحتیاج پس محبت او سبحانه وتعالی بعباد باعتبار
مبدئیت مبدء محبت عباد است که باو سبحانه وتعالی وجودی ونمودی یافته اند نابچار رو احتیاج بسوی او یافته اند
وهمین میلی که از جهت احتیاج آنها باو ست محبت آنها با او ست دانند یا ندانند چنانچه محبت آبا وامهات با ابنا
وبنات از جهت مبدئیت ذاتی است ومحبت ابنا وبنات با آبا وامهات برابطهٔ احتیاج خود است طفل رضیع
بکشش حاجت طبیعت بمادر خود می چسپد که بی او نمی ماند ونمی خسپد واین محبت وحاجت برای آنکه طبعی است
شعوری وخبری ندارد وهر قدر که استعداد واستبداد زیاده ترمیشود همانقدر محبت که بتبعیت حاجت بود
منزل شده میرود ولکن محبت عباد بخدا بمعنی تقرب ووصول باو اگرچه بتکوین وتوفیق الهی است لکن مثل
سائر احوال وافعال آنها قصدی واختیاری دارد واستعوله تعالی ان کنتم تحبون الله اشارت بآن دارد محبتی که
بدرجهٔ تکلیف درآید چنانچه از مثل لا یومن احدکم حتی اکون احب الیه مستفاد میگردد وهمین محبت است و
نباد در انتقاص وازدیاد آن بایکدیگر متفاوت ومتفاضل اند ومحبت سابق که طبیعی وبی اختیاری محض
است همه متساوی ومتماثل وبرهمین محبت لکن بشرط متابعت رسول که فاتبعونی دلالت بران دارد محبت
الهی مترتب میگردد چنانچه یحببکم الله افادهٔ آن مینماید واین محبت الهی غیر محبت سابق است که آن بی سابقه
بود واین بسابقهٔ عمل آن مبدئی است واین معادی وانچه در حدیث قدسی وارد است فاذا احببته کنت
سمعه وبصره در شان همین محبت است همچنین محبت ابنا با آبا بعد شعور بحقوق آنها ورفع احتیاج بآنها بلکه رجوع آنها

باینهاکه ترتب بآنهاست جوینده و نشوونمای اموال خود را عبید و مملوک آنها میگویند و جناح دل می گسترانند و توقیر آنها
بر خود واجب میدانند الغرض آن محبت ارادی و قصدی است غیر محبت سابق که طبعی و احتیاجی بود برین
محبت مستحق اجر و غفران میشوند و برهمین محبت محبت دیگرانرا با ترتب میگردد که سابق بی سابقه واین بسابقه
عمل است و در سابق همه اولاد متماثل بودند و درین متفاوت متغایر او سبحانه و تعالی جل شانه که بی مثل و بی نظیر
است از جهة تناسب صوری که بین النسبتین است نسبت خود بعباد و نسبت آبا باولاد شکر آبا را بشکر خود قرین
فرموده ان اشکرلی ولوالدیك بقوله والی المصیر اشارت کرده بآنکه حقوق آنها هم همه راجع بمن است اول رعایت
صورت نموده و آخر حق حقیقة ادا فرموده لهذا اطاعت آنها در معصیت او سبحانه ممنوع است فی المثنوی للمولوی قدس
سره ~ مینی طفل با لالهٔ مادری ~ تا شود بیدار و جوید خوری ~ گر گرسنه خفته باشد بیخبر ~ هر دو پستان میخلد از مهر او
خوی مهر او بحکمت دیگر ساخته است تا که مادر بر تو مهر انداخته است پس حق حق برتر از مادر بود هر که این
حق را اندر خبر بود بلکه نسبت ذات او سبحانه و تعالی بعباد جامع النسبتین و ذات الجهتین است یعنی نسبت آبا
و نسبت امهات بابنا و بنات که باهمه در اول الاوائل مرتبهٔ شیونست اندماج و اندراج دارد داشتیم و در مرتبه
علم که اول مراتب ظهور است او سبحانه و تعالی حامل حقائق ما بود و ما در بطن باطن وجود او مستور گشته بودیم
و چون بوجود خارجی خارج گشتیم داخل در حجر پرورش او هستیم طفولیت و رضاعیت ما لازمی است و تربیت و پرورش ما
او و دائمی جناب اقدس میفرموده اللهم اکلانی کلاءة الرضیع جناب رسالت صلی الله علیه و آله و سلم ازهمین
مناسبت کنایت بقرابت فرموده است کما فی البخاری الرحم شجنة من الرحمن فقال الله تعالی من
وصلك وصلته و من قطعك قطعته فی مجمع البحار الرحم شجنة من الرحمن ای قرابة مشتبکة
کاشتباك العروق قول حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة و السلام فی خطبه الی ابی و ابیکم انبئت
لکم الفار قلیطا ناظر بجهت مبدئیة است لهذا دیگرانرا با خود شریک کرده الی و ابیکم بجای ربنا و ربکم
فرموده لفظ اب بر ذات او سبحانه که لم یلد از صفات اوست باعتبار مشارکت مبدئیت مجازا اطلاق نموده
اگرچه مبدئیة حق سبحانه و تعالی حقیقی است و مبدئیة اب مجازی لکن لفظ اب که موضوع است بازای مبدء
مخصوص بخصوصیات که ذات او سبحانه و تعالی مقدس و منزه از آن است اطلاق آن بجانب او مجازی خواهد بود
مثل اطلاق وجه و ید و غیره جوارح که در آیات متشابهات ورود یافته لکن نصاری آنرا حقیقت فهمیده
نحن ابناء الله و احباؤه گفتند و کافر گشتند چنانچه مجسمه از متشابهات قرآنی بعضی معنی ظاهری فهمیده مجسمه

گرویدند و آنچه از انجیل منقولست که یوحنا مردی یکی از حواریین بود از عیسی علیه السلام سوال نمود و تو میگوئی
قال ابی کذا و امرنی بکذا ارنا اباک فقال عیسی علیه السلام من رانی فقد رای الاب فی ابی و ابی فی و ان
الکلام الذی اتکلم به لیس من قبل نفسی بل من قبل ابی الحال فی هو الذی یعمل هذه والاعمال التی
اعملها من صدقت انی بابی و ابی فی ناظر بمحبت ثانی است که او سبحانه و تعالی سمع و بصر و ید و رجل و لسان عبد
میگردد و این معنی را بمجاز الحلول تعبیر نمود و اضافت اب بود او سبحانه و تعالی بسوی خود علی وجه التخصیص قرینه بر
محبت ثانی است و نصاری همین قول را بر حقیقت حمل نمودند و بعضی مسیح ابن الله گفتند و بعضی بزوجیت حضرت مریم علیها
السلام نیز معتقد گشتند و بعضی بسوی حلول او سبحانه و تعالی رفتند سابق محبت را که طریق وصول گفته بودم و همین محبت
عبادت است بمعنی ثانی و وصول عبارت از همین محبت خدا بمعنی ثانی است و رسم و راه قرب و وصول نقش قدم
رسول است آنرا بجای سجده گاه مد نظر داشته بمثابه قلم سر را قدم ساخته طریق قرب را بموای و اسجد واقترب
بسجده باید پیمود بلکه چون طی وادی طوی متعلق بر جلیین بود او سبحانه و تعالی امر بخلع نعلین فرمود و قطع
راه محبت بپای یکتائی دل است پس اینجا خلع کفش تن بلکه خلع انا و من باید نمود و طبیعت محبت مثل مقناطیس
جذبی و کششی دارد که فیما بین بنده و مولی با وجود اینهمه منافاتها نسبتی که آنرا بالقرب و معیت تعبیر میکنند پدید
می آرد در حدیث قدسی وارد لا یزال العبد یتقرب الی بالنوافل حتی احببته فاذا احببته کنت سمعه و بصره
الخ و فی الصحیحین عن انس ان رجلا قال یا رسول الله متی الساعة قال ویلک و ما اعددت لها قال انی
احب الله و رسوله قال انت مع من احببت قال انس فما رایت المسلمین فرحوا بشئ بعد الاسلام
فرحهم بها ؎ تو کمال شوق را بین همه او شدم پس آنگه * بتمام خویشتن را همه شب به بر گرفتم * دم داستین
زلیخا بهمین ترانه تن زد * که بجذبه محبت پسر از پدر گرفتم * فقیر در بعضی مواضع کشش و جاذبه محبت را معاینه نموده
علم الیقین را بعین الیقین بلکه بحق الیقین رسانیده است یکی از آن در معرض بیان می آرد درویشی
در جهان آباد بود که با وجود غلبه غضب و جلال و التزام انزوا و اعتزال بر حال فقیر شفقتی و التفاتی
خاص میفرمود که بعد مراجعت خود از سفر لاهور زبانی مردم شنیدم که پیوسته براه آمدن فقیر می نگریست
و بار بار در حال تذکره باواز میگریست قضا را بیمار افتاد حکیم بقا خان که از معتقدان او بود هر روز برای تدبیر حاضر میشد و دوا و غذا
خود طیار کرده میفرستاد چون مرض طول کشید التماس نمود که بخانه من تشریف باید فرمود تا ملاحظه
احوال روزانه و شبانه میتوان شد اجابت فرمود فقیر هم برای عیادت بسیار آنجا میرفت تا آنکه

صحت یافت رسم تهنیت غسل صحت هم همانجا بعمل آر روز بیست و ششم رمضان المبارک بود که از
خانه باراده آنکه شب قدر در مسجد گذرانیده شود برآمدم رفته رفته بدر خانهٔ حکیم بقا خان رسیدم
بر مردم همراهیان غضب و غصه کردم من کجا میرفتم شما کجا آوردند آنها که همه جهان آباد دیان بودند از کوچها
و محلها نیک واقف و راه جامع بر همه کس ظاهر متحیر گشته بر ضلالت و گمراهی خود متنبه گردیدند در دل گفتم ایشان
بعنایت الهی غسل صحت کرده اند دیدن ایشان ضرور نیست عطف عنان نموده راه مسجد باید گرفت
که ناگاه جنازهٔ از دروازه برآمد پرسیدم جنازهٔ کیست گفتند شاه عطاء الله گفتم سبحان الله انا لله وانا
الیه راجعون رجوع بجنازه نموده ارادهٔ مسجد فسخ کردم و ساعتی که همراه جنازه روان بودم بیتی که از
ایشان در حال صحت شنیده بودم بیاد آمد تکرار آن میکردم مصرع همره نعشم بیا تا بسر تربتم با تو تهنیت
بود دیگر دو سه گامی دگر در رفتن و حالتی مستولی بود غالب که آن عزیز مرحوم این واقعه را پیش از وقوع مشاهده
نموده بیت مذکور که حسب حال من و او بود خوانده باشد والا آن عزیز را آنقدر هم که بیت و غزل خوانند نبود
مصرع کشته که عشق دارد نگذاردت گریزان بجنازه گر نیائی بمزار خواهی آمد چون مدار ایمان بر محبت است
پس ازدیاد و انتقاص ایمان بقدر ازدیاد و انتقاص در محبت است ایمان اگرچه باعتبار کمال اولی که کمال ذاتی است
مثل سائر ذوات و ذاتیات لایزید و لاینقص است لکن باعتبار کمال ثانی که در مرتبهٔ صفات است مراتب تنزلات و
ترقیات دارد یا ایها الذین آمنوا آمنوا و لکن ساعة فساعة و الآن تم ایمانك مثبت این دعوا است و از
علامات محبت بخدای جل و علا و محبت رسول او صلی الله علیه وآله وسلم محبت با احبای او و عداوت
با اعدای اوست بیان محبت با احبای او شنیدی حالا بیان عداوت با اعدا باید شنید دشمن او سبحانه
و تعالی بمؤدای حدیث قدسی عاد نفسك فانها قامت بمعاداتی نفس تست و آن در حقیقت دشمن
تست اعدا عدوك نفسك التی بین جنبیك دشمن ترا دشمن خود فرموده ایمائی بسوی یگانگی
نموده و رمزی بآنکه دشمنی او بخدا از جهت آنست که قاطع طریق وصول است و او سبحانه و تعالی
قرب تو میخواهد پس چنانچه وسائل قرب و محبت نزد او محبوب است احب العباد الی الله من حبب
اعداء الله و سائط دوری و مهجوری نزد او مغضوب و چنانچه کمال ایمان در تکمیل محبت خدا و احبای
اوست همچنین کمال آن در تکمیل عداوت اعدای او و چنانچه تکمیل عداوت و بغض در افنای عدو
و مغضوب و افنای او یا بافنای جهت مغضوبیت است یا بافنای ذات که مستلزم افنای جهاتست اعدای

اعدا را زیاده تر یا برابر با حسب الاسباب دوست نمیتوان پنداشت و آنرا که من الله مامور بقتل است دریساوی خود
نگاه نباید داشت اصحاب آنجناب صلی الله علیه وآله وسلم فرموده اند بایعنا رسول الله صلی الله علیه وآله
وسلم علی الموت و موتی یا جسمانی است و آن تعلق بجهاد اصغر دارد و یا نفسانی است و آن تعلق بجهاد اکبر دارد
آنرا که بجهاد اصغر کمر بسته با اعدای دین می ستیزند و خون هستی خود را بر خاک تیغ تیز میریزند اگر درین کارزار آنها را همین وجه الله
منظور است و مال و نام و غیره مرادات نفس بدکام غیر منظور پس او را در مجازات این عمل همین وجه الله
رو مینماید و ذات بی بدل او سبحانه و تعالی بجای جان او کشته بحیات ابدی و سائر صفات صمدی خویش
مشرف میفرماید مرتبهٔ قرب نوافل و فراغ و تخلق و تحقق بصفات الهی را که اولیا بجان کندنهای مردانه
حاصل میکنند شهدا بضرب شمشیر بیکدم قدم دران منزل می نهند زیرا که جان خود را بنا مرادی نفس بر نفس
نفس خود را همراه نموده مرده ساختن است و حاصل جهاد اکبر نیز همین بود و پس اینجا بنا بر آن معمول اکبر در اصغر
اندراج نمود اگر آنها را درکارزار مقصود بعضی از مشتهیات نفس بدکار خواهد بود چون او هیزم و خون آتش
افروزی جهنم خواهد نمود از حدیث شریف معلوم میشود که روز قیامت اول حکم بر هر کس کرده خواهد شد
اول این سه کس شهید است روی مسلم عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
ان اول الناس یقضی علیه یوم القیمة رجل استشهد فاتی به فعرفه نعمه فعرفها قال فما
عملت فیها قال قاتلت فیك حتی استشهدت قال کذبت ولکنك قاتلت لان یقال رجل جری فقد قیل
ثم امر به فسحب علی وجهه حتی القی فی النار و رجل تعلم العلم و علمه و قرء القرآن فاتی به فعرفه
نعمه فعرفها قال فما عملت فیها قال تعلمت العلم فعلمته و قرأت فیك القرآن قال کذبت ولکنك
تعلمت العلم لیقال انك عالم و قرأت القرآن لیقال هو قارئ فقد قیل ثم امر به فسحب
علی وجهه حتی القی فی النار و رجل وسع الله علیه و اعطاه من اصناف المال کله فاتی
به فعرفه نعمه فعرفها قال فما عملت فیها قال ما ترکت من سبیل تحب ان ینفق فیها الا
انفقت فیها لك قال کذبت ولکنك فعلت لیقال هو جواد فقد قیل ثم امر به فسحب
علی وجهه ثم القی فی النار **حکایت** آورده اند امیر تیمور بر بلدهٔ از بلاد اسلام که مجمع علمای عظام
بود تاخت نمود بسیاری از لشکریان کشته شدند چون ظفر یافته علمای شهر را طلبیده پرسید قاتلان لشکر من
درجهٔ شهادت یافتند یا نه هر یکی بروی دیگری می نگریست و در دل خود بر آنچه پیش می آید میگریست تنها

شهید شده اند یا نشده اند باری ما خود از دست این جماعه شهید میشویم یکی از انها را الله سبحانه وتعالی جوابی تلقین فرموده سر بلند کرده گفت ایها الامیر در حدیث شریف وارد که شهدا سه قسم اند یکی برای مال می جنگد و یکی برای نام شهید شود کسی است که برای اعلای کلمة الله جنگ نماید پس ای امیر تو در دل خود نیت خود را نیک تامل فرما در بر طبق آن بر کشتگان خود حکم نما و آنها که استعداد جهاد اکبر دارند و استعداد مواد نموده سوسی وار با نفس فرعون در کار زار اند بعضی از انها مظفر و منصور گشته و دشمن بجان کشته اند حضرت صدیق اکبر بقتل نفس اکفر بدرجه کمال رسید من اراد ان ینظر الی میت یمشی علی وجه الارض فلینظر الی ابی بکر ولو وضع ایمان ابی بکر فی کفة وایمان سائر المومنین فی کفة لرجح ونفس نفیس تمام تقدس وتقدیس آنجناب اقدس علیه الصلوة والسلام قبول اسلام نمود چنانچه او خود فرموده است والا انه اعاننی علیه فاسلم علی یدی ایمان آنجناب اتم واکمل جمیع افراد ایمان گردید زیرا که مقصود اصلی از کشتن کفار مسلمان گشتن ست بعد حصول مقصود بفرموده او صلی الله علیه وآله وسلم من اطاع فقد عصم منی دماءهم الا بحق الاسلام معصوم ماند و نیز ایمان وتصدیق آنجناب صلی الله علیه وآله وسلم بکل ما جاء من عند الله که همه از حالات وارادات ذات اوست از علوم حق الیقین بخلاف ایمان وتصدیق دیگران وبعضی بر کافر آنقدر غلبه یافته اند که او اگرچه مقتول و مومن نشد لکن از حربیه بر آمده ذمی یا مستامن گردید برای اجرای احکام اسلام گردن انقیاد بزمین می نهد و خراج وجزیه هرچه از و خواهند بذل وصغار میدهد وبعضی آنقدر که باستیلای خوف طریقه نفاق پیش گرفته در ظاهر باسلام مقر و در باطن بر کفر خود مصر وبعضی آنقدر که دم بخود کشیده خود را مرده مینماید اگر قابو یابد یکدفعه بحمله پیش می آید وبعضی همیشه با او در جنگ اند وبقول الحرب بیننا وبینهم سجال ینال منا وننال منه در محاربه ومقاتله همسنگ وبعضی مغلوب گشته آلات حرب وضرب شکسته در خانه نشسته اند وبعضی مطیع الکفر گردیده همه رسوم شوم آن بر خود اختیار وهموار کرده اند کافر خارجی بر اقرار لسانی وکردار جسمانی آگاه است لکن نظرش از امور پنهانی جنانی کوتاه مومنی که گرفتار اکراه او گردد اقرار بکلمه کفر کرده تصدیق قلبی را از دست بر داد نگاه میتواند داشت اما کافر داخلی که بر متاع واثاثه خانه همیشه ناظر وحاضر چیزی را که سرمایه ورأس المال است چگونه در خانه خواهد گذاشت اکنون تو حال خود نیک دریاب که بموداے افرأیت من اتخذ الهه هواه هوای خود را خدای خود کرده پس هرگاه کلمه لا اله الا الله از زبان میبرآری وخیال لا معبود ولا مقصود ولا موجود الا الله در دل میداری نفس تو که مصدر انانیت است در پهلو

نشسته انا انا میگوید مقصود او یا انا نیست یعنی تو معبودی که غیر خدا است نفی میکنی دروغ میگوئی من موجودم
معبود توام و مقصود توام یا مقصود او تصدیق تست یعنی تو معبود غیر الله را نفی میکنی است میگوئی معبود تو و مقصود تو
غیر از من دیگری نیست او مثل فرعون نه تنها دعوی الوهیت میکند بلکه حصر الوهیت در خود میداند و لئن اتخذت
الها غیری لاجعلنک من المسجونین میخواند مشرکان تنها را شفعاؤنا عند الله میگویند و از پرستش آن تقرب در
نفی الی الله میجویند و تو الوهیت و معبودیت را در خدای خود که نفس و هوا است منحصر میدانی و خدای عزوجل را
بتبعیت مثل مشرکین کجا که بطریق تبعیت هم شریک نمیگردانی اکنون بر سر انصاف آمده برای خدا بگو که حق
بگو که شرک این مشرکین چه قدر شرف بر توحید تو دارد تا اینکه سامع این کلام و ناظر این مقام بر سر شورش
و سوزش آمده خواهد گفت که متکلم این کلام خود را چه فهمیده و در کدام مقام بلند دیده این همه سخنهای پست
نسبت بمخاطب میگوید و ترفع خود بر دیگران میجوید باید که آن سامع و ناظر از سوء ظن بترسد و اگر خود بسخن
وا نمیرسد از دیگری بپرسد متکلم خود را اینک بد فهمیده است که این همه قبائح و فضائح حکایت نفس متکلم است که
بطریق حدیث النفس التفات بحال خود نموده خود متکلم مخاطب خود گردیده است ای عزیزان شما خوش
باشید و حرف ناخوشی از لوح دل بتراشید کسی که در دست اینچنین شریری گرفتار است او را بخیر و شر دیگران
چه کار **نون** در عالم تکوین مامور بامر کن حقائق اشیا است و آن صور علمیه الهیه است و مامور به قبول وجود است
نه نفس وجود زیرا که چون افاضهٔ وجود بر غیر از غیر خدای سبحانه و تعالی محال است افاضهٔ آن بر خود بطریق اولی
پس مراد از کن آنست نحن نکونک فکن یعنی از ما تکوین است و از تو تکون و قبول و قابلیت وجود هم اگرچه از
لوازم ذات صور است که شئون ذاتیهٔ او سبحانه و تعالی است لکن پس این قابلیت مثل نفس صور بوجود
علمیه صورت گرفته است و صور باعتبار قابلیت مختلف اند بعضی قابلیت جمیع عوالم دارند و بعضی قابلیت
بعضی و بعضی ناقابل محض و قابلیت در بعضی بغیر شرط شیٔ است و در بعضی بشرط شیٔ از اشیا در توجه خطاب
کن شرط قابلیت و بقدر قابلیت است اگر گویند هرگاه قابلیت از لوازم ذوات است پس طلب آن از آنها
تحصیل حاصل گوئیم مطلوب فعلیت قابلیت است و لازم اصل قابلیت یعنی اضافه وجود کرده میشود بقابلیتی
که داری قبول کن و اگر گویند صور بخود بغیر خود علمی ندارند مطالبه چیزی از آنها چگونه صورت پذیرد گوئیم
زبان امر و زبان امتثال واحد است تقدمی و تاخری نیست مگر باعتبار علیت و علم مامور بامر مامور به
در زمان امر میباید نه در مرتبهٔ امر که علیه است پس اشیا در وقت تکون خود با که هما نوقت کن گفتن است

عالم کن فرمودن خدای تعالی و با امتثال نمودن خود هستند علم با امر پیش از زمان امتثال وقتی میباید که پس از زمانی
بوجود آید میتوان گفت که در امتثال امر تکوینی علم و عمل امور را هیچ دخلی نیست افاضهٔ وجود از او سبحانه و تعالی است
و قبول از مقتضای ذوات اینها سبقت علم بر امتثال در صورتی است که امتثال مقدور مامور بوده باشد تا بعد
علم بامر صرف قدرت خود نموده کسب مامور به نماید پس حاصل امر تکوینی آنکه باوجود را که اصل جهة خزانست
بتو میدهیم و در دست قبول تو می نهیم در اینصورت امر بحسب صورت است نه بحسب حقیقت علما گفته اند قول
کن فیکون مجاز است از سرعت امتثال امر برای سرعت تاثیر معدومات بتاثیر ایجاد و در عالم تکلیف مامور و
منهی بکن و مکن تکوین و عدم تکوین اعمال است یعنی شما اینچنین کنید و مکنید و چون مامورین و منهیین بر ایجاد
چیزی و اعدام چیزی قدرت ندارند رجوع درین امر بسوی امر نمایند تا او جاعل باشد و اینها قابل چنانچه
عنقریب می آید پس مرجع امر و نهی تکلیفی مثل امر و نهی تکوینی نیز بسوی قبول است لکن مامورین در عالم تکوین
حقائق قابله و منهیین حقائق ناقابله است بقبولی و عدم قبولی که بحسب حقیقت و نفس الامر است لهذا مامور
و منهی عنه در آنجا از امر و نهی تخلف نمینماید و عصیانی و طغیانی بوقوع نمی آید و مکلفین در عالم تکلیف صور شهادیه
حقائق انسانیه است و قبول و عدم قبول بحسب صورت و باعتبار ظاهر که عبارتست از سلامت عقل که آله
ادراکات دنیاست و سلامت اعضا که آلات حرکات و سکنات است زیرا که عالم شهادت عالم صور محض
است بخلاف عوالم سابقه که هریک از آن صورت است نسبت بمتقدم و حقیقت نسبت بمتاخر و عالم
اعیان عالم حقیقت است اگرچه آن هم نسبت بسابق خود صورتست لکن اینصورت عین ذی الصور است با
انذات و صورت دیگر عین ذی الصور باعتبار ظهور نه باعتبار ذات و حقائق اشیا و امتیاز فیما بین آنها
در همین عالم صورت گرفته است لهذا آنرا عالم الحقائق مینامند و نیز این قابلیتها و ناقابلیتها در اصل از
اصول صور است و نسبت آن بصور از جهت ظهور آنها است و مرتبهٔ صور پس مدار امر تکوینی بر قابلیت
و ناقابلیتی که از مقتضیات ذوات است و حقیقی نفس الامری است نهاده و بر حقیقی حسب اقتضای خصوصیتها
قابلیات خاصه او احکام مخصوصه میفرماید و آن احکام را در جمیع عوالم یا در بعضی که خصوصیة عالم شهود است
دنیا بعث عالم صوری احکامی که مخصوص همین عالم است بر قابلیت و عدم قابلیت زیرا که عموم مبنی قابلیت عالم است
پس بر نهاده خواص و عوام را بیک حکم عام تکلیف داده اند بعضی همین تکلیف را امانت الهی که در کریمه انا عرضنا
الامانة مذکور است گفته اند و بعضی بسوی احتمالات دیگر رفته و میتوان گفت که مراد الهی و هو العالم بالمراد

ان امانت مذکوره بهین صفت امانت باشد یا نه چیزی که بطریق امانت نگاه داشته شود اگرچه اطلاق این
لفظ بر هر دو می آید میگویند فلان کس صفت امانت دارد و فلان چیز نزد او امانت پس لام برای جنس
و حقیقة خواهد بود و مدار تکلیف الیه بر صفت باشد چنانچه مردم اول یکی را موصوف بصفت امانت میدانند
بعد از ان نزد او امانتی میگذارند او سبحانه و تعالی اول صفت امانت در انسان نهاده بعده باوامر و نواهی
تکالیف داد پس امور مامور و منهیه امانت بمعنی ثانی است اگر امتثال و انتهاکما ینبغی نمود تادیهٔ امانت است
والا خیانت از حضرت علی کرم الله وجهه مرویست که چون برای نماز می استاد رنگ روی مبارک زرد
میگشت و میفرمود وقت ادای امانت است باید دید چگونه میشود و صفت ذمه که مواخذه و مطالبه
حقوق الله و حقوق العباد متوجه بآنست متفرع بر همانست یا خود عین آنست و از جملهٔ لوازم و احکام
این صفت امانت یکی آنست که وجود و توابع آنرا از علم و قدرت و غیره که از خصائص الهی است و بنده
را برای آمد کارهای او عاریت داده اند و یدستیر یدامانت است از خدا خود داند نه از ان خود بلکه خود را
نیز نزد خود عاریت و امانت او سبحانه و تعالی پندارد و همچنین هرچه باو داده اند لله ما اعطی و لله ما اخذ
هرچه میدهد از ملک او نمی برآید و در ملک معطی له نمیدرآید و آنچه واپس میگیرد در ملک قدیمی اوست بتازگی
مالک نمیشود و این امانت همان بار است که حمالان علوی و سفلی از تحمل آن آبی بودند و سرتابی مینمودند
انسان ضعیف در نشاء عشقی که در سر داشت بالراس گفته بر سر برداشت انسان کار انسانیة فرمود که بی
تامل تحمل بار سرکار نمود عاقبت کار را که ادای امانت میتوانم یا نمیتوانم ملحوظ داشتن نظر بسوی صلاح
حال و مآل خود گماشتن است و فی الحال در امتثال کوشیدن از خیر و شر استقبال نیندیشیدن جهة خدا او را
منظور داشته خودی خود را گذاشتن مقتضای لازمهٔ عبودیت فدویت و سرافگندگی است مولی کاری
فرماید و بنده باعراض و ابا پیش آید چه بندگی است عاشقان خود را تمام تسلیم محبوب نموده غیر رضا
بلکه غیر ذات او هیچ نیجویند باز هرچه پیش آید عشق است میگویند انسان دست بجنون و وحشت یا
بعقل زده کاری که خلاف عقل و خارج از مقدور جمهور بود بعمل آورد لهذا او سبحانه او را اگرچه بظاهر
ظلوم و جهول فرمود لکن بطریق رمز و ایما بروش سخن محبوبان بعشق و محبت ستود که بنا بهی این بردباری
و بار برداری بر آنست ستود زیرا که ظلم وضع شی است در غیر محل مطلقا و چون انسان خود را بخدا تعالی
دفنا کرده از محلی بمحلی که منها بعد و بینونت بغایت النهایت است بیده صفت ظلم را بدرجهٔ کمال رسانید

مصداق ظلوم که بمبالغه ظالم است گردید توصیف و تقیید ظلوم بجهول اشارت بآنست که درین محل عالی فرود آمدن
او با وجود علم و عقلی که تعلق بخودی خود داشته باشد چنانچه فرعون انا ربکم الاعلی میگفت و خود در اشتباه
مبتدا انست نبود بلکه بسلب علم و عقل از خودی خود و بجهلی که بحد مبالغه رسد که سلب کل علوم است و آن مستلزم
سلب این علم جزئی است بعد از آنکه فیما بین انسان و خدای عز و جل بمودای من کان لله کان الله له نسبت
تسلیم بمیان آمد بمقتضای من له المولی فله الکل همه اشیا هم باو مسلم گردید بیچاره عقل آواره در جمله اشیا نیز
رجوع باو آورده از قیاس و قول قدیم خود رجوع نمود و استحسان عقل حضرت جنون را مستحسن دانسته طریق
انقیاد پیمود که رو از شری که مبادا بنده رو نماید گردانیدن و متوجه بشری که نقد وقت است گردیدن تدبیر
نامعقول است و برای عصمت از معصیتی که در آخر کار شاید که پیش آید اول بار عصیان و طغیان ورزیدن
رای غیر مقبول از اینجا معلوم شد که کمال عقل در جنون است بلکه در جنون بسی فنون است نمی بینی که چگونه پاس
امر الهی با وجودی که آن امر بدیگران متوجه بود چون خودداری نهادید خود برای باربرداری دوید
مولی را از خود راضی گردانید تا آنکه او سبحانه و تعالی در جزای حسن این کار و بازای مزد این بار
بحکم رفع القلم عن المجنون مجنون را از تکالیف مرفوع القلم نموده منصب ترخانی بارگاه سلطانی خود داد و
عقل گرانمایه را بیکار گردانید بحکم بلکه اغناه بار تکلیف و مواخذه بر سر او نهاد صاحب قاموس طرفه سخنی نوشته
است قوله فابین ان یحملنها و حملها الانسان ان یخننها و خانها الانسان و الانسان بینها الکافر
مقصود صاحب کشاف نیز قریب بهمین است و عبارت کشاف در بیان این معنی آنکه فمعنی فابین ان
یحملنها و حملها الانسان فابین ان لا یؤدینها و ابی الانسان الا ان یکون محتملا لها لا یؤدیها
ظاهر کلام این صاحبین دلالت دارد بر آنکه مفعول ابین ان یحملنها است بمعنی ان یخننها و لا یؤدیها
چنانکه بر تقدیر معنی مشهور نیز همین بود لاکن رکاکتها بر معنی غیر مشهور لازم می آید که بر معنی مشهور نبود زیرا که
منافرتی و منافرتی فیما بین جمله انا عرضنا الامانة و جمله فابین ان یحملنها در میان می آید که جمله اولی را گویا در
محل سوالست جوابی بباید و جواب آن خواه رد باشد خواه بقبول از جمله ثانیه نمی بر آید و نیز غالب
استعمال لفظ ابا بمعنی استکراه و امتناع از چیزی است که عرض کرده شود و در خواسته آید و معروض
و مطلوب الهی خیانت نبود و کسی که امانتی می سپارد توقع ادا و عدم خیانت دارد نه توقع خیانت پس
نقط ابا را از مطلوب و معروض که امانت است صرف کرده بسوی غیر مطلوب بلکه بسوی مهروب که

خیانت است گردانیدن مرتکب رکاکت گردیدن و در ادای حق معنی ابا خیانت کردن است پس جملهٔ
ثانیه باوجود منافرتی که باجملهٔ اولی دارد فیمابین اجزای آن نیز مباینتی حادث میگردد مگر آنکه تاویلی
و تقدیری کرده جواب قبول امانت از همین جملهٔ ثانیه بطریق اقتضا و التزام برآورده شود بملاحظهٔ آنکه خیانت
سبق قبول واخذ امانت میخواهد پس حاصل کریمه چنین خواهد بود انا عرضنا الامانة علی هولاء فتقبلها و
ابین ان یحملها کما قالوا فی قول من قال اعتق عبدك عنی بالف اله فی معنی بع عبدك منی بالف و اعتقه عنی
برین تقدیر منافرت از جملتین و از جزئین میرود و مناسبت حاصل می آید اول ظاهر و ثانی برای آنکه پس از قبول
امانت ادای آن و خیانت دران هردو احتمال پیش آمد از یکی که خیانت بود ابا نمود ولکن جملهٔ ثالثه یعنی و اشفقن
منها خواه ضمیر مجرور بسوی امانت راجع کنند خواه بسوی خیانت منافرتی باجملهٔ ثانیه یعنی فابین ان یحملنها پیدا میکند
زیرا که از جملهٔ ثانیه قبول امانت بطوع و رغبت بی آنکه اکراهی بمیان آمده باشد بآن معلوم میشود چنانچه گذشت
پس مسرعت در قبول امانت کردن بمجرد عرض خود را زیر بار آوردن و جواب سوال عرض بنحوی ادا
که مخبر شود بر آنکه ما امانت داریم و اهل و قابل این کاریم و ما قبول امانت پیش ازین جواب کرده ایم
با اشفاق از امانت مباینت دارد و همچنین خود را واثق و راسخ در ادای امانت دیده و عدهٔ عدم
خیانت بمیان آوردن با اشفاق از خیانت مجانبت دارد مگر آنکه تکلفی کرده شود بخلاف معنی مشهور
که اباء از قبول امانت و اشفاق از ان ملایم و ملازم یکدیگر اند علاوه آنکه ارجاع ضمیر بسوی خیانت بی ذکر
مرجع است و ذکر مرجع ضمیر ذکر حمل باکه در یحملنها است اعتبار کردن و تانیث ضمیر نظر بتانیث مرادف حمل که
خیانت است آوردن ترکیبی غریبی است و جملهٔ رابعه یعنی و حملها الانسان از جهة عطف مدخول فا است
پس فا اقتضای اتصال مدخول خود بعرض امانت میکند و خیانت که مدلول حمل و مدخول فا است اقتضای
انفصال از عرض امانت دارد زیرا که وجود خیانت را اقل ازین نیست که سبق و اخذ امانت بدایه بمجرد عرض
امانت بوقوع نمی آید بلکه چون مراد از امانت طاعت و تکلیفات امور شرعیه است چنانچه از حدیث
حضرت علی کرم الله وجهه معلوم میشود و گذشت و صاحب کشاف همین اراده کرده است و ادای
این امانت بر وقتی موقوف مثل وقت تعلق روح بجسد و بشروطی مشروط مثل عقل و بلوغ و غیره
متصل عرض امانت که در ازل بود معقول نمیشود پس وجود خیانت متصل عرض امانت نیز نامعقول
خواهد بود که خیانت عدم ادای امانت است بر وقت ادا نه عدم آن مطلقا پس معنی حملها الانسان

وخانها الانسان که صاحب قاموس گفته است صورت صحت ندارد کشاف که لفظ ابا والا در تفسیر حمله مذکوره
زیاده از انچه میباید آورده است اگر برای آنست که کلام را در قالب استثنا در آورده خیانت را مستثنی و ابا را
راجع بسوی غیر آن کرده شود تا اتصال خیانت بعرض امانت که محذور است لازم نیاید پس با وجود انکه لفظ
حملها از تحمل معنی ابا و الا ابائی دارد وارد میشود که درین صورت امانت در مستثنی منه که اعتبار خیانت است
داخل خواهد بود خیانت را لعدا با از امانت امکانی نمینماید پس مقصود که ذم انسان بخیانت بود حاصل نمیشود
اگر ابرام کرده گفته شود که مستثنی بودن خیانت مستلزم مستثنی بودن امانت است که آن بی این بوقوع نمی آید
پس مغایرت اگرچه اقتضای آن دارد که داخل مستثنی منه شود لکن بملازمت استدعا اینکه با لزوم خود
مستثنی گردد گوییم اگر مستثنی را بمذهب ابی حنیفه گیرند که خود هم نیز از توابع اواست چنانچه در طبقات نوشته اند
که زمخشری معتزلی الاصول و حنفی الفروع بود پس امانت که مسئول عنها است مسکوت عنها بود نه مسئول
عنها تواند گردید و اگر بمذهب دیگران گرفته شود خیانت و امانت هر دو هم مختار خواهد شد و آن اختیار
منافیین است زیرا که معنی اختیار امانت من حیث هی امانت آنست که آنرا بستانند برای آنکه بر وقت باز بهل
آن برسانند و آخذان بانیوجه که آنرا ادا نماید و خیانت ورود قبول و اخذ امانت نیست پس اگر امانت ده
با وجود استماع چنین جواب تفویض باو نمود گویا بتصرف دران و عدم ادای آن اذنی که بوجه دلالت است
فرمود پس او سبحانه و تعالی اگر امانتی بانسان بعد چنین جوابی که از دیانت داده شد مواخذه آن روز آخر
نخواهد نمود که انسان روز اول التزام ادا ننموده اذنی در خصتی در باب خیانت حاصل کرده خیانت را
از مرتبه حرمت بمنزلت حلت رسانیده بود آری اگر باین استثنا در جواب عرض امانت متعهد ادا نمیشود چنانچه
به بلی در جواب الست بربکم معترف بربوبیت شده بود ببلای مطالبه گرفتا میگردید و احتمال دارد که
مفعول ابین بقرینه قریبه محذوف بود امانت است و ان یحملنها مفعول له بود بتقدیر مخافت
یا کراهیت چنانچه در کریمه یبین الله لکم ان تضلوا و امثالها است درینصورت ابائی که از لفظ ابا بود و
اشفاقی که از اشفقن میشد مندفع میگردد لکن اگر این مراد صاحبین مذکورین میبود تقدیرین مذکورین تقدیر
امانت و تقدیر مخافت یا کراهت ذکر میکردند که خلاف ظاهر است و اظهار آن غرور خصوص صاحب
کشاف که بر منصب منصوب بست و در ان تضلوا و امثال آن اظهار تقدیر کرده است معهذا اینچه تعلق
بجمله رابعه دارد باقیست غیر مدفوع اما وجه نسبت کردن ظلم و جهل که مانع بمبلغ مبالغه است بسوے

انسان بر ظاهر و مستغنی البیان زیرا که باری را که اجرام عظیمه و اجسام جسیمه تحمل آن انکار کردند بر خود
کشید و از ضعف بنیت و خلقت خود نیندیشید و ظلمی که بر خود کرده شود و جهلی که از حال خود بوده باشد
بد است از ظلمی و جهلی که بر غیر خود و از غیر خود بود و این ظلم محمود است که بر نفس خود با وخداست عاد
نفسک فانها قامت بمعاداتی پس صورت صورت ظلم است بمشابه جزاء سیئة سیئة حقیقت حقیقت
عدل و احسان که مقصود ازین ظلم و عدوان تادیب و تهذیب او ست نه ایذای بیجا اگر این ظلم و عدوان
حقیقی میبود او سبحانه و تعالی بآن امر نمیفرمود که آن امر منکر است ان الله یامر بالعدل والاحسان وایتاء ذی القربی وینهی
عن الفحشاء والمنکر والبغی قابلیت و ناقابلیت صوری را بجای حقیقی قائم کرده حکم این که ضرورت قبول
است از ان طلب میفرماید چنانچه نفس سفر که صورت عجز است قائم مقام حقیقة عجز نموده رخصت افطار صوم
با وجود عدم عجز حقیقة فرموده است پس هر که قابلیت حقیقی او با قابلیت صوری موافقت نمود و توفیق
الهی عبارت از همین موافقت تواند بود مطیع بطاعتین و عابد بعبادتین گردید والا طاعت حکم تکوینی
که ضروری الانقیاد است بنمود معصیت از حکم تکلیفی ورزید که او سبحانه و تعالی خود حق است و احق تحقیقت
و معامله او با هر حقیقت بحسب حقیقت است نه بحسب صورت پس حقیقتی که قابلیت اقتضای معصیت حقیقة
دارد و قابلیت طاعت صورت خلق معصیة دران خواهد فرمود نه خلق طاعت و گرفتار سزا نیز خواهد نمود
که فیما بین افعال و مجازات نوعی از لزوم و اقتضای ملزم مستلزم اقتضای لازم و در شریعت کلیه مقرراست
من یجب الضرر لا یستحق النظر بیماران بد پرهیز از چرب و شیرین هر چه بیابند میخورند و بعوض آن اوجاع
و آلام برای خود با میخرند و او سبحانه و تعالی رب العالمین است و تربیت و پرورش هر شئ در تکمیل بایستهای او ست
و تکمیل حقائق عصاة در تحصیل مقتضیات آنها ربنا الذی اعطی کل شئ خلقه ثم هدی مراد از خلق و هو العالم
بمراده مخلوق تواند بود خواه باعتبار فهم عام که مصدر را بمعنی مفعول میگیرند خواه نظر بتحقیقی که در مظهر الله
مذکور است حاصل بالمصدر خلق مصدری گرفته شود و برامعنی شهادت میدهد قوله تعالی وجعلوا
الملائکة الذین هم عباد الرحمن اناثا اشهدوا خلقهم زیرا که خلق مصدری مشهود نمیشود
و بمعنی مخلوق گرفتن در غایت برکات پس مراد و الله هو العالم به ذوات ملائکه خواهد بود که حاصل خلق
مصدری است تا بمشاهده آن ذوات انوثت آنها معلوم شده باشد و همچنین شهادتی که بر فرار و ضرب
و قتل میدهند یا اشهاد بران میکنند مشهود بها حاصل است نه معانی مصدریه بهر حال مراد از خلق شئ

تم الکتاب [illegible] وحدة الوجود [illegible] ۱۲۹۹

لوازم وآثار واحکام شیء است وتعبیر ازان باین عبارت بلاحظهٔ آنست که در ما سبق ذکر یافت یعنی لوازم
واحکام اشیا باقتضای آنها بوجود می آید پس اضافت بسوی سبب باعث کرده شد ومیتواند بود که خلق
مصدری باشد وحاصلش آنکه هر شیٔ پس معنی اول اعم واشمل بلکه بعض اشیا را اقتضای رحمت ونقمت
ووبال ونکال بالذات بی توسط اعمال دارند در حدیث شریف وارد او سبحانه وتعالی در دار الآخرة
خلقی پیدا کند ودر بهشت درآرد وخلقی پیدا کند وبآتش دوزخ سپارد وان لا یظلم الناس شیئا ولکن
الناس انفسهم یظلمون بشنو او سبحانه وتعالی چه میفرماید فلما زاغوا ازاغ الله قلوبهم از اغت خود را
بر زیغتی که خود آنها در حد ذوات واشهاد مترتب مینماید اگر گویند او سبحانه وتعالی با وجود علم بآنکه از بندهای ناکارها
هیچ کار نمی برآید آنها را تکالیف بمامورات ومنهیات چرا مینماید وافعال که از آنها بتاثیر قدرت او صادر میگردد
بطاعت ومعصیت چرا موصوف میفرماید گوئیم تکالیف مقتضای حقائق عباد است که از او سبحانه وتعالی
میطلبند واو سبحانه وتعالی که سوال لسان استعداد اور دنمیفرماید آنها را مکلف بمطالبه امور مینماید اگرچه طلب او
سبحانه وتعالی را بنابر تعلق او امر نامند وطلب عباد را نظر بتسفل آنها دعا خوانند چنانچه امتثال آنها را طاعت
واتیان او را سبحانه وتعالی اجابت پس عباد هرگاه که خود ها را از امتثال امور مامورة ناکاره میدانند بتعلیم
الٰهی رب المشرق والمغرب لا اله الا هو فاتخذه وکیلا کارهای خود تفویض او نموده او را وکیل وقائم مقام
خود ها میگردانند پس او سبحانه وتعالی مامور بهار او کالته از مامور بصدور وظهور می آرد پس افعال عباد را نسبتے
بخدا است نسبتی که فعل را بوکیل میباشد نسبتی بعباد نسبتی که فعل بموکل دارد وکیل بشرای عبد مثلا اگر گوید
اشتریت العبد صادق است که مباشر فعل اشترا حقیقة او بود وموکل اگر این کلمه گوید نیز شرعا صادق
که فعل اشترای وکیل بنیابت برای او بود ولکن کلمهٔ ملکت العبد از موکل صادق واز وکیل کاذب او سبحانه
وتعالی افعال عباد را که بنابر توکیل وتفویض عباد خلق میفرماید نسبت این افعال حقیقة وشرعا بسوی
او سبحانه وتعالی است ونسبت آنها شرعا بسوی عباد هم صحیح لیکن اتصاف این افعال بطاعت و
عبادت ومعصیت از خصائص نسبتی است که بسوی عباد دارد چنانچه اتصاف عبد مشتری بمملوکیه مختص
بنسبتی که او را بسوی موکل است چنانچه هر صورتی وحقیقتی مثل صورت سیف وقلم باستعداد خود ها
اقتضای فعل مخصوصی که خود در اقتضای آن مستقل وتام نیست دارد کسی میباید که فعل مقتضی را
از آن صورت بوجود آرد همچنین هر فعلی مقتضی صورت مخصوص است که بایقاع یکی از صورت مقتضیه

نه از غیر آن بوقوع می آید مثلا نماز گذاردن را اعضای مخصوصه میباید و طپانچه زدن بدون دستیاری دستی وتخنه نمی آید لهذا فریضه غسل الیدین الی المرفقین از کسی که مقطوع الیدین من اعلی المرفقین است ساقط میشود پس او سبحانه و تعالی اگر خواهد طپانچه زدن را مثلا مخلوق فرماید هرگز بغیر از دستی که موقوف علیه آنست بوقوع نمی آید اگرچه میتواند که بغیر دست نیز در وجود این کار گیرد لکن اجرای دست نخواهد بود گو که دست غیبی باشد و آنچه بید دست بود طپانچه نیست ضرب دست دیگر است پس فعل صلاة که عبارتست از عقد قلبی و حرکات و سکنات مخصوصه از قیام و قراءت و رکوع و سجود و قعود بی ایجاد او سبحانه و تعالی مثل دیگر موجودات موجود نمی شود و ایجاد این حرکات و سکنات بی اعضائیکه خصوصیت تعلق با آن دارد صورت نمی بندد همچنین آمدن او سبحانه و تعالی در دار یا در حصنی بی خصوصیه تعلق با آله جسمی نمیتواند بود حقیقت حق بصیرت علی در خیبر در آمد و ظنوا انهم مانعتهم حصونهم من الله فاتاهم الله من حیث لم یحتسبوا امر و بیست از او کرم الله وجهه که میفرمود ما قلعت الباب بقوة بشریة بل بقوة الله کسی که بنده دارد همین متحقق است و انیهمه نیز اگرچه بخلق اوست سبحانه و تعالی لکن آنرا در ذات بنده اعتبار کرده شده است انیکه دست و پای ماست یعنی اعضا و اجزای ماست همین دست و پای او سبحانه و تعالی است یعنی عطیه اوست که بما از او رسیده قابل حرکات مأموره بتوسط آن گردیده ایم باز در وجود حرکات مذکوره التجا باو آورده در نماز ایاک نعبد و ایاک نستعین میگوئیم اما در عبادت او هم از و میجوئیم تا بفاعلیه او و تقابلیه ما که آنهم بفاعلیه اوست کاری بر آید و قل هو الله احد الله الصمد میخوانیم و معنی آنچنان میدانیم که او واحد است و باز انیهمه کثرة ذوات و صفات و اعمال عبادات و معاملات بر اوست که صمد بمعنی مصمود و مقصود است یعنی محتاج الیه و معتمد الیه که مجوف و خالی میان نباشد تا قابل اعتماد بار اشیا بود تا آنکه بعضی گفته اند لام صمد یا بود دال کرده اند بذات او سبحانه و تعالی همه خلا ملا شده است خلا را که عدم است در ذات او کجا دخل تواند بود بار همه برایا بر باریست که از حضیض نیستی بر داشته بر اوج هستی نمودار نموده نگاهداشته است و با انیهمه بار بر باری باری نیست و لا یؤده حفظهما و هو العلی العظیم پس این حرکات و سکنات را هرگاه نسبت به بنده کنند و آن باعتبار حالیة و محلیة است فعل بنده خواهد بود و بنده فاعل آن بحالیة و محلیة است من حیث الحدوث و اگر بسوی او سبحانه و تعالی دهند و آن باعتبار ایجاد و تکوین اوست و او سبحانه و تعالی خالق و موجد آن نه فاعل که از حالیت و محلیة آن منزه است نمی بینی که حج به نیابت ادا کرده میشود بلکه نماز و روزه نیز لکن نیابت و وکالت فیما بین دو کس وقتی بوقوع می آید که موکل و منوب قادر بر انجام

این مطلوب نموده باشد پس دیگری را مصدر کار دیده قائم مقام خود میگردانند و همین توکیل لسانی را علاقهٔ
رابطهٔ بینهما که بتوسط آن فعل این فعل او گردیده میدانند چنانچه نیابت و وکالت در حج موقت بوقت ضرورت
مثل وقت احصار و زمان هرم و در صلوة و صوم موقت بما بعد الموت که سلب مطلق قدرت بحسب
ظاهر در همین زمان میشود اگرچه این سلب حقیقة دائمی است و در هر دو محل برای تحقیق علاقهٔ توکیل و توجیه
در کار پس نیابت و وکالت درین امور شرعیه وضعی است که علاقهٔ آن بوضع واضع است اگرچه باذن
شارع است و موقت بوقتی دون وقتی و وکالت و نیابت او سبحانه و تعالی در صدور افعال عباد
بعلاقهٔ ذاتی و حقیقی است که از مقتضیات ذوات است و بدوام علاقهٔ مذکوره و لزوم سلب قدرت
از آنها ابداً بحسب الحقیقت دائمی و لازمی و نیز این عبادات بدنیه تعلق ببدنی دارد و در صورت نیابت آنرا
بدن دیگری بعمل می آرد بخلاف نیابت و وکالت او سبحانه و تعالی که افعال عباد را بقدرت خود از نفس
و بدن آنها صادر میگرداند عباد بنظر ظاهری قدرت خودها را در ایجاد افعال خودها تاثیری میدانند و
خود را خالق افعال میگردانند لکن چون برهنمونی علما از تاثیر آتش در احراق و اشراق که روشن تر
از تاثیر قدرت اینها است در افعال انکار کردند میباید که از تاثیر قدرت و اختیار خود منکر تر گردند بلکه
اگر صفت خالقیت از خصائص خالق وحده لا شریک له می پندارند اعتقاد تاثیر قدرت و اختیار خویش
از دل برآرند و الا مختار اند خودها اهرمن گردیده شریک خالق خود در خالقیت شوند اما استدلال بفرقی که
درمیان حرکت باطش و حرکت مرتعش است پس جواب آن باید دریافت که فرق بینهما بمقارنه و عدم
مقارنه اراده است و چون اراده یکی از صفات حیوانی و وجود آنهم بایجاد حضرت سبحانی که موجد
غیر او موجود نیست پس حرکت مرتعش در غیر مقدوریت متساوی و متضاهی اینقدر هست که مقارن
حرکت باطش حقیقی است آنرا بزعم خودها سابق بالعلیة می پندارند و مقارن حرکت مرتعش اجتماع مواد
است که آنرا بدانست خودها از علل و اسباب این حرکت میشمارند و این اجتماع و آن اراده هر دو بصنع
الٰهی است اگر کسی رجوع بوجدان نهفته دان نماید او را علمی بآنکه مبدا جمیع مبادی فعل خطره ایست که
در دل پدید میگردد حاصل آید باز آن خطره گاهی ترقی نموده کمالی می پذیرد و گاهی در اثنای ترقی
میرد و بنده پیش از ورود خطره هیچ شعوری و حضوری بفعل نمیدارد و اینهم نمیداند که این خطره در دل
از کجا در آمد گرده است خطره در دل انداختن مثل منی و دانه در رحم و زمین ریختن فعل او سبحانه و تعالی

افرایتم ما تمنون ءانتم تخلقونه ام نحن الخالقون افرایتم ما تحرثون ءانتم تزرعونه ام نحن الزارعون
پس در آمدن خطره در دل مثل در آمدن حیدر در غیر فعل او سبحانه و تعالی که بنده گاهی بدفع این خطره میکوشد
و گاهی در تصمیم آن میکوشد اگرچه آن و این هیچ فائده نمی بخشد لیکن با وجود بیفائدگی از افادت ایجادات
اوست سبحانه و تعالی چون وجود و ایجاد او سبحانه و تعالی محیط جمیع ذوات و صفات و افعال است پس
اراده و اختیار مثل ذات مرید و مختار و مثل فعل مراد و مختار فعلی از افعال مخلوقه اوست سبحانه و تعالی نسبت
اختیار بمختار بمثابه سائر افعال بجالیته و محالیته است و نسبت آن بذات او سبحانه و تعالی بمخلوقیه و خالقیه او
سبحانه و تعالی بفرمایید اعلموا ان الله یحول بین المرء وقلبه و بمودای ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه
مرد را دو قلب نداده اند که یکی تصرف در دیگری نماید تا او سبحانه و تعالی فیما بین حائل آید اگر مرد را مجرد از
قلب علیحده اعتبار کنند و قلب را علیحده پس یکطرف صورتی بی حقیقة خواهد بود که حقیقة مرد همین
قلب باقی صورت محض پس تخلل دیگری متخیل نمیشود پس معنی کریمه والله هو العالم بمراده آنست که قلب
را باعتبار تقلبی و ترددی که فیما بین ترک و اتیان دارد دو قلب اعتبار کنند و ازینجاست که مرد متردد را
دو دله میگویند پس او سبحانه و تعالی بمودای قلب المومنین بین اصبعی الرحمن یقلبه کیف یشاء گهی و
گهی میگرداند و یکجانب را ترجیح میدهد و اختیار مینماید با فعلی بر وفق آن بوجود می آید پس گاهی همراه فعل ترجیح
و اختیار آن نیز در بنده خلق میفرماید و گاهی فعل را بی مصاحبت اختیار موجود مینماید بنده در صورت اول
که اختیار را که در خود می بیند از خود میداند و مصاحبتی را که فیما بین است مصاحبت علیه و معلولیه می پندارد
و در صورت ثانی که اختیار در خود نمی بیند فعل را بی اختیار میشمارد و حالانکه فعل در هر دو صورت اگر
نسبت به بنده بی اختیار است اختیار و ترجیح او سبحانه و تعالی وقتی که بنده احد الطرفین را اختیار نکرده بود بلکه
مختار طرف متقابل مختار الهی بود کفایت در وجود فعل میکرد پس وقتی که اختیار احدهما کرده باشد
و اختیار او موافق اختیار الهی بوده باشد چرا موقوف بر آن خواهد بود وجود و عدم اختیار بنده
در وجود و عدم فعل یکسان است تشاء و اشاء و لا یکون الا ما اشاء ترید و ارید و لا یکون
الا ما ارید پس مصاحبت اختیار بنده بفعل او که هر دو مخلوق الهی اند مثل مصاحبت دو فعل است
که یکی بدیگری مثل کتابة و تکلم علاقة تاثیر و تاثر ندارد و چون میل قلبی بسوی فعل پیش از صدور آن میباشد
این تقدم ذاتی دیده آن را علت این فهمیده اند شیخ اشعری که قدرت بنده را قدرت غیر موثر فرموده است

نظر بحقیقة کار نموده است سخنی درباب اختیار به بی اختیاری بر آمده است ؎ کلید قبض و بسط دل بدست قدرت

داری * اگر با اینهمه گوئی مرا مختار مختاری * نیز میتوان گفت اکثر مردم که آنها را اکل میتوان شمرد بهمین قدر از قدرت

ذوق حصوری قدری گردیده دعوی خالقیت افعال خود میکنند و دم من اشد منا قوة میزنند و این انکار علی

سبیل العموم بود الا او سبحانه وتعالی اولم یروا ان الله الذی خلقهم هو اشد منهم قوة نیفرمود و اهل

اعتزال که با قول بخلق افعال بعدم استقلال شده اند از آثار انوار شریعت است که پرتوی از ان بر اینها

تافته و وجوه اینها را من وجه از باطن بسوی حق برتافت اگر آدمیان را بر جهالت طبیعت که بمثابه عهد جاهلیة

شریعت است واگذارند و نور شریعت را از آنها دور دارند البته پای خود بر پایهٔ استقلال می نهند و غیر خود را در

کار خانهٔ خانگی خود دخلی نمیدهند پس او سبحانه وتعالی بنا بر تکلیف بهمین استطاعت و قدرت برای رغم زعم

اینها نهاده و اینها را بانواع تکالیف با ترغیب و ترهیب فرستاد تا باقتضای خوف و رجا مواد مکنونهٔ استعداد خروج

نماید و سعادت و شقاوت هرچه هست از بطون قابلیت بظهور فعلیة آید پس فائدهٔ خطاب تکلیفی بمصداق حقیقی

بمثل فاتوا بسورة تصغیر او ار غام است بمثل فات بها من المغرب قول حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوة و

السلام و فیما بین اعمال تکلیفی و مجازات آنها مثل اجزای جملهٔ شرطیه نسبتی است بین بین امروز یوم الاعمال مقدم

بر فردا که یوم الجزا است و تالی آن امروز را بقول بزرگان الدنیا یوم ولنا فیه صوم یوم الدنیا می نامند

و فردا را بفرمودهٔ خدای عز وجل یوم الدین میخوانند و بین الیومین لیلی است که دران لیل یا مثل عروسان

تا روز بآرام خفتن است یا مانند دردمندان طول اللیل واویل گفتن و خرد را فردائی و عدار اعشائی نیست

شمس حقیقة بر استوا تابنده است و روی زمین حقیقة بمؤدای واشرقت الارض بنور ربها تابنده وجوه یومئذ

ناضرة الی ربها ناظرة و وجوه یومئذ باسرة تظن ان یفعل بها فاقرة شیخ اکبر میفرماید رضی الله عنه

رؤیت حق جزای علم است و نعمت جزای عمل و در کریمهٔ لا تدرکه الابصار وهو یدرک الابصار

وهو اللطیف الخبیر نظر معانی وجدانی باید نمود مردم آنرا دلیلی بر نفی رویت میگیرند حالانکه دلالت بر اثبات

رویت دارد اختلاف عالم علم و فهم قابل تماشا است مدلول این کلام آنست که نمیرسد باو سبحانه وتعالی

ابصار و او سبحانه وتعالی میرسد بابصار پس مرئی میگردد زیرا که مدار رویت بر اتصال شعاع بصری بمرئی است

خواه این اتصال بوصول شعاع باشد بمرئی یا بوصول مرئی بود بشعاع شخصی که در پس پرده مختفی است وصول

شعاع بصر باو قطعاً نمیشود اگر او از پرده برآمده بشعاع متصل شود البته مرئی گردد پس مراد از کریمه والله هو العالم با

اراده بها بیان کیفیت رویت است یعنی رویت او سبحانه و تعالی نه باین وجه است که شعاع بصری بشری باو
برسد که او متعال است ازان بلکه باینوجه که او سبحانه و تعالی به بصر میرسد بطریق تنزل تجلی از مرتبه تعلی و مشعر
بهمین است حدیثی در مشکوة مرویست عن صهیب عن النبی صلی الله علیه واله وسلم قال دخل اهل الجنة الجنة
یقول الله تعالی تریدون شیئا ازیدکم فیقولون الم تبیض وجوهنا الم تدخلنا الجنة الم تنجنا من النار
قال فیرفع الحجاب فینظرون الی وجه الله فما اعطوا شیئا احب الیهم من النظر الی ربهم ثم تلا للذین
احسنوا الحسنی وزیادة حجاب او سطوت نورا و ستفی المشکوة عن زرارة بن اوفی ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم قال لجبرئیل هل رایت ربك فانتفض جبرئیل وقال یا محمد ان بینی و بینه سبعین
حجابا من نور لو دنوت من بعضها لاحترقت عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه
وسلم ان خلق اسرافیل منذ یوم خلقه صافا قدمیه لا یرفع بصره بینه و بین الرب تبارك و تعالی
سبعون نورا ما منها من نور یدنو منه الا احراق و نیز در ضمن حدیثی که متفق علیه است مرویست ما بین
القوم و بین ان ینظروا الی ربهم الا رداء الکبریاء علی وجهه جرم آفتاب را بی پردهٔ تنک سحاب نتوان دید
و نور آن در غیر مظهری مثل ماهتاب مشهود نخواهد گردید و از جمله موانع رویت غایة بعد و غایة قرب مرئی است
نسبت برائی چنانچه در کتب مسطور است و اگر کسی بتامل در حال خود خواهد دید از مردم چشم خود دا قرار نمیغی
خواهد شنید و ذات او سبحانه و تعالی هر دو متحقق اقرب الاشیا است نسبت باشیا و ابعد آنها قربی و بعدی
که عینی است نه از قبیل مسافت اینی پس ذات از قربی که از مظان عینیت است بتوسط تجلی صوری صورت
غیریت گرفته در مرتبهٔ بعدی که در مظان غیریت است میدر آید و از ابعدی که در غایت مجانبت و عدم مناسبت
است بسبب مجانست صوری قربی حاصل مینماید پس در مرتبهٔ بین بین بنظر می آید و هو بعد کما کان قبل
انتها رفع حجاب عین احتجاب است که صرافت و بحتیت ذات او سبحانه و تعالی بعبارت بصیرت را معمی و مغمی
است در مشکوة مرویست عن ابن عباس ما کذب الفواد ما رای ولقد راه نزلة اخری قال راه
بفواده مرتین رواه مسلم و فی روایة الترمذی قال رای محمد ربه قال عکرمة قلت الیس الله
یقول لا تدرکه الابصار و هو یدرك الابصار قال ویحك ذاك اذا تجلی بنوره الذی هو نوره
وقد رای ربه مرتین یعنی نور خاص ذات تعالت و تقدست در مرتبهٔ تجرد و متعالی است که بصر باو برسد اما
در مرتبهٔ تلبس پس مرئی و مبصر میتواند شد قصهٔ حضرت موسی علیه الصلوة والسلام فلما جاء و بهم الی تمامه

وکلمه ربه قال رب ارنی انظر الیک قال لن ترانی ولکن انظر الی الجبل فان استقر مکانه فسوف
ترانی آه یعنی هرگاه گوش را که همیشه گوش برآواز بود باستماع کلام خویش مینوازی و مردم چشم را نیز چشمداشت
آن باشد که بنور جمال خود منور سازی پس دعا برب ارنی انظر الیک نمود و قاعدهٔ ادب را بر وفق دقیقه
مذکوره مرعی فرموده رویت خود را بر ارادت او سبحانه وتعالی معلق کرد بخلاف قول قوم خود لن نؤمن لک حتی
نری الله جهرة اسناد رویت بسوی خود بی تعلیق بر ارادت او سبحانه وتعالی نمود لکن متعلق ارادت سبحانه
وتعالی متعلق رویت خود چنانچه ظاهر ترکیب کریمه دلالت بران دارد ذات او سبحانه وتعالی را اعتبار کرده بود
زیرا که معنی کلام حضرت کلیم آنست رب ارنی نفسک ان ترنی نفسک انظر الی نفسک و او از معلومیتهٔ متعالی
مستغنی این المرئیة منها لهذا جواب بلن ترانی ولکن انظر الی الجبل آه یافت و او سبحانه وتعالی در جواب بدو چیز
اشارت فرمود لن ترانی یعنی رویت میان تو و من که تو تو باشی و من گنجائی ندارد پس باید و یکی ضرور یار آنی
از خودی خود برآید و بمعراج فنا تا حقیقت خود ترقی نماید یا مرئی از علو تنزه و تقدس ذاتی خویش تنزل کرده در یکی
از مظاهر تجلی فرماید پس محط جواب حرف تکلم و خطابست بسوی اول اشارت نمود بقوله لکن انظر الی الجبل
فان استقر مکانه فسوف ترانی آه نظر بسوی جبل اگر در حین تجلی بر هستی خود بقرار بماند پس قریب است که توهم
بر توئی باقی مانده مرا بینی پس هرگاه تجلی فرمود پروردگار برای جبل تجلی ذاتی جبل را از بلندی هستی بر پستی
نیستی افگند و جبلیت جبل را سوخته خاکستر ساخت و موسی را با وجود آنکه متجلی له نبود بر خاک غشی ضرب
انداخت و چون موسی از خودی و دانائی و بینائی خود چشم پوشید پس اگر او سبحانه وتعالی را درین حالت
دیده باشد ببصارت اصل حقیقت خود که در ان هم خود او و هم دید او فانی کرده بود بوده باشد و بسوی
ثانی هدایت فرمود در وادی طوی که از علو مرتبهٔ خود که بینائی را آنجا رسائی نیست تنزل کرده بصورت نار
نمودار گردید ببصارت موسی رسید خود را خود نمود تا موسی او را بچشم خود دید و کلام او را انی انا الله رب
العالمین بگوش خود شنید قال الله تبارک وتعالی وما کان لبشر ان یکلمه الله الا وحیا او من وراء حجاب او
یرسل رسولا فیوحی باذنه مایشاء ~~ تا بدان منزل عالی نتوانیم رسید هان مگر لطف شما پیش نهد گامی چند
وهو اللطیف الخبیر اگر لطیف را از لطافت گیرند که مقابل کثافت است تعلیل منفی و مثبت هر دو میتواند شد او
سبحانه وتعالی بلطافتی که الطف واشرف از لطافت اجسام واجرام است هیچ چیز باو نمیرسد و او بهمه چیز میرسد و خبر بر علت هر دو میشود
یعنی او سبحانه از همه حقائق واحوال آن خبردار است لهذا خبر میدهد از ابصار که مدرک او نمیشود و مدرک او میگردد و اگر لطیف را از لطف گیرند علت الخبر است فقط

يقال لطف لطفها آز فو ودنيا و لطف الله لك اوصلك الى مرادك بلطف حضرت لقمان عليه السلام فرمود
يابنى انها ان تك مثقال حبة من خردل فتكن فى صخرة او فى السموات او فى الارض يأت بها الله ان الله
لطيف خبير يعنى او سبحانه وتعالى بلطافت خويش در اجرام علوى و اجسام سفلى صلب و صامت مى درآيد و ترا
از آنجا مى برآرد و اين استعاره است از سرايت حقيقة الحق در سائر حقائق بنفوذ جسم لطيف در جسم كثيف مثل نور
و آهن بدانكه مدلول لفظ ادراک لحوق و وصول چيزى بچيزى است بعد عدم آن يقال ادركت زيدا فى
السوق اذا طلبته فوجدته فيه و ادرك المأموم الامام فى الركوع و بمعنى علم نيز و آنهم نوعى از وصول
است بنحو وجود ذهنى و علمى و در اينمعنى هم بسيار مستعمل ميشود خواه مشترک لفظى باشد خواه موضوع بازاى مفهوم
كلى كه شامل معنيين بود تقرير معنى كريمه بر تقدير معنى اول سابق گذشت اما بر تقدير معنى ثانى لا تدركه الابصار
بمعنى لا تعلمه الابصار خواهد بود و اسناد آن بسوى ابصار نظر بتفاهم اهل عرف حقيقة است كه ابصار را
مدرک ميدانند و نظر بتحقيق اهل حقيقة مجاز از قبيل اسناد فعل بسوى آله كه ابصار نزد آنها آله ادراک است نه محل
ادراک و در ينمعنى اشارتى است بدفع بعض ظنون كه كمال علم بالشئ برؤية الشئ است كه آنرا عين اليقين ميگويند
و او سبحانه وتعالى در آخرت مرئى بود و اى آيات و احاديث مرئى ميشود پس كمال علم و حق معرفت او سبحانه وتعالى حاصل
ميگردد و آن مناقض و لا يحيطون به علما ميشود پس او سبحانه فرمود لا يعلمه الابصار او لا يعلمه المبصرون
بتوسط الابصار مع كونه مبصرا مرئيا و ليس المعنى انه لا يراه الابصار زيرا كه ادراک بمعنى رؤيت نيامده است
و قرينه برين آنكه معنى ادراک در فقرهٔ قريبه كه و هو يدرك الابصار است بايد بمعنى باشد كه در فقرهٔ اولى گرفته
شده پس معنى آن و هو يدرى الابصار خواهد بود و آن ابصار از جملهٔ مرئيات و مبصرات نيست بلكه معنى آن اين
است كه او عالم بحقائق ابصار و باحوال آنهاست پس ميداند كه او را نميدانند و واسطهٔ دريافت او سبحانه
وتعالى هم نميشود پس حاصل كريمهٔ مذكوره سلب معلوميت است نه سلب مرئى است نور سخن اينجا در دو مقام
است يكى معلوميت او سبحانه وتعالى دوم مرئيت او سبحانه وتعالى بيلى نيست از قدوة الانبياء ما عرفناك
حق معرفتك ماثور است و از عمدة الاولياء العجز عن درك الادراك ادراك مشهور و آنچه از عظمت امام
اعظم مرويست عرفناك حق معرفتك پس جواب در مظهر النور مذكور و ميتوان گفت كه جميع موجودات ظل
يک موجود حقيقى است اين قدر سه را بطريق كليه دانستن علم معرفت است و نفس معرفت آنكه هر ذاتى از ذوات
و هر صفتى از صفات و هر فعلى از افعال را كه بيند ظل ذات و ظل صفات و ظل افعال او سبحانه وتعالى داند بوجهى كه هيچ شئ از

اشیا که بر مدارک و مشاعر او گذرد غافل ازو نماند تا آنکه این ادراک را هم ظل ادراک او داند ه اگر تو دانستی
که ظل کیستی فارغی گردی و گر زیستی و چنانچه قاعدهٔ نحویه را کل فاعل مرفوع آه دانستن علم نحو است و زید
و عمرو وغیره را در هر محلی و مقامی بعنوان فاعلیة و مفعولیة و اضافة دیدن و برعایت محل و مقام اجرای احکام
رفع و نصب و جر نمودن معرفت نحو پس مراد از حق معرفت معرفت مصطلحه خواهد بود یا بقول مذکور که عجز از معرفت
معرفت است مراد از حق معرفت کمال عجز از معرفت تواند بود و حاجت بجواب بر تقدیر صحت روایت است
و اکثر اهل مذهب آنرا مسلم نمیدارند ابو نصر در فصوص میگوید بعضی از مدرکات حسیه بر مدرکات خود غالب
می آید تا آنکه آنها را باطل یا عاطل مینماید صوت صاعقه مبطل حاسهٔ سامعه است و بیاض ثلج مفرق حاسهٔ باصره
همچنین حال عقل است هرگاه متوجه بسوی ادراک ذات او سبحانه و تعالی میگردد بیعقل میشود اگر تو در حال
خود و امثال خود نظر کنی دانی که آنچه ما میداریم از قوای مدرکه همین حواس است و عقل ادراکات حسیه
مقصور بر بعضی از اعراض جسمیه است و قاصر ادراک غیر آن جائی که جوهر را گنجائی نیست عرضیه را
کجا رسائی است و آنچه ادراک عقلی بر احساس است قدر آثار و افعال از نفس که عقل بشری عبارت
از همین است موقوف بر مقارنهٔ ماده البته بدن جزئیات مادیه را بتوسط حواس میداند و کلیات را از محسوسات
بملاحظهٔ مشارکات و مباینات منتزع میگرداند و جزئیات مجرده را بطریق تشبیه بوجهی و نفی تشبیه بوجهی در مییابد جهت تشبیهی را
امر مشترک و جهت نفی تشبیه را امر ممیز میگرداند که مجردات جواهر است مثل جواهری که از محسوسات فهمیده اند
و عاری است از ابعاد وغیره آنچه جواهر محسوسه دارد و این علم هم نه علم بذوات آنهاست و ذات او سبحانه
و تعالی جهت تشبیه ندارد ادراک او بهمین جهة نفی تشبیه مثل لا فی مکان و لا فی زمان کرده خواهند پس اگر
مسلوب را بعنوان عنوان اعتبار کرده شود و صدق عنوان بر ذات اگرچه نزد اکثری تقییدی است
موقوف بر علم ذات است که آنرا باین قید میکنند و موصوف میگردانند و اگر مسلوب را باسلوب قضیه
اعتبار کرده آید بطریق اولی علم بموضوع سابق میباید خواه معدول اعتبار کنند و حکم بسلب نمایند و خواه
بسیط گیرند و حکم سلب کنند علم بمسلوب و مسلوب از محسوسات حاصل میشود و علم بذات مسلوب عنه هم
پیش از سلوب و هم بعد از سلوب مسلوب علم نابود چه که سلب بر این موقوف است پیش از سلوب حاصل بود
و بعد سلب بجز از علم بسلب علمی دیگر نیفزود و علم نکته معلوم شد ه عنقا شکار کس نشود دام باز چین کانجا
همیشه باد بدست است دام را شاید عندلیب اللسان حافظ شیراز در دیوان عرفان مراد از باد همین

سلوب گرفته باشد یعنی هیچ بدست نمی آید همین هیچ بدست می آید طرفه آنکه بعضی همین سلوب را کمال او سبحانه
فهمیده علم بسلوب را کمال عرفان خود دیده اند او سبحانه و تعالی متعالی است از آنکه سلوب کمال او بوده باشد
شاه را گوید کسی جولاه نیست او مگر از وصف شه آگاه نیست اما تعلیم بطریق وحی پس مدار آن بر الفاظ
است و وضع الفاظ بازای معانی است که تعلق بذوات وصفات واعمال واحوال عباد دارد تعبیر از ذات
وصفات الٰهیه باین الفاظ حقیقة متعذر و همچنین بمجاز که سبق علم بمعنیین وعلمی که بعلاقه تعلق گرفته باشد در کار اگر
سبق علم باین معانی حاصل بود تحصیل آن بالفاظ تحصیل حاصل و تطویل لا طائل می شد و اگر او سبحانه علم بذات
را بتوسط الفاظ در دل القا و افاضه فرماید لازم آید ذات محیط جمیع اشیا محاط یکی از انها گردد ولا یحیطون
به علما پس در سابق طرق مسدود بود اینجا طریق سلوک است آنها منزل قبول نزول ندارد آری او سبحانه و
تعالی اگر ولی را بافاضه بعضی از کمالات خود عارف تواند شد لیکن آنکس را بر بیان معانی مفاضه قدرتی نخواهد
بود که وضع و دلالت الفاظ توقف بر علم موضوع له دارد اگرچه متکلم لفظی بازای معنی مفاض میتواند نمود لکن
مخاطبین و مستمعین که سابقه معرفت ندارند بمعنی یافت نمیتوانند کرد پس عارف خواه کل لسانه باشد خواه طال
لسانه مستمع بهر حال اصم است ولا یعلم او سبحانه و تعالی بسبب همین انسداد طرق علوم تعلیم ذات و صفات خود بلا ارکو
نهیم فرموده خود را بالوهیه و وحدت وسمع وبصر وقدرت بروفق اعتقاد عباد ستوده است که او را سبحانه
و تعالی معبود میدانند بعبادتی که در محسوسات احساس کرده اند وبلام تعریف در اله بسوی همان معبودیت
معهوده اشارت میکنند یعنی معبودی است که همه عابدان و معبودان و غیر عابدان و معبودان را
نسبت معبودیت باو است و واحد می فهمند بوحدتی که عددی است و آن در کثرت بنحو جزئیه متحقق است
و بر کثرت بطریق عروض صادق و بوحدتی که مثل وحدة زید است بمعنی عدم الانقسام الی الجزئیات
و بوحدتی مثل وحدة نقطه و ماهیات بسیطه بمعنی عدم الانقسام الی الاجزاء ترکیبیة کانت او تحلیلیة
خارجیة او ذهنیة و وحدة ذاتی او معلوم غیر ذات او نیست حضرت خواجه عبد الله انصاری میفرماید
توحیده ایاه توحیده ونعت من ینعته لاحد والسمع وبصر میفهمند مثل آنچه خود ها میدارند پس بعضی
بچشم و گوش و غیره صورت بشری متصور می پندارند و بعضی اگرچه از چشم و گوش که محل قوه باصره و سامعه است
منزه میدانند لیکن بنفس قوی گوکه مثل قوای ما نباشد مثل خودها محتاج میدانند کمال و نقصان خودها را کمال
و نقصان او سبحانه و تعالی دیده ذات لیس کمثله شیئ را مماثل خودها فهمیده اند خود ها حاجتی بقوای

ساسعه و باصره وغیره که آلات صدور آثار و افعال است دارند پس وجود آن در آنها کمال آنها و عدم
آن که مقتضی تعطیل و بیکاری آنها است موجب نقصان بخلاف ذات او سبحانه و تعالی که در صدور افعال
و آثار مستغنی از قوی و آلاتست وجود آلات در و موجب تعطل و بیکاری خود آلاتست پس عدم آلات
در آنها عدم ملکه خواهد بود و در ذات او سبحانه و تعالی عدم بسیط ملا جلال از نصیر الدین طوسی نقل میکنند که در
شرح رسالة العلم نوشته است نحو ما قال عالم من اهل البيت رضی الله عنهم هل سمی عالما قادرا الا انه وهب
العلم للعلماء والقدرة للقادرين وكلما ميزتموه باوهامكم فى ادق معانيه مخلوق مثلكم مصنوع مثلكم
مردود اليكم والبارى تعالى واهب الحيوة ومقدر الموت ولعل النمل الصغار تتوهم ان لله
تعالى زبانتين كمالها فانها يتصور ان عدمهما نقصان لمن لا يكونان له وهكذا حال العقلاء فيما
يصفون الله تعالى ملا جلال بعد نقل كلام مذکور میفرماید اراد العالم الامام الهمام محمد الباقر رضی الله عنه
وعن ابائه الكرام وهذا الكلام رشيق انيق صدر من مصدر التحقيق ومورد التدقيق حکایت

حکایت برادرزاده مخدوم

برادرزاده فقیر شاه میر در ایام صبا که همین با مادر و پدر و بکنیزی شاهجی نام که حفاظت و حضانت او
میکرد موانست میداشت هر چیزی را میدید آنرا مثل خود می پنداشت تا آنکه انجیری و انگوری میدید
میگفت این را مادر و پدر و شاهجی خواهد بود خدا داند که این هر سه کس از مفهومات کلیه میدانست و
ایشان آنچه خود میداشت در حق دیگران اثبات مینمود یا همین سه کس را باعیانهم بهمه اشیا منسوب میکرد
عباد بر اطلاقات ظاهریه شرعیه اعتمادی دارند که بهمین اطلاقات سندی بر قول بزیادتی صفات بر ذات
می آرند که صدق مشتق مستلزم قیام مبدأ اشتقاق است و حالانکه مبدأ اشتقاق سمع و بصر و علم مصدر
است نه قوی و آلات که مصدر این مصادر است علاوه آنکه لفظ سمع و بصر که بازای مبادی کذائی که علو
و کمال کذائی یعنی چشم و گوش دارد و بازای آثاریکه مترتب بر مبادی کذائی میگردد موضوع پس اطلاق سمع
و بصر بر مبادی که از کذائیه و از حلول در کذا و کذا امنزه است و اطلاق سمیع و بصیر بر آن ذات که از
کذائیات مبر است مجاز خواهد بود پس خود بمجاز محتاج گردیدن و او سبحانه و تعالی را احتیاج بقوی و آلات
گردانیدن از این اصوب و اقرب بحق آنکه سمع و بصر را بمعنی علم بمسموعات و مبصرات گرفته شود اگر پحا
انهم معنی مجاز نیست لیکن شیخ اشعری در سمع و بصر بشری همین معنی قائل است پس بر این تقدیر حقیقی
میتواند شد و او سبحانه و تعالی مستغنی و متعالی از سمع و بصر آلی خواهد گردید و علم او سبحانه و تعالی را هم همچنین

معلوم باید کرد که مثل علم ما مبدائی نیست که مبداء علم ما صورت علمیه است و مبدء صورت علمیه قوة علمیه
در نفس حلولی دارد و نفس را قابلیت صور از جهة همین قوتست چنانچه فاعلیة حرکات از جهة قوة علمیه و
علم او سبحانه و تعالی مقدس است از انکه بتوسط صورتی باشد یا بسبب قوتی بود چنانچه حقائق اشیا بر
نفس بوجود ذهنی منکشف میگردد بر او سبحانه و تعالی بذاته خودش منکشف میشود که او خود وجود اشیا
است ظهور آنها و نمود آنها با وست همین افاضه نفس حقائق علم بحقائق است پس صور علمیه واسطه علم
نیست تعلق گرفتن وجود بآنها سبب علم بآنها است وجود خود اوست پس واسطه علم او خود اوست
قائل بزیادتی که اشاعره و صوفیه اند بیان زیادتی باین عبارت میکنند که صفات از ذات مغایر در
مفهوم و متحد در وجود است براین تقدیر صفات را وجود فی الذات که معنی قیام همین است نخواهد بود
بلکه وجود صفات وجود ذات خواهد بود و قول بزیادتی راجع بقول بعینه خواهد شد که هو العلم هو القدرة
الی غیر ذلک صادق خواهد آمد و همین است معنی قول قائل بعینه قال بعض المکملین من السادة العرفاء الموحدین
فی نفی زیادة الصفات و ترتب الآثار علی الذات ملا جلال میگوید انی سمعت بعض الاصفیاء انه قال
عندی ان زیادة الصفات و عدم زیادتها و امثالها مما لا یدرک الا بالکشف و من سنده
الی الکشف فانما یترای له ما کان غالبا علی اعتقاده بحسب النظر الفکری و لا ادری بامثالی
اعتقاد احد طرفی النفی و الاثبات فی هذه المسئلة مراد او سبحانه و تعالی از اطلاق سمع و بصر و غیره
مثل و ارادید و وجه و غیره غیر معانی معلومه ما خواهد بود فائده در انزال انچه ما از آن نفهمیم آنکه اگر عباد
اینقدر فهمیدند که مراد الهی با ورای مفهوم و معلوم ما است پس اگرچه علم بتعیین مراد حاصل نشد باری بقدر طاقت
بشری بحق و حقیقة رسیدند و دانستند که او سبحانه و تعالی را کمالی و جمالی است که از ان باین الفاظ تعبیه نموده است
و اگر همین معانی معلومه فهمیدند پس اگرچه تشبیهی لازم می آید لیکن بملاحظه سمع و بصر و علم و قدرت الهی
امور معاش و معاد انها انتظامی میگیرد که در سر و علانیه از او سبحانه و تعالی خواهند ترسید و از لزوم
تشبیه نجات متعذر زیرا که طریق تعلیم و تعلم همین الفاظ است و آن چنانچه شنیدی برای انچه خصوصیة
بالله دارد موضوع و اقل از ین نیست که البته دلالت بر مذکوره و انوشت خواهد کرد خواه بالخصوصیة لاحدیة
خواه بالشرکة بینهما و او سبحانه و تعالی از ینهمه مقدس و متعالی ست ؎ این قبول ذکر تو از رحمتهاست چون
نماز مستحاضه رخصت است ؛ با نماز او بیالوده است خون ؛ ذکر تو آلوده تشبیه و چون ؛ عباد را

نبباید که اجتراز باطلاق اینچنین مجاز نمایند که آن موقوف بر علم بعلاقه است و آن بانتفای علم بمعنی مجازی منتفی ولهذا او سبحانه وتعالی برای خود ضرب امثال مینماید ولله المثل الاعلی میفرماید و عباد را از ضرب امثال مانع می آید فلا تضربوا لله الامثال ان الله یعلم وانتم لا تعلمون در حدیث شریف وارد لا احصی ثناء علیک یعنی هیچ فردی از افراد ثنای ترا احصا نمیتوانم کرد که احصا بر شمردن باحاطه کردن است بوجهی که نقصان را در ان دخلی نماند و هرچه گفته میشود بی شایبه تشبیه نمیتواند بود پس احصا یک فرد آن هم متعذر شد انت کما اثنیت علی نفسک تو آنچنانی که خود را خود ثنا گفته و معانی که آنرا خود میدانی مراد از ان گرفته مشابهت و مماثلت اشیا با و سبحانه وتعالی که اهتمام تمام در نفی آن کرده میشود بحسب ظاهر وقناعم اهل عرف است و در حقیقت هیچ شئی غیر او موجود نیست مشابهت و مماثلت فرع وجود است موجودیة وشیئیة اشیای موجوده موجودیة وشیئیة او ست سبحانه وتعالی که بطریق علیة شیئیتی و موجودیتی را که غیر شیئیة و موجودیة خود باشد بآنها نبخشیده خود واسطه فی الثبوت نگردیده است بلکه بعلاقه که کنه آن مفهوم و معلوم کس نیست گردد و بتمثل تلبس وتعین تعبیری از ان کرده میشود و حقیقة تلبس وتعین آنجا هیچ نیست موجودیة وشیئیة خود بآنها منسوب کرده خود را گویا واسطه فی العروض گردانیده است و صدق بالعرض کذب است حقیقة زیرا که مجاز است و گفته اند المجاز مما یصح تکذیبه پس انتفای مشابهت و مماثلت از اشیا بنابر انتفا ذوات ایشا نست و در کریمه تنزیه تنبیه است بآنکه اعتقاد بوجود غیر نباید کرد و هر شئی بعنوان موجود و مشهود میگردد در حقیقت همان موجود حقیقی است که باعتباری از اعتبارات متعین و متلبس گردیده است تلبسی و تعینی که انهم بحسب حسبان وهم وخیال است پس اگر همین اعتبار را مشابه و مماثل او اعتبار کرده شود آن اعتباری معدوم است و مشابهت و مماثلة را امری موجود میباید و اگر مماثل و مشابه آن موجود حقیقی گیرند آن خود عین اوست و مماثل و مشابه باید که غیر او بود و غیریت اعتباری اگرچه مصحح دخول مطلق نسبت است لکن خصوصیة نسبت مشابهت را کفایت نمیکند اما مجموع ازین پس از جهت اعتبار امر اعتباری را ن هم امر اعتباری غیر موجود است و نیز انضمام این امر اعتباری با آن موجود حقیقی اعتباری است پس عروض و عارض را مثل جسم و بیاض که عروض فیما بین حقیقی است اعتباری گفته اند بسیار انجا که عروض و لحوق هم اعتباری و یکی ازین هردو هم اعتباری وهمی بوده باشد اعتباریة آن بدو وجه خواهد بود و تشنو و ببین که او سبحانه وتعالی بعد تنزیه در کریمه لیس کمثله شئ وهو السمیع البصیر

فرموده حصر سمع و بصر در خود نموده مظنهٔ تشبیهی که بود دفع گردانید شنیدن و دیدن و غیرها متفرع بر وجود است
وجود خود او است پس انسان را نصیبی از سمع و بصر باعتبار آنست که ترتب این آثار در او است نه بر او
بر این تقدیر در این کریمه تنزیه صرف است نه جمع بین التنزیه والتشبیه و فرموده او سبحانه و تعالی فجعلناه
سمیعا بصیرا باعتبار همین محلیة قوة سامعه و باصره است بحصر مذکور منافاة ندارد و نیز افئدة که در کریمهٔ
دیگر وارد است وجعل لکم السمع والابصار والافئدة لعلکم تشکرون قرینه بر آنکه مقصود
بیان اسباب و ادوات صدور سمع و بصر و علم مصدریست نه بیان نفس این مصادر عقول عوام که
طلسم جسم را قبلهٔ خود ساخته گرد او طوفی دارد و سر بعالم بالا نمی آرد خود را او گم کرده او را بمثابهٔ این
بمنقة انا و من میگوید بالضرور هر چه از و بظهور می آید و صدور می نماید جاعل و فاعل همین تن را میدانند
اما محققین از متکلمین که متصرف در افعال و اعمال عباد رب العباد را میدانند و صفت جاعلیة و فاعلیة
را مخصوص باو سبحانه و تعالی میگردانند باعتقاد آنها سمع و بصر علم مصدریکه از افعال قلبیه است صادر از و
سبحانه و تعالی خواهد بود و حکما که بدان قوی بدن را آلهٔ نفس فهمیده در حرکات و ادراکات حسیه و عقلیه
نفس را متصرف دیده اند که مشار الیه بانا او ست و هر یکی در خود دو انانیت اند که یکی محرک بود و دیگری
مدرک و یکی مدرک حسیات باشد و دیگری مدرک عقلیات افاضهٔ صور علمیه بر نفس از و سبحانه و تعالے
می پندارند بلکه بر عینه و فاعلیة جمیع موجودات را چنانچه بعضیها تصریح بآن کرده است منحصر در ذات
او سبحانه و تعالی ندانسته توسط عقول را از قبیل توسط شرائط و روابط میشمارند پس حصول صورت علمیه
و صورت سمعیه و بصریه که آن هم صورت علمیه است از و سبحانه خواهد بود و حصول صورت عین علم مصدری است
و صورت خارجیه عین علم یعنی صورت علمیه سخنی بتقریب بشنو که عمر خیام رباعی دارد ع من می خورم
و هر که چو من اهل بود ٭ می خوردن من بنزد او سهل بود ٭ می خوردن من حق ز ازل میدانست
گر می نخورم علم خدا جهل بود ٭ نصیر الدین طوسی در جواب گفته است ع این نکته نگوید آنکه او
اهل بود ٭ زیرا که جواب شبهه اش سهل بود ٭ علم ازلی علت عصیان بودن ٭ نزد عقلا ز غایت
جهل بود ٭ مدار شبههٔ خیام بر علیة علم ازلی اینست تا بمنع علیة رفع شبهه تواند شد بلکه مدار آن بر مطابقة
علم است یعنی با این علم و معلوم مطابقة میباید که در صورت مخالفة جهل خواهد بود نه علم پس در علم فعلی که
قبل [illegible] است [illegible] مطابق [illegible] میشود که اصل اینجا علم [illegible] متفرع بر ان و در علم انفعالی که بعد

از کثرت است علم مطابق معلوم میگردد که اصل اینجا معلوم است و علم ماخوذ از ان و علم او سبحانه و تعالی بی
خوری خیام ازلی است اگر ادمی نخورد مطابقة از میان میرود و جهل لازم آید خواه علم ازلی علیة باشد و
فعلی بود و خواه علة نباشد و انفعالی بود بلکه دفع آن باین وجه باید کرد که علم الهی نه فعلی است قبل الکثرة و
انفعالیست بعد الکثرة بلکه عین الفعل و عین الکثرة است صورت خارجیه صور علمیه اوست مطابقة و عدم
آن در صورت مغایرة و اثنینیت است لهذا بعضی از حکما گفته اند علم الله لا یوصف بالصدق و لا
بالکذب زیرا که مدار آن بر مطابقة و عدم آنست و هر دو دوئی و اثنینیة را میخواهد که علم مطابق نفس الامر
هست یا نیست و علم الهی نفس الشئ است و نفس الشئ نفس نفس الامر پس آن از صدق و کذب متعالی خواهد بود
اگر گویند صورت خارجیه حادثه عین علم ازلی چگونه تواند شد گویم جواب آن از مسئله وحدت زمان باید پرسید
که بیان آن زمانی میخواهد درینجا بقدر آنی فرصت نیست با اصل سخن میروم و میگویم محققین عرفا که نسبت
نفس با او سبحانه و تعالی نسبت بدن بنفس زید دانند و مشار الیه انا حقیقة او را فهمیده اند پس نسبت حکما
بعرفا نسبت عوام بحکما تواند بود و متصرف در همه نفوس و اجرام و اجسام و قوای علویه و سفلیه او سبحانه
و تعالی خواهد بود و هم در حرکات و هم در ادراکات تمام موجودات کلی حملی که بمنزله شخص واحد است یک
اناست هر فعلی از هر موجودی که صادر گردد منسوب باوست چنانچه زید که بچشم آدمی بیند او میگوید
انا رأیت و گوش می شنود و او میگوید انا سمعت و دست میزند و او میگوید انا ضربت و پا میدود
و او میگوید انا سعیت آدست سبحانه و تعالی خدای همه ما خدایان که از مقام فنا مستعلی است و بر عرش
بقا مستوی باد بانهای نفوس مجرده و منطبعه بر افراخته کشتی آسمان در دریای زمان انداخته باد اد
باد ارادات که هر دم موجی میزند و پست و بالا میکند جاری و روان ساخته آمر دم کشتی نشینان
در سیر و سفر اضطراری و تغییر و تحول بی اختیاری همیشه سرگردانیم و با وجود اینهمه بنادانی خود را دائم
ثابت و قائم میدانیم ناگاه که جزیره خطیره بنظر می آید و ظلمات موت سیاه مینماید آنگاه روشن میگردد
که ما مسافتی خانه بدوش بوده ایم و از طی آن مسافت چشم پوش و بیهوش بوده ایم الهکم التکاثر حتی
زرتم المقابر کلا سوف تعلمون ثم کلا سوف تعلمون سعادت کار کسی است که درین سفر نقد کمی
بدست آورده و پر جیب و دامان کند و شقاوت بار کسی که سرمایه و زاد استعداد همراه آورده خود
را بر باد داده و تهی دست بود فما ربحت تجارتهم و ما کانوا مهتدین و چون اتصاف باوصاف

[illegible]

مذکوره یعنی الوهیت و وحدت وسمع وبصر وغیره باتصاف وجود توقفی وارد پس او سبحانه وتعالی که
عباد را تعلیم باتصاف خود باوصاف مذکوره صراحتاً نمود تعلیم باتصاف خود بوجود نیز دلالة
التزاماً نمود و عباد هم او را موجود میدانند لکن بوجودیکه خود ها را در اصل آن نیز شریک میگردانند
اگرچه امتیازی از وجه وجوب وامکان وغیره بوده باشد وحالانکه اینها را هیچ شرکتی در وجود نیست
زیرا که وجود بمعنی کون مصدری نیست وتعبیر ازان بوجود الشیء فی نفسه وکون الشیء فی نفسه میکنند
و همین است معنی نفس الامر از خواص او سبحانه وتعالی است که موجود فی حد ذاته اوست جعل وعمل وفرض
وتقدیر احدی را در ان دخلی نیست و وجود وکون غیر او مترتب بایجاد وتکوین اوست که قطع نظر
ازان غیر او وجودی وکونی ندارد وشیء فی نفسه آنست که در هیچ امریکه خارج ازوست دخلی نباشد
خواه آن امر فرض فارض بود و خواه جعل جاعل و اگر اصطلاح کنند بر تخصیص بانکه فرض آنجا بی دخل
بود گو که جعل جاعل دخلی داشته باشد پس نفس الامر بالمعنی بفرض فارض اصطلاح مصطلح خواهد بود نه
نفس الامر نفس الامری بلکه مصنوعات الهی همچو خیالات وفرضیات است که بتوجه ابدائی او صورت
میگیرند ومثل فرضیات تو اگر فرض الهی را که تعبیر ازان بابداع کرده شد بعدم واعتبار کرده آید
اینهمه صور محو ومتلاشی گردد لهذا عالم را خیال الله میگویند ومخلوق نیز نامند که خلق بمعنی افترا وبمعنی
از خود تراشیده گفتن است و عالم ظلمات الله است که آنرا از خود تراشیده است پس کلمات مخلوقیه وفرض
او خواهد بود تو که بعضی امور را در ذهن خود خود میتراشی یا در خیال میداری او سبحانه وتعالی نیز همین عالم را
در علم خود که ازان خارج نیست بوده ای فی ای صورة ما شاء رکبک صورتی بخشیده است و همین
صور انها علم الهی است بانهانه آنکه صورت مبدء علم است بلکه صورت عین العلم است تو که بر رفع فرضیات
خود قادری وبر رفع فرضیات دیگری قدرت نداری پس این عالم اعتباری فرض الهی را که بر رفع آن مرتفع
نگردد نفس الامری بغیر اعتبار بشر وفرض می پنداری اما وجود بمعنی مبداء آثار پس غیر او سبحانه وتعالی که اعتباری وعدم
محض است مبداء آثار خود نمیتواند شد آثار از و بذات او سبحانه وتعالی ظهور وصدور میباید پس وجود غیر او بالمعنی
عین او سبحانه وتعالی خواهد بود اما وجود او سبحانه وتعالی بالمعنی اگرچه مشهور است که نیز عین اوست که ترتب آثار
بنفس ذات اوست لکن مفهوم وجود لازم الاضافة است وصیغه مانع الاضافة ذات بلا اعتبار امری زائد که
انجا منشائیه است منسوب بخود نخواهد شد و ذات که بغیر اعتبار امر زائد است عین خود که ماخذ باعتبار هست

نمیتواند بود مگر بعد قطع نظر از اعتبار وذات وجود خود همین باعتبار میشود پس آنچه وجود است عین او نیست
وآنچه عین است وجود او نه اما صدق موجود پس اگر آنرا از وجود که بمعنی کون مصدر یست اشتقاق نمایند
نمیباید که بر احدی صادق بیاید زیرا که کون ممها قیام انتزاعی دارد بذات او سبحانه وتعالی حقیقة وتعبیر او ظاهرا او
صورة وآن مصداق واحد را مستلزم است مثل کائن نه صدق موجود را مثل مکون طرفه آنکه اشیاء را موجود
میگویند وتفسیر موجود بما قام به الوجود که بمعنی فاعل است میکنند اگر از وجود بمعنی مبدأ الآثار گیرند درین صورت
بالمعنی مشهور صیغه گرفته شود ویعنی ما ینسب الیه فعل الفاعل علی وجه الخصوصیة المعلومة پس او سبحانه وتعالی که ذات
خود را منشای آثار غیر خود گردانید ذات او باعتبار این منشائیه منسوب بسوی غیر بفعل فاعل که خود اوست سبحانه و
تعالی گردید ومصحح صدق موجود شد وآین توجیه در صدق موجود بر ذات او سبحانه وتعالی متمشی نمیشود زیرا که
ذات اگرچه وجود خود است باینمعنی لیکن وجود خود ومنشای آثار بفعل فاعل گو که ذات خود باشد نیست
والا این فعل هم از جمله آثار است پس ذات منشای آثار خود نیست از انکه آنرا منشای آثار کرده شود خواهد بود
پس منشای ذات آثار خود را بغیر تخلل فعل ذات است پس مصداق حمل موجود نخواهد بود باینمعنی غیر مشهور یعنی
ما ینسب الی الوجود چنانچه آبی را که با آفتاب متسخن گردیده باشد مشمس میگویند وشکلی را از اشکال که مشابهت
بچشم دارد معین مینامند اگرچه اینمعنی را نیز راجع بسوی معنی مشهور میگردانند فعل تشمیس وتعیین یعنی ضربه
با آفتاب گرم کردن ومشابه بچشم گردانیدن آنجا اعتبار میکنند بهر حال باینمعنی نیز بر غیر او سبحانه وتعالی صادق
خواهد آمد اما بر ذات او سبحانه وتعالی اگرچه وجود خود است باینمعنی ومنابری که باعتبار وصف است
یعنی منشائیة آثار برای اعتبار نسبت کافیست لکن صدق موجود بر ذات برین تقدیر بعد ملاحظه این اعتبار
خواهد شد وموجود در حد ذات نخواهد بود وعلما بصدق موجود بر ذات او در حد ذات او سبحانه وتعالی قائل اند و
تفسیر موجود بما قام به الوجود میکنند واشتقاق از وجود بمعنی مبدأ الآثار مینمایند وآنرا عین ذات او سبحانه وتعالی
میگویند وبرای صحت اعتبار نسبت قیام بین الشئ ونفسه قیام را عام از قیام الشئ بنفسه وقیامه بغیره
میگیرند وحالانکه مرجع قیام بنفسه بسوی سلب قیام بغیره است نه آنجا قیامی بین نفسه واگر اینچنین
قیام مصحح صدق مشتق باشد صدق هر وجودی بر نفس خود اشتقاقا لازم آید وبالفرض والتسلیم اگر صادق
خواهد آمد آن واجد خواهد بود نه موجود در اصل لغت وجود بمعنی کون یافته نمیشود ظاهرا علما از خود
اصطلاحی تراشیده اند وچون واجد که مشتق از آنست واجد که اشتقاق از وجدة الضالة دارد ملتبس

میشد صیغه مفعول را بمعنی اقام بالوجود که مدلول واجد است موضوع کردند و تصرفات دربارهٔ وی صورت مردود
نمودند و بجای کائن و متحقق باستعمال می آرند ناچار مماشاة با هم براه آنها میرویم که لا مشاحة و لا مناقشة
فی الاصطلاح میگوییم لکن مشکل آنست که آنها قائل اند بآنکه موجود بر ذات او سبحانه و تعالی در مرتبهٔ ذات
صادق می آید حالانکه آنجا کائن و متحقق هم کائن و متحقق نیست غیر آنکه اقل ازین نیست که نسبتی میان
اعتبار کرده شود و نسبت آنجا چه نسبت است اگر اطلاق لفظ موجود بر ذات او سبحانه و تعالی بموجب
عظمت کبریای ذات او می بود اول مرتبهٔ آنرا جدا اعتبار کرده بازای ذات موضوع میکردند اگرچه پیدا
این وقت هم نبود لاکن باری اطلاق آن تیمناً بشد آری صاحب قاموس میگوید وجد الشیء عن العدم
فهو موجود و لا یقال وجده الله و انما یقال اوجده الله پس وجود و موجود بمعنی ایجاد است چنانچه
حب و محبوب بمعنی احباب و برین تقدیر نیز اطلاق بر او سبحانه و تعالی روا نخواهد بود از آنچه مذکور شد ظاهر گردید
و نیز قول حضرت خواجه رکن الدین علاء الدوله سمنانی فوق عالم الملک الوجود و بعضی از حکما نیز گفته اند
صدق وجود بر او سبحانه و تعالی مجاز است و این مجاز افضل و اکمل از حقیقت است از مجاز انکار مکن که مجاز بلفظ است
و بحسب حقیقت افضل و اکمل از حقیقت است [illegible] حقیقت را ندانی و سرگردانی که در معرفت الهی داریم شنیده
حالا قدری از دانائی که درینباب داریم نیز بشنو آن سبحانه و تعالی را این قدر میدانیم که او چیزیست
که تعلق همه چیزها در قیام و قوام و آثار و احکام با او است و آنرا والنسبة مشتمل بر دو چیز است اول
نفس چیز دوم تعلقی که با آن نفس چیزها [illegible] دایم [illegible] این تعلق تعلق نگرفته است آن
تعلقات چیزها استنباطی نموده بنحو تشبیه و تمثیل بیانی کرده میشود اما نفس چیز اگرچه هم میدانیم که هست
لیکن اگر بپرسی بیان آن نمیتوانیم و اگر گوییم شنیده ایم پس همه چیزها را با آن میدانیم و آنرا نمیدانیم راست
نمی آید تعریفات همه چیزها از واجب و ممکن و جوهر و عرض و انسان و فرس با هو کذا کرده شده
و اما هیچ چیز تعریف نمیکنند مگر تفسیر نفس چیز و اگر تعریف آن شیء کرده شود و باز شیء را تعریف با هو کذا کرده
خواهد شد و اثر نفس چیز خواهد گردید و تعریف لفظی خواهد شد نه حقیقی که در دوران برای آنکه حقیقت
دور نیست روا است پس ضرور است که نفس چیز ضروری باشد و آن در همه چیزها ساری است و در
حقیقت چیز همین نفس چیز است که چیز بخود است و دیگر چیزها بسرایت آن چیز بنحوی از تعلق که با آن
دارند چیز شده اند و الا نا چیز [illegible] تعلق [illegible] سخن [illegible] این طلبه [illegible] از راه [illegible]

شنیده که یکی میگوید که تعلق این بآن فعل است ویکی میگوید تعلق این بآن شبه فعل و یکی میگوید تعلق این بموجود است و ثابت این سخن شنیده و آمده بعد که شنید گفت هرکس را تعلقی است بکسی و من بکسی با تعلق بجدا است وپس گفتم ای ضعیفه ما که موجود و ثابت میگوئیم اوست سبحانه و تعالی هرکه تعلق باو ندارد لغو است اما مقام دوم که مرئیت او سبحانه و تعالی است پس بدانکه تعلق رویت ببعضی از عوارض و اوصاف مرئی است نه بحقیقت و کنه آن اگرچه نسبت رویت بسوی ذات مرئی میکنند وقس علیها سائر الحواس یقال رایت زیدا و سمعته و ذقت عسلا الی غیر ذلک و ندیدی از زید مگر لون روی او و نشنیدی مگر سخن و نچشیدی مگر حلاوت بلکه از زید همین سطح روی او دیدی نه سطح تمام جسد او و نه عمق بدن او و دیدن روح و نفس که جزو اعظم و یا اصل حقیقة اوست معلوم و همین دیدن روی زید را در لغت و عرف دیدن زید میگویند زیراکه وجه عضوی است که بدیدن آن معرفت زید و امتیاز او از دیگری حاصل میشود بخلاف سائر اعضا تا اگر گوئی والله ما رایت زیدا و اراده عدم رویت تمام بدن او کنی در شرع حانث شوی که مدار آن بر اطلاق عرفی است پس در آخرت رویت او سبحانه و تعالی هم برویت وجهی از وجوه و ظلی از اظلال که خصوصیت تام بذات ذات الجلال والکمال داشته باشد تواند بود نه برویت کنه حقیقت و صرف ذات بجهت آیات و احادیث که در باب ثبوت رویت وارد است دلالة بر همین دارد و اگر کسی مراد از آن رویت حقیقة صرفه داشته باشد مخالفت شرع و لغت و عرف کرده باشد و مخالفت عقل علاوه بر آن تمثیل رویة حق برویة قمر در لیلة البدر در حصول یقین و رفع شک و تمیز است نه رویت قمر نیز رویت سطح اوست و نور که بر اوست و کلفی که در واست نه رویت حقیقة و ذات او و چون همه عالم وجوه و اعتبارات ذات اوست پس هر کرا می بینی و هر سو که رو میگردانی وجه اوست لکن نمیدانی و وجه وجه بودن اشیا هم باصطلاح صوفیه است و هم ازین رو که عالم بمعنی ما یعلم به است چنانچه خاتم بمعنی ما یختم به و وجه چیزی است که بآن ذو الوجه شناخته میشود چنانچه گذشت پس هر فردی از عالم بلکه هر جزوی از افراد و جزئیات او وجهی از وجوه او سبحانه و تعالی تواند بود و هم باینوجه که وجه الشئ در لغت مستقبل الشئ است و او سبحانه و تعالی بهر یکه باین چیز آمد و اقبال فرمود همین عالم است و هم ازین جهت که وجه الشئ است و از اینجهت است که علم الشئ بالوجه و علم بوجه الشئ میگویند یعنی علم بتوسط جهتی یا متعلق بجهتی از جهات الشئ و از این قبیل است علم من وجه و خاص من وجه و از همین رو است که روی زید را وجه میگویند یعنی جهت ظهور اوست و چون عالم نیز جهت ظهور

بیان آنکه رویت و شهود در آخرت بکنه حقیقت آن

بیان معنی عالم و وجه الشئ

او سبحانه وتعالی است رؤیت او رویت او سبحانه وتعالی باشد امانحو علم بوجه الشی که تصدیق و اذعان اصلا مقارن بآن نیست و توجه بسوی آن وجه بانیوجه ندارند که وجه اوست سبحانه وتعالی تا از قبیل علم الشی بالوجه گردد زیراکه از وسبحانه وتعالی غفلت کلی دارند بسبب انهماک در غیر او کسی که در امری استغراق بحال داشته باشد واز پیش چشم او چیزی بگذرد یا آوازی بگوش او رسد تو میگوئی که او انصورت را دید وآنصوت را شنید و او میگوید من ندیده ام ونشنیده ام مدار رویت واستماع بر اتصال شعاع بصری وقرع صماخ است کار قوی وآلات انچه بود بوقوع آمد لکن اینکار بتصرف آنکه ازین آلات کار میکرد بعمل نیامده است پس او را علمی بآن حاصل نشده است مگر آنکه بعد استماع اینچنین کلمات ذات او سبحانه وتعالی بطریق خطره در دل اینها خطور مینماید ونسبتی بینهما بلاحظه درمی آید باز یا بانکار وتشکیک پیش آیند ویا بتوفیق الٰہی تصدیق نمایند تا آنوجه را از قبیل علم الشیٔ بالوجه مرآة ملاحظهٔ او سبحانه وتعالی گردانند ورو از دبسوی او سبحانه وتعالی برگردانند پس مخصوص بآخرت دو چیز است یکی رویت او بتجلی خاص دوم حصول یقین و رفع تمرین بلکه در بعضی از مواطن دار الآخرت نیز رویت تجلی رو مینماید که رائی را شکی وانکاری پیش می آید روی مسلم بسند یجمع الله الناس یوم القیامة فیقول من کان یعبد شیئا فلیتبعه فیتبع من یعبد الشمس الشمس ویتبع من یعبد القمر القمر ویتبع من یعبد الطواغیت الطواغیت ویبقی هذه الامة فیها منافقوها فیاتیهم الله تبارک وتعالی فی صورة غیر صورته التی یعرفون فیقول انا ربکم فیقولون نعوذ بالله منک هذا مکاننا حتی یاتینا ربنا فاذا جاء ربنا عرفناه فیاتیهم الله فی صورته التی یعرفون فیقول انا ربکم فیقولون نعوذ بالله منک هذا مکاننا حتی یاتینا ربنا فاذا جاء ربنا عرفناه فیاتیهم الله فی صورته التی یعرفون فیقول انا ربکم فیقولون انت ربنا فیتبعونه پس او سبحانه وتعالی را بهر صورتیکه پیش آمد تسلیم نموده انکار منکر از منکر باید دید جبرئیل را جناب رسالت صلوٰة الله وسلامه علیهما بر صورت اصلی زیاده از دو بار ندیده همیشه بصورتی که غیر صورت اوست مشهور میگردید مرئی ورویتی را که بر غیر صورتش بود بمثابه مرئی ورویتی که بصورت اوست جبرئیل ورویة جبرئیل مینامند ورویت او سبحانه وتعالی بر غیر صورت او که بینونی است بیشتر دو چیز شد وآن رویت اوست اگرچه رویت عین ذات نبوده باشد وچگونه تواند بودکه او سبحانه وتعالی میفرماید وما کان لبشر ان یکلمه الله الا وحیا او من وراء حجاب او یرسل رسولا فیوحی

باذنه پس او سبحانه وتعالی وقت تکلم درحجاب باشد و درغیر وقت تکلم بی پرده گردد معقول احدی نمیشود
آری کسی که توجه او بسوی ذات بحت مقصور است حجاب با وجود واسطگی از نظر او مختفی و مستور چنان
میداند که ذات مجرد را می بیند و حالانکه ذات ورای حجابست لکن حجاب از نظر او دراحتجاب اگر آن
حجاب را مثل عینک ازپیش نظر برداشته شود آنگاه خود را می بیند که هیچ نمی بیند بعضی از صادقان که دعوی
رویت ذات کرده اند هرچند قول آنها غیر واقعی است لکن مطابق فهم و زعم آنها است باید دانست که تجلیات دو
قسم است یکی آنکه مقصود از تجلی ظهور صورتی است که در ظلمات عدم واماندهٔ استعداد و ظهور و نور بهم رسانده است
واو سبحانه وتعالی استدعای استعدادی را اجابت میفرماید و تجلی بآن مینماید پس احاطهٔ نور آفتاب و چراغ ظهور
وبنود صورت مینماید و حجاب صورت روپوش معنی میگردد و در نظر طالبان معنی بمثابهٔ شیشهٔ عینک دوربین
واسطهٔ مشاهدهٔ ذات میشود و خود بدستور وسائط در پردهٔ اختفا میرود و درین صورت اظهار صورت مقصود نیست
لهذا عموماً بر همه کس ظاهر و ظهور ذات که برای اظهار صورت است تبعی لهذا باهل خصوص مخصوص دیگر آنکه مقصود از
تجلی اظهار خود بود و ظهور صورتی که بآن تجلی برای اظهار خود میفرماید تبعی بوده باشد که صورت بمثابهٔ
سحاب که سپر سام آفتاب است حجاب احراق نور خود میسازد باین تقریب خود را قریب بابصار رسانده طرح
خودنمائی درمیان می اندازد همه تجلیات عالم امکان از ارواح تا انسان از عالم اول است و تجلیات که در دار
دنیا بر بعضی انبیا و اولیا بصورت نار یا بصورت امرد یا فرس وغیره میفرماید و تجلیاتی که در آخرت در مقام
رویت خود پیش می آرد از قبیل ثانی لکن عارفان عظام او را در هر نوع تجلی می بینند و خطی میگیرند و عامیان در
کوری می بینند و میمیرند اما رویت او سبحانه وتعالی در شب معراج پس صحابه را دران خلافی است حضرت عائشه
رضی الله عنها قائل بنفی و عبدالله بن عباس قائل باثبات فی المشکوة عن الشعبی قال لقی ابن عباس کعباً بعرفة فسأله
عن شئ فکبر حتی جاوبه الجبال فقال ابن عباس انا بنو هاشم فقال کعب ان الله قسم رویته وکلامه بین محمد و موسی فکلم
موسی مرتین و رآه محمد مرتین قال مسروق فدخلت علی عائشة فقلت هل رای محمد ربه فقالت لقد تکلمت بشئ قف له شعری
قلت رویدا ثم قرأت لقد رای من آیات ربه الکبری فقالت این تذهب بک انما هو جبرئیل من اخبرک ان محمدا
رای ربه او کتم شیئا مما امر به او یعلم الخمس التی قال الله تعالی ان الله عنده علم الساعة وینزل الغیث فقد
اعظم الفریة ولکنه رای جبرئیل لم یره فی صورته الا مرتین مرة عند سدرة المنتهی ومرة فی اجیاد له ستمائة
جناح قد سد الافق رواه الترمذی وروی الشیخان مع زیادة واختلاف وفی روایتهما قال قلت لعائشة فاین

تجلی بر دو قسم است

رویت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در شب معراج باری را

قوله ثم دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی قالت ذالک جبرئیل علیه السلام کان یاتیه فی صورة الرجل وانه
اتاه هذه المرة فی صورته التی هی صورته فسد الافق وعبد الله بن مسعود مثل عایشه میگوید رضی الله عنهما نه مثل ابن
عباس وفی الصحیح لمسلم عن ابی ذر قال سالت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم هل رایت ربک قال نور انی اراه
لفظ نورانی در روایتی دو کلمه است یکی نور و دیگر انی که برای استفهام مکان است و در روایت دیگر لفظ نورانیست
باالف و نون و یای نسبت باصطلاح نحاة مثل بصری دریائی یک کلمه خواهد بود دلالت روایت اولی بر نفی ظاهر
زیراکه معنی آنست او نوراست کجا به بینم یعنی چگونه بینم او راکه سطوت آن نور بصارت را خیره میسازد چنانچه در
احادیث سابق گذشت و روایت ثانیه را بحذف همزهٔ استفهام جمله استفهامیه میگیرند شاید که داعی بر حذف
آن باشد که سوال از حال ماضی است نه از حال و استقبال پس جواب ماراه مطابق نمیشود و مقتدایان صوفیه
هم انکار آن دارند که ذات او سبحانه و تعالی در دنیا بحاسهٔ بصر دیده شود و مدعی را قابل تعزیر و تادیب میدانند
والتعرف وقد قالوا الرؤیه منفیه مثله فی التصوف واجمعوا انه لایری فی الدنیا لا بالابصار ولا بالقلوب الا من
جهة الایقان لانه غایة الکرامة وافضل النعم ولا یجوز الا ان یکون فی افضل المکان ولو اعطوا فی الدنیا
افضل النعم لم یکن بین الدنیا الفانیة والحیاة الباقیه فرق وایضا فانه ولا نعلم احدا من مشائخ هذه الطبقة
المعروفین منهم والمحققین به ولم نر فی کتبهم ولا مصنفاتهم ولا رسائلهم ولا فی الحکایات الصحیحة عنهم احدا
ولا سمعنا ممن ادرکنا منهم زعم ان الله تعالی یری فی الدنیا او راه احد من الخلق الا طائفة لم یعرفوا
باعیانهم ولا سمعوا باسمائهم بل زعم بعض الناس ان قوما من الصوفیة ادعوها لانفسهم وقد اطبق المشائخ
کلهم علی تضلیل من قال ذلک وتکذیب من ادعاه وصنفوا فی ذلک کتبا منهم ابو سعید الخراز وله
فی انکار ذلک کتب ورسائل للجنید رحمه الله فی تکذیب من ادعاه وتضلیله رسائل وکلام کثیر
وزعموا ان من ادعی ذلک لم یعرف الله عز وجل وهذه کتبهم تشهد علی ما قلناه من ذلک وفی
سائر ما حکیناه عنهم و مشاهده که مصطلح صوفیه است والتزام دوام آن دارند معنی آن نه رویت عینی است
چنانچه در نفحات از کلام خواجه احرار قدس سره منقول است معنی مشاهده نه آنست که حق را سبحانه بحاسهٔ بصر توان
دید چون لمعه از انوار بی نهایت بر ارواح و اشباح تاختن آرد جملگان کان لم یکن چنان نیست گردند که از
ایشان نه نام ماند نه نشان بلکه بآنمعنی است که چون حضور دل بحقیقة ذکر که نه بازحرف وصوت است یا استیلا بطبقه
بدرجهٔ رسد که دیگر برای حقیقت دل گنجائی نماند و درین حال حال دل را مشاهده گویند و حق را شاهد و کمال ذوق این

مشاهده وقتی دست دهد که آگاهی او از وصف حضور شود حضوری که باشعور بی مزاحمت شعور بحضور نقصانی در
حضور بحق سبحانه واقع شود ذات مقدس را و از آن برتر است که در دیدهٔ بصیرت دل آید حاصل کلام شیخ اکبر
در رسالهٔ اسرار الخلوت و کلام شارح آن شیخ عبد الکریم الجیلی صاحب الانسان الکامل آنکه جای مشاهده دار الآخرت
و دار دنیا جای تحصیل علم و عمل و مجاهده و مشاهده در آخرت هر کس را بقدر علم او خواهد بود که در دنیا حاصل
کرده است در نفحات در ترجمهٔ هشام بن عبدان مذکور است روزی مشایخ بمسجد جامع جمع شدند و هشام
را حاضر کردند و گفتند شنیده ایم که تو بمشاهده قائلی هر که باین قائل است وی را توبه میباید داد یا ادب میباید
کرد هشام گفت مرا تلقین توبه کنید تلقین کردند توبه کرد روز دیگر بامداد آمد در برابر مشایخ باستاد و گفت گواه
باشید که من از توبهٔ دیروزه توبه کردم مشایخ برخاستند و پای وی بگرفتند و میکشیدند تا از مسجد بیرون کردند و او علی
الحال بود چنانچه در نفحات در همین موضع میفرمایند که از شیخ ابو عبد الله خفیف پرسیدند که سبب چه بود هشام را که میگوید
گفت پیوسته مطالعهٔ غیب میکرد و امور غیبی بر وی غالب بود در مقام حیرت افتاد و از اعمال ظاهر باز ماند هم
در موضع مذکور مذکور است که شیخ ابو عبد الله خفیف گفته است که چون هشام بن عبدان در نماز می استاد وی را
وجد و حال میگرفت در محراب پس و پیش میرفت و قرآن میخواند گاه بودی که از حسن بیان وی یهود و ترسایان
و مجوس جمع شدندی و نظارهٔ وی کردندی و در نفحات در ترجمهٔ ابو محمد الخفاف رحمه الله تعالی مذکور است شیخ
ابو عبد الله خفیف گفت که ابو محمد خفاف با مشایخ شیراز یکی نشسته بودند سخن در مشاهده میرفت هر کس بقدر حال
خود سخنی گفتند و ابو محمد خفاف خود خاموش بود مومل جصاص وی را گفت تو هم سخنی بگوی گفت همه سخنی خوب که درین باب
بود همه گفتند مومل گفت بهر حال تو هم سخنی بگوی گفت آنچه شما گفتید حد علم بود نه حقیقت مشاهده آنست که
حجاب منکشف شود وی را عیان ببینی وی را گفتند تو این را از کجا میگوئی و این ترا چون معلوم شده است گفت
در بادیهٔ تبوک بودم و فاقه و مشقت بسیار بمن رسید در مناجات بودم ناگاه حجاب منکشف شد وی را دیدم بر
عرش خود نشسته سجده کردم و گفتم مولای ما هذا المکانی فموضعی منک چون قوم این شنیدند همه خاموش شدند
مومل وی را گفت برخیز تا بعضی مشایخ را زیارت کنیم برخاست مومل دست وی را بگرفت و بخانهٔ ابن سعدان محدث
در آمدند و سلام گفتند ابن سعدان تعظیم و ترحیب ایشان کرد مومل گفت ایها الشیخ نزیدان تروی لنا الحدیث
المروی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال ان للشیطان عرشا بین السماء والارض فاذا اراد بعبد فتنة کشف
له عنه ابن سعدان گفت حدثنی فلان عن فلان رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال ان للشیطان عرشا

بین السماء والارض اذا اراد بعبد فتنة کشف له عنه چون ابو محمد این حدیث را شنید گفت یکبار دگر اعاده
کن اعاده کرد گریان شد و برخاست و بیرون رفت و چند روز او را ندیدم بعد ازان آمد گفتم ایام غیبت کجا بودی
گفت نمازها را که ازان وقت گذارده بودم قضا میکردم زیرا که شیطان را پرستیدم پس گفت چاره نیست ازان که
بهمان موضع که وی را دیده ام سجده کرده ام باز گردم و وی را لعنت کنم پس بیرون رفت و دگر خبر وی نشنودیم
ببین که درویشان پیشین چه قدر اتباع شرائع داشتند که دران کشفیات خود را اسطرود و مردود می پنداشتند
حضرت غوث اعظم با آن تقرب و منزلت در فتوح الغیب بچه درجه اهتمام در متابعت شریعت تاکیدها می نماید و
میزان تصحیح کشف همین کتاب و سنت را مقرر میفرماید قول همه اکابر و اصول همین آئین است کل حقیقة ردته
الشریعة فهی زندقة درویشان زمانه را که نه نصیبی از حال است نه بهره از قال تمام کمال آنها همین کمر و تزویر اقتدا
در پی شیطان میدوند و او را نگاه می آید که التفاتی باینها نماید تا بعرش او رسیدن و پای او را بوسیدن که معراج
اینهاست کجا میسر از خود سخنها می بافند و بحسن شعار خود ها می لافند در نفحات در ترجمهٔ ابو البرکات تقی الدین علی
قدس سره مینویسد وی نیز از اصحاب شیخ رکن الدین علاء الدوله است روزی حضرت شیخ میفرمود که مادام که سالک
در وقت تجلی صورتی ادراک میکند آن تجلی صوری باشد و حق تعالی را ازان صورت منزه باید داشت اما آنرا تجلی
حق باید دانست چنانچه موسی علیه السلام از درخت شنید که انی انا الله هر که گوید درخت خدا بود کافر شود و هر که
گوید این سخن خدا نگفت کافر شود پس تجلی صوری را بدین دو نوع اعتقاد باید کرد یعنی تجلی نه اوست بلکه تجلی اوست
که صورت مرآة او شده است نه عین مرئی گردیده است شخصی بحضور یکی از اکابر حکایت کرده که فلان کس ذات
حق را تعالت و تقدست چنین و چنان می بیند فرمود آنچه بر وی در وقائع او مشهود میشود آنرا از در کوچه بازار
می بینیم یعنی مشهود او مثل تمام عالم تجلی اوست سبحانه و تعالی نه عین اوست و از بعضی کاملان مرویست در
جواب کسی که مثل سخن مذکور عرض کرده بود فرمود تلک خیالات یربی بها اطفال الطریقه یعنی برای آنکه
اینها انس گیرند و سلوک طریق براینها سهل شود اینچنین صور باینها مینماید و نیز در همان موضع از نفحات
مذکور است که در آخر روز اخی علی دوستی حاضر بود شیخ فرمودند که مرا امسال واقعهٔ علی دوستی بغایت خوش
آمد و بجهت اثبات اعتقاد درویشان بگویم حق تعالی امسال بر وی یکنوبت در صورت کل موجودات تجلی
کرد بعد ازان وی تسبیح حق و تنزیه او از صور بلفظی که حق تعالی بر زبان وی میراند میگفت حق تعالی بخودی
خود از وی پرسید که مرا دیدی گفت نه خداوند فرمود پس اینها که دیدی چه بود گفت آثار و افعال و صور

صفات تو و تو از همه صور منزهی حق تعالی درین سخن ثنا گفت وایشعر را از وی پسندیده داشت برای ملاقات میر رحمت الله که یکی از مشاهیر مشائخ جهان آباد بوده رفتم در محل سرای بود از انجا تا نشستگاه مسافتی است خبر شنیده بر آمد از دور دیدم مردی نورانی مسن سفید محاسن بر دوش دو کس هر دو دست خود نهاده می آید واین بیت را تکرار میفرمود ؎ من نیم والله یارب من نیم ٭ جان جانم جان جانم تن نیم تا که اینجا رسید همین میخواند واشک از چشم میر اند اول سخنی که کرد همین بود امروز که ترا دیدم خدا را دیدم کاملا خطه مرد مغلوب الحال است ودر غایة قربت تهلاک واضمحلال سکوت کردم باز همین کلمه اعاده نمود در دل گفتم بعضی از عارفان ما رأیت من شیء الا ورأیت الله قبله گفته اند وبعضی بعده وبعضی معه وبعضی فیه این بزرگ نیز درجه یکی از درجات خواهد بود با نه آنقدر تکرار واصرار نموده که مجال تاویل و توجیه نماند ناچار بیت حضرت مولانا خواندم ؎ گر بدیدی حس حیوان شاه را ٭ پس بدیدی گاو وخر الله را سکوت فرمود ودیگر هیچ کلمه لب نکشود منقبض گردیدم که مرد بزرگ را از بسطی که داشت لقبض آوردم لکن چه توان کرد حق حقیقة ادا کرده بودم ادای حق ظاهر شریعت هم ضرور شد اما رویت او سبحانه وتعالی در منام پس بعضی تجویزان ومشروط به بی کیفیتی مرئی میگردانند وبعضی بی شرط هم جائز میدانند جناب رسالت صلی الله علیه وآله وسلم او سبحانه وتعالی را در خواب دیده است بیان رویت یا بیان بعضی از کیفیت مبین در حدیث گردیده واست

فی المشکوة عن معاذ بن جبل قال احتبس عنا رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات غداة عن الصبح حتی کدنا نری الشمس فخرج سریعا فثوب بالصلوة فصلی رسول الله صلی الله علیه وسلم وتجوز فی صلوته فلما سلم دعا بصوته فقال لنا علی مصافکم کما انتم ثم انفتل الینا ثم قال اما انی ساحدثکم ما حبسنی عنکم الغداة انی قمت من اللیل فتوضأت وصلیت ما قدر لی فنعست فی صلوتی حتی استثقلت فاذا انا بربی تبارک وتعالی فی احسن صورة فقال یا محمد قلت لبیک رب فقال فیم یختصم الملاء الاعلی قلت لا ادری قالها ثلاثا قال فرأیته وضع کفه بین کتفی حتی وجدت برد انامله بین یدی فتجلی لی کل شیء وعرفت فقال یا محمد قلت لبیک رب قال فیم یختصم الملاء الاعلی قلت فی الکفارات قال وما هن قلت مشی الاقدام الی الجماعات والجلوس فی المساجد بعد الصلوة واسباغ الوضوء حین الکراهیات قال ثم فیم قلت فی الدرجات قال وما هن قلت اطعام الطعام ولین الکلام والصلوة باللیل والناس نیام قال سل قال قلت اللهم انی اسئلک فعل الخیرات وترک المنکرات وحب المساکین وان تغفر لی وترحمنی واذا اردت فتنة فی قوم فتوفنی

غیر مفتون واسئلک حبک وحب من یحبک وحب عمل یقربنی الی حبک فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم انها حق فادرسوها ثم تعلموها رواه احمد والترمذی وقال هذا حدیث حسن صحیح سالت محمد بن اسمعیل عن هذا الحدیث فقال هذا حدیث حسن صحیح ومرویست که امام اعظم ابوحنیفه رضی الله عنه صد مرتبه باین دولت مشرف شده است و امام احمد حنبل دو دفعه وفقیری را که از عاشقان صادق جناب کبریای الٰهی بود دیده است وبیان رویۀ نومیه وبیان بی کیفیتی از زبان او شنیده میگفت پدر من عابد بود وچون برای تهجد برمیخاست مرا هم که خورد سال بودم بیدار میکرد وهمراه خود بپای استاده مینمود درهمان ایام شبی دیدم خود را که بحضور جناب حضرت حق مشرف شده ام وقدرت بر بیان چگونگی آن ندارم فرمود چه میخواهی گفتم دنیا فرمود بقدر ضرورت شکر الٰهی میکرد که من بمقتضای نادانی وجهل عنفوان جوانی ناخواستنی را خواسته بودم او سبحانه وتعالی بکرم خویش قدری که مرا سودمند بود عنایت فرموده ثمر زیادتی ازمن بربوده این مرد تمام سوز ودرد بود همین که نام حضرت حق میگرفت از خود میرفت زبان درازی میباید که اینقدر تقریر جواب از زبان او برآید جوش گریه گلوگیر او میشد در ملاقات برای مردم بسته در کنج خانه نشسته میماند درهفته یکدوبار نزد حضرت مرشد آمده سخن از اذواق واحوال خود میراند در سرکار عضد الدوله بعنوان سپاهگری نوکری بود بعد از اطلاع بر احوال تکالیف نوکری معاف فرمود انقطاع کلی حاصل شد بهرهٔ از علوم داشت وروز وشب بیاد الٰهی ومطالعهٔ کتب میگذرانید وعمر طویل که قریب بنود رسیده باشد در لذت سوز ودرد بانجام رسانید ؎ در دوروزه زندگی جامی نشد سیر از غمت وه چه خوش بودی که عمر جاودانی داشتی درویشی میگفت که شبی خود را دیدم که در صحن خانه استاده ام وفرشتها متصل یکدیگر گرد من حلقه زده اند ومرا درمیان خود بمثابهٔ مرکز در محیط دائره احاطه کرده اند کسی بمن سخنی نمیگوید لکن یکی بدیگری گفت این را طلب فرموده اند وبمجرد این کلمه گفتن صعود بسوی آسمان نمودند ومن هم درمیان آنها بهمان بوضعی که بودم بالا میرفتم تا باسمان اول رسیدم ملائکهٔ آسمان پرسیدند اینکس طلبیده اند جواب گفتند آری طلبیده اند بالای آسمان برآمدیم وباسمان دوم رسیدیم همچنان سوال وجواب بمیان آمد وبالا برآمده واز عبور دوری که باسمانهای دیگر شد شعوری نیست لکن فصلی گذشت که آنقدر که برای طی مسافت آسمانهای دیگر میباید بقیاس مدتی که در طی مسافت دو آسمان سابق صرف شده بود

ناگاه عرش عظیم پیش آمد دیدم نوری بسیط بمثل فرش چاندنی سفید بران محیط است تا آنجا هیچ ممکن
بنظر نمی آید و درینوقت احدی از فرشتهای همراهیان حاضر نیست و آنکجا جدا شدند ازین هم خبری
نیست من تنها پیش فرش ستاده ام بدل او سبحانه جل شانه را میدانم و هیچ نمی بینم ناگاه آوازی شنیدم
که تفسیر قل هو الله احد بگوی آنچه او خواست بر زبان راند که حالا هیچ ازان بیاد نیست فرمان شد
که تفسیر بمذاق اهل حقائق کن باز هرچه او بر دل ریخت بر زبان آورد و در دل خود میگفتم که من از زبان
بزرگان میشنیدم و در کتب هم میدیدم که او سبحانه و تعالی معلوم الانیته است و مجهول الکیفیته حالا آنچه
می شنیدم بتحقیق آن وا رسیدم یا من لا تراه العیون و لا تخالطه الظنون و لا یصفه الواصفون
و لا تغیره الحوادث و لا یخشی الدوائر یعلم مثاقیل الجبال و مکائیل البحار و عدد قطرات الامطار
و عدد ورق الاشجار و عدد ما اظلم علیه اللیل و اشرق علیه النهار و لا تواری منه السماء سماء و لا ارض
ارضا و لا بحر ما فی قعره و لا جبل ما فی وعره اجعل خیر عمری آخره و خیر عملی خواتیمه و خیر ایامی
یوم القاک فیه و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه و تابعیه و محبیه اجمعین و له
الحمد فی الاولی و الآخرة و له الحکم و الیه ترجعون

تمت

قطعۂ تاریخ طبع از طبع بندۂ آسی محمد عبد العلی مدراسی عفا عنہ رب الاناسے

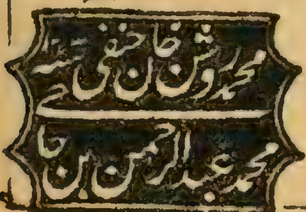
شکر خدای را که نشست اندرین زمان
یعنی کہن صحیفۂ نور الکریمتین
در مطبع نظامی نامی بکانپور
هر کس که بر محاسن حرفش نظر نمود
هر لفظ آن ز فرط صفا دل برد ز دست
هم در بهای طبع شد آسی سنین طبع

بر کرسی مراد دلی نقش مدعا
از طبع نو لباس ببر کرد بی بہا
از آب و تاب سنگ پذیرفت رنگ را
بی ساخته بر آمد از و حرف مرحبا
چون حسن شاهدی که بود شوخ و دلربا
نور الکریمتین بود نور دیدها

۱۳۰۷ھ

وجه مهر و دستخط

برای سند این معنی که کتاب هذا در مطبع نظامی واقع کانپور مطبوع شده مهر و دستخط مهتمم بر خاتمه ثبت گردید

بسم الله الرحمن الرحیم

ستایش مر داوری را که نفوس کملا را ذریعهٔ تکمیل ذوات انسانی ساخت و نیایش مر رسولی را که از تشریفات هدایت ارواح کاملهٔ ایشان را نواخت صلی الله علیه وعلی آله واصحابه اجمعین الی یوم الدین **اما بعد** فقیر سید نور الظهور بن سید نور المقتدی رح میگوید که مولوی میر غلام علی آزاد بلگرامی قدس سره السامی در تذکرهٔ سبحة المرجان می نگارند که مولانا سید قمر الدین حسینی اورنگ آبادی که جد این محرر است از فضلای روزگار و کملای امصار بود در علوم و فنون ذی فضیلت از علمای هر دیار در ربود آبای کرام او از سادات نجیب هستند از انها مولانا سید ظهیر الدین رح از خجند انتهاض الویهٔ اقامت فرموده جانب دیار هند از ایمن آباد من توابع لاهور متوطن شد نواح آن سرزمین را از انوار تقدسات خود منور فرموده و اقصای آن دیار را از شعاعات فیض ذات خویش اصباح نمود پس ازان مولانا سید محمد نبیرهٔ ایشان از وطن مالوف گام فرسای اقطار دکن شد و رحل اقامت را درین موضع مینو سرشت در انداخت و سید عنایت الله ولد سید موصوف از اخص العرفا واکمل الاولیا بود در طریقهٔ نقشبندیه و دیگر طرق از ذوات متبرکهٔ قدوهٔ عارفان سابقین و زبدهٔ محققان پر تمکین مقبول بارگاه داور مولانا شیخ ابو المظفر صوفی برهانپوری استفادهٔ انوار الهیه میکرد و آن شان از مخزن فیوضات و معدن کمالات نور السموات والنجوم مولانا سید محمد معصوم که عروهٔ وثقا با هدای ارباب بدعت و ضلال بود تکمیل ملکات روحانی و تحصیل نوامیس نورانی می فرمود و این عروهٔ وثقی استمساک غراک ولایت از غاشیه داری پدر خویش که امام نشأهٔ روحانی و اسوهٔ عالم نورانی الموسوم بشیخ احمد سرهندی مجدد الف ثانی قدس اسرارهم حاصل نمود و سید عنایت الله قدس سره به بالاپور که از برهانپور بفاصلهٔ چهار منزل است توطن اختیار میکرد و سید منیب الله قدس سره وهو کان من المنقطعین الی الله و من المنیبین الیه ومن العارفین بالحق والمقربین لدیه در سنه ۱۱۶۱ یکهزار و یکصد و شصت و یک هجری واصل حق گردید و خلف الصدق ایشان مولانا سید قمر الدین است علیه الرحمه که قمر برج گردون فضل و مجد بود اقتباس انوار علوم و کمالات از فضلای اجلا نمود تا آنکه قدوهٔ اعلام گشت کعب علوم بایشان و همه فنون علمیه بحدی بود که اساتذهٔ ایشان بمقام تحقیق بشابه استاد میدانستند بلکه بر محققین سابقین و محصلین

کاملین این لاحق ذی کمال را فضیلت میدادند وکسانیکه فراغ علمی در خدمت ایشان کردند به اقران و امثال بلند شکوه و سرآمد گشتند تصنیفات مولانا مطارح اذکیا و فراز اقدام علما بود و ازانجمله مظهر النور رسالهٔ ست که بفرمایش مولانا مرزا مظهر جان جانان رحمة الله علیه ترقیم شده در مسئلهٔ وحدة الوجود و از امور عامه و غیره چند رسالهٔ فائق در حیز عبارت آمده است مطرح انظار اعلام است مولانا در تذکرهٔ مذکور در تاریخ این کتاب منیف میفرماید

فاح عرف النسیم فی السحر ... واتانی باطیب الخبر
قال سلمی الیک عائدة ... وستلقی بخلقها العطر
قلت لا زلت فانحاضرا ... انت احییت دارس الاثر
بیننا نحن راقبون اذا ... هی لاحت تمیس فی استتر
لحظتنی بعین مرحمة ... وبایماء نرجس نضر
راقنی قرطها فقلت لها ... هو شعر لغیهب الطرر
او جمان جلا بصائرنا ... او بیان لناشر الدرر
بدر اوج الکمال سیدنا ... قمر الدین نور معتکر
قمر یهتدی النجوم به ... خیر اولا ذخیرة البشر
عالم زان علمه عمل ... شجر فیه اطیب الثمر
عارف فاض نور باطنه ... فاستنارت بصائر الزمر
ورع لونها الی عمل ... ذهبت عنه نشوة السکر
هو طلق الجبین رؤیته ... ولعمری شفاء محتضر
حصلت بیننا مؤانسة ... وظفرنا بمرتع خضر
نستقی صافی المدام معا ... فی لیال نفیسة غرر
هذه نعمة نعیش بها ... حفظت عن نوائب الدهر
من افاداته مصنفة ... هی برهان دقة النظر
نسخة للوجود تبصرة ... وبیان باجل الصور
حکم کلها یمانیة ... یا لها من دقائق الفکر
بارک الله فی انامله ... فاض منهن اعذب النهر
رضی السائلون عن قلم ... بثمین الجمان منهمر
وجدت فی کتابه نکت ... لا یری مثلهن فی الزبر
کلمات کتبن فی ورق ... غائبات جلین بالسرر
او مضت فی سواد نسخته ... شهب من لوامع الفقر
مظهر النور یستضئ به ... من له حصة من البصر
ارخ الفکر عام ختمه ... تم نور بدا من القمر
اسئل الله ان یکون لنا ... الطیب العیش اطول العمر
برسول علیه تصلیة ... ما تروی النبات بالمطر

و بوارق النور در تصوف و نور الکریمتین در کلام و نور الطهور در فقه و اکثر کتب در هر علم از خامهٔ حقیقت نگار خود در حیز عبارت سر بر آورده اند بعد مطالعه دستگاه مولانای ما معلوم خواهد شد که چه مدارج علمیه و معارج ادراکیه عروج نموده است اقتباس انوار طریقت و استفاضهٔ اسرار حقیقت از مشکوة قلب مطهر والد بزرگوار خود قدس سره حاصل فرمود بعد تحصیل این سعادت عظمی و منحهٔ کبری نائرهٔ نار الله در کانون دل حقیقت منزلش اشتعال ورزید و اضطرام شعلهای فیوض باکیش نعرهٔ هل من مزید بزد تا آنکه از بدایات تشبیه بنهایات تنزیه فایز شد بارادت زیارت اولیای کبار و بزرگان امصار از اورنگ آباد

بتاریخ هشتم شوال سنه الله یکهزار و یکصد و پنجاه و پنج هجری بجانب شاهجهان آباد انتهاض فرمود و از مشائخ کبار
و اعلام آن دیار ملاقات ساخت و پس از شاهجهان آباد بسوی سهرند نهضت کرد و از زیارت تشریف عماد
بانی مجدد الف ثانی مشرف شد و من بعد انعطاف عنان عزیمت بمسارح وطن مالوف یعنی اورنگ آباد کرد ابتهاج
و انشراح مینت بهینی او پدیدار گشت و از میامن قدوم شمس انظار و اکناف آن سرزمین نزهت آئین انفساح
و تنضر یافت چون من هم دران شهر نضارت بهر فائز شدم در میان من و مولانا چنان انعقاد وداد و ارتباط
اتحاد شد که همانا تمثال فرقدین بر فلک تودد و ایناس آشکارا میشد صبح و شام من از انشراح صحبت او در
گلشن نشاط طبع بسان خرائد عاشق فریب جلوه گر گشتی و زمان فرحت زای من از تشبث و انبساط در
گذشتی بحکم کل امر مرهون باوقاته اشتیاق مولانا بزیارت حرمین اشتداد ورزید و اشتعال شوق طبع لیل و
نهار برنگ برق شعله فشان طرز ایمان میداشت تا آنکه نسایم اشواق او بجانب بندر بمبی وزید و در صحابت
او میر نور الهدی و میر نور العلی فرزندانش بودند بتاریخ بست و هفتم شعبان بمرکب بحر سوار شد و در
نواح جده بغره ذی قعده مثل قمر گردون درخشان شد و از طواف حرم محترم مشرف گردید و بعد
تطوف کعبه محترم قصد مدینه منوره فرمود و تشرف زیارت نبوی حاصل کرد و از کمال شوق طبعی قصد
شباک روضه مقدسه نمود امتناع مجاورین بظهور پیوست مولانا در جواب فرمود که من اگرچه بنجاسات
معاصی ملوث گردیده ام و از غبار سیآت مرآت اعتقاد را مکدر ساخته ام لیکن تغسیل این نجاسات
بغیر این قلزم محیط ممکن نیست و علما گفته اند که زائرین قبور را بطریقی زیارت باید کرد که در حالت حیات شان
مسلوک بود و اگر من در زمان نبوی بودمی قاطبة از مبایعت و معانقت او تفضل و تشرف حاصل
کردمی و چون درینوقت از زیارت مقدسه متحرم چگونه از بعدت اصطبار و شکیبائی ورزم و از حدیث
ابو هریره رضی الله عنه استدلال فرمود قال لقینی رسول الله صلی الله علیه وسلم وانا
جنب فاخذ بیدی فمشیت معه حتی قعد فانسلت فاتیت فاغتسلت ثم جئت
وهو قاعد فقال این کنت فقلت له قال سبحان الله ان المومن لا ینجس و این
حدیث اشارت میکند که جنابت مانع و معارض تماس بدن اطهر نیست پس نجاسات معاصی
من چگونه عایق از قرب ضریح اقدس میگردد پس ترخص زیارت حاصل کرد و داخل
شباک شد و باقصای تمنای دلی فائز گردید و چون موسم حج بیت الله در رسید

از روضهٔ مقدسه مترخص شد و بحرم محترم مشرف گشت و از ریاض مراد تمناها که داشت اجتنای ثمرات
نمود و هجوم ضیافات اعیان مکه مستولی شد تا آنکه شریف مکه نیز استسعاد انمعنی ساخت مولانا ضیافتش
را بدرجهٔ اجابت رسانید و عند الملاقات فرمود که شما چونکه حکومت و سلطان برین بقعهٔ مبارک دارید
اطاعت و امتثال حکم حاکم برقاب ماضرور بود و الا شما به تقدیم قادم احق بودند حاکم مکه معظمه معذرتی بکار برد
و بمنزل مولانا نازل شد و اتحاف سوغات نمود مولانا قبول نکرد و بجده آمد و بتاریخ یازدهم شهر محرم
۱۱۵۷ سوار کشتی گردید و مسافت منازل بحری طی مے نمود اقطار سواحل پدیدار گشت اکن بندر
بمبئی نمودار شد معلم در فکر شد و نتیجهٔ افکارش کاذب گردید و در خیال کرد که عرض محلیکه ما رسیده ایم
بست و دوم درجه و پانزده دقیقه باشد و عرض بمبئی بست و یکم درجه می باشد که مار الابد است ما یک درجه
و پانزده دقیقه ازان کم کنیم تا مرکب بعرض بمبئی فائز گردد پس مرکب را بسمت جنوب گردانید و هبوب ریاح بار آور
معلم شد تا آنکه صد کروه بسمت جنوب طی کرد و کنارها از چشم اهل کشتی غائب گشت در طبع مولانا اضطراب
استیلا یافت و گفت که ملاح در استخراج عرض خطا نمود و بفرزند خویش سید نور الهدی گفت که باستخراج عرض معلم
بروید و ملاحظه کنید که در استخراج عرض تغلیطات برانگیخته است سید موصوف بر سر معلم
رفت معلم اختفای راز کرد تا آنکه راز او بروز گشت معلم خجالت ورزید و مرکب در بحر
هایم و سرگردان ماند مولانا فرمود که مرکب بسوی مشرق برانید تا سواحل پدید
آید موافق رای مولانا مرکب راندند تا بساحل رسید مگر به بندر کلبنه فیروز شد بعد طے
منازل بری بموطن دکن درآمد نشاط بطبائع اهل و عیال او منشرح شد الحاصل مولانا
در هر علم و فن بهرهٔ وافر داشت تا زیست افادات خود بخلق میرسانید و چون رحلت
نمود تصنیفات خود چنان گذاشت که از حیات او نموداری واضح است مولوی میر
غلام علی آزاد بلگرامی در تاریخ وفاتش میفرماید فقط

تاریخ وفات

افلت قمر نظیره معدوم
تاریخ وفاة سید مجتهد

حبر سند مقدس مرحوم
موت العلماء ثلمة مرقوم
۱۱۹۳

ہین پورے کیے ہین اول مین فہرست ابواب لگادی ہی جس سے حدیث شریف کی شرح دیکھنا ہو فہرست مین ہندسہ دیکھیے اور نسخہ نکالکے ایک ہی صفحہ مین تین شرحین اوس حدیث کی دیکھیے خوب اچھی طرح سے اطمینان کر لیجیے جو تھی شرح عربی مسمی بعارضۃ الاحوذی تصنیف لطیف محدث اکمل فاضل اجل حضرت قاضی محمد ابو بکر ابن العربی المالکی رحمۃ اللہ علیہ کی حاشیہ پر خوشخط مثل متن کے بطرز حسن تحریر کیا ہے مصنف اسکے صاحب تصانیف کثیرہ ہین انھون نے باقی احادیث بڑے بسط سے تحریر کیے ہین اس شرح مین حل لغات اور اختلاف فقہاے کرام و جواب شبہات مع دلائل تحریر کیے ہین بعض اسرار تصوف کو بھی بیان کیا ہے مطبع نظامی مین یہ اہتمام کیا گیا کہ اسماء رجال اور جو لغات مشکلہ حل طلب رہ گئے تھے اونکا حل اور مقامات مشکلہ شروح کی توجیہ اور شرح اول فارسی مین جسقدر عبارات عربی نقل کی ہین اونکا ترجمہ حاشیہ پر تحریر کیا ہے غرض مجموعہ بہمہ صفت موصوف تیار ہوا شائقین علم حدیث کے لیے نعمت غیر مترقبہ ہے جن اہل علم نے یہ جلد لی بقیہ جلدونکا کمال اشتیاق ظاہر کیا قیمت اسکی ان خوبیون اور کوششون کے تعاقب مین نہایت ارزان للعہ کلدار مع محصول مقرر ہوئی ہے شائقین کو چاہیے کہ مطبع نظامی واقع کانپور سے بارسال قیمت یا بذریعہ ویلو پے ایبل جلد طلب فرمائین ورنہ انتظار طبع ثانی کا کرنا ہوگا۔

ترجمہ اردو تفسیر فتح العزیز پارۂ تبارک الذی

اسمین ہر سورت کے پہلے ایک تمہید ہے جسمین فضائل اوس سورت کے احادیث شریف سے اور ربط پہلی سورت سے اور وجہ تسمیہ اور ضروری فوائد جن سے مطلب اوس سورت کا اچھی طرح سمجھہ مین آجاوے لکھے ہین اسکے بعد ہر سورت کی تفسیر نہایت تفصیل سے لکھی ہے اور جن آیات مین با احادیث و آیات مین تعارض معلوم ہوتا ہے اونکو عمدہ طور سے تطبیق دی ہی اور آیات قرآنی جو انکے مضمون کے مطابق ہین اونکو بھی سمجھایا ہی قصص انبیای عظام و امم سابقہ جنکا تھوڑا بھی ذکر اس پارے مین ہے اونکو پورے طور سے بیان کیا ہی اگرچہ یہ ایک پارہ کی تفسیر ہے مگر جو کوئی سمجھہ کے اسکو پڑھلے اوسکو استعداد ترجمہ قرآن شریف سمجھنے کی بخوبی ہو سکتی ہی۔ اعمال و وظایف جو احادیث شریف مین مذکور ہین اور بزرگان دین سے منقول ہین بیان کیے ہین غرض یہ تفسیر عجیب مجموعہ مفیدہ ہے اور کیون نہو اسکے مصنف خاتم المفسرین تاج المحدثین ماہر علوم عقلی و نقلی واقف رموز خفی و جلی حضرت مولانا شاہ محمد عبد العزیز صاحب دہلوی قدس سرہ ہین ترجمہ اوسکا نہایت حسن و خوبی سے با محاورہ سلیس کیا گیا ہے اسکا مطالعہ ضروری و مفید ہے مسلمانون کو چاہیے کہ اسکو اچھی طرح سے پڑھین اور اس نعمت سے مالامال ہون قیمت اسکی مع محصول دو روپیہ آٹھہ آنہ کلدار ہے فقط +

المشتہر

محمد عبد الرحمن خان شاکر مہتمم مطبع نظامی واقع کانپور محلہ پٹکاپور

اعلان

چونکه این کتاب جدید تفسیر
آیتین کریمتین در علم کلام نهایت مفید
بلکه عدیم النظیر حسب فرمایش صاحب رشد و هدی
مولانا مولوی نور الظهور صاحب ابن مولانا سید نور الهدی
دام بالفیض والندی درین مطبع نظامی بصرف زر کثیر از قالب
طبع برآمده مطبوع طبع اهل مذاق گردید و در چشم مشتاقین سرمه نورانی
کشید امید که کسی بدون حصول اجازت از مولانا صاحب
موصوف قصد طبعش نفرمایند ورنه بمواخذه حق تلفی
حفظ کتاب جدید الطبع نقصان فخیم نمایند

الراقم
محمد عبد الرحمن مهتمم
مطبع نظامی
کانپور

